

ARCHIVA ISTORICĂ A ROMÂNIEI.

No. 276.

Cracovia, 1519, decembre.

Tractatul între regele Sigismund I și domnul Ștefan cel Tânăr, combinat de către 2 comissari poloni și 5 comissari moldoveni, asupra administrării justiției internaționale, mai cu seamă în cazuri de furt și de violență, cu amănunța arctare a procedurii și a penalităților.

Acestui act, care ne poate servi chiar în interesul actualității române pentru reformarea tristelor abuzuri ale așa numitei *jurisdicțiuni consulare*, este mai cu seamă de o importanță istorico-juridică supremă. El a scris în limba polonă veche, foarte incrustată, și s'a publicat de întâia în *Wisniewski, Pismniki*, Krakow, 1837, t. 4, p. 146-152, și apoi din nou în *Acta Tomiciana*, t. 5, p. 90-93, însoțit de note și măcar o traducere în limba modernă, deși chiar polonii nu sunt în stare de a înțelege cea mai mare parte a originalului. Cu ajutorul cunoștinței filologice a tatoror limbilor slave, am reușit de a traduce acest document într-un mod ce mi se pare a fi literal, reproducându totuși d'ăz dată însuși textul polon pentru a-mi servi drept justificare.

Sigmunt s Boszei laski Crol Polski, wielkie kxiaze Litewskie, Rvski, Prvski etc. pan i dzie-dzie. Jawno cziniemi tim to listem wssitkim nynieissim y potim bedacim, isze chezac vezinic a postanowicz pokoi a sprawiedliwosc miedzi poddanemi Coroni nassei a zwlaszcza ziem Rvskich y Podolskich s gednei stroni, a miedzi wielmoznim panem Stefanem Vojevoda y iego poddanemi ziemie Moldawskiej s d'vgiey stroni: kv ktorei rzeczi takego pokoiv postanowieniv a szradzeniv wislalismi bili s obogey stroni na dzien piatkowi blisszi po swieczie nawiedzenia Pannei Mariey lata narodenia Boszego, niszei napissanego wielmosznego Otta s Chodeza, Voida. Ruskich ziem y tess Haliczkego, Colomyskego y Sniatinskego staroste, a vrodzonego Mikolaya Jskrziezkego, stolnika ziemie Cameneczkei. s vrodzonemi a slachetnimi radami a vrzedniki pana Stefana Woydi. Moldawskiego, s Hrinkewiczem y Talaba, Starostami Chocimskemi s Jwonysem, Schatrassem, Kyrssza, Humyennikiem, Petrica Starosta Czarnowiestkim z drvgey stroni: ktorzi be-

dac pospolv postanowili y namowili vedle porv-czenia naszego Crolewskiego y tess pana Stefana Vojevodi Moldawskiego, iako od tich czassow ma sie zachowacz miedzi obiema stronoma prawo pograniczne.—

Item: naperwe ma biwacz na kaszdi rok sgiem na swieta S. Troyce, na brzegv rzeki Dnye-stra przeci w zamkv Chocimowi.

It. drugi sgiem ma biwacz na Colaczinie tak w swanemv mieyscv po tim seymie nad Nestrem we dwie niedzieli.

A iednego rok v sgiem ma biwacz na ziemi a na stronie ziem nassich Podolskich y Ruskich, a drugiego roku na ziemi na brzegv y na stronie pana Vojevodi Moldawskiego takiess pod Chocimem y takiess na Colaczinie.

It. na tych seimach ma bicz naprzod sprawiedliwosc ludziem y poddanem wssitkim nassim a przewozi wolne bicz maia przess zadney zaplaty.

It. na tych to seymiech, gdibi kogo obwiniono, tedi ma bicz przisiaga samotrzecia; ale na kogo bendzie zaloba, ma pierwey postawicz czterech swiadkow, a s tich to czterech swiadkow powod abo ten cto zaluye ma dwu wybierac cto-re bendzie chciall, a cy dwa swiadkowie, ktore powod obierze wespolek s jsczem, maya przisiaga vezinicz wodle obieczi przisiagi zwiklego.

It. o slodziegiach tak postanowili, isze o zlodziejstwo obwinieni czteri rasi moze sia przisiaga wiprawic, a po czwartim razie o zlodziejstwo obwinioni niema przisiagac, ale ma bicz obieson yako yuss iawni zlodzey: a thim swego zlego vezinkv zaplata swoia wziacz.

It. gdi kto bedzie miall potrzeba gydz s nassich ziem do ziemie Moldawskiej pana Stefana Vojevodi Moldawskiego za sladem zlodzeyskim za swoyim towarem vkradzionim, ten ma chodzie w takiey przigodzie bes listow tich to starost pogranicznych, bezpiecznie y dobrowolnie przez wselkiego hamowania.

It. komv sie stanie wielika krziwda a niesprawiedliwosc, tedi takowi czlowiek ma prossie sobie listv v tich to starost pograniecznich, a za takim listem abi gemv sprawiedliwosc bila veziniona.

It. kto pobieszi za zlodzegem abo za rozbojczya swoym sladem naglim abo goraczim, a znajdzie swoy towar lycem, tedi taki zlodzey ma bicz obieszoni, a towar abo rzecz kradziona czlowiekowi ma bicz wroczona; wssakoss s tego towarv dziesiati gross ma dacz ten czlowiek y polozyć, a poliecznego dac oboya strona nie bedzie powinna.

It. gdi s nassey crolewskey ziemie do ziemie pana Vojevodi Moldawskiego zlodzieie snamienyci vciekli bi a zbiezeli, tedy zlodzey taky ma bidz obieszon. A takiess gdibi s ziemie pana Vojevodi Moldawskiego do nassey ziemie crolewskey zlodzegie takowi vciekli, tedi taki zlodzey znakomiti ma bidz obieszon, a wssakoss za takimi zlodzieimi s listi tich to starost kaszdi ma chodziez. A gdy ony to napisza, a w lisciech swoich oznaimia, iss iest snakomiti zlodzey, taki za dowodem listow takich staroscinih pograniecznich ma wziac zaplate vezinkv swego zlodzieiskiego.

It. gdibi pan ktori abo ziemianin yle vrzednik wataman rzekl: isze tego zlodziegia nie mass v niego, tedi ten to pan ziemianin, abo vrzednik Wataman ma rzec na swa wiara y na dussze: isze v niego i v gehu gymieniv takiego zlodziegia niemassz. A wssakoss to ma bidz za takim obiecziem rosvmiano, gdziebi pan swa osoba bil sam a myesszkal w gimieniv, tedi ten ziemianin ma sam tilko przisiac, a tim sam siebie i gimie nie swoye oczisscitz. Ale vrzednici, voitowie y watamanowie, gdzie pan swa glowa nie mieszka w gimieniv maia przisiac w ten obieczi: isze takiego zlodzieya w gimieniv gich rzadow a dogladapia niemass.

It. gdibi kto nie chciall przissiac yako wissey opisano gest, tedi taki ma gimieniem szkoda wssitka placie iako czlowiek vszkodzony, bedzie sszkode sszaczowall, abo zlodzieya iemu ma vidac abo dac. A kiedi otprzissize, tedi ten czlowiek zlodzieya swego ma y bedzie volen sobie patrzic a starostowie moczni beda kasszdego zlodzieya mocza pana sswego poimac y obiessic.

It. geslibi sie to tak nalazlo, issbi ktori niesprawiedliwie przisiagl, a zlodziey nalezion bi bil w gehu giemieniv ktori przisiagl, tedi ten a taky ma obiema stronoma y z obu stron skode wssitke placie abo zlodzieya vidac.

It. kto bedzie slad gonie za swem towarem abo za ktora szkoda, y przydzie sladt na te stro- ne Nestriv, tedi on ma stampie trzi stopienie ot brzegv, ktorego pana ziemia bedzie, a ten pan ma ten sladt wziac a swoya ziemia oczisscitz a ma swiatki, abo gednego swiatka zostawicz na sladv a sam ma poydz y dac snac czyia iest ziemia. A gdi gego ziemia bendzie pusta, tedi ten czlowiek, kto goraczo gony ma obwiescitz gymienie nablissze od onego myeiscza czo gony sladt, a tak ma bicz veziniono s obv stron. A gdi bi kto tego sladv niebendzie mogl otprawic, tedi taky wssitka sszkoda ma opravic y zaplacie, a kiedi ten pan bendzie mowic, ze nieiest gego ziemia a niedan gest yemu sladt, tedi ma pan sam przisiadz, a wataman samotrzec a tim ma swa ziemia oczisscitz.

It. kto bedzie moez sobie lyst za swoya skoda wiprawicz v starosth graniecznyh, tedi ten czlowiek ma dacz za lyst dwie asprze, a w bro- nach s obv stron nie dac ludzie niemaya.

It. kvpczi s obv stron hamowani a zabawie- ni bic niemaya za zlodzieyski vezinki, ani v tich kvpczow zadni towarv any kony zabaviac a zapowiedziec niema, a yesli kto zastanie swoi towar, rzeczi abo konie, tedi ten kvpiec ma dac zastampeza a postawic go ma na mieyscv gdziebi seymi przerzeczone traffili bi sia a bil.

It. Gdi bi ktori czlowiek z obogey stroni konia abo towar swoy v drvgiego zastal w zie- mi nassey, tedi tacy ludzie maya sia zawodzie zastampeczami przet starostami nassemi Camienie- czkim y Haliczkim, w ktorey ziemi taka rzec iszbi sia przidala. A gdibi takiess przidalo sia ludzi- em a poddanim ziemie Moldawskiey a pana Ste- fana Voyewodi Moldawskiego tego sprawa a za- chod taky ma bidz przet starostami pana Stef- fana Voyewodi Chocimskim y Czarnowieczkim.

It. takowi zachodzta ma sia zawodzie do czwartego zachodec a ot czwartego ma taky to- war pieniadzini placitz, abo gdibi niemal pienia- dzi tedi gardlem ma zaplacie.

It. poberecznicy s obv stron, gdzie ktorego czlowieka abo zlodzieya gyma, tedi cy poberecznicy tego czlowieka abo zlodzieya postawie maja przed starostami, a yeslibi bil winyen, tedi s szyia vezinkv zbidz ma.

It. ktobi przissedl za zlodziegiem, a naydzie swe lice, tedi starostowie takiemv czlowiekv wssitko maya. wrocicz a wsszakoss starostam s tego dziesiati gross ma bidz dan.

It. kto sia sprawi przet starostami, temv wssitko ma bidz wroczo, telko ma dacz dwanascie aspr viesznego.

It. ieslibi pobierecznicy kogo gyma abo czlowieka albo zlodzieia, a ot niego wssitko odbiora a przet starosty go przywioda, a ot zlodziegia czo wgiawsz i abo giawssz i go starosze nie powiedza, to ych gardla nieodpastne placyc maia, gdi sie na nie dowiedza.

It. cy poberecznicy prawych lvdzi any gimowac any bantowac any przeskadzac any ych odzierac niemaya.

It. gdibi kto s obogiej strony dziewke, zone abo wdowe sgwalcill abo gwaltem wziall, tedy taki gwałtownyk ma placyc osmnascie kop Podolskich a na Valaska lidzba aspramy szesc dziesiant zlotich Valaskich.

It. yeslibi nat takim gwałtownykiem zamordowanie stalo sie, o takiego nie ma bic nie mowiono.

It. a kto dziewke s gey dobra wola a prziasliwie vesmie, ma dac poltori kopi, a lidz i Valaskey piacz zlotich asprami.

It. gwaltem abi zadni z obv stron na ynego ymienie nienagiesdzall, a yestli kto bendzie na kogo nagiesdzall s obv stron a bendzie tego znak, tedi starostowie s obv stron benda повинni ogladac a dostatecznie dowiedziec sia o tim gwalcie. A iestli bendzie tak prawda, tedi gwałtownik bendzie powinien placie wssitka szkoda s obu stron, na kogo gwałtv dowioda, abo gardlem ma gwałtownik placie szkoda.

It. ma bidz wolnosć s obv stron gimienia osadzac na swem brzegy kazdemv.

It. zaplate, ktora na seymie ktorim skaza na kim, tedi ludziom nassim poddanim we dwie niedzieli, a potim ludziem pana Voievodzinim za tydzien zwpełna zaplata ma bidz ucziniona.

A to wssitko wissey postanowienie tak sia skutecznie stalo kv ktorey rzeczy vtwierdzeniv a zachowaniv z srzadzenia y vmowiv wissey opisane y pieczac nassza kazalismi przywieść k temv to listowi, ktori gest pisan a dan w Crakowie w niedziela blissza przet S. Wawrzinem lata ot narodzenia Bozego MDXIX a krolowania naszego roku trzynastego.

Sigismundů cu mila lui D-deu regele Poloniei, mare-duce allu Lituaniei, domnu si erede allu Galitiei, Prussiei, etc. declaramu prin acesta scrisore tuturoru celloru de facia si fitori, cumca voindu a face si a stabili liniste si dreptate intre suppusii regatului nostru, mai cu sema acei din Galitia si Podolia, de ua parte, si intre magnificulu domnu Stefanu-voda si suppusii sei din tera Moldovei de alta parte; pentru a dissulu lucr aședare si ordinațiune, trimiseramu din ambe partile, la cea de'ntău di de vineri după serbătoria Visitațiunii Fecioarei Maria, in anulul mai josu scrisu, pe magnificulu Ottonu Chodecki, palatinulu Galitiei si starostele Halicului, Colomie si allu Snetinulu, impreună cu nobilulu Nicolaie Iskricki, stolniculu Podoliei, de ua parte, fiindu trimisi de alta parte pre-nobiliu consiliari si functionnari ai domnului Moldovenescu Stefanu-voda, Grincovici si Talaba starostii de Hotin, Ivanescu setraru, Carje jitniceru (*), si Petricu staroste de Cernăuți; cari toti impreună au tocmitu si au stabilitu, din insăreinarea noastră regală si din acea a domnului moldovenescu Stefanu-voda, dreptulu margineni, care urmeza a fi paditu de acum incante intre ambe partile.

(1) De'ntău, in toti annii se va tine na dieta la diua Santei Treimi, pe mallulu fluviulu, Nistru, in facia cetății Hotinului.

(2) Ua alta dieta se va tine peloculu numitu Colatinu, peste duo septemane după dieta cea de longă Nistru.

(3) Dietele se vor tine alternativu, intr'unu annu pe territoriulu si din partea terreloru nostre Podolia si Galitia, si in altu annu pe termitulu si din partea domnului voda moldovenescu, de'ntău la Hotinu, si apoi la Colatinu.

(*) Autorulu discursulu politiciu, publicatu sub Nr. 8.

(4) Scopul principal al acelor diete fiind administrarea justiției pentru toți oamenii și supușii noștri, trecerea fluviului va fi liberă și de totu gratuită.

(5) In acelle diete, la procedura acușării va urma jurământul de trei; și anume acușatul, pentru a se appera, va prezenta patru marturi, din cari acușatorul său perșul va allege duo, și apoi acești duo, alleși de către acușator, voru jura împreună cu cellu acușat, dupre formula ordinariă de jurământ.

(6) Pentru casuri de furt s'a stabilit, ca cellu acușat să aibe facultatea de a se curăța prin jurământ în patru rânduri; ă ră după patru jurăminte nu se va mai admite la jurământ, ci va fi spândurat ca furu dovedit, luându-și plată pentru faptă.

(7) Dăca nescine din țerlele năstre va avé trebuință de a trece în țerra domnului moldovenescu Stefanu-vodă, urmărind pe furul și proprietatea furată, atunci și fără revașe din partea starostilor mărgineni, acella va puté merge fără frică, în libertate, și fără impedicări.

(8) Inse în casu de va fi sufferit acella uă mare strimbătate și nedreptate, își va cere revașu dela starostii mărgineni, și pe temeiul acellui revașu i se va face dreptate.

(9) Dăcă nescine va urmări pe furul său hoșul său în pripă și cu iufelă, și-și va găsi faciă lucrul furat, atunci furul va fi spândurat și lucrul furat se va inapoia proprietarului, depunându-se și dându-se (cui?) din acellu lucru alu decelea banu, ă ră pentru "policinoc" (plată judecăriă pentru dovedirea furtului) (*) nu se va plăti în asemenea casuri nici din uă parte.

(10) Dăcă din pământul nostru regal aru fugi și s'arü adăposti în pământul domnului vodă moldovenescu nesce furu vestiți, atunci acei furu

voru fi spândurați acolo; de asemenea voru fi spândurați aice furu cei vestiți, cari din pământul domnului vodă moldovenescu voru fugi în pământul nostru regal; inse urmărirea unor așa furu se va face după prezentarea revașelor dela starostii mărgineni, în cari revașe starostesci mărginene fiindu scrissă specificarea furului, i se va aplica pedepsa prescrisă pentru furtu.

(11) Dăca unu boieru, unu agricultor, unu administrator, seu unu vatamanu arü dice, cumcă furul căutat nu se află la ellu, atunci acellu boieru, țerranu, administratoru seu vatamanu își va da cuvintul, pe credință și pe sufletu, că furul nu se află la ellu, nici în proprietatea lui. Acesta se va înțelege in se după următorul obicei: numai atunci va avé valóre uă asemenea declarațiune verbală, dăca boierul în persónă va fi și va locui pe moșia sea; ă ră intemplantu-se a fi acolo numai unu simplu țerranu, nu se va puté curăța decâtu depunându jurământu; ă ră administratoru, pasnicu și vatamanu acellor moșie, în cari boierul nu locuesce în persónă, voru jura în următorul chip: cumcă căutatul furu nu se află în moșia, incredințată administrațiunii seu preveghierii lor.

(12) Acella care n'arü vroi să jure în modul arretat, va respunde cu averea sea de totă paguba, cătă și-o va prețului însuși pagubașul; seu altu-feliu să-i indice și să-i dea faciă pe furul; ă ră dăcă va jura, atunci pagubașul e liberu a-și căuta și a-și găsi (aiurea?) pe furul seu, ă ră starostii au facultatea pe ori-care furu a prinde prin autoritatea boierului teritoriului, și a-lu spândura.

(13) Dăca se va descoperi, că nescine a jurat strimb, și în urma jurământului hoșul s'a aflat pe teritoriul jurătorului, atunci acesta, din ambe părțile (fie Polonu, seu Moldovenu) și la ambe părțile (pagubașului și autorității?) va avé seu a plăti totă paguba ori a estrada furul.

(14) Acella care, urmărindu-și paguba seu proprietatea, va trece Nistrul, să fie datoru de a face trei pași dela termu, ori-alu-cui arü fi termul, și lăssându acolo marturi unul seu mai mulți, să mērgă la proprietarul teritoriului termurēnu, care proprietaru, în faciă unei așa urmări, să aibe a-și curăța teritoriul (prin declarațiunea ver-

(*) Terminu slavon tecnicu, veđi Maciejowski, *Historja prawodawstw slowianskich*, ed. 1, t. 4, p. 320. Cuvintul "lice" însemna prinderea furului cu dovédă. Noi credem, că Slavii au luat acestu cuvintu dela Romani, de vreme ce una din celle XII Tabulele roștia așa: "sei. furtum. lance. lictioque. escit. uti. manifestum. vindicator." (Apud Aulu-Gellium, lib. 16; c. 10); cea ce Festus explică arătându, cumcă la Romani cei vechi acella care cauta pe furul, intra în casa bănuită golă, încinsu cu uă legătură adecă licio și ținându înaintea sea uă lance. În adeveru, terminul slavon juridicu "lice" nu se pôte explica logicu din însăși limba slavonă.

bală?); *eră deca teritoriul se va întâmpla a fi pus în, atunci păgubașul, fără nici uă zăbavă, se va adresa către proprietarul cellui mai învecinat cu localitatea, unde se oprise urma furtului; astu-feliu se va procede din ambe părțile (în Moldova și în Polonia). Proprietarul, care nu va pute respinge urmărirea, să aibe a satisface și a plăti totă paguba; *eră deca va afirma, cumcă terito-riul cellui țermurénu nu e allu lui și ellu nu scie nimic despre furt, atunci ellu singur să jure și să mai jure vatanamul cu alți duoi, și astu-feliu să și curățescă teritoriul propriu.**

(15) *Păgubașul care va vroi a-și căpetarevașu dela starostii mărgineni, va plăti pentru acellu re-vașu duoi aspri, *eră pentru trecerea fluviului (*) nu se va plăti nemica nici dintr'ua parte.**

(16) *Negușitorii din ambe părțile să nu fie im-pedecați seú zăbăviți pentru fapte tâlhăresci, nici mărfurile seú caii lor să nu, le fie zăbă-viți seú popriți; *eră deca nescine își va recun-
nósce mărfuri, lucruri seú cai ai seí furați, atunci
negușitorul bănuít să dea unú kizașu, care illu
va infeșisa la locul, unde se va ține uă dietă
din celle supra-scrisse**

(17) *Deca nescine din vre-uă parte arú recun-
nósce callul seú lucrul seú la unú altul în
țerra noastră, atunci amēnduoí să se judece sub
kizași inaintea starostelui nostru, in allu căruí res-
sortu va occurge casul, in Camenița ori in Hă-
liciú; *eră întâmplându-se una ca acesta in privința
ómenilor și suppușilor din țerra Moldovei ai
domnului moldovenescu Stefanu-vodă, atunci jude-
cata despre lucrul furat să se tragă inaintea sta-
rostiloru domnului Stefanu-vodă, acellu de Ho-
tinu, ori acellu de Cernăuți.**

(18) *Urmărirea trecerii lucrului furat din mână
in mână sa va opera pone la a patra persoană (de-
la care treptat trecuse la a treia, la a doua și
in fine la acea la care lucrul s'a recunoscutu
de către proprietari); *acea a patra persoană să
aibe a plăti prețulu lucrului, *eră deca nu va avé
baní, se va pedepsi cu mórtea (**)***

(19) *Străjerii din ambe părțile, după ce vorú
prinde unú omú seú unú furú, să fie datorii a-lú
adduce inaintea starostiloru, și apoi aflându-se
vinovatú, va respunde cu grunazul pentru faptă.*

(20) *Acella care, u rmărindú furulú, îi va dovedi
culpa, i se va inapoia in mână dela starosti totă
proprietatea furată, oprindu-și starosti allu de-
lea baní.*

(21) *Acella care (pēritul?) își va proba dreptatea
inaintea starostiloru, i se vorú întorce tóte alle
lui inapoí, luându-se dela ellu numai duoí spre-deci
aspri pentru "vénnoe" (ostenéla de a constringe
infeșisarea la judecată) (*)*

(22) *Deca străjerii, apucându unú omú seú unú
furú și desbrăcându-lú de tóte alle lui, illu vorú
adduce inaintea starostelui, *eră despre celle luate
seú prinse la acellu furú nu vorú spune starostelui
nemica, atunci dovedindu-se vina lorú se vorú
pedepsi cu mórtea, fără nici uă milă.**

(23) *Acei străjeri să nu fie liberi de a prinde,
de a năcăji. de a popri seú de a goli pe ómenii
cei nevinovați.*

(24) *Deca nescine din vre-uă parte va viola seú
va răpi uă fétă, uă muíere seú uă vėduvă, atunci
acellu violatoru va plăti (cuí?) optú-spre-deci "cope"
in cursulú Poloniei, adecă, dupre cursulú moldo-
venescu in aspri, șesse-deci zlofi moldovenesci*

(25) *Deca unú asemenea violatoru se va uccide
in essecuțiunea fetei, atunci nu va pute urma
pentru mórtea lui nici uă reclamațiune.*

(26) *Deca luarea fetei va fi de bună voea ei și
fără violință, atunci răpitorul va plăti (autorități?)
una și jumetate "copă", adecă dupre cursulú mol-
dovenescu cincí zlofi in aspri.*

(27) *Nimene nici din uă parte să nu năvállescă
cu violință asupra moșiei altuia, căci năvállindú din
vre-uă parte și remănēndú semne, starosti din
acea parte vorú fi datorii de a cerceta și de a
proba cum se cade acea violință, și deca o vorú
afla adeverată, apoi violatorul cellu doveditú,
fie din ori-care parte, va avé a satisface totă pa-
guba, ori va plăti-o cu grunazul.*

(28) *Din ambe părțile va fi liberú de a fu da
sate, fie-care pe țermulú seú respectiv.*

(*) Așa înțelegem noi obscurul "w bronach", luându-lú dreptú:
"w promach". Prom se numău și se numesc vasele destinate
pentru trecerea Nistrului Veđi Czacki, Dziela, ed. Raczyński,
t. 3, p. 337, nota 34.

(**) Această procedură se numesc in legislațiunea slavonă: zrod;
urmele ei găsímú in legile boeme alle principelui Conrad, in
legile serbescoi alle țarului Dušan, și mai cu semn in Pravda
seú legile rusescoi alle principelui Iaroslav cellu Mare: nu ne
adducemú a-minte nimic analogu in dreptulú român.

(*) Despre această dare judeciariă, cunoscută mai mal allessu in
vechile legi rusescoi, veđi Karamzin, t. 6, nota 608.

(29) *Plățele, decise asupra cui-va în diete, se voru essecuta tote dela ômenii nostri in duo septemâne, și apoi dela ômenii domnului rodă în uă septemână.*

Acestu întregu suprascrisû aședământu recunoscându-se folositoru, decî pentru a lui întărire și pădire duple condițiunile și invoela de mai sus, poruncirămû a anina sigilliulû nostru către presentulû actû, scrisû și datû în Cracovia, în duminica prossimă înainte de St. Laurentiû, anulû Mântuirii 1519, erva allû regirii nôstre annû trei-spre-decelea.

No. 277.

Fără locu, 1628, decembre 12

Mironu-vodă Barnoski hărăzesce mai multe proprietăți și dări fiscali monastirii Bărnova.

Archiva Statului în Condica lui Asaki.

Iw Miron Barnoski Moghila etc. adecă domniea mea m'am milostivit și am miluit și am întărit pe sfânta mănăstire ce este zidită de noi ce este hramul adormirii Precisteiden târgu den Eșu cu un sat anume Toporăușiden ținutul Cernăușilor cu mori și cu hălește în păraul satului, ca săi fie dela noi cu tot venitul, și pentru 1500 oi de goștină și 500 măscuri și 1000 de stupi de desetină și de solărit și pentru alte dări și angherii câte or fi pe alți în țara noastră; care sat au fost giământate de sat dreptă moșie a domniei melle, erva giământate de sat l'am cumpărat domniea mea dela unchiu nostru Stroici logofăt drept 1000 ughi (galbeni ungurești); și erva satul Șipotele în ținutul Hărlăului cu hăleșteu și cu moră în Miletin și cu vii în țarină și cu 300 oi de goștină și cu 300 măscuri la goștină și cu 300 stupi la desetină și pentru alte dări și angării; care sat au fost mai înainte a lui Arbure și au înblat din mână în mână și au fost și domnescu până cându l'am cumpărat domniea mea încă în boerie fiind hatman dela Radul vod Mihne în domnie dintăiu drept 1800 galbeni ungurești; și erva satul Muntenii pe Bărlad în ținutul Vasluiului și cu vad de moră în apa Bărladului, care sat au fostu

drept domnescu ascultătoriu de târgul Vasluiului; și erva o bucată de loc de satul Negrinților în ținutul Hotinului; și erva pentru niște dughene și cu pivniță . . . . în târgul Iașilor în potrivea kervăsăriei domnești în ulița rusască; decî pentru aceste sate și moșii ce scriu mai sus mam milostivit domniea mea și lêm dat danie etc. erva de kemvrie ei.

No. 278.

Iașu, 1619, iuliu 5, hărtiă.

Vorniculû Bēcîocû, Hatmanulû Bernard, și alți duoî boierî mari, attestă cumperătura vorniculû Nicoră dela unulû Hohulea, și anume uă prisecă cu locul în giurû în distanță de arruncătură de toporû.

Originalulû în Archiva Statului. L'amu reproducu cu littere cirillice, pentru a se putè distinge iscălitura lătinescă a hatmanulû Bernard, a căruî nume illû arrêtă a fi fostu Germanu seu Francesu, și care, deși capu allû armatei, totuși nu învețase încă limba țerei.

† Косте Бѣчок вел дворник долене земли (țerei de jos). и Бѣрнат хетман и прѣказае сочавскии. и Василе Шептелич вел постелник. и Бѣрнатъ велникъ комис. скриемъ къмъ асъ венитъ динанитъ ностра Василе Хожаѣ ден Негреции. ши асъ мѣртъ-риситъ де вѣнѣ вола са де нмѣне невонтъ ши неасъ-притъ къмъ асъ вѣнѣ въ прѣказъ къ помѣ. ши прѣ-преѣюр прѣсеченъ локъ дѣ тоате прѣциле кътъ ва прѣтѣ арѣнка ѡнъ вѣмъ къ ѡнъ топор. ши асъ вѣнѣ дѣмѣсале асѣ Николѣ велникѣ асѣ чѣлѣ марѣ де царѣ де сѣс. карѣ прѣказъ карѣ ла сѣтъ ла прѣ-ѣи дѣрѣнтъ трѣзѣчи ши чинѣ гал (galbeni). ка сѣи фѣе аѣѣ прѣказъ дѣрѣнтъ вѣчинъ ши мошина дѣ вѣчи. ши дѣрѣнтъ маѣ марѣ кредницъ ни амъ прѣсѣ печѣцѣле ностре. ла чѣстъ записъ ка сѣ сѣ цѣне. писъ Іасъ вѣѣтъ ѣзркѣ юа е. (Iscăliți:) Бѣчокъ дворникъ (pecete). Bernard (pecete). Шептеличъ вел пост (duo peceti).

No. 279.

Suceva, 1460, aprilie 23, pergamenă.

Stefanû cellû Mare hărăzesce monastirii Tazlău vama tazlovénă, și vama bacovénă cea mare adecă după

preții și cea mică adevă după carru, precum și venitul dela conșcripțiunea mărfurilor.

Originalul în Arhiva Statului. Pre-interesant pentru istoria comerțului național.

† Милостію божією мы Стефан etc. потвер-
дили есми даване предков наших. нашему монастырю
etc. вогородици что ест на Быстрици. где ест ста-
рецъ кур Евстатіе. мыто-великое. и малое. и пере-
пис. вт. Бакова. а также и мыто вт. Тазаова. а
также варе что за кѣпци и вѣд вт. колѣ приидѣт.
та имѣт складати свои товаръ в Бакоеѣ а вини съ
них да возмѣт великое мыто. вт. гривны. а товаръ
что проминет. а вини да берѣт вт. воза как право.
тое вѣсе etc. а на то ест вѣра наше etc. митропо-
лита кур Февктиста. и вѣра коар наших. вѣра па-
на Манонла. — Дѣмъ Браевича. — Бланкѣла прѣка-
лаба. — Годна дворника. — Ходка Шибора. — Томы
Вѣнде. — Петра Понича. — Кости Дановича. — Ял-
кѣла. — Мика Крааѣ. — Лази Нитика — Ходка Вре-
цовича. — Исая немецкого — Стеца Дѣмѣвша. —
Петрика Іакимовича. — Козмици. — Ивана Бѣчюма. —
Бѣхти. — Фетивна. — Сакыша спатарѣ. — Югы ви-
стиарника. — Тадора чашника. — Красныша постел-
ника. — Зѣлари столника. — Ивана комиса. и вѣра
вѣсах etc. (incheiarea, cu numele vel-logofetului:
Добру) пис Исая Шѣшманович. в Сѣчавѣ вѣкто
вѣзи мѣсѣца аѣ кѣ на ден свѣтого Гевргіѣ.

† Cu mila lui Dumnezeu noi Stefanu etc. intă-
rimu monastirii noastre Bistrița a Maicei Domnu-
lui, unde e starețul kyr Eustatiu, dania prede-
cessorilor nostri: vama cea mare și cea mică,
și conșcripțiunea (mărfurilor?) dela Bacău, pre-
cum și vama dela Tazlău, precum și oricare ne-
gufitoru va veni fie de ori-unde și-și va depune
mărfurile în Bacău, să dea călugărilor vama cea
mare de grivnă (monetă), eră de mărfurile trecătore să
iea după lege vamă de carru (adevă cea mică?):
pentru aceste toate fiindu credința noastră, a mitro-
politului kyr Teoctistu și a boierilor nostri: pa-
nulă Manoilă, p. Duma Braevici, p. Vlaicu pur-
calabă, p. Goenă vornicu, p. Hodeo Știboră, p.
Toma Cănde, p. Petru Ponici, p. Coste Danovici,
p. Albă, p. Mică Craiu, p. Lazea Niticu, p. Hod-
co Crețovici, p. Isaia dela Némțu, p. Ștefco Dă-
măcușă, p. Petrică Iakimovici, p. Cozmici, p. Ionă

Buciumă, p. Buhtea, p. Fetionă, p. Sacășu spa-
tară, p. Iuga visternicu, p. Tadoră paharnicu, p.
Crașnășu postelnicu, p. Zbiarea stolnicu, p. Ionă
comisă, și alții (incheiarea, cu numele vel-logofe-
tului: Dobru). A scrisu Isaia Șușmanovici în Su-
cēva, anulă 1968, luna aprilă în 23 zile, în dē-
ia sântulu George.

No. 280.

Sucēva, 1595, genariu 4, hărtiă.

Jeremia-vodă scutește satele monastirii Tazlău, din
districtul Némțului, arrondissementul Petrei, de darea
cailoră currieresci și a carreloră pentru trebuința dom-
născă, cu escepțiunea unu casă de urgență.

Originalul în Arhiva Statului. E important pentru cunoș-
tința sarcinelor sătești.

† Ив Времіа Могіла вѣвѣда etc. пишемъ сѣ-
га нашем. тимъ ежъ погнаютъ селове вт. вкол. Камен-
в волостъ немецкое ежъ сѣтъ свѣтѣи мнѣшнѣ Тазла-
ѣ. и погнаnte нѣхъ. до вколѣ до соли господствами
и до сина и до кочки принесити. и до мнѣшнѣ до-
волнѣи подводе. тѣмъ радѣ тако оузрите сѣс лисѣ го-
сподствами. а вѣ да имѣете лишнѣе велма вѣз велі-
кон мнѣрно сѣсидѣ свѣтѣи мнѣшнѣ вт. вкол. Пѣтра.
да не погнаютъ нѣхъ ни до соли. ни до сѣна. ане до
кочки. ане в подводе. ане нигдѣ. ане кони за влак
да даст. тѣмъ когда вѣдетъ нѣкѣи потребахъ тако-
ваа нашъ за скоро. тогда да имѣютъ дати и кони за
влак и подводе. ане коли вѣдетъ лисѣ господствами.
и съ рѣкъ господствами поставлена в неа. а мнѣшнѣ etc.
пис в Сѣчавѣ вѣкто 13ргі ген а ден. Іереміа воевода.
† Юрашко логофѣтъ сѣ. † Давидъ.

† Ionă Jeremia-vodă etc. scriam către slu-
gele noastre din ocolul Petrei în ținutul Ném-
țului, cari au misiunea de a rădica satele sântei
monastirii Tazlău, gonindu-le la ocne după sarea
domnăscă, seă la fână, seă la dusulă buțiloră, seă
la alte destule cărrături; poruncindu-vă prin a-
castă scrisore a domniei melle de a lăssa pe ve-
cinii (*) santei monastirii cei din ocolul Petrei

(*) În textu: subiti adevă megieși.

in pré-mare odihnă, *nici la sare să nu-î goniți, nici la fână, nici la bufi, nici la alte cărrături nicăiri, nici cai de olacū să nu dea, decâtū numai pentru vre-uă trebuință a noastră grabnică să dea cai de olacū seū carre, cerendu-li-se acēsta prin uă scrissore cu propria iscăllitură a domniei melle, érá nu altū-feliu, etc.* Serisū in Sucéva, anulū 7113 genariū in 4 dille. (Iscăllitū:) Jere-mia-vodă. † Iurașco logofetū a invetatū. † Davidū

No. 281.

Thorn, 1576, noembre 31.

Regele polonū Stefanū Batori se scusū prin ambassadorulū seū Andreiū Taranowski inaintea hanulū tătărescū Devlet-Ghirai, cumcă nu pôte înfrēna invasiunile in Crinū din partea Căzacilorū Zaporojeni, fiindū ei uă ammetecătură desperată de hoți Muscali, Moldoveni și Poloni.

Acestū documentū, publicatū polonesce in *Kniga posolskaia metriki V. Kniazestva Litovskago s 1573 po 1580 god*, Moscva, 1843, p. 11—13, e fôrte importantū, probândū intr'unū modū officialū elementulū românescū alliū celebrilorū căzaci dela Nipru, pe cari nemine nu putea să-î cunnōscă mai bine ca Stefanū Batori, de vreme ce tocmai lui se datoreșce definitivă lorū organizațiune militară(*). Noi nu traducemū aci decâtū numai passagiulū privitoriu la istoria română.

... Multimea ómenilorū, numiți căzaci zaporojeni, nu recunnōscē nici uă autoritate, fiindū grāmădită din Moscoviți, Moldoveni și suppuși ai nostri propriū (nie ma nad soba zadney zwierzchnosci, iest skupione z Moskwy, Wolochow, naszych tez poddanych), osândiți la mórte prentu vre-uă crimă și fugiți acolo. Numerulū lorū creșcu multū annū in urma invasiunii fiulū hanulū in părțile Galiciēi(**), făcēndu-se căzaci toți acei ce perduseră averea lorū, se vedură lipsiți de subsistență, și voescū a-și resbuna contra Tătarilorū, cari le răpiră părinți, femeie, frați, copii, uceși seū robiți . . . . .

(*) *Bandkie, Dzieje narodu polskiego*, ed. 3, t. 2, p. 140.

(**) Și mai allesū in Moldova, pentru a pedepsi famōsa revoltă a lui Ionașcu-vodă contra Turcilorū; veđi *Engel, Geschichte der Moldau*, t. 2, p. 226.

No. 282.

— 1490-1497 —

Serbulū Constantinū Mihalovicz de Ostrovița, crescutū in mahometanismū și enicerū in armata turcēscă, după ce scapă in Ungaria și redevine crestinū, servindū regelui Mateiū Corvinū, se apucă a povesti intemplările vieței sēlle, érá intre altele espedițiunea sultanulū Mahometū contra lui Tepeșū-vodă in 1462 (*), la care participase însuși narratorulū intre cei-l'alți eniceri: inceputulū domniei lui Tepeșū, revolta sea contra Turcilorū, modulū in care sultanii inaugurați pe domniū românesci, lupta cu Tepeșū la trecetōria Dunării, bătălia in care Românii uccisseră 100,000 de Turci, fuga lui Tepeșū in Ungaria, opiniunea Turcilorū despre tōte resbellele cu Românii, opiniunea sultanulū despre importanța Kiliei și Cetății-albe.

Acēstă narrațiune aruncă uă lumină de totū nouă și cea mai autentică asupra lui Tepeșū in genere și asupra luptei sēlle cu sultanulū Mahometū in parte. Noi o cunnōsemū de pe uă redacțiune polonă făcută chīarū pe timpulū autorulū, publicată de către *Galenowski* in *Zbiór pisarstw polskich*, secțiunea 2, t. 5, Warszawa, 1828, p. 182—193, și pe care o reproducemū aice, colecțiunea lui *Galenowski* fiindū pré-voluminōsă și deja de multū *épuisée*. Memoriile enicerulū nostru fură publicate de duo ori in traducere boemă in *Lutomyśl*, in 1565, și in 1581. Mai esista unde-va și uă traducțiune latină. Unū studiū criticū asupra acestei scrieri se pôte citi in *Maciejowski, Pismienictwo polskie*, t. 2, Warszawa, 1851, p. 352—363. Bibliomanulū galițianū K. Turowski pregătesce acuma in Sanok uă a doua edițiune a memoriilorū enicerulū.

O uoijenodzije woloskim drakule ktorij zdzi-
j rzal duina zijemije moldawska then ijsthij uoi-
jeuoda mijal dua szijnij ij dal ije bijl czesarzouij
machomethouij nagego duor apothem then ui-
jeuoda oczijecz ijch rijchlo wmarl auszlijszansziz
czesarz tureczkij oszmijercziz woloszkijega uoi-
je-nodij ijdaroual stharszego szijna pijenijaczmi-
konmij hazukamij namijothij ijako na pana przy-
jlsusze ij uijprauijl go poczczizuije do zijemije uo-
loskijej abij panoual na mijesczu ojeza szuego
poth thakoua uijnoua abij nakasdy rok knemv
przijeżdzał aijemu szije okazoual adan thakowa
daua ijako oczijecz ijego daua adruego szijna
bratha ijego zosthawijl na szuem duorze then ij-
szthij szija drakulow przij. zdzał podue lijeczije
na duor czesarskij ij przijnaszal dan uedlug
winouij apothem uijeczej przijeżdżacz njechezal
czesarz poszłal pon ijednego pana halhabeka
kthorij nad mijszlijsthuem czesarskijem uladnal
ijprzijechal tham kthemv do ijednego mijastha

(*) Anulul se cunnōscē din inșeși anualile turcēsc; veđi *Leunclavius*, p. 29—30.

kthore zouija ibrail ij nijechczijal szije ijemv vo-
yeuoda ukazacz ale rosказal swem kurtianom a-
bij posla czeszarzskiego mijedzij szoba zadzersze-
lij asz by zasziye przijechal aodyechauszij voije-
voda mladij drakul zebrał uoysko abijlo zijmije
dunay bijl mocno sthanal aprzyechal uoiyeuoda
drakul przesz dunaj zeuszithkemij luczmij szuo-
yskijem szuem dozijemije czeszarzskijemij nijzej mi-
copola atham puscil ludzij szue abij bralij amor-
donalij bacz thurezij bacz krzeszczijanie pouszi-
jach ij pomijastheczkach othworzonijch a uelka
skode uczijnijl czeszarzouij thureczkyemv a-
wssyithkijem zijuem yzbijthem dal noszij urzijnacz
meskijemu ij zenskijemv poglouiju ij poszlal thij
noszij krolowij Mathiasoui vtherskijemv pysznijocz
szije ijako thv uijelije noszow ijesth thak uijelije
thurkow porazono azbytho pothem uroczijuszij
szije przijechal do ijmbrail do poszla czeszarzskij-
ego aposzel nijeuijedzijal czoszije sthalo ijkazal
posla ijacz ijzeuszijthkijemij szluzebnyky ijego a-
bijlo ych 30 ijkazal ije uijesz do ijednej nyeze
pewnej a thrzeczijego dnija kazal naprzoth Ali-
zabeka posla czeszarzskijego na pal ubijez aoko-
lo nijego uszijthkij szluzebnikij ijego pothem przij-
slij nouynij czeszarzowij thureczkijemv othem
czo uoiyeuoda drakul wczijnijl tedij czeszarz po-
slal po bratha drakulowa abij knijemv przijechal
naduor czeszarzskij thedij dua bassone anauijszsa
rada czeszarzka ijeden machmuch bassa adrugij
ysaac bassa wijslij przeczijwko nijemv awedlij go
ku czeszarzouij gdije czeszarz na szuey stho-
lijezij szijedzijal poczuignauszij szije czeszarz u-
zijal go zareke aposzadzijl go podlije szijebije na-
drugem stholkv malo nijzej ij kazal zlothoglow
modrij przijnijesz ij chorogew czeruona adalmv
pijenijedzij konij ij ijnnijch darou doszijeij ijako
na pana przijszlusze ij uijprauijl sznijem czthe-
rij thijszijeacz konij naprzoth kv nikopolu abijgo
tham doczekal aczeszarz nijemijeszkaizacz zebra-
uszij uoyszko czizagnal zanijem agdiysz mij bijlij
v nykopola nabrzegu Dunajja azdrueij sthronij
dunajja drakvl uijeuoda thesz szwem uoijskijem
leزال abronijl uoijsku czeszarzskijemv szije prze-
prauycz a czeszarz machometh mouijl kv szuem
ijanczarom moijmijlij barankouije czoijesth mego
tho ijeszth uasze azulaszcza skarbij moije prosze
uaz dajeczije mij the rade abouijem tho nauasz

zalezij abijszezij moglij naone sthrone przebijcz
przeczijuko memv nijeprijaczelouy odpouedzije-
lij sza ijanczarouije szczesny panije kazcije lo-
dzije sgothouacz amij chczeni wnoczij gardla szue
wazyecz ana one sthrone szije przeprauijcz thedij
czeszarz wneth ijem kazal 70 lodzij k themv
dacz godnych ij ijnnijch pothrzep ij thesz sthr-
zelby huffnych thararznijch ij ijnnijch uelkijch
agdiij bijla nocz uszijadalijszmij ulodzije apusc-
lijszmije szije nadol podunaiju ij przeprauijlisz-
mijeszije na onesthrone kijlkijem sthaijan nijszej
uoijszko uoiyeuodzyne leزال athameszmijeszije o-
kopalij dzijala zaszadzijuszij ye roszno okolo szij-
ebije okopaly abij nam ijeszni ludzije wskodzijeij
nijemoglij pothemeszmij zasziye ijechalij na one
sthrone athakeszmij druge yanczary przez dunaj
preprauijalij a gdyszije yusz uszythko uoijsko
pyesze przeprauijlo thedy sgothouauszij szije czyag-
neliszmy pomalu kuoyzku drakulowemu szdzijalmij
ijszijnemij przyprauamij zasthanouijszij szije dya-
laszmij zaszadzyli auszakosz nysz kthemu przij-
szlo thedy nam 300 yanczarou sbijthij sthego bijl
czeszarz barzo zaloszliw zoneij sthronij nijelka
bythue wydacz anijemogacz szam kthemu przij-
bijcz balszye barzo abymu uszijszczy yanczarzy
zbyczy nijebijlij abouijem szye szam czeszarz ij-
eszczje nijepreprauijl pothem my uijdzacz ze nasz
barzo ubyualo chuthneszmijeszije kthemu prepra-
uijly maiacz CXX dzial uffnijch unetheszmy
sznych ijelij gestho sthrzelacz thak zeszmij uoijs-
zko uszijthko wojenodzyne szplaczu zegnaly asza-
meszmyszije osadzijlij aupevnijlij pothem czeszarz
prepraujl druge pijesze kthore zouija azapeij
ijkobij unasz drabij a drakul wijdzacz ze nije-
moze obronijez przeuoszu czizagnal yesth odnasz
precz apothem szije czeszarz zanamy przenijozl
zeuszijthkijem uoijszkijem szuem przesz dunay
atham nam yanczarom dal 30 thyszijeczij slo-
thijch abijszmy mijedzy szoba rosdzijelijlij akthe-
mu uszythkij ijanczarij kthorzij yeszcze nyebyly
szuijebodnemij wczijnijl ijch szuijebodnemij abij
szua sthathkij poszmerczij szuey daualij komu
chczelij aothanth czizagnelijszmy do szijemije wa-
laskey za drakulem abrath ijego przed namiij a-
uszakosz byl nanasz nijelkij sztrach aczkoluek uo-
ijeuoda ualaskij male uoysko mijal ijbylijszmij za-
uzdy uijelkijej osthrosznosciz okopauszij szije na

kaszda nocz auszakosz nyemoglyszmyszye wyarowacz uderzijlij na nasz unoczij abijlij mordoualij lud konije nijelblodij thurkou sthothijszijekzij abijli az uszyszezy thurezy przed nijemij ku nam ijanczarom uczijekalij aijanczarij doszijekbije bijlij-amordoualij abij od nijeh nijebijlij porazeny owa ysze nijelka szkoda czesarzouij uczijnijlij apothem nazaiuthrz kylka szeth uolochou poijmalij y kazal ije czesarz uszijkhij na polij prczczynacz auydzacz uolochouije ze ijem thurezy szijlnij othszthapijlij sza od drakuley uoijenodij ij przysthaly ku brathu yego kthory byl przyczesarzu thureczkijem azam uoijenoda drakula uijechal do ueger ku krolowij mathijasouij slau-neij pamieczij a krol mathijas prze ijego nije-threune uczijnkij dalgo do uijeszijenija a czesarz machometh poruczijuszij brathu ijego zijemije uoloska ijechal suoloch precz pothem thurezij ponijedalij czesarzouij ijako pyerueij uijelije kroczej bifulij porazeuiej ualasiz turkou thesz tham vijelije sgijnelo a przetho ij uam szczesnij panijo nathe thrzeba pomijszlijecz ij rzekl knijemu czesarz dokoth kilia abyalogroth volochoue dzijerza a uladna a uegrouije bijalogroth raczky dothath nath kawrij suijczesthua nijemozem mijecz.

Despre domnul românesc Dracu, care stăpânise țerra moldovenescă de jos (sic). Dracuvodă cellu betrână avuse două fi și i dade să stea la curtea sultanului Mahomet, era după aceea în scurtu timp murindă acellu vodă tată, domnul românesc, și aflându-i mórtea sultanul turcesc, inzeștră pe mai marele lui fiu cu bani, cai, haîne, și corturi, precum se cuvine unui domn, și-lu trimise cu onóre la țerra românească să domnescă acolo în scaunul părintesc, cu condițiunea, ca în toți anii să vină să-lu vișiteze și să-i plătescă tributul precum plătia tatăseu; era pe fratele mai micu illu rețiau lóngă sine la curte. În două ani successivi acellu fiu allu lui Dracu se presenta la curtea sultanului, adducându tributul după convențiune; era mai la urmă nu vru să mai vină. Sultanul trimise după ellu pe un boer Alizabeg (Hamza-beg?), mai marele peste venătorii imperiali. Acesta venind la un oraș românesc numit Brailă, vodă nu vru a-lu intimpina, ci porunci curtenilor (kurtianom)

se ca să oprască între ei pe ambadorul sultanului pone la a sea întorcere. Atunci plecându Dracu-vodă cellu ténér, își adună óstea; și fiindă ernă și Dunărea inghiată bine, trecu cu toți ostași se în țerra sultanului mai jos de Nicopole, lăssă ómenii se să prede și să uccidă în givru și pe turci, și pe creștin, prin sate și prin tērgușore deschise, făcându multă pagubă sultanului turcesc; și apoi tuturor, vi și morți, bărbați și muieri, tăindu-le nasurile, trimise la regele unguresc Mateiu, fălindu-se că numărul nasurilor este acellu allu Turcilor invinși și uceși. De aci inturnându-se, veni la Brailă la ambadorul imperial, care nu seica despre cele intemplate, și appucându-lu cu toți servitorii, anume 30, îi inchise de uă-dată într'unu tūrnă óre-care, era a-treia-di înțepă de ntău pe ambadorul imperial Alizabeg și apoi în givru lu pe toți servitorii. Venind scire la sultanul turcesc despre fapta lui Dracu-vodă, sultanul trimise în dată după fratele lui Dracu ca să vină la curtea imperială; și atunci doi pași, capi ai consiliului suprem, Mahmud-pașă și Isac-pașă eșind întru intimpinarea lui, illu adduseră inaintea sultanului, care ședea pe tron. Plecându-se, sultanul illu luă de mână și-lu aședă lóngă sine pe un altu scaun numai puțin mai jos; și prezentându-i uă cușmă albastră cu aur și un stég roșu, mai dându-i bani, cai și alte daruri destulle, precum se cuvine unui domn, illu espedi cu uă suită de 4000 căllăreși spre Nicopole, unde să-lu aștepte. Adunându fără zăbavă óste, însuși sultanul urmă după dēnsu. Adjungându la Nicopole și oprindune pe țărmul Dunării, armata sultanului nu putu trece, de ceia parte a Dunării stându Dracuvodă și apperându trecătorea. Atunci sultanul Mahomet dișe către enicerii se: „Dragii mei miel-lușei, ce e allu meu, este și allu vostru, mai cu sēmă tesaurele melle; așa dară, puneți-mă la calle; sciū că de la voi atternă ca să străbatteți la mallul oppus contra dușmanului.“ Răspunseră enicerii: „Fericite stăpâne! poruncesce a pre-găti luntri, căci în astă nópte noi vroim a ne pune în cumpenă viețele trecându Dunărea.“ În dată sultanul le dade în dispozițiune 70 luntri potrivite și alte lucruri de trebuință, precum și tunuri mici, midu-locie și mari. Când innop-

tase, ne pusserăm în luntri și ne lăsarăm în josul Dunării, desbarcându pe mallul opus ce-va mai sus de tabăra lui vodă. Acollo, aședându în gîră tunurile, ne ocolirăm cu un șanț, pentru ca să nu ne pôtă supăra căllărima; și éráși intorcându-ne (căți-va?) la mallul nostru allă Dunării, transportarăm pe ceilalți eniceri; și când tótă pedestrima fu astă-feliu trecută, atunci înșirându-ne, ne mișcarăm încetă assupra ostii lui Dracu, cu tunuri și alte munițiuni. Oprindu-ne, aședărăm tunurile; inse pone a ad-junge la acésta, dușmanul ne uccise 300 de eniceri. Multă se intristase sultanul, vedendu de pētermul oppusă bătăllia cea mare și neputendu a ne veni în ajutor, temendu-se forte multă ca să nu-și pérđă toți enicerii, căci însuși sultanul nu trecuse încă Dunărea. Vedendu-ne măcellați mereu, noi ne grăbirăm a respinge pe dușmani, avendu pentru asta 120 tunuri mice, din cari impușcându nencetat, depărtarăm armata lui vodă și apoi stăturăm și ne asigurărăm. După aceia, sultanul făcu să trecă de ncoce nă altă ôste pedestră, numită azap, ce-va ca drabi (drabanții) la creștini; érá Dracu, vedendu că nu mai pôte appera trecetorea, se retrase de naintea noastră. Atunci însuși sultanul trecu după noi Dunărea cu tótă ôstea și ne dade nouă, enicerilor, 30 mîe de zloți, ca să-i împărțim între noi, și mai emancipă și pe toți enicerii căți nu erau încă liberi, căpetându ei astă-feliu facultatea de a lăssa după mörte averile lor la cine voră vrea. De aci înăntarăm în Terra-romănescă după Dracu, allă căru frate ne prenainta. Cu tôte astea, mare frică ne cupprindea atuncea! Deși domnul romănescă avea uă ôste mică și deși ne țineam totă-d-a-una cu multă pađă, mănendu nopțile în șanțuri, totuși nici așa nu ne puturăm assigura, încătă într'ua nôte, lovindu-ne Romăni, măcellăriră ômen, cai, cămille: uccisseră Turci uă sută de mîe; érá când toți Turci, goniți de dușmani, allergară către noi eniceri, îi respingeam și-i uccideam și noi, pentru a nu ne perde din a loră causă: în acestă mod, mare daună sufferi atunci sultanul! Aduoa-đi prinseră Turcii vr'ua căte-va sute de Romăni, pe cari sultanul porunci a-i despica pe toți; încătă, vedendu puterea Turcilor, Romăni părăsiră pe Dracu-vodă, și se lipiră către frate-

seu, care se a affla pe lōngă sultanul turcesc. Dracu fugi în Ungaria la regele Matej de gloriôsă memoriă, carele pe urmă pentru rellele lui fapte illă aruncă în temniță. Incredintându Terra-romănescă fratelui lui Dracu, sultanul Mahomet se retrase din Romăni; și cândă apoi Turcii, observându-i că și mai nainte vreme tôte victoriile assupra Romănilor addusseră multă perire între Turci, îi diceau: „gâdesce-te la acésta, ferice stăpâne!“ sultanul le respundea: „pone cândă „Romăni stăpănescă Kiha și Cetatea-albă, érá „Ungurii Belgradul serbesc, pone atunci nu vomă „puté birui pe creștini.“

No. 283.

Sucéva, 1409, aprile 18, pergamenă.

Alessandru cellă Bună hărăzesce monastirii Pobrata monopolul unei părți a bălței numite Șomuz și un loc pentru plantațiunea viei.

Acest document din Archiva Statului e important pentru istoria viniculturii naționale, numele fiului domnescă Romanu necunoscută pona acum și care se pare că nu mai trăia în 1410, cumulus postelniciei cu vistieria, etc. Ellă se affă în strinsă legătură cu documentul care urmăzează sub nr. 284.

† Милостію кожію мы Александръ воевода etc. вже есмы оучинили за дѣшѣ. дѣшз дѣла переже свѣтопочившімъ предкомъ и братіи нашихъ. и за наше заравіе. и дали есмы монастыреви свѣтого Николы што на полѣны сиратьском. ѿт оусті шоумоуза колота цюки никто смѣлъ ловити до хотара вже есть на Хетче (?). а еше есмы дали томоу монастыреви мѣсто гдѣ любитъ себе содити виноград. и имати на вѣкы вѣчныя со оусимъ. а на то вѣра моа etc. и вѣра сына моего Романова. и вѣра сына Станислава Ротомпана.— Хринкова.— Журжа.— Влада дворника.— Жюметате Івана.— Сина Бярнча.— Негра дворника.— Гдань дворника.— Виличина.— Лцкова.— Домонкша стоаника.— Палаша чашника.— Стана постелника и вистарника. и вѣра оуѣх etc. (încheiarea, cu numele logofetului: Братан). оу Сочабѣ. влѣт. /вугі априлѣ иі: †.

† Cu mila lui D-deu noi Alessandru-vodă

etc., făcut'amă pentru sufletele în sânteniă reposațiilor înaintași și *frați ai noștri*, și pentru a noastră sănătate, acordându monastirii Sântului Nicola, aflătoră pe poena Siretului, ca nemine să nu cutede de a pescui în balta Șomuzului, începându dela gura bălței și pone la hotarul Hetca (?); mai acordându acei monastiri și *unū locū unde să și planteze uă viă*; cari tôte să-i fie pentru vecii vecilor, pe credința mea, și a *fîiului meu Romanū*, și a panilor: Stanislavū Rotompanū, Hrinco, Jurjū, Vladū vornicū, Ionū Jumetate, Sinū Bêrlici, Nêgru vornicū, *Qană vornicū*, ... Vêlcea, Iațco, Domoncuș stolnicū, Iiașū paharnicū, Stanū *postelnicū* și (*totū-d'ua dată*) *visternicū*, și alții toți etc (încheiarea, cu numele logofetului: Bratēu). În Sucēva; anulū 6917 aprile 18.

No 284.

Sucēva, 1410, septembre 22, pergamenă.

Alessandru cellū Bunū, prin învoire cu vasaletul său Petru, sultanul nêmului tătărescū numitū Temir-taș și aședatū longă balta Șomuzū, hărăzesc cinci Temir-tașeni monastirii Pobrata.

Acestū prețiosū documentū din Archiva Statului ne limpedesc în parte starea coloniilor tătărescî în primitiva Moldovă, cari creștinându-se, precum dovedescū numile lor: Petru etc., locuia sub capii lorū proprii numiți sultanî și dependenți de domnului țerei, pone pe la începutul secolului XV: despre ulterioara treptata lorū sclavisare veđi documentele deja publicate.

† Милостію вожнею. мы Александръ воевода etc. вже есмы оуздаи вт Тамрхташовци вт Шамьзда-пять дворы Татаръ. с волею шолданъ Петровъ. и дали есмы ихъ монастыреви свѣтого Николы вт Полѣны. втинѣдъ. со оушмъ. etc. а на то вѣра нашего господства etc. вѣра дѣтен наших. и вѣра нашихъ вояръ. вѣра пана Станислава Ротомпана.— Жоржа дворника.— Влада сиратского и брата его пана Крзстача.— Гринкова.— Оана дворника.— Влада дворника.— Негрина.— Нестакора.— Вилчина.— Сина Бырлича.— Спенина.— Шандришорова.— Братъла Страовича.— прочеаника Стоиана.— Стана постеланика и вистѣрника. и вѣра оуцѣх etc. (blăstemulū, și numele logofetului: Bratan) оу Сочарѣ вѣто шестотысячное. цоі. мѣсѣца сѣктѣбра (sic) оу двадѣсѣтен вторын дѣнь.

† Cu mila lui D-deū noi Alessandru-vodă etc. *lua'amă dintre (Tătarū) Temir-tașeni(*) dela (laculū) Șomuzū (**)* cinci curți de Tătari, cu voea șoldanului (sultanului) Petru; și *da'amă monastirii sântului Nicola dela Poena*, că să-i fie cu totū etc., fiindū pentru acēsta credința domniei nōstre, și a copiilorū noștri, și a boierilorū noștri panii: Stanislavū Rotompanū, Jurjū vornicū, Vladū dela Siretū și frate-seū Crēstēcū, Grinco, Oană vornicū, Vladū vornicū, Negru, Nestēcū, Vêlcea, Sinū Bêrlici, Spenea, Șandrișorū, Bratū Straovici, Stoēnū *procelnicū* (gramaticū), Stanū *postelnicū* și (*totū-d'ua dată*) *visternicū*, și alții toți etc. (blăstemulū și numele logofetului: Bratēu) În Sucēva, anulū șesse-miē 919 luna sec-tembre (sic) în duo-đeci și duo ȑille.

No. 285.

Către 1690.

Jesuitulū francesū Filipū Avril, întovăreșitū de unū altū jesuitū Barnabé, descrie petrecerea sea în Iași la curtea lui Constantinū Cantemirū: ipocrita amabilitate a acestui principe, tractatulū său secretū cu imperatulū germanū Leopoldū I, cauza nemulțumirilorū sēlle contra lui Mironū Costinū.

Acestă prețiosă narrațiune, care limpedesc cāte-va evenemēte de totū obscure, și pe care n'a oțtatō încă nici unū istoricū românū, se află cuprinsă,— ciudatū lucru! — într-ua călătoră la China, intitulată: *Voyage entrepris pour découvrir un nouveau chemin à la Chine*, Paris, 1692, in-4, p. 333—346. Vomū observa aice că motivulū morții celebrului Mironū Costinū și a frăține-său hatmanulū Velicico, occurse în 1691, rămăneă pone acum unū misteriu politicū, nepetrunsū de către istoricii noștri. Revelațiunea jesuitică a lui Avril ne esplică acestū factū, ca unū rezultatū alū devotamentului Costinilorū pentru Polonia, antipatică lui Cantemirū-vodă, și a urei lorū pentru Austria: tractatulū cu acēstă din urmă, cunoscutū frașilorū Costinî și desaprobatū de către ei, făcea pe domnului de a se teme ca să nu adjungă cum-va prin ei la cunoscința Porței Otomane; astū-fellū, călătorulū francesū preveduse cu unū annū mai înainte apropiata peire a Costinilorū!

. . . le Grand Général jugea à propos de nous faire prendre la route de Moldavie plutôt que celle de Kaminiec, soit qu'il la crût moins dangereuse que celle-cy, soit qu'il comptât moins sur la fidélité du Bacha qu'il ne connoissoit guère, que

(*) Acestū nume e compasū din duo cuvinte tătărescî *temir*—ferrū și *taș*—pétră.

(**) Veđi documentulū precedinte, în care localitatea Șomuzū e specificată ca brltă.

sur celle du Hospodar, qu'il regardoit comme son ami particulier.

Nous connûmes bien dans la suite, que cette détermination étoit un effet très particulier de la Providence de Dieu sur nous: Car quelques jours après nôtre arrivée à Yasse, qui est la Capitale de la Moldavie, nous apprîmes que quelques Arméniens, qui n'avoient pû se joindre à nous, pour passer de Pologne à Constantinople, avoient malheureusement rencontré auprès de Kaminiec, un parti de Tartares, qui après leur avoir enlevé tout ce qu'ils avoient, les chargèrent de coups, et les laissèrent à demi-morts sur la place.

... Il nous obligea encore de prendre un de ses domestiques pour nous servir de Conducteur et d'Interprète jusqu'à Constantinople, et une escorte de trente Cavaliers Moldaves, à qui il ordonna de ne nous point abandonner qu'ils ne nous eussent mis entre les mains du Hospodar. Il écrivit à ce Prince et aux autres personnes, qui pouvoient nous faciliter le passage, en des termes si forts, que nous avons été reçus partout, comme ses propres enfants.

Ainsi chargez des libéralitez du grand Palatin de Russie, et accompagnez de plusieurs de ses domestiques, nous traversâmes une partie de la *Podolie* et de la *Pokutie*, et arrivâmes enfin au château de *Jablonow*, qui a donné le nom à l'illustre famille des *Jablonowski*. Ce fut là que nous primes l'escorte, qui nous accompagna jusqu'à une petite ville de la Moldavie, nommée *Compolongo*, dont le grand Général s'est saisi dequis le commencement de la guerre que font les Polonois aux Turcs, pour tenir en bride les Moldaves, et les empêcher de faire des incursions sur ses terres.

Nous fûmes obligez avant que d'y arriver, de nous engager dans la fameuse Forêt des *Boukouvines*, qui a plus de quarante lieues d'étendue, et qui est devenue célèbre par les grandes Victoires qu'y remporta il y a quelques années, le grand Général de Pologne sur les Turcs et les Tartares, qui venoient avec des Troupes fort nombreuses, commandées par le Sultan Galga, dans le dessin de faire une irruption dans la Pologne.

Le passage de cette Forêt est extrêmement difficile, les chemins y sont fort rudes et fort

serrez, et la terre y est partout imbibée d'une eau sale et marécageuse, qui les rend quasi impraticables: Nous fûmes pourtant obligez de passer par là, et de suivre ces routes obliques et désagréables, dont je crus que nous ne verrions jamais la fin. Mais l'incommodité des chemins n'étoit pas ce qui nous faisoit le plus de peine; la surprise des voleurs nous allarmoît incomparablement d'avantage: en effet quand nous fûmes un peu enfoncés dans cette affreuse solitude, nous en découvrîmes plusieurs bandes séparées; mais comme ceux qui nous escortoient ne leur étoient pas inconnus, ils ne se furent pas plutôt présentés à leurs compagnons, qu'ils les eurent bientôt dissipés.

De cette sorte nous sortîmes sains et sauves des *Boukouvines*, et entrâmes dans les plaines de la Moldavie, où nous marchâmes quelque-tems avec plus de plaisir, que nous n'avions fait dans ces épaisses Forêts que nous venions de quitter.

La Moldavie est une des plus belles et des plus agréables provinces de l'Europe. On y voit de grandes campagnes, qui sont arrosées de diverses rivières, dont la principale est la *Moldava*, qui serpente à-peu-près comme la *Seine*, et qui semble par tous ces détours vouloir porter l'abondance partout. Toutes ses eaux rendroient en effet les campagnes très fertiles, et contribueroient assurément à faire de cette Province, une des meilleures et des plus riches de l'Europe, si elle étoit moins exposée qu'elle n'est aux insultes des Turcs et des Tartares; mais les Troupes que les uns et les autres y font passer incessamment pour défendre Kaminiec, l'ont si fort désolée, qu'elle demeure en friche en bien des endroits, parce qu'il n'y reste pas d'Habitans pour la cultiver, et surtout dans la partie orientale, qui confine à la Tartarie, où les Païsans et tous ceux qui ne demeurent pas dans quelque ville de défense, sont contraints de se faire des loges sous terre, pour éviter la fureur de ces ennemis implacables du nom Chrétien.

Après avoir passé ces plaines sans aucune fâcheuse aventure, nous arrivâmes à *Compolongo*, où nous primes une nouvelle escorte, qui nous conduisit avec autant de bonheur et de fidélité que la première, jusqu'à la Capitale de la Mol-

davie. Quand nous en fûmes proches, nous fîmes prendre les devans à nôtre Interprète, selon les ordres que nous en avions reçus du grand Général de Pologne, pour aller assûrer par avance le Hospodar de nos respects, en attendant que nous fussions en état de le faire nous-mêmes.

Nous espérons à la vérité beaucoup de la recommandation du grand Général de Pologne, et des lettres qu'il nous avoit données pour ce Prince; mais si nous eussions pû prévoir l'effet qu'elles devoient produire, nous n'eussions pas manqué de prier ce Palatin, de se modérer davantage, et de nous épargner un peu plus. Le Hospodar qui avoit plus d'égard aux lettres pressantes du grand Général, qu'à nôtre Etat de religieux, excéda de beaucoup, dans les honneurs qu'il nous fit, et je ne sçai s'il eût pû en faire davantage aux Ambassadeurs du plus grand Prince du monde.

A peine fut-il averti de nôtre arrivée, qu'il nous assigna une maison commode pour nous loger, et il nous envoya dès le même jour un de ses Secretaires, pour nous marquer la joye qu'il avoit de nôtre arrivée, et l'impatience où il étoit de nous voir au plûtôt. En effet dès le lendemain matin, il nous envoya son Carrosse escorté de cinquante soldats, avec le fils du grand Chancelier pour nous servir d'Interprète. Nous fûmes conduits de cette manière jusqu'au Palais où le Hospodar nous attendoit. Toute la milice sous les armes, étoit rangée en haye en fort bel ordre jusqu'à l'entrée de la Cour, où nous descendîmes. Nous trouvâmes là deux gentils-hommes qui nous attendoient pour nous conduire à l'Audience. Aussi-tôt que nous eûmes mis pied à terre, ils nous prirent sous les bras pour nous aider à monter un degré d'environ trente marches, au haut duquel nous rencontrâmes la grande Salle où s'assemblent ordinairement les Barons de l'Etat. Ils y étoient alors en assez grand nombre; nous les saluâmes en passant, et allâmes ensuite jusqu'au Cabinet du Prince, à la porte duquel nous trouvâmes le Maître des cérémonies qui nous y introduisit.

Nous n'eûmes pas plûtôt parû, que le Hospodar se levant de son Thrône, vint au devant de nous, pour nous recevoir, et pour nous faire

les caresses dont il nous combla dans la suite, durant plus de deux heures d'entretien que nous eûmes avec lui.

Nous lui fîmes nôtre compliment, auquel il répondit de la manière du monde la plus hôte, après quoy nous ayant ordonné de nous asseoir, il nous jetta sur les Conquêtes du Roy dont nous lui fîmes le détail avec bien du plaisir, et dont il parut lui-même extrêmement touché: ce qu'il nous fit assez connoître par les paroles obligeantes qu'il nous dit avant que de nous congédier: car poulors semblant avoir tout-à-fait oublié son rang et sa dignité, „Mes chers „Pères, nous dit-il, puisqua le Roy à qui vous „avez l'honneur d'appartenir, si sous les auspices „duquel vous allez prêcher l'Evangile jusqu'aux „extrémitez du monde, est un Monarque si accompli, qu'il fait lui seul l'admiration de toute „la terre, je vous demande par grace vôtre amitié, pour me donner la consolation de compter „desormais parmi mes autres amis, deux sujets, „et deux mathématiciens du plus grand Monarque de l'Univers.“

Nous ne nous attendions pas à recevoir tant d'honneur à la Cour de ce Prince; mais il nous eût été impossible, quand nous eussions prévu tout ce qu'il vouloit faire, de l'obliger à en faire moins après les fortes recommandations du grand Général de Pologne, qui lui avoit écrit, aussi-bien, qu'à tous les Officiers de sa connoissance, de nous considérer comme ses propres enfants, et de nous conserver, comme la prunelle de ses yeux.

Il étoit même de l'intérêt du Hospodar d'en user ainsi, pour couvrir par là la conjuration qu'il tramait alors contre la Pologne, et que nous découvrîmes d'abord après nôtre arrivée, malgré toutes les précautions qu'on avoit prises pour la tenir cachée. Voici en peu de mots la vérité de cette intrigue, dont l'Envoyé Jerowski avoit voulu nous dérober la connoissance, en nous empêchant de passer par la Moldavie.

Constantin Cantemir Hospodar de Moldavie, après le chagrin qu'il fit il y a quatre ou cinq ans au Roi de Pologne, craignoit avec sujet, que si ses Etats étoient soumis à cette couronne, le Roi ne se vangeât de l'infidélité qu'il commit pen-

dant la campagne du Budziac: Il avoit promis au Roi qui s'étoit avancé jusqu'à Yasse, capitale de ses Etats, de lui prêter le serment de fidélité, de reconnoître solennellement sa dépendance de la Pologne, et de fournir à son Armée toutes les provisions nécessaires: Mais tandis qu'il amusoit le Prince à une lieue de la ville par les Députés qu'il lui envoyoit coup sur coup, il s'enfuit d'un autre côté avec tous les habitans, qui emportèrent tout ce qu'ils purent avec eux. Le Roi entra ensuite dans cette ville avec son armée, qui y fit beaucoup de dégâts, et la mit dans l'état pitoyable où nous l'avons vue nous même.

Cette violence des soldats Polonois, quelque juste qu'elle fut, n'a pas peu contribué à animer les Moldaves contre la Pologne, et particulièrement un grand nombre de Grecs, qui sont les principaux Boyars de cette petite Cour. Ils écoutèrent volontiers les propositions que leur vint faire de la part de l'Empereur, un Député qui y fut envoyé exprès, et ils promirent un secret inviolable, qu'ils jurèrent sur les Saints Evangiles. Le Hospodar obligea aux mêmes sermens l'illustre Miron grand Chancelier de l'Etat, lequel avec toute sa famille, et le grand Général de Moldavie son parent, paroissoit extrêmement attaché aux intérêts de la Pologne; mais il ne pût l'obliger à signer ce Traité qu'après l'avoir menacé bien des fois de lui faire trancher la tête, et d'exterminer toute sa famille, qui est la plus considérable de cette province.

Ce traité qu'on venoit de conclure, et qu'on avoit déjà fait signer à tous les Boyars, consistoit en cinq Articles.

Le premier portoit, que la Moldavie seroit sous la protection et de la dépendance de l'Empereur, en vertu de quoy le Hospodar seroit obligé de lui payer cinquante mille écus de tribut.

Le second, que l'Empereur lui fourniroit des Troupes suffisantes pour chasser les Polonois de Compolongo, et des autres Places de la Moldavie, où ils tiennent garnison, et qu'il lui enverroit du secours toutes les fois qu'il seroit en guerre avec la Pologne.

Le troisième, que le même Empereur, dans le Traité de paix qu'il feroit avec la Porte, fe-

roit rendre au Hospodar son fils aîné, que le grand Seigneur tient en Otage à Constantinople.

Le quatrième, que la Principauté de Moldavie seroit héréditaire aux Descendans du Hospodar.

Le cinquième enfin, que l'Empereur laisseroit aux Schismatiques le libre exercice de leur religion, et qu'il ne presseroit jamais les Moldaves, de se rétinir avec l'Eglise Romaine.

C'est là ce qu'on venoit de conclure, lorsque nous arrivâmes à Yasse, où l'Agent qui étoit venu pour conclure le Traité, fut bien embarrassé de nous voir, dans la crainte où il étoit, que nous ne desabusassions la Cour de tous les faux bruits qu'il avoit fait courir contre la France, pour venir plus aisément à ses fins. C'est aussi ce que nous ne manquâmes pas de faire avant même que d'avoir rien appris du Traité, en faisant voir le ridicule de la nouvelle qu'il avoit débitée d'une césaite entière des François auprès du Danube, pour donner, à ce qu'il croyoit, plus d'idée de la puissance de l'Empereur.

Nous eûmes même le plaisir de voir entièrement revenir cette Cour à l'égard de la France, durant le peu de tems que nous y demeurâmes, et prendre des sentiments bien différens de ceux où l'on y étoit avant nôtre arrivée. C'est sans doute pour cela que le Hospodar nous fit à nôtre Audience de congé, encore plus d'honneur et de caresses, qu'il n'avoit fait à la première. Il est à croire que les démarches qu'il fit alors l'embarrassent maintenant beaucoup: mais le mal est fait, et je ne sçay s'il tardera long-tems d'en porter la peine, et si les Polonois ou les Turcs, pour le punir du dessein qu'il a eu de se soustraire de leur domination, n'acheveront point de ruiner cette malheureuse Principauté, qui, sans avoir eu guerre avec personne, se trouve maintenant la plus desolée de toutes les provinces de l'Europe.

Il y avoit huit jours que le Hospodar nous retenoit à Yasse, pour nous faire expedier les lettres et les passe-ports, dont nous avons besoin pour nous rendre auprès du Seraskier, qui étoit campé sur le Danube dans les confins de la Moldavie. Elles furent enfin scellées, et on nous les remit entre les mains à la sortie de l'audience de congé que le Hospodar voulut nous

donner avec les mêmes cérémonies que nous avions été reçus à la première . . . . .

. . . . . Jablonowski (*) crede mai potrivit de a ne expedi prin Moldova decât prin Camenița (Podolia), seî pentru că credea acea cale a fi mai puțin periculoasă, ori că era mai puțin sigură de credința Pașei, pe care nu-lă pré-cunnoșea, decât de acea a domnului moldovenesc, pe care illă ținea de amicū intimū.

Mai în urmă ne incredințarăm în adevărul că acea determinațiune fu pentru noi unū effectū specialū allū proniei d-șeesci; căci peste puțin ȕille după sosirea noastră la Iași, capitala Moldovei, afflarăm cumcă uă sēmă de Armeni, cari nu putuseră a se insoci cu noi pentru a merge din Polonia la Constantinopole, avuseră nenorocirea de a da longă Camenița peste uă cētă de Tătari, fusseră despoiați de tōte alle lorū, stălcii de bătăie, și lăsați acolo pe jumetate morți.

. . . . . Jablonowski ne mai oblegă de a lua dreptū călăuzū și tălmăciū pone la Constantinopole pe unū servitorū allū seî, și uă escortă de trei-șeci Moldoveni căllări (emigrați în Polonia?), poruncindu-le de a nu ne lăssa pone a nu ne remitte în sēma domnului moldovenesc, către care scrise din parte-i, ca și către alte persōne, în interesulū inlesnirii călătoriei noastre, într'unū modū atâtū de tare, încătū furămū priimiți pretutinde ca nesce copii ai sei proprii . . . . .

Astū-feliu, încăreați de liberalitățile lui Jablonowski, și insociți de mai mulți servitori ai sei, trecurămū uă parte a Podoliei și a Pocuției, și adjunserămū, în fine, la castelulū Jablonow, dela care se trage numele illustrei familie Jablonowski. Tocmai de acolo luarămū escorta, care ne intovăreși pone la unū orașellū moldovenesc numitū Câmpu-lungū, cupprinsū de către Jablonowski la începutulū actualulū resbellū polonoturecū, pentru a ține în frēu pe Moldoveni, impedecându-i de a năvăli în proprietățile sēlle.

Inse, pone a nu adjuge la Câmpu-lungū, furămū siliți de a trece prin famosulū codru allū Bucovinei, în intindere peste patru-șeci leghe și

care deveni celebru prin marile izbānde, sēvērșite acolo sunt acum căți-va annī de către Jablonowski assupra Turcilorū și Tătariilorū, veniți într'unū numărū fōrte mare sub commanda lui Calga-sultanū și gata de a intrupe în Polonia.

Trecerea acestui codru e nespūs grea, căile fiindū aspre și pré-inguste, ēră pāmēntulū fiindū străbătutū pretutinde de uă apă sārātă și mlăstinosă, încătū drumulū e ca și impracticabilū. Cu tōte astea, noi furămū nevoiți de a trece pe acolo, urmāndū pe acelle căi strimbe și desplăcute, cari mi se păreau mie infinite. Inse ori-care să fi fostū incommoditatea drumulū, ea ne supera și ne ingrigia cu multū mai puținū, decâtū frica hoților. În adevărū, după ce ne infundaserămū mai în intrulū acestei spāimēntōrie singurități, descoperirāmū, una după alta, mai multe cete de hoți; dar acei ce ne escortau nefindū-le străini, tălharii se imprăstiau de'n dată ce-si recunnoșeau pe tovarēși.

În acestū chipū scăpparāmū buni teferi din codru, și eșindū la șesulū Moldovei, ne nrmarāmū drumulū cu mai multă plăcere, decâtū în dessele păduri, de cari ne desbaraserāmū.

Moldova este una din celle mai frumoșe și mai plăcute țerre alle Europei. Ea infețișeză mar câmpie, adăpate de felurite riuri, mai cu sēmă de rfulū Moldova, care șerpuesce asemenea Șēnei, și prin suciturile sēlle se pare a imprăstia abundență în tōte părțile. Prin apele ce o spēllă, acēstă țerră arū putē deveni fără induoelă fōrte roditōriă și arū adjuge a fi una din celle mai bune și mai bogate provincie alle Europei, deca arū fi mai puținū espussă insultelorū din partea Turcilorū și Tătariilorū, alle cărorū osti cutrierānd'o necontentitū, cândū unii, cândū alții, de câte ori mergū la apperarea Cameniței, ea se stricase fōrte multū și remasse necultivată în mai multe locuri din lipsa locuitorilorū, mai cu sēmă în partea resāritenă, la hoiarulū tătărescū, unde țerranū și toți acei ce nu locuescū pe'n fortete sunt forțați de a-și săpa vizunie pe sub pāmēntū, ascundēndu-se de'naintea furiei crușilorū dușmani ai creștinețaii.

După ce trecuserāmū fără vr'ua intemplantē acelle câmpie, sosirāmū la Câmpu-lungū, de unde luarāmū uă nouă escortă, care, cu aceiași noro

(*) Atunci Palatinū allū Galiției și hatmanū generalū allū regatului polonū.

cire credință ca și cea de'ntăiu, ne condusse pone la capitala Moldovei. Apropiându-ne de acésta și conformându-ne ordinului lui Jablonowski, trimiserăm înaintea pe tălmăciul nostru pentru a preveni pe domnul moldovenesc de respectele noastre, în așteptarea presentațiunii personale.

Ce i dreptul, noi sperăm mult delă recommendațiunile lui Jablonowski și delă scrisorile sêlle către domnul moldovenesc; dar să fi putut prevedé viitorul lor effect, am fi rugat pe Jablonowski, de a fi mai moderat și de a ne înălța mai puțin. Domnul moldovenesc, care căuta mai mult la recommendațiunile cele urgente ale lui Jablonowski, decât la cualitatea noastră de ecclesiastică, essageră de totu onorile cu cari ne priimi, încatu nu sciă decă ellu ar fi putut face mai mult pentru ambassadorul celui mai mare principe din lume.

Din dată ce se înscuințase despre sossirea noastră, ellu ne dade uă locuință commodă, și în aceeași zi trimise la noi pe unul din secretari se pentru a ne arreta bucuria pentru sossirea noastră și nerăbdarea de a ne vedé mai curându. În adevăr, chiaru a dua-și demința ellu ne trimise carreta domnescă, escortată de cinci-deci de soldați, și cu (Nicolău Costin) fiul marelui logofet pentru a ne servi dreptu tălmăciu. Astu-feliu furăm conduși pone la palatul, în care ne aștepta domnul. Totă miliția sub arme era înșirată în rând într'ua ordine forte frumôsă pone la porta Curții, unde ne dederăm josu. Aci duo boieri ne așteptă pentru a ne conduce la audiență. În dată ce descăllecărăm, ei ne luară la braț pentru a ne înlesni urcarea scări, care avea vre-ua trei-deci trepte, și ducea în salla cea mare, unde obicinuesc a se aduna baroni Statului. Mai mulți din ei se află acolo. Noi îi salutarăm în trecutu, și meraserăm la cabinetul domnului, în ușa căruia găsirăm pe magistrul de ceremonie pentru a ne introduce.

Cum intrărăm, în dată domnul, scullându-se de pe tron, veni la întâmpinarea noastră pentru a ne priimi, începându cu amabiliță, de cari nu ne mai slăbi în cursu de peste duo ore de conversațiune.

La complimentul nostru ellu ne respunse în modul nu se pôte mai plăcut, și apoi porun

cindu-ne a sedé, ne cuestionă assupra cuceririlor regelui (Ludovic XIV), despre cari noi bucuroși îi povestirăm cu amănunte, și cari illu impresionară forte multu, precum se pôte judeca după îndatoritóriile cuvinte, cu cari ne congediă; căci, părându că-și uită de uă dată și rangul și demnitatea, ellu ne dise: "Dragii mei părinți! de vreme ce Regele, căruia aveți onorea de a aparteni, și sub alle căruia auspicie o să predicați evangelul pone la estremități lumii, este unu monarcu atât de imbunătățit, încatu ellu singur își atrage atențiunea pământului întregu; apoi v rog de a mă grația cu amicia voastră, pentru a-mi da mângăerea de a numera de acum înainte între cei-l'alți amici ai mei duo supuși și matematici ai celui mai mare monarcu al universului."

Noi nu ne așteptaserăm de a priimi atăta onore la curtea acestui principe; dără nici că se putea intempla altu-feliu în urma puternicelor recommendațiuni ale lui Jablonowski, care îi scrisese, lui și la toți boierii cunoscuți, de a ne considera ca de proprii se copii și de a ne pădi ca lumina ochiului.

Inse, chiaru folosul domnului cerea de a ne traeta astu-feliu pentru a mască uă conjurațiune, ce urgia atunci contra Poloniei, și pe care noi o descoperirăm îndată după sosire, cu toate precauțiunile luate pentru a ni-o ascunde. Iată pe scurtu adevărul acestei intrige, pentru a căru dosire trimissul (austriacu la Varsavia) Jerowski s'a fostu silitu de a desconcerta trecerea noastră în Moldova (înlesnită apoi, precum s'a vădutu, de către Jablonowski)

Constantin Cantemir, domnul moldovenesc, în urma desplăcerii ce făcuse sunt acum patru se cinci ani regelui polon, avea dreptul de a se teme că, decă țerra s'ar supune Poloniei, acésta din urmă să nu-și resbune pentru necredința sufferită în resboiul din Bugiacu, cându domnul a fostu promis regelui, venit în apropierea Iașului, capitalei Moldovei, de a i jura fidelitate, de a se recunnosce cu solemnitate vasallu allu Poloniei, și de a procura armatei sêlle toate cele de trebuință; éru pe de altă parte, pe cându astu-feliu prin ambassadori trimiși pe totu momentul, zăbăvia pe regele opritu într'ua legă

de distanță, totu atunci fugi cu toți locuitorii, cari scos(ră) totu ce putură; încatu intrându apoi regele cu armata, făcu in orașu multă stricăciune, punendu-lu in jelnica stare, in care illu vedurămū noi-inșine.

Violința soldaților poloni, ori-cătu de justă să fi fostu, nu contribui puțin pentru a întârita pe Moldoveni contra Poloniei; și mai allessu pe numeroșii Greci, cari sunt principali boieri (*) in această mică curte. Ei ascultară cu plăcere propunerile, ce veni să le facă din partea imperatului (Leopoldu I) unu innadinsu agentu, și promiseră unu secretu inviolabilu, juratu pe santele evangeliu. Domnulu storse unu atare jurământu și dela ilustrulu Mironu (Costinū) mare-logofetū allu țerei, care impreună cu totă familia sea și curuda sea (frate) hatmanulu Moldovei (Velicico Costinū) se părea foarte dedatu interesselorū Poloniei; și care nu iscăli acellu tractatu, decâtu după ce primise dela domnulu amenințări in mai multe rânduri, cumcă va fi descapitatū, estermindū-se și totu nemulu seū, cellu mai de frunte in totă țerra.

Tractatulū, incheiatu astū-feliu și iscălitu deja de către toți boierū, cupprindea cinci puncturi:

1-o. Moldova va fi sub protecțiunea și in dependența imperatului, pentru care sfersitū domnulu va fi datorū de a-i plăti unu tributū de cinci-deci mii scude.

2-o. Imperatulū va trimite oști destulle pentru a allunga pe Poloni din Câmpu-lungū și din alte locuri moldovene, in cari ei ținū presidiile lorū; și va da ajutorū ori-și-cândū domnulu arū fi in resbellū cu Poloni.

3-o. Imperatulū, prin tractatulū de pace cu Turcia, o va indatora de a întorce domnulu pe mai marele seū fiū (Antiohū Cantemirū) reținutū ostatecū la Pōrta Ottomană.

4-o. Principatulū Moldovei va rămâne creditariu in familia domnulu.

5-o. Imperatulū va lăssa Moldovenilorū liberul esserciū allu religiumū lorū, fără a-i silire-ua dată de a se uni cu biserica Romei.

Acesta e tractatulū deja incheiatu in momentul sositii nōstre la Iași, unde agentulū venitū pentru ellu fu prēmumțumitū de a ne vede

pe noi, temēdu-se ca să nu desamăgimū Curtea in priivința tuturorū falselorū sciri căte respândise contra Franciei, pentru a-și inlesni realizarea scopului; ceia ce noi ne-amū și grăbitū de a face, chiarū mai nainte de a fi aflatū essistența tractatului, vādindū ridicolulū noutății imprăstiate de către acellu agentū despre ua completă victoriă assupra armatei franceze lōngă Dunăre, prin care noutate ellu spera de a da uā mai mare idee de puterea imperatului,

Avurāmū plăcerea de a vedē schimbându-se cu deseversire nefavorabila opinuine a curței moldovene despre Francia, in scurtulū intervallū allū șederii nōstre aici; ceia ce fu causă, fără induoelă, că in audiența de congediū domnulu ne făcu și mai multe onoruri și amabilități decâtu in audiența de'ntău. E probabilū, că politica sea de atunci illu va fi superandū acuma; dēră reulū se facu și mē-temū-că respłata nu va întârđia, și seū Poloni, ori Turci, pedepsindū pe domnulu pentru intențiunea ce avuse de a inlătura stăpânirea lorū, vorū pune capetū ruinei nenorocitei Moldove, care, fără să fi avutū resboiū cu cine-va, este astăzi cea mai perdutā dintre țerlele Europei.

In cursū de optū zile domnulu ne reținū in Iași, pone a ne elibera scrisorile și pas-pōrtele, de cari aveamū trebuința pentru a merge la seraskirulū, campatū longă Dunăre la hotarulū Moldovei. In fine, elle fură sigillate și date in mânele nōstre la eșirea din audiența de congediū, ce ne accordase domnulu cu acelle-și ceremonie ca și pentru audiența de'ntău . . .

No 286.

* Suceva, 1435, septembre 19, pergamenă.

Domni frații Iliă și Stefanū hărăzescu boierulu Danū Mesehnă pentru vechiele sille servicie optū sate.
In Archiva Statului.

† Милостію божією мы Іліа боевода. господарь земли молдавской. и братъ господствами Стефанъ боевода etc. вже тотъ истинный слуга и бояринъ нашихъ вѣрныхъ панъ Данъ Месеухъ. сазжалъ прѣжде свѣтопочившемъ родителю нашемъ правую и вѣр-

(*) Rossetescii, dușmanii de mōrte ai Costinilorū, dupre cum veđi *Letopiscile*, t. 2, p. 42, 266, etc.

ною слоужкою. тѣмъ мы видѣвше etc. дали есмы е-
мъ 8 . . . . . земан молдавской всемъ селъ на има
. . . . . петра на Кокылѣ. и Онеци. и Кытеци.
и Виршеци. и Селевестрѣни . . . . . и Лиеши на
оусти Жиравца . . . . . тое боудетъ емъ оурихъ
etc. (formula ordinariă). а на то ест вѣра выше-
писаннаго господствами Илѣи воеводы. и вѣра въз-
любленнаго сына господствами Романа. и вѣра пана
Жоуржа Фратовскаго и дѣтен его.— Былчи.— Хоу-
дича и дѣтен его.— Оукаѣты и дѣтен его.— Ми-
хилаа Попши — Стана Бырлича.— Шефоруа Жоу-
мзтатевица. и брата его пана Мчидри . . . . . —
Исаѣа.— Дамы Лимеждоуачевича и брата его пана
Мирчи.— Лазора и брата его . . . . . постелника.—
Козмы Шандровича.— Витолта . . . . . — Берен-
дѣа столника.— Фырва.— Манюла Грзчина . .
. . . . . — Богоуша и брата его пана Пашка.— Хоу-
ка Мамбринскаго . . . . . его пана Левы и дѣтен ихъ
. . . . . — Станчула комиса. etc. (încheiarea cu nu-
mele vel-logofëtului: Диниско) писа Пашко грама-
тихъ. оу Сочавѣ. ваѣт /сцма сеп дѣ.

† Cu mila lui D-zeu noi Iliă-vodă, domnulă
terrei Moldovei, și fratele domniei melle Stefană-
vodă etc. Iată că venindă acestă adevărată ser-
vitoră și boieră allă nostru credinciosulă pană
Dană Mesehnă, *datu-î-amă noi pentru a sea drép-
tă și credinciosă slujbă încă la reposatulă in sân-
țeniă părinte allă nostru, optă sate in țerra năs-
tră moldovenescă, anume . . . . . petru pe (apa)
Cobila, Onescii, Cătescii, Virșescii, Selevestrenii
. . . . . Liescii pe gura Jirăuțului . . . . . cari
tôte să-î fie moșie pe credința supra-scrisei melle
domnie Iliă-vodă, și a pre-îubitului fiu allă dom-
niei melle Romană, și a paniloră: Jurjă Fratovski
cu copiii, Vêlcea, Hudici cu copiii, Uclétă cu co-
pii, Mihailă Popșă, Stană Bêrlici, Ștefă și Mân-
drea fiii lui Jumătate, Isaia, Duma și Mircea fiii
lui Limbă-dulce, Lazoră și frate-seu . . . . .
postelnică, Cosma Șandrovici, Vitoltă . . . . .
Berendeu stolnică, Foră, Manoilă Greculă, Bogușă
și frate-seu Pașco, Hodeo dela Mamurină . . . .
allă seu Leva cu copiii loră, Stanciu comisă, și
alții (încheiarea, cu numele vel-logofëtului: Di-
nisco) A scrisă Pașco gramatică, in Sucéva,
annulă 6944, septembre 19.*

No. 287.

Iași, 1617, martiă 12, hărtiă.

Radu-vodă Mihnea întăresce monastiră St. Sava
nesce dănie particulare, trecute și in registrulă muni-
cipalității.

Archiva Statului.

† Ив Радъа воевода etc. дали и потвърдани
есми молебником нашим калстером вт монастыр свѣ-
тѣи Сава вт тръг паскон три фалчи за виногради
и сз краме что сжт въ горъ заец въ виногради пас-
кихъ. что тѣи виногради и сз краме ест им дааніе и
милуваніе вт Манолѣ Мурат и вт жена его Мур-
рика и вт дѣти ихъ сз великое клѣтвѣ. гдѣж ест и
сама Муррика тамъ погребана. и написалисѣ и въ
свѣтѣи великіи помѣнник. да сѣ поминает имѣ им
дондеж свѣтаа монастыр стати имажт. и тѣи вино-
гради и сз краме написалисѣ и въ катастихъ тръгов-
ское по старимъ вѣчно. тѣмъ радъа да ест и вт насъ
etc 8 лас вѣто /зрке март вѣ. Радѣуа воевода. Іанѣтѣ
логофетъ искаахъ. † Небожатко.

† Ionă Radu-vodă etc. amă dată și amă în-
tărită rugătoriloră nostri călugăriloră dela mona-
stirea St. Sava din Iași trei fâlcă de viăă cu pră-
văllie in podgoria Iepurelui între viiele Iașului;
cară viie și prăvăllie le sunt daniă și miluire de-
la Manole Murată și dela femeia sea Mărica și de-
la copiii loră cu jurământulă cellă mare; fiindă
insași Mărica acollo ingropată și scrisă și in sân-
tulă mare pomenică pentru a fi pomenită cătă
timpă va ființa sânta monastire; érá acelle viie și
prăvăllie inregistratu-s'au și in catastihulă orășe-
nescă dupre obiceiulă cellă vechiă; dreptă care să
fie și dela noi etc. In Iași, anulă 7125 martie
12. (Iscălliți:) Radu-vodă. Ghenghea logofëtă a
invățatū. † Nebojatco.

No. 288.

Vașlui, între 1546-1552, martie 11, pergamenă.

Iliăș-vodă Rareșă întăresce uricarulă George Mo-
țocă jumetatea satului Iacobeni, cumpărată dreptă 300
zloți tătăresci dela uă fiiă a călugărului Eulogie, in miră

visternicului Eremie, și delimitată de către purcălabul și vătavul județului Hârlăului.

Archiva Statului. Vezi documentul, care urmează după acesta.

Милостію воіжею мы Іаіаш воевода etc. вже прінде прад нами etc. Андшка дочка Времінна вистѣрника монахскимъ именемъ Евлогіе по еи доброн воли etc. продала свое право втнннх и измѣнх втца еи etc. Евлогіе. цю внх измѣнилах сз наши сазги сз Станчсаль и Снаівнх и Васко и сестра их Нѣгша и сз знька ихъ Іакимъ сына Андрѣшка дѣти Косте Мѣргача. и ис привиліе цю вни имали вт дѣда господствами старого Стефана воеводѣ. половина село вт Іакобѣни на Жижію по сєи сторони Сижх 8 волости Хрѣловскон. нижнѣка половина. та продала сазга нашемъ Гевргію Моцокс. за триста злати татарскихъ. etc. а хотарь etc. покѣда назнамєналь панз Кичерж прѣкалабъ и Евлокаж батагъ. etc. а на то есть вѣра нашего господства etc. кратіа господствами Стефана и Костантина. и вѣра бояр нашихъ. вѣра пана Гавриала дворника. — Петри Крѣзка. — Мовила и пана Хрѣвора прѣкалаковє хотинскихъ. — Данчсала Хѣрс и пана Нѣгсала прѣкалаковє помецкихъ. — Іацко и пана Гіанги прѣкалаковє новоградскихъ. — Стѣрза портарѣ сѣчакского. — Юріа спатарѣ. — Дана вистѣрника. — Бѣверницъ постелника. — Хамзи — Петрашка чашника. — Плаза комиса. и вѣра вѣсахъ etc. писал Григоріе Фіерієвич. 8 Васасю вѣкто (ruptu) мартіа аї день.

Pe partea de dosu: Сазга наш Гевргіє срикѣр на половина село вт Іакобѣни на Сижѣ нижнѣка част.

Cu mila lui D-zeu noi Iiașu-vodă etc. éta venindă inaintea noastră Anușea fiă *visternicului Eremia, călugărită sub numele de Eulogie*, vindut'a slugei noastre George Moțocă dreptă trei-sute zloști tătarești jumătatea de josă a satului Iacobeni de astă parte a (apei) *Jijei seu Zije* în districtul Hârlăului, care jumătate de sată fă dreptă moșia și schimbătură a parintelui ei Eulogie dela slugele noastre Stanciu, Silionu, Vaseo, și soru-lorū Négșă, și nepotulū lorū Iachimū fiulū lui Andrașcă, copii ai lui Coste Murgueciu, cu acte dela moșulū domniei melle betrănulū Stefanū-vodă, *eră hotarulū este după cum se semnase de către panulū Chiceră purcalabū și Bulbocă vatavă;*

fiindă incredințatori domnia noastră, și *frați domniei Stefanū și Costantinū*, și boierii nostri panii: Gavrilă vornicū, Petru Cărcū (seu Crăcū), Movilă și Hrăborū purcalabi de Hotinū, Danciu Huru și Négū purcalabi de Némțū, Iațeo și Ghiengă purcalabi de Romanū, Sturza (hatmanū și) portarū de Sucéva, Iurie spatarū, Danū visternicū, Veveřiță postelnicū, Hamza, Petrașco paharnicū, Plaxa comisū, și toți etc. Scrisș'a Grigorie Fierievici în Vasluu, anulū (ruptū), martie în 11 zile.

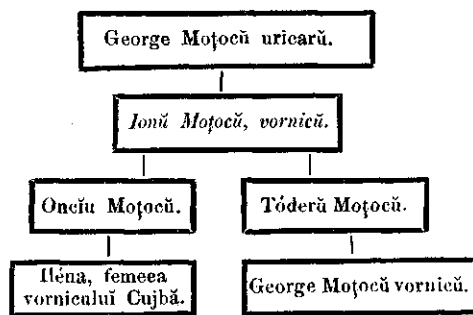
(Pe partea de dosu:) Slugei noastre lui *George uricarū* pe jumătatea de josă a satului Iacobeni pe Zija.

No 289.

Iașu, 1643, genarie 14, hărtiă.

Mare-vornicésa Iléna Cujbóia vinde věru-seu vorniculū George Moțocū jumătatea satului Iacobeni, dreptū 250 taleri bătuți, și uă parte din satulū Brosceii, unde fusese uă dată Tērgulū Bróșcei, dreptū 100 taleri de argintū.

Archiva Statului. Pe lângă celelalte de observatū în ellū, acestū documentū, allăturându-se cu celū precedent, ne permite de a pune basa unei genealogie a celebrulū vornicū Ionū Moțocū, care între anii 1554—1564 resturnase și făcuse trei domni în Moldova:

† Adeică eu Iléna jupănésa lui Cujbă ce au fostu vornic mare, fata Onciului Moțoc nepota lui Ion Moțoc ce au fostu vornic mare, scriu și mărturisescu insămă pre mene cu cestu zapis al meu, cum eu de bună voia mé de nime nevoită nici împresurată avându a mé diréptă ocină și moșie, din uric ce au avut moșul meu Ion Moțoc vornicul dela Alexandru vodă (Lăpușnénulū) *половина село (jumătate satū) Iacobénii etc.* o am vândut dumisale vāru meu lui Gheorghie Moțoc

vornicul, fisorul lui Tóder Moțoc, așijderea nepot lui Moțoc vornicul ce maisus seriem, dreptu doao sute și cindăci de *taleri bătuți*, și așijdere iam vândut dumnisale etc. niște părți de ocină din *sat din Broșteni unde au fostu trăgul Broștei* in ținutul Iașilor etc. cu loc de móră in Jijiea și cu tot etc. dreptu o sută de *taleri de argintu*, ce acésté părți néu fostu noao cumpărătură de preună cu gîlpăaumieu cu vornicul Cujbă dela Vasilie Bróscă etc. și eu Dumitrașco am scris, să să știe. 8 Іаc мѣт ѡбна мѣцѣя ген Аї. (Pecete)

No. 291.

Constantin Movilă scuteste de vamă commerciul monastirii Bistrita cu Ungaria.

No 290.

Comunitatea română și armenescă din Botoșeni mărturisesc despre zădarnicia pretenșiunilor lui George Traistă asupra unui loc de casă alii moștenitorilor lui Căldărușe.

Archiva Statului. Pe pecetea municipală este un pămănt cu
coda întinsă, și o inscripțiune în gîră: † НЕТЪК ТРАС НОТЪИ.
Acest document e interesant pentru istoria Armenilor în Ro-
mânia.

Adecă noi *târgoveții Rumâni, și Armâni de trăg de Botășeni* mărturisim noi cu cîastă scrisore a noastră, cum au venit un fecior a lui Gligorie Traistă, anume Apostol, *înnainté dumisale lui Ghiorghia, cîau fostu logofăt, șiînnainté dumisale lui Dumitrașco cîau fostu visternic, vornicii de Botășeni*, și sau întreat cu feciorii lui Căldărușe, pentrun loc de casă cîau fostu a lui Traistă, in mijlocul trăgului, dicînd feciorii lui Căldărușe, cau cumpărat tatăsău, Căldărușe, acel loc de casă dela Gligorie Traistă, iar dumnélor vornicii de Botășeni, carii maisus sîmtu seriși, dumnélor néu pofîit, și néu întreat, și pre bătrâni, și pre tineri, și pre *Rumâni, și pre Armâni*, carii dentru noi va mărturisi căi vîndut acel loc a lui Gligorie Traistă, iar noi toți *târgoveții și Rumâni și Armâni* mărturisim, că nu scim să fie vîndut Gligorie Traistă, saū să fie cumpărat Căldărușe acel loc, ce înpresore fărde trebă, decî la

Fără locū, 1562, septembrie 9, hărtiă.

(*) Angulul se cunoştee dintr'unu documentu de întăritură dela Duce-vodă, totu din Archiva Statului.

brata serviciile câte îi făcuse în cursu de 23 de ani ai egumeniei sölle, între cari mai cu sémă aceia, că din indemnul său Petru-vodă Rareșu și dómă-sea Elena își allesseră acolo locul de înmorméntare, în daîna și cu năcazul monastirii Putna, unde se îngropaî domniî cei de mai înainte; sollicitéză de a i se face după mörte uă pomenire annuală.

Archiva Statului. Förté interessantü pentru istoria ecclesiastică a Românilorü.

† Се аз Григоріе бывши митрополит сѣавскіи пишѣ смѣрено метаніе и низкопоклоненіе лицемъ къ лицу сиронъ земли. братіямъ нашимъ и г҃менемъ добрымъ и милымъ и срдечнымъ и вселюбезнѣишимъ. поспола и всеѣмъ братіи въ монастырѣ Побрата коли са вѣрѣтаютъ прѣбываши тамо въ стародавня въ начатка монастыри до конца еи. свѣщенникымъ и діакымъ старимъ и младымъ кѣпно и простимъ всеѣмъ равноже дрѣжжѣтса въ того храма свѣтого и чюдотворца Николаа. и по сихъ вѣдомо да естъ вамъ братіи мои любуиміи и искрѣни. како да знаете въ мнѣ худаго и недостойнаго и непотрѣбнаго и вѣаанаго и сынаго. како есмо прѣбываа тамо въ томъ свѣтѣмъ мѣстѣ и съ посащаніемъ и съ всемъ вѣрѣдемъ въ всемо моего сердца и съ помощію христорѣи и изволеніемъ божіемъ и съ прѣчиствію его матерѣ и съ свѣтымъ Николаемъ. да есмѣ быа и прѣбываа тамъ и г҃менъ кѣ г҃дѣ да есмо възвратна Петра воевѣда и господѣа. его Банинъ богъ да ихъ споконтъ съ свѣтymi. на благочѣстивонъ благости есмо ихъ потврѣдѣи и съ многою трѣдѣ трѣдѣишесъ іако богъ имѣетъ намъ вѣпатити и свѣтѣи Николае. и сами видѣте сѣтворѣна есмѣ свѣтою церкѣвъ въ пажичѣ съ всемъ благослѣніемъ. тое прѣвое посащаніе есмѣ сѣтворѣи. дрѣгое пакы есмо тѣжъ невоанса съ многомъ трѣдомъ и хитростію. възвратна есмѣ тѣжъ Петра воевѣдѣи и господѣа его Банинъ съ чадми ихъ. да закопанса тамо. іако нигдѣ индѣ не погребѣаисъ господѣе. тако безъ Поутна. да Пѣтѣи до недавна много лѣаи на мнѣ и съ великими кѣтѣвами и гнѣвами дрѣжжѣи. ино тое есмо сѣтворѣи. и невоанса да есмо испросѣа двѣ села велма добріи Прѣтѣношіи и Негоецѣи и азъ самъ сѣтворѣи есмѣ мѣстѣи съ мѣстѣи пѣнѣи. ино тѣжъ четврѣтое посащаніе есмѣ сѣтворѣи да есмо испросѣа тотъ езеръ именемъ Белеа. ино потѣмже въшписаніи видѣвше Петрѣ воевѣда. и съ рѣдѣтелемъ нашимъ прѣвѣсѣщеннимъ митрополитымъ Фѣофанымъ. тако доброе потврѣженіе и ставѣиши

вѣаавѣстѣи и вѣмѣосердѣи за нашъ трѣдѣ еже есмо трѣдѣи. да самъ Петрѣ воевѣда потѣмѣи мнѣ да бихъ имѣа и съ благословеніемъ митрополитовомъ Фѣофанымъ. даки есте творѣи памѣте на свѣтѣи рѣкѣ мѣсѣица генаріа кѣ денѣ въ денѣ Григоріа богослѣа. etc. вѣктѣи / годъ. мѣсѣица сеп. а.

† Adecă eu Grigorie, fostu metropolitu allu Sucevei, cu umilita metaniă și cu feșaplecată josu la pământul cellu golu, scrimă către frații nostri egumenii cei buni și dragi și sufletești și pré-ubiți, de'mpreună cu toți frații căți sunt din vechime dela începutu și voru mai fi pone la sfērșitū, preuți și diaci, bețrâni și tineri, pone la cei mai de josu, tuturor căți sunt și atternă dela templulū sântulū minune-făcētorū Nicolae dela monastirea Pobrata. Acum, fraților mei iubiți și sinceri, vē adducemū a-minte, precum o sciți înși-vē despre mine reulū, nevredniculū, desperatulū și tristulū, cumcă petrecuī acolo în acellū sântū locașū, cu rebdare și cu totū zelulū și din tōtă d-nima mea, și cu ajutoriulū lui Cristū și cu voința lui D-deū și a Pré-curatei Feciōre și a sântulū Nicolae, — amū petrecutū și amū fostū acolo egumenū 23 de anni, în care timpū amū essecutatū în favōrea acellei monastiri următōriele patru creațiuni: 1-ū, amū edificatū cu tōtă magnificența cerută sânta biserică din câmpū; 2-lea, mă nevoi cu multū necazū și mesteșugū de îndemnăi pe Petru-vodă și pe dómă-sea Ellina cu copii lorū ca să-și allégă loculū înmormētarū în acea monastire, măcarū-că din vechiu se înmormēta Domniī in Putna, încătū călugēri putneni pone currēndū nu înceta de a mă ocări cu mari blāstemuri și superări; 3. mă nevoi de scoseī dela domniă prin rugăminți duo sate pré-frumōse, Prătānoși și Negoesci, adaugandū către elle more facute cu propria mea cheltuēlă; 4, mai căpetăi dela domniă și laculū anume Beleulū; cari supra-scrișe, bună întăritură și aședământū, cândū le veduse Petru-vodă și cu părintele nostru pré-sântitulū metropolitū Teofanū, ei se înduraseră și ne ni-luiseră pentru munca noastră cătă amū muncitū, și însuși Petru-vodă mi-a fostū invoitū mie, cu binecuvîntarea metropolitulū Teofanū, ca să mi se facă (în monastirea Pobrata) pomenire annuală

in luna lui genarie in 25 zile in ziua lui Grigorie Teologu etc (urmăză blăstemul). Anul 7071 luna septembre 9 (Pecete verde).

No. 293.

Colomia (Galizia), 1485, septembre 15.

Stefan cel Mare, cu toți vassalii săi, recunoștea suzeranitatea regelui polon Cazimir III.

Acest document formează capitolul 10, intitulat „De Moldavia sive Valachia”, în descripțiunea provinciilor polone în colecțiunea lui Prilsius (Przyluski): *Leges seu Statuta ac Privilegia Regni Poloniae*, Cracoviae, 1553, in-fol. El este de o importanță supremă pentru istoria feudalismului român, despărțut mai în urmă; probând vechia existență la noi a nobilei ereditare și a blazonului, precum și aceia că așa numiții curteni erau *écuyers*, erau *boierii* — *chevaliers*.

Post plures tractatus inter Serenissimum P. et D. D. Casimirum tertium, Regem Poloniae et Barones Poloniae, suae Serenissimae Maiest. et Regni nomine ex una, et inter magnificum Ioannem Stephanum Palatinum Moldaviae, armigerosque ipsius, suo et terrae Moldaviae similiter nomine parte ex altera, partim personaliter, partim etiam per Regiae Maiestatis nuncios, diebus aliquot ab aduentu ipsius in praesentem diem habitos, dominus Palatinus Moldaviae qui supra, propter defensionem a Poloniae Regno habendam, feria secunda proxima post festum natiuitatis Virginis gloriosae Mariae, ad homagium serenissimo principi Domino Casimiro Poloniae Regi etc. inclytaeque suae Polonae Coronae praestandum, se, posteros, et terram suam iuramento ad fidelitatem, subiectionem, et obedientiam perpetuo seruandam, habendam et obstringendam consensit, hora tertiarum, eademque die hora meridiei, vel paulo serius homagium et corporale iuramentum praestitit iuxta informationem per Maiestatem Regiam datam. Primum itaque Maiestate Regia, cum adhuc ille abesset, solium suum in Corona qua coronatus est, ascendente, ibique in apparatu integro, quem circa coronationem induit, sedente, Maiestatis sede septa spiritualibus et saecularibus Praelatis et Summatibus infra scriptis, Stephanus Palatinus a Maiestate Regia per magnificos nuncios ad veniendum, faciendumque, ea quae debet,

auisatus et conductus cum omnibus suis armigeris, Boiaris, vulgari eorum lingua dictis, eques venit: ad latus vero per vnum suum fidelem habebat, cui Banderium quoque magnum sericeum coloris rubri, in quo arma Terrae Moldaviae pulchre auro depicta erant, praeferebantur. Sui vero omnes terrigenae bona haereditaria, in Moldavia habentes, et alii omnes Curienses notabiliores, Banderia parua, quilibet suum equum insedendo, manu tenebant. Ipsius, et Regiis clangentibus tubis, accedensque ad solium Maiestatis Regiae, ex equo descendit, dein Banderium manibus corripuit ac mox cum banderio versus solium processit, id etiam sui omnes post eum facere: immediateque solium accedens, flexis suo more genibus et capite prono, Banderium vsque ad terram inclinat, similiterque facientibus subditis: tenorem homagii his verbis proferebat, Maiestate Regia immota sedente, sed stantibus dominis: his verbis in facie Maiestatis Regiae.

Clementissime mihi Rex, ego Serenitati Vestrae homagium facio, et praesto cum omnibus terris, et hominibus meis, et peto tuitionem Serenitatis Vestrae, et circa iura, in iureque meo et dignitatibus conseruari. Hic adhuc banderium tenuit, pro genu autem flexione, de ritus sui more capite inclinato, tacto signo crucis sanctae, iusiurandum fecit corporale, his verbis:

Gratiosissime Rex, ego homagium praesto, et iuro, ac etiam promitto fideliter sine dolo et fraude Vestrae Serenitati, successoribusque Serenitatis Vestrae Regibus, et sacrae Coronae Regni Poloniae, cum omnibus terris, baronibus, et hominibus meis, fidelitatem, esseque fidelis et obediens Serenitati vestrae successoribus, et Coronae Poloniae Regni. Sic me Deus adiuuet, et sancta Christi crux.

Mox iuramento finito, haec respondit Maiestas Regia verba, residens in sede Maiestatis suae: Nos te et terras tuas in nostram protectionem recipimus, et circa omnes dignitates et iura omnia terrarum tuarum, tanquam Palatinum nostrum relinquimus.

His dictis osculata est eum Maiestas Regia:

Osculo facto, recepit Banderium Maiestas Regia manibus, de Palatini manibus, in manusque Mareschalci Regni illud dedit. Hic primum ar-

migeri omnes Palatini Moldaviae stantes circa solium Maiestatis, sua banderia parua e manibus in terram strauerunt, Mareschalcoque Regni praedicto banderium magnum de solio Maiestatis, iuxta ac conclusum erat, ad Thesaurum Regium deferente, et parua illa per cubicularios Maiestatis Regiae collecta, itidem ad thesauri locum ferebantur seruanda. Noluit quippe Palatinus et armigeri sui consentire, vt intra tractandum diriperentur: quin petiit, ipsorum vt Banderia homagialia honeste seruarentur: propter maioris amicitiae auctoramentum. Quo facto Maiestas Regia non longe a se Palatinum tamquam amicum et suum homagiale penes se locauit, et consedentibus illis, armigeri ipsius omnes sub forma iurauerunt tacta cruce.

Nos Barones, Vasalli, et tota terra Moldaviae praestamus homagium nostro et totius communitalis Terrae Moldaviae nomine, Serenissimo Principi Domino Casimiro et Successoribus Regibus Poloniae, promittimusque et iuramus omnem fidelitatem, subiectionem, et obedientiam in perpetuum Serenitati Suae, Regno, et Regibus Poloniae. Ita nos Deus adiuuet, et sancta Christi crux.

Quod quidem iuramentum, quidam eorum manibus cruci appositis, quidam uero expansis supra, fecerunt. Eo facto Regia Maiestas omnes Palatini armigeros, uniuersam denique Curiae suae iuuentutem, militiae symbolis insigniuit.

Huius actus Regij et Poloniae Regni, tam notabili celebritati pro ceremoniarum more, Reuerendissimi et Reverendi in Christo Patres et Domini, ac Magnifici, Venerabiles, Strenui, Generosi, ac Nobiles interfuere: Ioannes Vatropa Archiepiscopus Leopoliensis, qui sancta tenebat ad Iuramenta. *Mathias de Stara Lomza* Episcopus Camenecensis, et Ioannes Targouicki Electus Chelmensis, eidem Suffragantes: *Iacobus de Dembno* Castellanus et Capitaneus Cracouiensis, qui ceruici Regio sacrum imponebat dirigebatque diadema. *Matthias de Bnin* Posnaniensis, *Ioannes Amor de Tarnouu* Cracouiensis, *Spytko de Iaroslauu* Sandomiriensis, qui Sceptrum Regni gerebat, differebantque quippe hi Domini Cracouiensis, et Posnaniensis, Palatini, quod uterque illud ferre nitebatur, alter alteri se praeferendo, unde unanimi consensu Palatino Sandomiriensi Sceptra dedere pro

hac uice duntaxat, *Ioannes de Pilca* Russiae generalis, *Iacobus de Buczac* Podoliae, et *Dobeslaus de Bussouu* Belzensis Palatini, *Raphael de Iaroslauu* Sandomiriensis, qui etiam Regni Mareschalcatum gerebat, *Nicolaus de Kurozuanki* Siradiensis, *Ioannes de Kosicielec* Dobrinensis, *Nicolaus de Zmigrod* Praemisliensis, *Michael de Buczac* Haliciensis, Castellani: *Creslaus de Kurozuanki* Decanus Gnesnensis, Cancellarius: *Petrus* de eadem *Kurozuanki*, Thesaurarius qui sub hac differentia pomum tenebat, Cancellario ipso homagii et iuramentorum formam atque tenorem pronunciante, *Gregorius de Lubraniec* Praepositus Skarbimiriensis, Vicecancellarius Regni Poloniae: *Stanislaus de Brosno* Mareschaleus, *Ambrosius Pampouski* incisor Curiae Maiestatis Regiae, *Ioannes Podlowski* Zarnouiensis, *Ioannes Oleski* Malogostensis, Castellani: *Nicolaus de Tenczyn* Gladifer, *Ioannes de Tarnouu* Vexillier Cracouiensis aliique quam plures Nobiles iuuenes, et Regni indigenae fide digni.

După mai multe negociațiuni între serenissimul rege allu Poloniei Casimiru III și nobiliu Poloniei, in numele serenissimei selle maiestăți și allu regatulu de uă parte, ăra magnificulu vodă allu Moldovei Ion Stefanu și armașii seî, in numele insulu vodă și allu țerrei Moldovei, de altă parte; negociațiuni ținute și personalmente, și prin ambassadorii maiestății selle regesci, in cursu de câte-va zile după sossirea regală; supra-șisulu domnă vodă allu Moldovei, pentru a avé apperare dela regatulu Poloniei, in a duoa feriă după serbătoreea nascerii gloriosei Feciore Maria, la ora a treia de demineta, consimți de a depune omagiū serenissimulu principi d. Casimiru regele Poloniei și illustrei selle corone polone, obligându-se prin jurământu, ellu, urmașii seî și totă țerra, de a fi purare credincioși, suppuși și ascultători; și in aceeași zi, la amedii seū ce-va mai târziu, a și depusū omagiulū și jurământulū, dupre instrucțiunea, dată de maiestatea sea regescă. De ntăiu regele, cu coróna cu care se încoronase și investmētatū cu totă pompa, ca pentru însași coronațiunea, urcându-se și aședându-se pe tronulū seū, fiindu impregiuratū de către prelații și magnații spirituali

și secolari mai josu scriși, *inșcînță pe Ștefanu-vodă prin nuncu magnifici, cari illu și adduseră pentru a face celle de datoră, venindū ellu căllare cu toți armașii seî, numiți române-sce boiari, și avēndū de uă parte unū credinciosū allū seū, eră înaintea-î stégulū cellū mare de metassū roșiă și pe care erau frumosū zugrăvite cu aurū însemnele țerreî Moldovei. Ceî-l'alți Moldoveni ai seî, acei ce aveau în Moldova bunuri ereditarie, și alți toți curtenii mai de frunte, căllăriai ținēndū fie-care în mână câte unū stégū mai micū. Atunci resunāndū buciūmii regali și cei moldovenesci, Ștefanu-vodă descăllecā în apropiarea tronului majestății regale, apoi apucāndū cu mânele stégulū cellū mare, înaintā cu ellu către tronū, făcēndū totū așa și cei-l'alți ai seî; eră venindū de totū aprōpe în facia tronului, ingenunchiā după maniera moldovenescā și plecāndū capulū închinā stégulū pone la pământū, făcēndū totū așa suppușii seî; în fine, rosti prin următoriele cuvinte cupprinsulū omagiulū în facia majestății regale, care ședea fără mișcare, *cei-l'alți domni (poloni) stāndū în picōre:**

„Prē-indurate allū meū rege, eū serenității vōstre vē depunū omagiū, de'mpreună cu tōte țerele melle și cu omeniī mei, rugāndū aperiare de la serenitatea vōstră, și de a fi mântinutū în dreptulū meū și demnitate.“ Apoi totū ținēndū stégulū, eră în locū de ingenunchiare plecāndū capulū după obiceiulū seū în asemenea casuri, și făcēndū semnulū crucii, pronunciā următorulū jurāmētū corporalū :

„Prē-milostive allū meū rege, îni implinescū omagiū, jurū și promittū, fără violențiā și înșel-lăciune, cu tōte țererele, baronii și omeniī mei, de a fi credinciosū serenității vōstre, successorilorū serenității vōstre, și corōnei regatului polonū. *Așa să-mi adjute D-șeu și sânta cruce a lui Cristū.*“

De'ndatā după finirea jurāmētului, majestatea sea regalā, remānēndū pe tronū, respunse următoriele: „Noi pe tine și țererele tēlle priimimū sub a noastră protecciune, și te mântinemū ca pe unū palatinū allū nostru cu tōte demnitățile și cu tōte drepturile țerrelorū tēlle.“

Țicēndū acestea, majestatea regalā illū sārutā.

După sārutare majestatea regalā luā stégulū din mânele domnului moldovenescū, și-lū dede în

mânele mareșalului regatului. Atunci toți armașii moldovenesci stāndū în giurulū tronului regalū, își închinārā stégurile lorū celle mice către pământū; și precum fuse una din condițiunile, atātū stégulū cellū mare prin mânele supradissului mareșalū allū regatului, care illū priimise dela regele, precum și stégurile celle mice prin mânele cubicularilorū (postelniceilorū), cari le adunaseră, fură duse spre păstrare la tesaurulū regalū; *căci nici domnulū moldovenescū, nici armașii seî nu voră a consinși ca să fie rumpte în intervalulū ceremoniei (dupē obiceiulū feodalū), ci se rugău ca stégurile lorū omagiale să se conserve cu onōre, ca probă de uă mai mare amiciā. După acēsta, regele aședā pe domnulū moldovenescū aprōpe lōngā sine, ca pe unū amicū și vasallū, eră pe cāndū ei ședeaū, toți armașii moldovenesci, făcēndū semnulū crucii, jurārā în următorilū modū:*

„Noi, Baronii, vasalli, și tōtā țerra Moldovei, în numele nostru și allū întregēi comunități a țerreî Moldovei, depunemū omagiū serenissimului principe domnū Casimirū și urmașilorū seî regi poloni, făgăduindū și jurāndū tōtā credința, sup-punere și ascultare nestrāmūtātă, serenității sēlle, regatului, și regilorū poloni. *Așa să ne adjute D-șeu și sânta cruce a lui Cristū.*“

Acestū jurāmētū unū illū pronunțārā cu mânele pe cruce, eră alți cu mânele întinse de as-supra crucii. După aceia, majestatea regalā pe toți armașii și tōtā jumēa Curții domnului moldovenescū îi înaintā la gradulū de cavaleri (chevalier, Ritter).

La celebrarea acestui actū regalū și allū regatului Poloniei cu tōte ceremoniele neaperate pentru a lui importanță, asistārā reverendissimii și reverenții în Cristū părinți și domni, precum și magnificii, venerabili, forții, generosi și nobilii. Ionū Wantroba arhiepiscopū de Leopole, care ținu celle sacre în timpulū jurāmētului, cu ai seî suffragani: Mateiu Starolomzinski, episcopū de Camenița, și Ionū Targowicki, episcopū de Chelm; Iacobū Dembinski, castellanū și commandantū de Cracovia, care sacrā capulū regalū și ținu corōna; palatini: Mateiu Bninski de Posponia, Ionū Amor Tarnowski de Cracovia, Spitco Iaroslowski de Sandomiria, care ținu sceptrulū regalū, încredințatū lui prin votulū comunū numai pen-

tru astă dată, din cauza certeî între palatinul de Cracovia cu acellu de Posnania, voindă fiecare din ei a ţine sceptrulă; Ionu Pilecki, generalulă Galiciiei; palatinii: Iacobu Buczacki de Podolia, Dobieslaŭ Bussowski de Belzia; castellanii: Rafaelu Iaroslowski de Sandomiria, care purta sarcina de mareşallu allu regatulu; Nicolae Kurozwanski de Siradia, Ionu Koscielecki de Dobrinia, Nicolae Zmigrodzki de Premisia, Mihailu Buczacki de Halicia; Creslaŭ Kurozwanski, decanu de Gnezna, cancellariu; Petru Kurozwanski, tesaurariu, care ţinea globulu, pecandă cancellariulu recita formula omagiulu şi a jurămintelor; Grigorie Lubraniecki, prepositulu de Scarbimiria, vice-cancellariu allu regatulu Poloniiei; Stanislaŭ Brosnowski mareşallu; Ambrosie Pampowski, incisorulu curţii maiestăţii regale; castellanii: Ionu Podlodowski de Zarnowia, Ionu Oleski de Malogostia; Nicolae Tenczynski spatari; Ionu Tarnowski, stegară de Cracovia; şi mai mulţi alţi junii nobili şi pământeni demni de credinţă.

No. 294.

Goleşci, 1650, iuniu 26, hărtiă.

Moşnenii satulu dau monastirii Argeşu uă mărturie contra familieî Tudorănescilor, devenite nesuferită tuturoră vecinilor prin impertinenţă şi spiritulu de usurpaţiune.

Archiva Statulu. Pre-interesantă în privinţa socială, juridică şi limbelică.

† Adeacă noi satul Goleştii anume unkeşul Vladul judecul, i Pătru crap (cellu betrănă) judecul, i Stanciul crap judec, i Nedelco Oncescul judec, i Radul Bekescul post, i Albul cin (fiu) Stanciul judec, şi întâmplatusu Istratiu post de Opăteşti, scrisam acesta al nostru zapis să fie de mare credinţă la mână părintelui archimandritu kyr Leontie nastavnicul sfintei mănăstiri Argeşu, şi așa am luat noi aceste megeiaşi care sântem scrişi mai sus, pentru aceste moşii care au cumpărat sfânta mănăstire cu viile o dată la Goleşti în Țilele răposatului Șarban voevod dumneđu sâl pomenescă, şi acum în Țilele luminatului Matei voevod cumpăratu şi părintele Leontie etc. o mo-

şie dela Radul Bekescul post dréptu bani gata ug ei (15); noi aceşti megeiaşi ce ținem mente den Țilele răposatului Mihnăi voevod dumneđu sâl pomenescă, pre acele moşii nam pomenitu drum de car niči cărare de omu pedestru, iar acum să scōlă Tudorăneştii de să certă cu sfânta mănăstire şi cu egumenul şi fac cale pre mijlocul viilor de strică viile sfintei mănăstiri, că aceşti Tudorăneşti sântu neşte omeni tari de cap că sântu neşte fraţi mulţi ce sau lătit şi spre răsărit şi spre apus cu moşile ca neşte omeni tari de cap, că au cale de car la drumul cel mare, nu de un car e (duo) ce vor ave, ce de a (30) m (40) de cară, ce numai căci sântu neşte omeni semeţi; aşijdere mărturisim şi pentru Dumitru Tudorănescul tot de acei fraţi tari în cap, că au intrat toema în mijlocul viilor sfintei mănăstiri de au cumpărat, şi mănăstire are vie şi den sus şi den jos şi inprejur, iar el sau seulat de seu făcut cumpărat, că ei au viile lor de baştenă de 1a (1000) 1e (2000) vedre vin, ce nu să cade să să amestece cu sfânta mănăstire, că sfânta mănăstire este cumpăratore den Țilele răposatului Șarban voevod, iar Dumitru iaste cumpărat de dăunădi; așa adevăratu noi aceşti etc. пис мѣста юн дин кѣ бат /зрнн. (Puneră de degetu).

No. 295.

(Bistrița), 1540-1541, hărtiă.

Egumenulă Serapionu şi totu soborulă litteratū şi nelitteratū se obligă de a nu se atinge de priseca ce şi-o va face călugerulă Teofanu, cu aceia ca după mórtea lui se remănă monastirii.

Archiva Statulu. Importantă pentru istoria instituţiilor monastice.

† Из смѣреннѣи іеромонахъ Серапионъ ігуменъ въ Бистричскаго монастырѣ и съ възѣми въ Христѣ братіями пишемъ еще и съ сѣверно паки братіямъ въ нашемъ монастыри въ Бистрици что сѣхъ при насъ и по насъ и старимъ и младимъ пишемъ вамъ въ знаніе възѣмъ въ дѣль въ рачъ брата нашего Феодана ереговри съ нами гдѣ изнадеетъ соби единъ мѣстъ въ бчелавхъ либо оу мѣсто монастырскихъ. либо оу мѣсто господарскихъ. а никто въ братіи нашихъ да не ва-

ЛОУЕТЬ ЕГО НИКОГДА ПРѢД НАМИ И ПО НАС НИ ПО СМЕР-
ТЫ НАШИХ. ЕРЕ ШНЬ ШЕНЦАЛСА СЕБѢТАН МОНАСТИРИ ДО-
КОЛѢ БЖДЕТ ЖИИ СЗ ЧИИ ОУЩЕДРИТСА А ПО СМЕРТИ ЕГО Ш-
ТАНКИ ЕГО ВЗСА МОНАСТИРЕВН ЕСТЬ ШСТАВНА ПРѢД ВЗСѢМН
БРАТІАМИ НАШЕМИ. ПРѢД БРАТА НАШЕГО ПРОИГЪМЕН ФИ-
ЛОДЕЮ ІЕРМОНАХОУ ЯКАКІЮ ІЕРМОНАХ ГАВА ІЕРМОНАХ ІА-
САФ8 ІЕРМОНАХ ДОМЕНТІАН ІЕРМОНАХ ГАВА РОМАНСКИИ
ІЕРМОНАХ ГРИГОРІЕ ІЕРМОНАХ ПАРДЕНІЕ ТАХАТЕ ПРОИ-
ГЪМЕН. И ПРѢД ЕРОДІАКВН ГЕЛАСІЕ. ІЕРОДІАКВН ЯДОНА-
СІЕ ІЕРВДІАКОН ПАВЕА ІЕРВДІАКВН ФЕВДОСІЕ ІЕРВДІАКВН
СИЛИВАН. И ПРѢД МОИХОУ ГЕРМОНДІЕ. И МОИХОУ ІОА-
КИИ. И ПРѢД ІЕРМОНАХОУ ГЕВРГІЕ. ІЕРВДІАКВН НЕВФНТ.
И ПРѢД ВЗСѢМН КНИГОЧИТИМИ МОИХИ И ПРОСТИМИ МО-
НАХИ. А КТО ПОРОУШИТ И ПОКАЖИТ etc. ПИС ВЛѢТЬ ІЗМА.

† Eū smeritulū ieromonachū Serapionū, e-
gumenulū monastirii Bistrița, și cuțoți in Cristū
frații, scrimū in communitate și in soborū către
frații monastirii noastre Bistrița, cari sunt lōngă noi
și vorū fi după noi, *bētrāni și țineri*, dāndu-ve in sci-
rea fie-cāruiā despre affacerea fratelui nostru Te-
ofanū, cumcā vorbise cu noi, că *unde își va gă-
si ellū unū locū de prisēcā, fie dintre locurile mo-
nastirū, fie dintre celle domnesci, nemine din fra-
ții nostri sū nu-lū invālluēscā inaintea noastră, și
nici după mōrtea noastră. căci fāgāduise ellū sāt-
tei monastirī de a-i da din prisosuri cātū va trăi,
ērā după mōrte tōte alle lui le lassā monastirū, de'n-
naintea tuturorū fraților nostri, de'naintea fratelui
nostru proegumenū Filotheū, ieromonachū Aca-
chie, ieromonachū Sava, ieromonachū Iosafū, ie-
romonachū Domentianū, ieromonachū Sava dela
Romanū, ieromonachū Grigorie, ieromonachū Par-
thenie Tahate proegumenū; și de'naintea ierodia-
conilorū: Gelasie, Athanasie, Pavelū, Theodosie și
Silioanū; și denaintea monachului Gerondie, și a
monachului Ioachimū, și a ieromonachului George,
și a ierodiaconului Neofitū, și de'naintea tuturorū
cālugērilorū atātū cei cārturari precum și cei prosti,
ērā cine va sminti și va strica etc (blāstemū).
Scrisū in anulū 7049. (Pecete).*

No. 296

Iași, 1577, iuliu 9, hārtiā.

Petru-vodă cellū Schiopū cedezā monastirii Pān-
garații uā selisce, unde sā-și înființeze unū satū, dāndū
cālugērīi dnoī cai pentru serviciulū țerei.

Archiva Statului.

† ВЗ НАМѢ ШТА И СЫНА И СЯБТАГО ДУХА ТРО-
НИЖ СЯБТАА ЕДИНОСЯЩНАА И НЕРАДЪВЛИМАА. СЕ АЗ РАВ
ВЛАДЫКИ МОЕМ8 ІІСХС8 ХРИСТ8 И ТРОИЧЕСКИИ ПОКЛОНИИ
ІО ПЕТР8 ВОЕВОДА etc. СЗ И СЯБѢТОМ И БЛАГОСЛОВЕ-
НІЕМ ТРІЕХ СЯБѢТИТЕЛШ ШТЕЦА НАШИХ. МОЛДАВСКИИ КУР
ЯНАСТАСІЕ МИТРОПОЛИТ СЯВАСКИИ И КУР ИСТАТІЕ ЕПИ-
СКОП РОМАНСКИИ. И КУР ИСАИЯ ЕПИСКОП РАДОВСКИИ. И ДА-
ДОХ И ПОМНОВАН СЯБТАА МОНАСТИР ШТ ПАНГАРАЦ. Е-
ДИНЖЕ ЕСТ ХРАМ СЯБТАГО МЪЧЕНИКА И ПОВЕДОНОСЦА ДИ-
МИТРИА СЗ ЕДНА СЕЛИЩЕ ШТ ШКОЛ КЛЕМЕН8. НА НАМѢ
СЕЛИЩѢ НА МАЛОЕ ЯМАШ. ДА ШСАДАТ СЕБѢ СЕЛО И ДА
СѢ ТВАРѢТ СЕБѢ МЕТОХ ЗА ТОВАР. ЗАНЕЖЕ КЗ ШКОЛ НЕ
БѢШЕ ТОЕ СЕЛИЩЕ НИ ЗА ЕДНА ТРѢБ8. И НАШИ МОЛБЕ-
НИИИ ШТ СЯБТАА МОНАСТИР ШТ ІІХ МОЩНО ЕЩЕ ДААИ
ГОСПОДСТЪМН ДВА КОНН. ДОБРИ БЫТИ ЗА ПОТРАБ8 ЗЕМ-
СКОИ. ИНО МЫ etc. ПИС В ІАС В ЛѢТО ІЗПЕ ЮА О.
† ГОАИИ ВЕА ДОГОФЕТ 84 И ИСКАА. † БРЗАДЪТН ПИСАА
† ШЧИНИТИ ИИ ЯРИК.

† In numele Tatălui, Fiului și Sântului Spi-
ritū, Trinitate sântă consubstanțială și nedespăr-
țită, eū robulū stāpānului meu Jesu-Cristū și a-
doratorū trinitariū Ionū Petru-vodă etc., cu con-
siliulū și bine-cuvēntarea cellorū trei ierarchi pā-
rinți ai nostri moldovenesci kyr Anastasie metro-
politū de Sucēva, kyr Istatie episcopū de Romanū
și kyr Isaia episcopū de Radoufi, dat'amū și mi-
luit'amū santei monastirii Pangarații, templulū sāt-
tului martyrū și biruitorū Dimitrie, uā selisce din
ocolulū Petrei, anume seliscea Almașulū cellū Micū,
ca sā-și așede acollo satū și sā-și creeze metocū
pentru folosulū seū, *nefiendū acea selisce de nici
uā trebuință ocolului*; ērā rugătorii din sânta mo-
nastire de bună voea lorū mai dederā domniei
melle duoī cai bunī pentru trēba țerei; decī etc.
Scrisū in Iași, anulū 7085 iulie 9. † Golie
mare-logofētū a invețatū și a cerētātū. † Berla-
dēnū a scrisū. † Sā li se facā uricū (adecā pe
pergamenā și cu sigilliulū domnescū).

No. 297.

Tehină (Bender), 1683, decembre 7.

Hatmanul căzăcesc Kunicki înscințeză pe castellanul cracovian Potocki despre uă ilustră victoriă assupra Tătarilor, câștigată in Budjacu cu adjutoriul ștei moldovene.

Publicat în Lunig, *Publicorum Negotiorum intra vicennium tractatorum sylloge*, Francof., 1694, in-4, p. 847.

Deo auxiliante prosperum habuimus contra Tartaros et Turcas progressum, nec timendum est, ut tam cito per Ucraniam debeat hostis Polonia solitis infestare incursionibus, cum circa Provinciam Tartarorum Budzacki eximiam passus cladem, centum et aliquot millia subditorum utriusque amiserit sexus, Regioque fuerit combusta. Exercitus Valachiae, Kizenoviae, post peractam devotionem juramentum fidelitatis suae praebuit serenissimo Regi Poloniae, et toti Reipublicae, utrique exercitui Zaporoviensi, ejus jam ex Dei gratia triginta millia numerare possum; sed et nos vicissim Valachis similem praestitimus juramentum. Itaque unito exercitu die 4 Dec. veni Filogranum, Pagum Budziacki. 5 Dec. Turcarum et Tartarorum 30 advenere millia, sub directione Kaimakam Jalagassi, quos in primo conflictu strenue fugavimus, magnamque fecimus cladem: Aufugientes vero per quatuor vias, cruento prosecuti Marte, per quatuor millia cadaveribus hostium implevimus vias. Tres periore Generales, vulgo dicti Bey Ichinenis, Ali Bey, Spahiorum Generalis, qui 100000 Tallerorum suam redimendi vitam dabat; verum Cozaki de divisione hujus praedae certantes, ipsum mactarunt. Tertius Kaimacan Jalagassi, Generalis Tartarorum, et is occubuit dum prae ingenti nive, aufugere non poterat. Nos vero nihil ferme ex nostro perdidimus Exercitu. Totus hostis Exercitus laesus. Valachis certo fidendum est; nam cum omni pugnarent alacritate, habueruntque bona Victoriae et praedae principia. Tartarorum Principales Coloneli, Murze nuncupati, decem in acie Martis occubuerunt. Tanta ergo ex singulari Dei gratia in illis oris facta est victoria, quantam jam aliquot annis nec habuimus, nec audivimus, pro qua Deo optimo maximo agenda sunt gratiae.

Cu adjutoriul lui D-șeu ne-a mers cu noroc contra Tătarilor și Turcilor, și nu mai e temă, ca dușmanul în curând să potă reincepe obicinuitele sêlle incursiuni prin Ucraina în Polonia, după cumplita bătăia ce o pășise în Budjacu, perșându peste uă sută mîie de ai lor de ambele sessuri, și tótă țerra fiind dată flacării. Oștea moldovenescă după severșirea rugăciunilor, depusse jurământul de fidelitate atât serenissimului rege allu Poloniei și regatului întregu, precum și ambelor oști căzăcesc (trans-și cis-dni priane), cari cu mila lui D-șeu se numeră deja la trei-șeci de mîie; dero de assemenea și noi jurarăm Moldovenilor. Apoi cu forțele unite venirăm la 4 Decembre la satul tătărescu Fili-gran (?), ero la 5 Decembre sossiră 30 mîie de Turci și Tătari, sub povățuirea lui Caïmacam-El-agasi, pe cari dela cea de ntau ciocnire îi fugărirăm și-i bătturăm cu deseversire; și pe fugarii imprăștiați în tôte părțile îi urmărirăm cu sabia, așternându cu cadavrele dușmanilor uă distanță de patru milliarie. Periră trei generali de cei numiți Bei: Ichinenis (?), Ali-beiu, generalul spahiorilor, care vru a-și rescumpera viața cu 100,000 de taleri, dera fu ucis în cërta căzacilor assupra modului de a împărți banii; și allu treilea Caïmacan-El-agasi, generalul Tătarilor, care peri neputendu a fugi din cauza omeților. Noi perdurăm pre-putini din armata noastră. Armata dușmană e stricată tótă. Moldoveni merită tótă increderea, căci se băttură cu uă deosebită agerime, luându mare parte la victoriă și la pradă. Din principalii coloneli tătăresci, numiți mirzi, șeci periră în bătăia. În sferșitu, din distinsa grația a lui D-șeu, uă așa victoriă nu s'a vedutu nici s'a pomenitu de vr'ua căți-va ani încóce, pentru care trebuî să mulțamim pre-naltului și bunului D-șeu.

No. 298.

(Bisericană), 1622, iunie 30, hărta.

Actul de înfrățire între monastirea Bisericanii și acela de sub Cehlău.

Archiva Statului.

† СМѢРЕНІИ ЕРМОНАХ ЯНДОНІЕ ІГ҃МЕН И ВЕС СЗ-
ЕВР ВТ СВѢТѢИ МОНАСТІР БИСЕРЕКАНИ. И СМѢРЕНІИ
ЕРМОНАХ СИМОН ІГ҃МЕН И ВЕС СЗЕВР ВТ СВѢТѢИ МО-
НАСТІР ВТ ПОД ЧАХАЖС СВЕДѢТЕЛСТВОУЕМ. И ДАЕМ ВЗ
ЗНАНІЕ СЗ СІЕ НАШЕЕ ЛИСТ И ПИСАНІЕ. КАКО ЗСТРОИ-
ХУМСА ЗА ДОБРОВОЛЕЖ НАШЕ РАДІ ЛЮБВЕ БОЖІА. ІАКО
ДА ПРѢВНВАЕМ МЕЖДѢ НАМИ ВЗ БРАТСТВОЛЮБІЕ. И ВЗ
ЛЮБВЕ БОЖІА ЕДИН СЗ ДР҃ГОМ. ІАКОЖ ЕЖДЕМ ВЗСИ ВТ
ЕДИН МОНАСТІР. ІАКО СІЕ ПОВЕЛѢНІЕ И ОУСТРОЕНІЕ ОУ-
ЧИННА УТЕЦЬ НАШ ГЕВРГІЕ АРХІЕПИСКОПЪ И МИТРОПО-
ЛИТ СОЧАВСКИЙ. БРАТ ВРЕМІА МОГИЛА ВОЕВОДА. ІАКО А-
ЦІЕ СРѢЦІЕМ ЕДИН СЗ ДР҃ГОМ. НАИ КАЛ҃СГЕР. НАИ ПОСАШ-
НИК. НАИ ПАСТІР. ДА БЖДЕТ ІАКОЖ ВТ ЕДИН МОНАСТІР
ВЗСИ. АЦІЕЛИ НѢКОТОРІИ ВТ НАС УТЕРѢЦІЕТСА СХТВОРИТИ
СКРЗЕ ВАРІ НА КОТОРІИ МѢСТѢ. АЦІЕЛИ КАЛ҃СГЕР. АЦІЕЛИ ИИ
ПОСАШНИК. НАИ ПАСТІР ДА БЖДЕТ ЗА ВЕЛИКА КАРАНІЕ. И
ВТ НАС ДА БЖДЕТ ПОД ВЕЛИКА ПРОКАЛТІЕ. СІА ПИСАНІЕ
НАПИСАХУМ. ІАКО КАКО ДА ЗНАЕТ И ДР҃ГІИ БРАТІАМ И-
ЖЕ СѢ ЧИННІТ КАЛ҃СГЕР ВТ НИНѢ НА ПРѢД. ВЗ ДВА СІА
НАШЕН МОНАСТІРИ. КАКО ОУСТРОИХУМСА ДА ПРѢВНВАЕМ
ВЗ ЛЮБВЕ БОЖІА. МЕЖДѢ НАМИ И КАЛ҃СГЕРИ И ВЗСИ ПО-
САШНИЦИ. И АЦІЕЛИ ПОИДЕТ КАЛ҃СГЕР ВТ БЕСЕРЕКАНИ
ТАМО ДА БЖДЕТ ПРІЕМАЕН. НАИ ВТ ТАМО ЗАЕ ТЗЖДЕ
ДА БЖДЕТ ПРІЕМАЕН. И ПО НАШЕН ЖИВОТѢ ДА ДРЖИТ
СІЕ ОУСТРОЕНІЕ. ДОКОЛѢ СХХРАНИТ И ПОКРЫЕТ КОГЬ И
ПРѢХИСТАА ЕГО МАТЕРЬ СІЕ ДВА СВѢТѢИ МОНАСТІРИ НЕ-
ПОКОЛѢКНИМЫ. ТѢМ РАДІ БРАТІЕ НАПИСАХУМ СІА ЛИСТ
ДА ЗНАЕТЕ ВЗСИ. И СПАСИТЕС В ХРИСТѢ ІИСУСѢ АМИН
И НАС НЕ ЗАБІВАЕТЕ. ПИС ВЛѢТО ІЗРА МѢСЦІА ЮН А ДЕН.

† Smeritulă ieromonachū Andonie egume-
nulū cu totū soborulū santei monastiri Biserica-
niī, și smeritulū ieromonachū Simonū egumenulū
cu totū soborulū santei monastiri de sub Cehlău;
mărturisimū și înscuințămū cu acēstā a noastră car-
te și scrisóre, cumcă de bună voea noastră și din
iubirea lui D-đeu ne-amū aședatū între noi în iu-
bire frățescā și în iubirea lui D-đeu unū cu alți,
ca și cândū amū fi dintr'ua singurā monastire;
dupre porunca și aședarea făcutā nouē de către
pōrintele nostru George archiepiscopū și mitropo-
litū de Sucēva, fratele lui Ieremie Movilā-vodā; și
anume intēlnindu ne unulū cu altulū, fie călugēri,
seū poslușnici, ori păstori (sic), să fimū toți ca
dintr'ua singurā monastire; érá care din noi, fie
călugērū, fie poslușnicū, fie păstori, se va affla

făcēndū unde-va vre-nā nemulțumire altaīa, atunci
acella să fie sub mare ăblāstemū Acēstā scrisóre
amū scris'o pentru ca să scie și cei l'alți frați căți
se vorū călugēri de acum înainte în vre-una din
aceste duo monastiri, cumcă ne-amū aședatū pen-
tru a fi între noi în iubirea lui D-đeu, toți că-
lugērii și poslușnicii; érá mergēndū călugērulū de
Biserica ni (la cea-l'allā monastire) să fie îmbrăși-
satū a collo, precum și ace vorū fi îmbrășișafi cei
de a collo; și după mōrtea noastră să se tinā acestū
aședāmēntū intru câtū timpū va păstra și va ac-
coperi nestrāmutate D-đeu și Pré-curata Maică
aste duo sante monastiri; dreptū care, fraților,
scris'amū acēstā carte ca să sciti toți, și mântu-
indu-vē în Jesu-Cristū amin, nici pe noi să nu
ne uitafi. Serisū în anulū 7130, luna iunie în
30 dille. (Treī pecefi).

NN. 299—303.

Estracte din cinci scrisori ale lui Ubertū Languet,
pentru istoria României între 1560—1576.

Din cartea rară și de totū necunoscută pōne acum istoricilorū
noștri: *Arcana seculi XVI. Huberti Langueti Epistolae secretae ad Au-
gustum Saxoniae ducem, e museo edit Io. Ludovicus, Halae. 1699, in-4.*
Autorulū, Franceșū de originā, născutū în 1518, fu unulū din cei
mai celebri publicisti și diplomați ai secolului seū.

No. 299.

Vitemberg, 1560, noembre 5.

Ubertū Languet către Ulrich Mordeissen, consiliarulū
electorului Saxoniei, despre fantastica întreprindere a lui Ia-
cobū Despota assupra Moldovei.

. . . Credo etiam tuam Magnificentiam audivisse
istum Phantastum Iacobum Demarchetum (sic)
Despotam Sami, ex Polonia et Hungaria pertra-
xisse ad se aliquot millia equitum, cum quibus
constituit Vaivodam Moldaviae sua ditione ex-
pellere. Persuasit isti misero adolescenti Alberto
Lasky filio Hieronymi, ut se locum stultitiae ad-
jungeret. Moldavus autem in sua ditione potest
conscribere triginta millia equitum . . .

. . . . Cređū, că ai auđitū și magnificenția tea, cumcă acellū nebunatecū marchesū Iacobū, Despota Samosulū, attragēndū din Polonia și din Ungaria vr'ua căte-va mīe de căllăreși, și induplecāndū și pe bietulū Albertū Laski, fiulū lūi Ieronimū, de a-lū intovărăși in prostiū, întreprinde a allunga pe voevodulū Moldovei, care in țerra sea e in stare de a pune pe piciorū 30,000 de căllăreși . . .

No. 300.

Vitemberg, 1561, februarie 15.

Languet către Mordeissen despre sörtea ostașilorū lūi Iacobū Despotă.

. . . Poloni, qui se adiunxerant illi impostori Despotae Sami adversus Voivodam Moldaviae sunt mo-nes proscripti et militant Regulo Transylvaniae . . .

. . . Poloniū, cari întovărășiseră pe acellū *imaginarū* *spocallū Samosulū*, fiindū toți expatri-ați, intrară in serviciulū domnului transilvanū . .

No. 301.

Dresda, 1572, noembre 31.

Languet către ducele Saxoniei despre încercările lūi Albertū Laski de a fi numitū domnū in Moldova.

. . . . Dicunt Turcas promittere Polonis Molda-viam si Gallum eligant. An promittant nescio, sed scio eos nequaquam tradituros, etiamsi de-cies promiserint . . . . Petit praeterea Lasky, ut Rex Galliae perficiat apud Turcas, ut Moldavia tradatur ipsi, tanquam praemium suorum labo-rum . . . .

Se dice, că Turciū arū promitte Polonilorū ces-siunea Moldovei, decă își vorū allege la regatū pe principele francesū (Enrieū de Valois). Nu sciū de promittū aū ba, dară sciū că nu vorū cede de arū pronitte și indecitu . . . *Laski cere, ca*

regele Franciei (Carolū IX) să miđū-locescă pe lângă Pörta Ottomană ca să fie numitū ellū domnū in Moldova, dreptū resplată pentru silințele sēlle (de a se allege rege Enrieū de Valois). (*)

No. 302.

Vienna, 1574, iulie 23.

Languet către ducele Saxoniei despre Ionașcu-vodă și predecesorulū seū Bogdanū Lăpușnēnulu.

. . . Imperator habet in Pōlonia suos fautores. Sunt qui ei suadeant ut aliquid vi tentet, quod non puto eum facturum, ne Turcas irritet, qui iam copias habent in Moldavia, unde expulerunt Armenium illum qui eripuerat misero illi Vaivo-dae, quem audio superiore anno fuisse apud V. C. et ad Moscovitas esse profectum . . . .

Imperatulū (Maximilianū) are partisanī ai seī in Polonia. Sunt și de acei ce-lū sfetuescū de a recurge chiarū la forță (pentru a fi allesū rege), dēră nu cređū să o facă, de frica *Turcilorū, cari se află deja in Moldova, de unde alungară pe a-cellū Armēnū, (**)* ce destronase pe sermanulū voe-vodū, care, precum mi se spuse, a fostū annū la Celsitudinea vōstră și apoi plecā la Moscovia (***)

No. 303.

Vienna, 1576, martie 23.

Languet către ducele Saxoniei despre nepovestita mi-seriā a Moldovei in urma luptei ottomane cu Ionașcu-vodă.

. . . . iam venit (Bathory) ex Transilvania per Moldaviam et Podoliam. Regiones illas adeo fuisse superiore anno devastatas a Tartaris et Turcis, ut sint maxima ex parte redactae in solitudinem, et

(*) Conferăză documentele publicate sub No. 231—235.

(**) Pune acum se credea că numai cronicarii nostri numescū Ar-mēnū pe Ionașcu-vodă; *Letop.*, t. 1, p. 190.

(***) Din alte isvōre nu se scie nemică, pare-mi-se, despre acēstă pe-trecere a lui Bogdanū Lăpușnēnulu la curtea electorului Sa-xoniei in 1578.

tantam ibi esse rerum omnium penuriam, ut ipsi per Moldaviam facienti iter Vaivoda, cui erat notus, miserit panem hordeaceum pro eximio munere.

. . . . Batori (allesù rege) sosi deja in Polonia prin Moldova și Podolia. cari astù-feliu fuserò devastate annù de către Turci și Tătari, prefăcându-se in cea mai mare parte in pustietăți, și sufferù de uă așa lipsă generală, incătù *pe cândù Bathori căllătoria prin Moldova, voevodulù (Petru cellù Schiöpù), care o sciea, îi trimise, ca unù darù prețiosù, uă pâne de sêcară!* . . . .

No. 304.

— 1474-1476 —

Relațiunea turcă despre bătălia dela Vallea-albă intre sultanulù Mahometù și Stefanù cellù mare.

Acestù fragmentù e estrassù din anualistulù turcescù *Saad-ed-din*, numitù in genere *Hodja-Efendi*, care trăi in secolulù XVI și, ca mufi sêu supremulù pontefice allù curții ottomane, avu in mânele sêlle tôte raporturile oficiale, numite *vaka-nevis*; incătù narrațiunea sea presintă in deplinătate caracterulù unui documentù. Despre vi-
eța lui veđi *Senkowski, Collectanea z dziejopisów tureckich*, t. 1, Warszawa, 1824, p. 1-3. In *D'Herbelot, Bibliothèque Orientale*, Paris, 1697, in-f., p. 728, verbo: Saadeddin, afflu de assemenea uă scurtă notiță biografică, care se incepe așa: „C'est le nom du plus célèbre „et du plus éloquent des historiens Turcs, qui fut précepteur du Sul-
tan Morad,” etc. Originalulù turcù remâne pone acum nepublicatù. Noi amù utilisatù traducerea italiană a lui *Brattini*, devenită și ea de uă raritate nespūsă: *Chronica dell'origine e progressi della casa Ottomana*, t. 2, Madrid, 1652, in-4, p. 297—303. E de observatù furia, cu care fanaticulù Turcù se vede forțatù de a recunnosce sublimulù eroismù allù Românilorù

GUERRA DI BOGDANIA.

Dopò la guerra di Persia, il Rè si fermò due anni nella sua residenza, e spedì le soldatesche a diverse parti del Mondo per saccheggiare le Città, e li Paesi nemici. Deputò fra gl'altri il Beglerbeg della Grecia Suleiman Bassa l'Eunuco per prendere la Città di Scadria nell'Albania, e lo mandò a quella volta con scelti soldati. Mā per essere stata quella Città molto forte, e ben munita, e non potendosi così presto pigliare; però il detto Generale s'appagò con soli bottini, e sacchi, e sene ritornò con prestezza verso la Real

Corte. All'ora fu rappresentato al Trono Reale, come il Principe di Bogdania s'era sollevato facendo degl'eccessi, e poi che Suleiman Bassa non haveva preso Scadria, nè fatto il convenevol servizio; però acciòque quello sforzo, et apparecchio non restasse vano, e senza frutto, il Rè gli mandò un ordine, che subito al riceverlo dovesse andare in Bogdania, e soggiogare quel Paese a forza di scimitarra. Benche quell'esercito, che era andato con Suleiman Bassa fosse diventato stracco, e fiacco per tanti combattimenti, e travagli sostenuti a Scadra, e la maggior parte dell'esercito fosse ammalata per li gran caldi di quel Paese; e trà Scadra, e Bogdania, e l'esercito vi fosse l'intervallo d'un mese di camino, e così al Bassa, come al suo esercito fosse noto, che questo negotio non potevano eseguire, et effettuare; nulla dimeno non potendo contradire, ne contravenire al comandamento Regio, per necessità inviaronsi a quella volta, e passando il Danubio entrarono in Bogdania. E perche il nemico era disparito, e smarrito, però cominciarono a saccheggiare le Terre, e le Ville, e si diedero alle spoglie, e prede. Mentre dunque Suleiman Bassa stava in tanto circa le spoglie, all'ora il Principe di Bogdania maledetto (il quale in materia di diabolica astutia, e malitia superava l'istesso diavolo, e tenendo vicinanza con il Paese di Deset, di Capciach, e competenza con li Hani Genghisiani pretendeva d'havere l'assoluto dominio, e per la vicinità di Vallachia, e d'Hungaria viveva sicuro, e spiegava l'insigne d'infedeltà, et hostilità) serrò gl'aditi, e gl'esiti del Paese, e con la sua Cavalleria, et Infanteria corse contro l'esercito Fedele, et assalendo quei soldati stracchi, e stanchi, trascurati, et intenti alle spoglie li dissipò di maniera, che la maggior parte dell'esercito Fedele vi bevè il calice del martirio, e molti valorosi guerrieri ne restarono ammazzati in quel conflitto: Et il Bassa pieno di dolore per quel scontro a mala pena potè salvarsi da quella perigliosa voragine. Onde intesasi questa strana nuova dal Rè, e convenendosi al suo Real zelo di voltar le sue militari redini contro la Bogdania; però comandò che si radunassero li soldati, e l'anno 881 alla primavera inviò le soldatesche con le bandiere spiegate verso la Bogdania, e face trasportare le

vittovaglie con le galere del mar negro al Danubio, et approntarvi in gran coppia tutte le cose necessarie per gl'eserciti Fedeli. Intesasi l'ira e l'indignation Real dal Prencipe di Bogdania abbruggiò li Campi coltivati del suo Paese, senza lasciarvi un segno di grani, e di frutti, e di fieni, et anco abbruggiò le montagne, e le Campagne, come sono abbruggiati li cuori degl'amanti separati, et accese la fiamma d'hostilità, e guerra, e ne seguì così grande la penuria de'viveri, che se non vi fossero stati li vascelli, che col buon providimento Regio erano mandati al Danubio sarebbe stata una gran parte dell'esercito dalla fame estinta, e li cavalli, et altri animali senza la biava, e fieno sarebbero stati morti. E fece ritirare li ricchi, e li ben possessionati del Paese all'asprissime montagne, e gl'animali, e bestiami a'luoghi difficili, et egli con li porci suoi soldati, che seco teneva radunati entrò in un luogo silvestre, e boscariccio, dove si nascose, serrandovi l'adito con smisurati arbori, e quantunque il Rè cercasse, et indagasse il nemico, non si mostrò alcun segno, ne vestigio di lui, nè alcun soldato vidde uno di quei banditi. E perchè l'esercito vittorioso grandemente pativa di fame per mancamento de'viveri, però molti giorni sen'andarono vagando per quell'horrida Campagna colcandosi nella polvere, e spine in vece di matarazzi, e guanciali, et a molti da gran polvere gonfiaronsi gl'occhi. Accadde, che per la permission divina la guida straviasse dalla dritta strada, e nell'apparenza andasse alla via contraria, perloche caduta nell'indignation Regia, uscì l'ordine, che ne fosse privata di vita; intanto la detta guida prese un huomo, che sapeva, dove il nemico si trovava nascosto in quel bosco, e notificando ciò al Rè, si liberò del castigo. Onde fù mandato un buon numero di soldati scelti per riconoscere lo stato del nemico; li quali vedendo, che quei porci entrati nel bosco v'havevano chiuso l'adito con grandissimi arbori, trincerandosi con profondissimi fossi, e ligando li passi con li sepimenti, e spine, e piantandovi l'artiglieria stavano con l'armi guardando, e difendendo la parte di dietro, e saltando, come li porci contro di quelli, che gli venivano inanzi, con le spade, e lance. Onde ritornando con gran prestezza alla Corte Regia rife-

rirono tutto quello, che veduto havevano. Però furono voltati gli stendardi vittoriosi verso quella nemica gente, e la mattina seguente allo spuntar del sole il Rè ordinò l'esercito, e circondò la falda di quel bosco con li generosi leoni, e valorosi guerrieri, e diede principio al combattimento con l'artiglieria, e con le frecce. All'incontro gl'abietti nemici, veduto l'assalto dell'esercito Fedele, diedero fuoco all'artiglieria, e ne fecero tremar la terra. Ma Iddio benedetto proteggendo li Fedeli, et ottenebrando gl'occhi de'nemici; però questi diedero fuoco all'artiglieria loro mentre quelli non erano ancora arrivati al luogo della mira, e si trovavano in una positura bassa; però le palle volarono sopra delli soldati fedeli, senza offendergli in parte alcuna: Ma l'artiglieria scaricata da questa parte colpendo nelli carri dell'artiglieria nemica, nessuna palla cadde in terra: Contuttociò per essere stato chiuso l'adito, e l'accesso, nessuno osò di passar innanzi: e li Gianizzari (il costume dequali era di far scudo con li petti loro contro l'artiglieria, e moschettaria nemica) non potendo star fermi contro li fulmini del cannone, cascati giù con la faccia giaquero prostrati in terra. Era in quell'anno l'Aga de'Gianiciari Mahmud Aga di Trabisona, il quale nel tempo di Sultan Baiaid Han si fuggì a Gem Sultan, e poi in Angori dall'esercito Greco fù ucciso, e la sua testa mandata alla Corte di Baiaid; però vedendo il Rè questa azione de'Gianiciari contraria alla loro usanza, disse per modo di riprensione al loro Aga. Mi maraviglio di quest'azione di questi giovani: chi cinge la spada di valore dunque in questa guisa deve fare? Presa poi nella sua felice mano la mazza di sei ale spinse il suo cavallo. Onde li soldati pretoriani tutti d'un tratto fecero l'assalto senza discostarsi dalle gloriose staffe Regie: e li Gianiciari vergognandosi di quell'ation loro, per levarsi d'addosso la nota della vergogna diportaronsi valorosamente contro li nemici. Così anco li soldati Greci, et Asiatici, veduto l'ardire Regio di questa maniera usarono ogni sforzo possibile, e come un rapidissimo torrente corsero contro l'artiglieria, e moschettaria nemica, e ficcandosi frà li Carriaggi nemici, dalla mattina fin 'alla sera non cessarono di combattere. Finalmente l'esercito Fedele col

potentissimo braccio Regio conseguì la vittoria, e la maggior parte de'nemici Bogdanesi fu fatta esca della scimitarra Ottomana: Con tutto questo li rimanenti nemici non tralasciarono l'armi di mano per difendere le loro mogli, e figliuoli, e col loro sciocco coraggio fecero nuovi sforzi, et impulsì. All'incontro li soldati Fedeli mossi dal zelo di Fedeltà fecero ogni possibil sforzo contro di loro, o col sangue de'nemici fecero quella selva, come un profondo mare, e con la strage di quei disgratiati furono fatti montoni, e torrioni di teste loro. Ma de'guerrieri Fedeli ancora ne furono molti fatti martiri in quel giuoco capitale, adornandosi il Paradiso con l'anime loro. Denigratasi dunque la faccia della grandezza delli Bogdani, et abbreviatasi la mano della loro potenza, quell'ottenebrato Principe sortendo fuori da un cantone di quel bosco si fuggì con poca gente al monte, lasciando l'honore, e la riputatione, e tutte le sue cose pretiose dentro di quel bosco. V'entrarono nella mano de'soldati molte migliaia di fanciulli, e di donzelle Bogdanesi di cotanta bellezza, che il contemplarle n'era il capitale dell'eterno godimento, e molti miseri con la felicità Regia diventarono felici, e molti mesti feceronsi allegri, e godendone la beltà Bogdanese dimenticaronsi delli travagli, e patimenti passati, e per ordine Regio saccheggiando due mesi continui la Bogdania arricchironsi con molte spoglie, e con diversi bottini, e v'entrò nella mano de'soldati tanta coppia d'animali, e bestiami, che li Campi, e li Prati non poterongli capire. Dopo d'essere stata totalmente rovinata, e guastata la Bogdania da'soldati, il Rè voltò le redini militari verso la Residenza d'Adrianopoli. In questa guerra il Principe di Vallachia col suo esercito prestò convenevol servitio, e ne fu dal Rè benignamente visto e trattato: Et a lui ancora fu donata una parte delle spoglie Bogdanesi conveniente al suo stato, e le greggi delli porci, che in quella vasta Provincia furono ritrovate, ne toccarono tutte all'esercito Vallaco.

RESBOIULŢ MOLDOVENESCŢ.

După resboiulŢ persianŢ, sultanulŢ petrecu
duoi anni in capitala sea, trimittendŢ oştirŢ in

feliurite părţi alle lumiŢ pentru a jefai oraşele şi
ţerrelle duşmane. Intre alţi, ellŢ rëndui şi pe beg-
lerbeulŢ Greciei Suleiman-paşă EunuculŢ pen-
tru a cupprinde oraşulŢ Scadria in Albania, tri-
mittendŢ-lŢ acollo cu oştirŢ allese. Dară acellŢ o-
raşŢ fiindŢ pre-intăritŢ şi bine approvisionatŢ, şi
neputendŢ a fi luatŢ aşă currendŢ, de aceia đŢ
sulŢ generalŢ se mulţumi numai cu jefuri şi pre-
de, şi se întorse cu grabă la Pôrta ottomană. Toc-
mai atunci sultanulŢ fiindŢ insciinţatŢ despre re-
scullarea şi eccessele domnului MoldovenescŢ, şi
afflândŢ şi retragerea şi nereuşita lui Suleiman
paşă de'naintea Scadriei; decŢ, pentru ca acea os-
tire şi pregătire să nu remână in deşertŢ şi fără
roduri, ellŢ trimisse ordinŢ, ca pe dată după pri-
mire să păşescă in Moldova, şi să subjuge acea
ţerră prin puterea sabiei. Deşi armata lui Su-
leiman-paşă slăbise şi se desorganisase prin a-
tătea băttăie şi lupte susţinute la Scadra, érá cea
mai mare parte se şi îmbolnăvisese prin căldurele
celle mari alle acellei ţerre; deşi intre Scadra,
Moldova, şi loculŢ unde se afla óstea, era uă dis-
tanţă de uă lună de drumŢ; deşi atâtŢ paşa pre-
cum şi armata scieau că întreprinderea nu se va
puté realisa; totuşi, neputendŢ a contradice séu
a contraveni ordinulŢ sultanului, ei de nevoie se
indrumară in acea direcţiune şi, trecendŢ Dună-
rea, intrară in Moldova. DuşmanulŢ ascundên-
du-se şi făcendŢ-se neveđutŢ, Suleiman-paşa se
apucă a jefui oraşele şi satele, dându-se cu to-
tulŢ predăciunilorŢ. Atunci folosindu-se de acé-
sta, afurisitulŢ domnŢ allŢ Moldovei (care in pri-
vinţa diabolicei viclenie şi inreutăţiiri întrecă pe
insuşi draculŢ, şi care in urma isbânelorŢ, ce
căstigase assupra hanilorŢ tătari dela CapciacŢ şi
assupra invecinaţilorŢ Unguri şi Munteni, petre-
cea in siguranţă, pretinđendŢ a fi neatternatŢ şi
desfăşurândŢ scopuri de necredinţă şi de vrăjmă-
şiă) (*), inchise tóte intrările şi eşirile ţerreŢ şi

(*) AmŢ tradusŢ sensulŢ *necessariŢ*, érá nu littera incureată a acestui
passagiŢ, pe care nu l'a înţelesŢ bine nici traducătorulŢ itali-
anŢ, precum dovedesee, bună-órá, că din *Desct, CapciacŢ* şi ha-
niŢ *Ginghisiani*, ellŢ face trei stăpâniri. *Desct-Capciac* este unŢ
persianismŢ adoptatŢ in limba ottomană şi care însemnéză „pu-
stietatea Capciacului,” regiunea transvolgiană unde in timpulŢ
lui StefanŢ cellŢ Mare domnia posteritatea famosului Gingis-
han. Despre resboiulŢ lui StefanŢ cu Tătarii din Capciac veđŢ
documentulŢ sub No. 305.

năvălindă cu căllărime și pedestrime assupra ostiilor musulmane, lovi pe acei soldați obosiți, nepesători și dați jafurilor, și-i răsiți astă-feliu, încâtă cea mai mare parte bătă acolo din păharulă muceniei și mulți viteji periră în luptă. Plin de durere pentru acea nenorocire, pașa abia putu scăpa ellă singur din periculăsa prăpastiă. Adjungându la sultanulă acea neasteptată veste și părându-se de cuviință zelului imperială de a înfrăna Moldova, ellă porunci a se strînge armata, și se îndrumă în primă-văra anului hegirei 881, cu stégurile întinse, poruncindă totă-d'ură-dată gallereloră marii-Negre de a transporta în grabă la Dunăre provisiunile și tôte lucrurile necesare pentru ôstea musulmană. Afliându mânia și ôțerrirea sultanului, domnulă moldovenescă dede focă tuturoră câmpieloră celoră luate alle țerei sêlle, fără a lăsa măcară ură urmă de grăne, de roduri, de ierbură, aprindendă chiară munții și satele, precum sunt aprinse ânimele amanților celoră despărțiți. Acea flacără dușmană și resbelică produse ură așa lipsă de hrană, în cătă ură mare parte a ostiilor musulmane s'ară fi stinsă de fôme, precum și caii și alte animale ară fi perită fără ovăsă și fênă, dacă prin buna prevedere a sultanului vasele n'ară fi sosită la Dunăre. Apoi retrăgându pe cei avuți și instărită ai țerei la nesce munți nestrăbătuți, și adăpostindă dobitocele în locuri sigure, singură domnulă moldovenescă cu cei porci soldați ai sêi se ținea ascunsă în tuffele unu codru, astupându-i intrarea cu nesce arbori colossali, încâtă sultanulă înzădară cerca și căuta în tôte părțile, fără a pută găsi ură sêu ună picioră de acei hoți. Fômetea începu a cresce din ce în ce mai multă în victoriăsa armată, și nu pucine dille ea âmbilă retăcindă în acea infricoșată țerră, culcându-se pe pulbere și pe spină în locă de salte și de perine, și la mai mulți de prafă umflându-se ochii. Se întemplă inse, prin voia lui D-șeu, ca greșindă căllăzulă și apucându pe ură calle oppusă, să cadă sub mânia sultanului și să primăscă osânda morții; dără scăpă de pedepsă adducându înaintea sultanului ună omă, care sciea loculă unde sta ascunsă dușmanulă. Atunci ună numără indestullătoriă de ostași alleși fu trimisă pentru a recunnôsce starea

vrăjmașului; dar ei găsiră intrarea închisă cu arbori urieși de către acei porci, cari mai încungăurându-se în pădurea loră cu șanturi pre-adânci, barricadându-se cu spină și alte pedice, și aședându tunurile, pândia cu armele în mână, păziaă dosurile și sâriaă ca porci, cu săbie și sulfe, assupra acelloră, ce le veniaă înainte. Intorcându-se dară cu multă grabă, trimisiă înscințară pe sultanulă despre celle vedute. Stégurile celle victoriöse fură îndreptate contra acellui nêmu dușmănescă, și a duoa-și în zori, înșirându armata, sultanulă încongjură pôlele acellui codru cu ai sêi generosi lei și viteji, și dede începută bătăliei impușcându din tunuri și din săgette. Inse mișei dușmană, vedendă assaltulă ostiilor musulmane, dederă și ei focă artilleriei loră, făcendă să se cutremure pământulă. Dar bunulă D-șeu protegându pe musulmani și intunecându ochii dușmaniloră, foculă artilleriei loră isbucni mai înainte de a adăunge musulmani la loculă ținte și cândă se afflău într'ură vală, încâtă glonții sburără d'assupra capeteloră, fără a face vre-ună reu; și atunci eșindă artilleria musulmană și lovindă dreptă în carrele artilleriei dușmănescă, nici ună glonță nu se perdu în deșertă. Cu tôte astea, intrarea codrului fiindă închisă, nemine nu cutedă a merge înainte, și chiară eniceri, allă căroră obiceiă este de a primi în peptă artilleria și muschettăria dușmană; chiară ei, neputendă a susține fulgerele tunuriloră, cădură cu fața la pământă. În acellă annă agă allă eniceriloră fuse Mahmud-agă Trapezunténulă, care mai în urmă sub sultanulă Baezid-hană fugi la Gem-sultană și apoi fiindă uccisă în Angora de către ôstea grecăscă, capulă sêu se trimise la curtea lui Baezidă. Vedendă sultanulă acea neobicinuită purtare a eniceriloră, disse în chipă de mustrare către acellă agă: „Mă miră de fapta acestoră jună; „ôre astă-feliu e datoră a face acellă ce încinge „sabia voinicăscă?“ Apoi luândă în mână buzdaganulă cellă cu șesse aripe, dede pînteni calului. Atunci toți soldații pretoriani pe dată se arruncară la assaltă, fără a se despărți de gloriösele urme alle sultanului; și înși-și eniceri, rușinându-se de fapta loră, loviră vitejesce pe dușmani, pentru a-și spella pēta. De asemenea și soldații Greci și cei din Asia, vedendă ardărea

sultanului, făcură și ei totu ce le sta în putință, arruncându-se ca unu furiosu përiu assupra artileriei și muschettăriei dușmane, și băgându-se între *cărrușele inemice*, încâtă lupta nu încetă pône la nópte. În fine óstea musulmană, prin puterniculă braciă allu sultanulăi, se încunună cu victoria, și cea mai mare parte a dușmanilor Moldoveni deveni hrană paloșului ottomanu. *Cu toate astea, remășița dușmanilor nu lăssă armele din mână, apperându-și femeiele și copii, și făcëndu ultimele sforțe cu órba loră vitejiă. Soldații musulmani, impinși de zelul credinței, se siliau și ei cum puteau, și măcellându pe dușmani, cu sângele loră făcură din pădure ca uă mare adâncă, érá din capetele acelloră nenorociți rădicară moveleși turnuri. Totuși, mulți periră și din óstea musulmană în acellu jocu mortaliu, impodobindu-se paradisulă cu suffletele loră. Se innegri atancă facia măririi Moldovenilor, ce scurtă mâna paterii loră, și acellu indrăcită domău moldovenescu, eșindă prin uă ascundătură a pădurii și fugindă la munți cu pucină d'ăi seî, perdu onórea, reputăiunea, și lucrurile cele mai prețioșe. Cădură acollo la mâna musulmanilor mîie de băeți și de copille moldovenesci de uă așa frumșete, încâtă număi prîivindu-î gustai fericirea cerescă. Cu noroculă sultanului, mulți seraci se îmbogățiră și mulți mahnîți se inveseliră, și pe sinulă frumșeteloră moldovene se odihniră de atâtea munce și sufferințe trecute. Duo lune în șiră predândă Moldova din ordinulă sultanului, soldații căpetară atâtea jéfuri și atăta mulțime de animale, încâtă nu le puteau cupprinde câmpii și luncel. După totala ruină și stricare a Moldovei, sultanulă își reconduse armata la residența de Adrianopole. În acestu resbellu domnulă muntenescu servi cu óstea lui, fiindă vëdută și tractată cu bunetate de către sultanulă. Ellu căpetă de asemenea uă parte din predele moldovenesci, câte i se cădeaă lui, și *tóte turmele de porcă, găsite în acea întinsă țerră, cădură în partea óstii muntenesci.**

No. 305.

— 1456 - 1504 —

Faptele lui Stefanu cellu Mare, descrise de contemporenulă seü Polonulă Mateiu Miechowski.

Autorulă, născută în 1456, fa medică de curte allu regelă Sigismundă 1 și, în această calitate, pe lîngă meritulă seü de contemporenă, mai avu în dispozițiunea seă relațiunile officiali cele mai autentice. Cartea seă, intitulată „Chronica Polonorum,” avu trei edițiuni, tóte fórte rare: 1; în Cracovia în 1519 in-f; 2, ibidem în 1521 in-f; 3, în *Pistorii Corpore historiae polonae*, Basileae, 1582, in-f. Cronica lui Miechowski cupprinde mai multe lucruri, cară lipsescă în Annalele lui Dlugosz și în alte izvóre din acea epocă, și mai alesă tóte evenemintele încóce de la 1480. Cronicarii și istoricii nostri n'au cunoscută și n'au utilizată pe Miechowski, deși unii din ei illu mențióneză pe ghici seü pe auzite.

Tribus de Palatinatu Moldaviae uidelicet Stephano, Petro, et Berenden aliquot annis contentibus, et se de prosapia Alexandri Palatini descendere disserentibus, Stephanus quoniam astu, factiuitate, et solertia prestabat, facile aliis duobus exclusis, apud Valachos principatum obtinuit.

Anno domini 1465, Wladum superioris Moldaviae principem, Mathias rex Hungariae quasi cum Thurca contra illum sentiret captiuauit. Radul autem germanus Wladi Mahumeti thurcarum imperatori adherens, tributarium se illi prestitit, et prefatam maiorem Moldaviam ab illo regendam sub tributo suscepit, oppidumque Kiliam, quod Greci Likostomos appellant, exclusis hungaris occupauit. Veritus Stephanus Palatinus Valachiae Thurci uicinitatem, et ipse in tributum Thurci concessit. Habita tandem conspiratione cum ciuibus Kiliae, porta una subserrata, Stephanus Kiliam sub noctis medio comprehendit, duosque arcis Capitaneos, qui forte ad nuptiarum solennitatem inuitati, delicatius epulati fuerant, in oppido offendens, vnum coepit, alterum uero in arcem effugientem, terrore et spe uitae ac munerum quod offerebantur affectum corrumpit, et arcem in potestatem Stephani tradidit. Maxima his auditis thurcarum Caesar frangebatur molestia et ira. Sed nuncium Stephani cum tributo et muneribus ad se missum captiuatum quem tenebat, honoratum remisit, et excusationes de interceptione Kiliae ad satisfactionem accepit.

Anno autem predicto 1467 Mathias rex Hungariae contra Stephanum ueniens, et Berenden Valachiae preficiens, ac Palatinum instituens, per Palatinum Stephanum in oppido Banya profligatus est, tribusque uulneribus rex sauciatus, de loco certaminis in lectica elatus est, et multa milia Hungarorum occisa. Haec est rei ueritas, quam-

nis hungari regi Mathiae blandientes, aliter factum retulerunt.

Eodem anno (1469) Stephanus Palatinus Moldaviae cum mille octingentis equitibus tantummodo Transilvaniam spoliavit, et Petrum suum adversarium, qui patrem eius occiderat, quem rex Mathias fouebat, interceptit et capite truncavit. Anno quo supra Mamak Imperator Thartarorum Ultrauolhanus, tripartito exercitu, duas turmas in terras Russiae et Lithvaniae, terciam in Valachiam misit. Hanc Valachi conflixerunt, et filium imperatoris Mamak uiuum captiuauerunt, quem processu dierum Mamak minis recuperare posse ratus, centum legatis ad Stephanum Palatinum missis, superbe denunciat, ut filium eius libertati redleret. Stephanus autem ingentis uir spiritus a legatione irritatus, filium suum sub legatorum conspectu, in quattuor petias diuisit, omnesque legatos, uno dumtaxat excepto, cui naso absciso et ad Mamak remisso, ut factum illi nunciaret, in palos subfixit.

Anno domini 1475 die Martis decima septima Ianuarij, Stephanus Palatinus Moldaviae, exercitum Mahumeth Caesaris Thurcorum, centum et uiginti milia pugnatorum habentem, cui et Besserabi auxilia ferebant, Valachiam populantem, circa palum Rakouiecz et fluium Berliad proprio Marte, quinque tantummodo millibus Siculorum, quorum terram ab hungariae rege abstractam in suam ditionem redegerat, magna clade, sed non incruenta suorum victoria mirabili dei potentia fudit. Vix quadraginta milia pugnatorum habens, in quibus maior pars agrestium erat. Nec in superbiam ex hac victoria elatus, diebus quattuor continuis ieiunium in pane et aqua aegit. Per uniuersam quoque terram suam bannum edixit, ne quis auderet sibi, sed soli deo victoriam illam appropriare. Cum iudicio omnium victoria illa ex uno eo stetit, omnem regionem Valachiae, perquam thurcae ituri erant, longe ante Stephanus Palatinus flammis exusserat, quae res maximi adiumenti ad victoriam fuit, Thurcis et equis eorum macie consumptis. Omnes fere Thurecos captivos, praeter principales palis suffixit, cadauera interfectorum cremavit, unde ossium illorum extant aliquot acerui. Quattuor duces Thurcorum principales, et triginta sex signa mi-

litaria, manubiasque nobiles Kazimiro regi Poloniae in Lithuaniam per primores suos Stephanus transmisit. Rex autem hungariae Mathias scripsit Papae, Caesari, et aliis regibus sublimi iactantia, insignem Thurcarum exercitum per gentes suas quorum Stephanus Valachiae Palatinus ductor erat, deleuisse, vanitate solita, alienos sibi titulos vendicando. Stephanus tamen palatinus, aliquos captivos Sixto papae misit, et scriptis suae sanctitatis auxilia poposcit. Misit et Mathiae regi hungariae pares manubias. Nec his legationibus ad amicos Stephanus contentus, ad ipsum quoque infestissimum hostem suum Mahumeth Caesarem Thurcorum, insignem legatum, dona non mediocria ferentem misit. Quaestus est se a quibusdam Thurcorum latrunculis et exilibus temerarie et preter scientiam Caesaris lacescitum esse, illam omnem furum et exiliatorum manum, in manu dei potenti confecisse, petens ut reliquiae huiusmodi latrunculorum, si quae in dominia sua refugissent, sibi traderentur, pari supplicio cum caeteris poenas meritas soluturae. At Caesar legatione huiusmodi exasperatus, legatos iure gentium violato, in ergastulis aliquamdiu tenuit, postea omni substantia spoliatus, pedites et pene nudos Valachiam remisit. O Stephanum virum admirabilem et victoriosum, qui sub nostra aetate tam magnificam victoriam inter Principes mundi ex Thurca retulit.

Eodem anno (1476) post festum paschae, Mahumeth thurcorum Caesar, contra Stephanum Palatinum Valachiae fremens, contra illum hostiliter veniebat. Sub idem quoque tempus Thartarorum numerosus exercitus, thureco laturus auxilia, in Valachiam intrauit, et eam prius quam thurecis cladibus et uastationibus affligere coepit. Stephanus autem Palatinus omnibus frumentis et victualibus, ne hosti in pabulum cederent, igne absumptis, in thartarorum exercitum intrepidus irruit, et magna clade illum contriuit, tantoque ardore fugientes persequutus est, ut plures in fuga quam pugna occideret. Deinde in thureum, Danubium nauibus superantem, irrupit, et plures occidit. In particularibus quoque congressibus, dum frumentatum ex siluis ibant, inuadens, victor et superior, singulos captivos thurcorum aut vivos exoriabat, aut in palos suffigens occidebat. Donec

Thurca illum in multitudine abundans, exercitu dispartito, a fronte et tergo circumdedit, et sic strennuissime cum suis pugnans thureus vicit, et non amplius quam ducentos de suis prostravit. De Thureis vero prope triginta milia cecidisse referuntur. Stephanus autem cum suis ad futura se reseruans, quo sors ferebat fugit. Caesar vero thurcorum incendiis Valachiam contrens, et exinde sibi et suo exercitui famem generans, propter in aediam ex Valachia abscessit. Mathias autem rex Hungariae in suam laudem traducens, scriptis uulgavit, metu sui processus, thureum fugisse. Quapropter et papa Sixtus quartus, et Ferdinandus Apuliae rex, principesque et communitates Italiae collatione facta, ducenta milia aureorum ad conterendum thureum illi transmiserunt, qui ipsis victoriam et perpetuum thurei exterminium promittebat.

Eodem anno rex Mathias Hungariae Wladislaum Draculam Voievodam Besserabiae, annis prope duodecim in captivitate tentum, restituit, et in Besserabiam remisit, qui fraude servi sui, currendo in equis velocibus decapitatus occubuit.

Anno domini 1484 Baissetus imperator Thurearum, qui ut ferebatur ocio deditus, voluptatibus immersus operam dabat, per suos excitatus et inductus cum maxima potentia tempore veris in Besserabiam venit, et Kiliam et Bialagrod obsidendo expugnavit, et in hanc usque diem possidet. Eo tempore magister Michael de Vielun Collegiatus maioris Collegii Gracovi: cum magistro Nicolao de Glogovia maiori praedicatore Theutonico, et Georgio de Lanczuth praesbitero ad sanctam Mariam in circulo Gracovi: volentes per terram pedestres sanctam civitatem Hierusalem visitare, quum in Valachiam intrarent, Thureo exercitualmente appropinquante, Kiliam ingressi, captivati, et venditi fuerunt.

Anno autem domini 1485, die Iouis, quindecima Septembris, quae fuit in crastino exaltationis sanctae Crucis, Stephanus Palatinus Valachiae iuramentum fidelitatis cum suis Boyariis regi Kazimiro in Kolomya oppido Russiae praestitit. Vbi nonnulli stipendiarii Bohemi, qui noctu exercitum praefati Stephani Palatini invadentes depraedati fuerant, rege mandante, capite truncati sunt. Acceptoque exercitu mercede conductorum

a rege, Stephanus Palatinus Thureas grassantes, de Valachia expulit, et duces exercitus remuneratos, una cum exercitu in Poloniam remisit.

Anno domini 1497 his calamitatibus, grandius malum successit, nam rex Albertus a Valacho magnanimae suae voluntatis effectum prosecuturus perinde atque Lenczoviae sic uti supra scripseram cum fratribus constituit ulturus patri per Thureas in Warnia occisi interitum, castra Thurei in Valachia occupata expugnaturus, bellum ingens atque idem periculosum versus eadem castra per Thureas in Valachia occupata concepit. Quo universam Poloniam, Russiam, Mazoviam, Ioannemque de Tiffen Magistrum Prussiae, reliquas terras, imprimis vero Illustrissimum principem dominum Alexandrum magnum ducem Lithuaniae germanum suum, qui cum universis magni ducatus Lithuaniae proceribus in auxilium fratrum per campos inferioris superiorisque Podoliae processit, et circa Braczlav fratrum expectando avisamentum substitit, in arma concitavit, praeterea mercenarium militem equestris pedestrisque ordinis, immodicum his iunxit, atque instructum exercitum ad dies Iunii apud Leopolum recensuit. Quo reviso ordinatoque, die 26 Iunii, feria secunda post divi Ioannis baptistae diem, cum toto exercitu, et Sigismundo fratre, a Leopoli soluit, iterque in Valachiam non sine malo omine dirigens. Haec inter prodigia infoelicis expeditionis numeranda, precessere, boues ducenti post exercitum pulsi, Leopolum versus turbinis vehementis impetu dispersi sisti non potuerunt, sed partim in ipso suburbio fossatis se immitentes, partim in campos et alia loca delapsi vix sed non integro numero fuere recollecti. Rege ipso fluvium, exiguo alveo dilabentem, transcunte, dextralis equus candidissimus regique charus corruit, et erat submersus. Praeterea quidam Sropski genere nobilis, alioqui pauci sensus, Leopoli iteratis vicibus, nostros succubituros non sine terrore exclamabat. Fulmen item castris dilapsum, nobilem unum, et equos duodecim interemit, Sacerdote apud regem divina celebrante, hostia finibus manipularis a sinistra pendentis, quod rex ipse vidit, e sacro altaris ac ministerij loco detracta seu casu quodam, seu improvidentia celebrantis excidit, in terramque est prolapsa,

quae per ministrantem Capellanum, rege cum admiratione hostiam demonstrante, una et per ipsum celebrantem fuit recollecta. His terrorem incutientibus, nihilominus a sceleribus nihil temperatum, exercitus permissis mulieribus refertus ferunturque ipsi Primores et Duces, nocturna libidine non satiati, clara luce publicis balneis, et tina, inter amplexus mulierum voluptatibus indulsisse. Quumque in expeditione ipsa procederent quamvis post solutam Leuczoviensem conventionem Albertus rex per insignes suos oratores et magnae auctoritatis ac prudentiae Consiliarios scilicet Creslaum de Curoswanky Decanum Graccoviensem et regni Poloniae Cancellarium, iam vero per ipsum regem ad ecclesiam Wladislaviensem per mortem petri Moszinski de Byn vacantem pronuntiandum eligendum, et per Podlowski de przytyk Castellatum Radomiensem eum eodem Cancellario una legatos Stephanum alias Chari Bogdan Woievodam Walachiae de illarum secretarum ac earum contra Thurcas fraternarum regiarum deliberationum Leuczoviensium, quae consulto tanquam irritatae fuere avisatum facit et hortatus est ad assistendum ipsi regi, et in suo sanctissimo proposito auxilium ferendum, quod ipse Stephanus data fide et manu repromisit, non tamen prius illud laturus ne per Thurcas praeventus esset, donec videret regem vel apud castra Kyliani et Bialogrod vel in Danubio cum exercitibus constitui, cuius tamen protectionem in terra sua impedire nollet, quin etiam aequae permitteret commeatum libere ministrari. Cumque Rex terras Russiae ingrederetur Creslaus Rozensis nuper nominatus iam vero Electus Wladislaviensis et regni Poloniae Cancellarius senator atque zelator regni vigilantissimus et rerum peritus, ut audivit Stephanum Woievodam in perfidiam versum, a votis promissis discessisse, et Hungaros male contentos esse de rege suo, qui eis inconsultis Leuczoviae fratri Alberto regi annuit, in castra Thurci Valachiae occupata expeditionem faciendum, timore percussus ne Stephanus per Hungaros zelo invidiae concitatos, persuasus Thurcas et Thartaros avisatos efficeret et in regem converteret, subito cucurrit ex aedibus suis, et regem expeditionem continuantem in Przemisliensi oppido adiit, orat et obtestatus erat ut ab expe-

ditione desisteret, sed eam ad loca solitudinum per Thartaros vastari solita converteret munienda, quae Creslai adhortatio per regem abiecta fuit ut cum despectu quodam eum a se rex licentiaret, ad aedesque suas Episcopales redire inberet, qui potius domi oraret, aut quae suae Episcopalis sunt professionis ageret, Rex vero, quod sibi innatum ac proprium est, armis et bello insisteret. Sic quoque Albertus rex non ignorans Woievode illius dolos Mathiam de Loneza Episcopum Camienecensem ad Woievodam premissum exploratum dirigit an in proposito assistentiae perseveraret, quod Woievoda coram ipso oratore Episcopo confirmavit. Tamen cum rex terre Valachiae appropinquaret, Woievoda per Thurcas Moldavos et Siculos atque Transilvanos qui votis fortasse quorundam dominorum Hungariae quibus secrete Leuczovienses deliberationes non erant credite, concitatus, sententiam mutavit, et non solum commeatum exercitui regio recusavit, verum etiam pro voluntate assistentium sibi Thurcarum hostem se regi eius terram ingredienti nuntiavit, sollicitatusque, per frequentes regis nuntios ut ad se rediret, promissorumque firmus esset observator, converti ad prima promissa noluit, quamobrem tela regia quae rex non in eum sed in Turcas acuerat, in se convertit, et cum haec insperata eveniret mutatio, nec minus populus regius voluptati illius deditus fortunam et propiciationem non mereretur divinam, timore non vulgari erant concussi poloni, ut plerumque a paucis hostibus infidelibus et seismaticis aut fugarentur aut trucidarentur, secundum illud Deutronomi 32 et psalmi ultimi sabbati quomodo persequabatur unus Mille, et duo fugarunt decem millia. Nonne ideo quia deus suus vendidit eos, et dominus conclusit illos. Ipseque Stephanus Woievoda nonnullos dira morte perimebat, ut tandem clamarent ad regem Poloni quo illos in domos redire permitteret. Nanque absque licentia regis iure regni Poloniae vetante, sub amissione capitis et bonorum omnium mobilium, non liceret illis a rege et exercitu discedere, neque facultas redditui patuit propter loca ubique per hostes oclusa, quae rex terram Valachiae ingrediendo non munivit, fidei per Woievodam promisse fidens, unde cum rebus nullibi digno Marte prosecutis neque redi-

re honestum, neque castra Thurci Walachis ipsis Turcis Moldavis, Besserabis, Siculis et Transilvanis obstantibus accedere tutum aut possibile esset. Nihilominus Albertus rex dolis Valachi impeditus ut aliquid egisse videatur decrevit Castrum Szoczava sedes ubi Woievode esset aggredientem, quod exercitibus admotis oppugnabat, bombardisque quaciendum mandavit. Interea Wladislai regis Hungariae suorumque de hungariae regno Prelatorum ac Baronum nomine certi oratores Hungari ad exercitum regis sed tanquam in favorem Voievode ne desperatus se Thurcis dedat missi, regem Albertum a prosecutione belli consilij et rationibus inductis, quod se male crediderit Woievode fidei, quam neque Christo neque hominibus servaret, solantur, et mitem in Voievodam eius animum reddunt. Interea rex Albertus aegre ac male se in corpore habere cepit, tantamque pro Valachi dolis et occultis Hungarorum malevolentij molestiam concepit, ut brevi posthac viveret et eam mortis future sed proxime occasionem sibi insumeret, unde etiam confestim eventus istos per celeres nuntios Magno duci Litvaniae per Podoliam in auxilium regis venturo notificat, hortaturque fraterne, ut Magnus dux attentis his quae regem permovent et presertim legatione ipsa hungarorum, ab ulteriori supersederet itione, qui tamen ut in sua videbis historia locum Braczlaviensem munivit. Rex autem illa Hungarorum suasionem prevalente foedus cum Voivoda Stephano pepigit, ad reditumque gentes convertit, quae cum redirent obstante regis aegritudine, quae etiam Ducem Sigismundum eius germanum secum in exercitu agentem atque optimates quosque polonos et ipsos belli duces nimium in animis eorum consternatos effecerat, omnia negligenter erant custodita, ibantque maiores Poloni cum egrotante rege per siluam Bukovyna primi quos subsequuti minores, terrarum scilicet Gracco. procures tanquam armatiores postrema regis tutati. Prima Lucae 26 Octobris quae fuit feria quinta ante Simonis et Iudae, a Thurcis et Valachis aliisque, quorum supra meminerim, per Woievodam tanquam fidefragum ictum foedus minime observantem clam sumministratis in eadem silva per suffragia nemoralium impedimentorum aggressi, percussi, fusique erant, inter quos plures de domo

bipennium corruerunt, precipue Nicolaus Palatinus Russiae. et Gabriel heres in Moravicze ambo de Thanczin qui perierunt, Ioannes Sbignei de eodem Thanczin Saccamerarij Graccovien. et Capitanei Marieburgen. filius, qui Thurciam adductus erat postea per fugam liberatus. Interea etiam Cruciferorum de Prussia ab ordine et Ducum Mazoviae et terris illorum milites sub certo numero pro iure generalis expeditionis regni Poloniae missi regios sequuntur sed non adeunt exercitus, quos cum presciret Voievoda veluti ultime sorti relictos, seorsum sczt ex eadem causa insecutorum exercituum profectos seu potius divisos, per Thurcas procurat cladibus affici crudelibus, ex quibus qui non erant occisi Thurciam sunt abacti. Sic quoque in nemore Bucovyna cum hac minoris Poloniae nobilissima gente infelicitate actum, quae dum terga egrotantis domini, suis vita et sanguine tutaretur pro felici regis reditu, misere periit, quorum viventes aut Thurciam aut Thartariam, aut in alias barbarorum infideliumque freti pontici Asiae Scithieque regiones sunt deducti. Exercitus autem regius quem Dux Sigismundus fraterne condolens aegritudini vehementer, ac maiores regni de maioribus Polonis constituerant regem malevalentem ductabat, licet ab iisdem Voievode fraudibus immunis non fuerit, quippe qui undique lacesseretur per Turcas et Valachos eorundem ductores, ac veluti per canes ex foraminibus sic per istos ex lucis tenebris prosilientes. Tamen per dies plures nemoralibus et tanquam inuijs locis, ut magnis exercitibus commune est, iens, integer ab agro Valachico ad terras Russiae regias foelicitate ac victorioso redijt. Tantumque ipsa expeditio lucri monumentique eviterni polonis et suo regi prebuit, ut communi laudo statuerint nunquam regibus suis permittendum expeditiones facere generales, sczt procures regni nunquam generaliter ad arma movendos contra infideles Turcas aut Thartaros nisi primum consulta apostolica sede, sed et alijs regnis et regibus Christianis ad expeditionem ipsam accedentibus. Moeor quoque summus hoc improspere expeditionis casu hoc regnum implet per communi fratrum regnicolarum casu, qui ab inconsulta et paucis communicata expeditione evenerat, proque amissa

existimatione quia Turcae et Thartari nihil plus quam generalem Polonorum timuere expeditionem. Summa vero culparum omnium reiciebatur in Philippum Callimachum Italum florentinum, qui cum Alberti regis in paterna educatione nutriti perceptor esset vir doctrinae summae, et humanarum non vulgaris professor litterarum ceculus et uaser, eiusdem rex consilia senatorum omnium regni consilijs preposuit, quae imitatus fraternas consultationes Philippo animum regium in eam expeditionem contra omnium consiliariorum vota dirigente celebravit, quae talem habuere exitum, ut brevi Rex vitam cum morte et summam regni existimationem tanquam perpetuam gloriam infidelibus semper terribilem cum summa publici status iactura permutaret. Insuper afflictis addita est afflictio. Nam sequenti anno in principio Maij, Turci, Thartari, et Valachi iuncti, Russiam irrumpentes, plurimam stragem in hominibus crudeliter fecerunt, iacebant passim in uijs et campis occisi. Omnia oppida sub montibus et in medio circa Leopolim et Przemisliam, usque ad oppidum Canezugam incenderunt, vastarunt, et diruerunt. Et tempore modico commorati, cum maxima praeda salui discesserunt. Haec novitas quom die Mercurij sedecima Maij Graccoviam esset delata, non parum omnem statum terruit etiam nonnullos fugae accinxisset, nisi vel timor vel spes a rege prohibuisset. (*)

Post thartaros, Thurci circa diem sanctae Catharinae sub montana Russiae eodem anno 1498 circa Sambor et Halicz devastaverunt, neque aliquo certamine lacesiti. Verum vel deo, vel eorum infortunio sic cogente, frigoribus aerisque intemperie inedia atque nivibus, supra quam quadraginta milia equorum hominumque periere, reliqui tamen, quorum ultra viginti milia dicuntur fuisse, salvi post damna illata recesserunt. Sed per Valachos percussi erant. Alium itaque modum pacis nanciscendae aggressi, quoniam absque Valachis, exteris ac barbaras nationes ad invadendum regnum excitantibus pax non fieret, persuasi et vocati Graccoviae convenerunt Epi-

scopus Varadien. nomine Hungarorum, Oratores Stephani Palatini Valachiae, Oratores Alexandri magni ducis Lithvanorum, et Poloni. Hi omnes post longa praesentia et consilia, anno domini 1499, die ~~14~~ ¹⁵ decembris nona Aprilis sibi invicem mutuam ~~assistendam~~ ^{auxilium} et auxilia contra thurcas et thartaros ~~impetrant~~ ^{impetrant}.

Anno domini 1501 rex Albertus in Marcio ex conventionem Piotrkoviensi in Graccoviam divertens, Heliam Valachum ut fertur heredem Valachiae propter violatas litteras suas, de consilio consiliariorum suorum in Czchow in praesentia nuntiorum Stephani Voevodae Valachiae decolari iussit. Fuit autem Helias filius olim Petri competitoris Stephani in principatu Valachiae.

Rediensque (1503) ex Lithvania rex Alexander convocationem in Lublin, pro die apostolorum Simonis et Iudae, pro metis et resistentia opponenda Stephano Palatino Valachiae, qui districtum Pokucze sub montibus Hungariae temere invadens occupare nitebatur, atque pro defensione a thartaris tenuit.

Anno quo supra quingentesimo quarto supra mille, die Martis, secunda Iulij, Stephanus Valachiae Palatinus, bellis, aetate et podagra attritus, fato absumptus in aeternam clausit lumina noctem post ortum solis una hora. Hic fuit a natura praeditus fortuna, astutia, et pluribus victorijs. Hic Mathiam regem Hungariae in oppido Banye bello superatum, et tribus sagittis non letaliter in dorso vulneratum, de Moldavia eiecit. Hic Mahumetum imperatorem Thurcarum cum centum viginti milibus in Valachia parva manu (mirabile dictu) fudit, et cum ignominia expulit. Hic denique Ioan-nem Albertum regem Poloniae post pacta, et firmatam secum pacem ad terras sui regni ex Valachia exercitus suos sub fide sibi data ducentem usque ad extrema suae provinciae telis et armis persequutus est. Hic Thartaros Zavolhenses et Przecopenses saepenumero stravit, et fauste repulit. O virum triumphalem et victoriosum de omnibus regibus vicinis gloriose triumphantem. O foelicem hominem, pleraque omnia munera fortunae pleno cornu tenentem. Quodque alijs natura per partes donavit, quibusdam prudentiam cum astu, quibusdam heroicas virtutes et iusticiam omnium virtutum praeclarissimam. Nonnullis vero

(*) Wiszniewski, *Historia literatury*, t. 7, p. 379, a observatū deja, că descripțiunea resboiului din Bucovina este passagiulă cellui mai obscuru in totă cronica lui Miechowski. Noi illu reproducem după edițiunea din 1521, p. CCCXLIX—CCCLIII.

de hostibus victoriam, huic cuncta simul largita est et concessit, ut esset in omnibus, iustus, providus, astutus, et de omni impetitore, vir victoriosus. Non immerito inter heroas in nostra aetate computandus. Successit ei in principatu Valachiae Bogdan unicus filius, uno oculo orbus.

Vr'ună căți-va anii luptându-se trei pentru domnia Moldovei, anume Stefanu, Petru și Berendeiu, cari se diceau căteși-trei a fi din sementa lui Alessandru-vodă, Stefanu, ca cellu mai viclenu, cellu mai priceputu și cellu mai activu, lesne înlăturase pe cei-l'alți duoși și căpetă domnia dela Români.

In 1465 Matiașu, regele Ungariei, ca și cându s'arū fi înțelesu cu Turcii, prinsese pe domnulu muntenescu Vladu, allu căruu frate Radu, partisanu allu sultanulu Mahomet. prūmū apoi de la acesta domnia Țerrei-Romănesci, ca principe tributaru, și cupprindendu orașulu Kilia, grecesce Likostomos, allungă de acollo pe Unguri. Atuncī Stefanu, domnulu Moldovei, temendu-se de vecinătatea Turcului, se făcu și ellu tributaru allu sultanulu; dar pe de altă parte, conspirându cu tergoveții și pilindu uă pōrtu a orașulu, ellu cupprinse Kilia pe la meșulu nopțu, era din cei duoși purcălabi surprinși in orașu, pe semne cam inbetați cu ocasiunea unei nunte, unulu fu prinsu pe dată, era cellu-l'altu, fugitu in cetate, fu coruptu prin spaimă, speranța vieței și daruri, și nu întârziă de a capitula. Mare fu necasulu și mânia sultanulu, priimindu această veste. Cu toate astea, pe ambassadorulu lui Stefanu, venitū cu tributulu și daruri, și pe care illu închisese, illu eliberă cu cinste, arretându-se mulțumitu cu seusele despre luarea Kiliei.

In 1467 Matiașu, regele Ungariei, venindū contra lui Stefanu și adducendu domnū Moldovei pe Berindeiu, fu bătutū de către Stefanu-vodă in orașulu Baea, și scăpă din bătăliă dusū in léganu, căci căpetase trei rane. Multe miie de Unguri periră acollo. *Acesta e adeverulu, deși Ungurii povestescu altu-feliu, lingușindu-se regelui Matiașu.*

In 1469 Stefanu, domnulu Moldovei, numai cu uă miă optu-sute de căllări despōiă Ardélulu, prindendu acollo și descapitându pe dușmanulu seū Petru, care uccisese pe tatălu lui Stefanu, și pe

care illu protegea regele Matiașu. Totu in acestu annu Mamac, imperatulu Tătariloru trans-volgi-ani, trimițendu trei osti: duo assupra Galiției și Litvaniei, și una assupra Moldovei, pe această a treiă Moldovenii o băttură și prinseră viu pe însuși fiulu imperatulu Mamac. Mai in urmă, creșdendu că va putē reuși prin amenințări, Mamac trimise către Stefanu-vodă uă sută de ambassadori, cerendu cu mândria ca să fie eliberatū fiulu seū. Atuncī Stefanu, bărbatū cu mare animă, irritatū prin acea ambasadă, pe fiulu lui Mamac in prezența ambassadoriloru illu despica in patru bucăți, și apoi înțepă pe toți ambassadorii, affară de unulū, pe care cu nasulu tăiatū illu trimise inapoī către Mamac, ca să-i povestescă fapta.

In 1475, marți, a lui genarie in 17, Stefanu, domnulu Moldovei, pe oștea sultanulu Mohamet, in numărū de 120,000 de luptători, affară de contingentulu muntenescu, și care jefuia Moldova, o sdrobi cu desevșire prin minunatulū adjutoriu allu lui D-șeu, lōngă laculu Racova și fluvialu Berladu, avendu numai 5,000 de Secui, a cărorū țerră o cucerise dela regele Ungariei; era de ai seī abia 40,000 de luptători, din cari cea mai mare parte simpli țerrani; dēră victoria îi costă și lui! Fără a se mândri, ellu din contra ordonnă unū postu de patru șille numai cu pâne și cu apă, publicându prin totă țerra, ca nemine să nu cuteđe a-i attrebui lui acea victoria, ei numai singurulu D-șeu. Dupre părerea tuturorū, cauza acelei izbunde se esplică mai cu sēmă prin aceia, că Stefanu vodă de mai nainte arsese toate locurile, prin cari erau să trecă Turcii, cari astu-feliu, ei și caii lorū, muriau de fōmete. Aprōpe toți Turcii, affară de cei mai de frunte, fură înțepați, și cadavrele lorū arse, remănendu numai vr'ună căte-va moville de osse-minte. Stefanu, prin ambassadori alleși, trimise regelui polonū Cazimiru, care se affla in Litvania, patru pașale turcesci, 36 stéguri și alte trofeuri. Totuși, regele ungurescu Matiașu nu se rușină de a se fāli in scrisorile sēlle către papa, imperatulu germanu, și alți regi, cumcă omenii seī, sub hatmanulu seū Stefanu, palatinulu Moldovei, băttură uă mare armată turcescă; attrebuindu-și astu-feliu, cu obicinuita-i vanitate, meritele altora. Stefanu-vodă trimise uă sēmă de captivi

și papei Sixtă, rugându pe sântia sea pentru ad-jutorie. Trimise trofeuri și chiară regelui un-gurescă Matiașă. Ba încă pe lăngă acelle lega-țiuni către amici, ellă trimise ună mare ambas-sadoră cu frumoșe daruri către însuși neimpă-catulă seă dușmană sultanulă Mahomet, plân-gându-i-se, cumcă nesce tălhară și vagabonă din Turcia cutedasseră a năvalli în Moldova fără sci-rea sultanulă, dară toți fură espediți în ceia lu-me, și decă vr'ua căți-va ară fi scăpată din băt-tăliă trecându inapoă în Turcia, apoă cerea ca sul-tanulă să i estradea, pentru ca să priimască și ei asemenea celloră-lăți plată pentru faptă. Irri-tată prin uă astă-feliu de ambasadă, sultanulă călcă dreptulă gințiloră, întemnițându pe ambas-sadoră, pe cară inse peste uă bucată de timpă îi trimise inapoă în Moldova, dar despoiați, pedes-tri, chiară goi! *O Stefane! bărbată minunată și victoriosă, care singură dintre toți principii seco-lulă nostru putuși căștiga assupra Turciloră uă victoriă atâtă de măreță!*

În 1476, după serbătoreă Pasciloră, sulta-nulă Mahomet, înverșunată contra domnului mol-dovenescă Stefană, întreprinse uă espedițiune as-supra Moldovei. Totă atunci uă numerosă ôste tătărăscă, mergendu în adjutoriulă Turculă, intrase de mai 'nainte în Moldova, încependu a respândi în giură terrôre și pustiiri. Stefană, după ce ar-sese tôte rodurile și provisiunile, ca să nu inca-pă hrană dușmaniloră, se răpedi assupra armatei tătărăscă, o înfrânse cu deseverșire, și o goni cu atâtă furiă, încătă mai mulți Tătari periră în fu-gă, decătă în luptă. De aci întorcându-se con-tra Turciloră, cară treceau Dunărea, îi uccise nu puțină în năvallă. Apoă în întâlniri mică, dându pe-ste dușmani de câte-oră eșiau din păduri pentru furrage, îi băttea, și pe cei prinși îi înțepa seă de vii îi jupuia de pelle. În fine, covârșindă prin mulțime și despărțindu-și armata, sultanulă illă apucă din dosă și din față, și-lă învinse după uă luptă desperată, în care periră — se dice, — 30,000 de Turci, și numai 200 de Moldoveni. Atunci Stefană, cruțându-se pentru fapte viitoră, fugi cu ai seă încotro illă dusse noroculă. Sultanulă, stricându Moldova prin pojaruri și producendu astă-feliu ellă singură fômete pentru sine și ai seă, se vedu, în fine, silită de a se retrage. *Re-*

gele ungurescă Matiașă apucându aci ocasiunea de a se lăuda, scrise la toți, cumcă Turci fugiră temându-se că ellă să nu-i adjungă; pentru care laudă papa Sixtă IV, regele neapolitană Ferdi-nandă, și alți principă și republice din Italia, îi a-dunară și trimiseră 200,000 de galbeni, pentru ca să lăvescă pe Turci; era ellă făgăduia victoriă și chiară deseverșita nimicire a Turciloră!

Totă în anulă 1476 Matiașă eliberă și tri-mise în Terra-Romănescă, după uă captivitate a-prope de 12 anni, pe domnulă muntenescă Vladă Draculă; dera ună servă viclenă, cândă allergau amenduoă căllări, îi tăia capulă.

În 1484 sultanulă Baiazid, care pone atunci se dicea dată numai lenii și accufundată în vo-luptăți, fiindă indemnată și impinsă de către ai seă, veni cu uă mare armată în Besarabia, în tim-pulă verei, și luă prin asediă Kilia și Cetatea-albă, cară le posedă pone astăzi. Se întimplă atunci, că magistrulă Mihailă Wielunski din colle-giulă superioră de Cracovia, Nicolae Glogowski su-premulă predicatoră teutonică, și George Lancucki preutulă s-tei Marie din circolulă Cracoviei, vroindă pe uscată a merge pedestri la sânta cetate a Ie-rusalimulă și intrându în Moldova la apropiarea ostii turcescă, fură apucați în Kilia, robiți și vinduți.

În 1485, joă, în 15 a lui septembrie, a duoa și după Înălțarea Santei Crucă, Stefană, domnulă Moldovei, de'npreună cu boierii seă, depuse ju-rământulă fidelității regelă Cazimiră, în Colomia, orașă din Galiția. Acollo vr'ua căți-va soldați Bo-emă, cară nôptea năvăliseră și făcuseră predă-ciuni în ôstea șissulă Stefană-vodă, fură desca-pitați din porunca regelă. Căpetându acolo dela regele în urma omagiulă ună adjutoriă de ôste, Stefană allungă din Moldova uă invasiune turcă, și apoă remunerându pe capiă militari, îi trimise cu ôstea loră inapoă în Polonia.

În 1497 fură întrecute tôte calamitățile pre-cedinti alle Poloniei; căci regele Albertă, duple cum se invoise cu frații seă (regele ungară și du-cele litvană) în conferința dela Leutschau, pe de uă parte pentru a-și implini gândulă contra dom-nului moldovenescă, (*) pe de altă parte pentru a

(*) Sub anulă 1494, pagina CCCXVII, descriendu conclusionile conferinței dela Leutschau, în comitatulă Zips în Ungaria, Mie-chowski menționeză și desbateră "auper extirpatione Valachi".

resbuna mórtea părintelui seú (Vladislău), uccisú de către Turci în bătălia dela Varna, întreprinse uă inare și periculósă expedițiune spre părțile cetăților (Kilia și Cetatea-albă) cellorú cupprinse de către Turci în Moldova. Cu acestú scopú, ellú chiámă la arme tótă Polonia, Galiția, Mazovia, pe Ionú de Tiffen magistrulú Prussiei, și alte provincie, érá mai alesú pe fratele seú illustrissimulú principe domnulú Alexandru, mare duce allú Litvaniei, carele cu tótă nobilimea litvană pășindú prin câmpii Podoliei superiorie și inferiorie, se opri în așteptarea însciințării fraterne în prejmetele Brațlavului; către cari toți regele mai adause uă mare și învățată óste de mercenari pedestri și călări, și făcendú revista și regularea armatei în Leopole, a lui iunie în 26, în a doua feriă după serbătórea sântului Ionú Botezătorulú, apucă callea Moldovei, deși cu ogurú reú. Acea nefericită expedițiune fuse prenaintată prin următóriele prodigie, Duo sute de boi, mânăți după óste, apucându-i unú vërtejú infricoșatú la eșire din Leopole și imprăștiindu-i în tóte părțile, arruncându-i în șanțurile suburbiului, seú pe câmpii și aiurea, cu greú și numai uă parte din ei fură găsiți și readunați. Cândú însuși regele trecea unú riulețú, callulú seú de mână se potieni și se înneacă. Affară de astea, unú óre-care Sropski, nobilú de némú dar cam nebunú, de mai multe ori strigă în Leopole cu spaimă, prevestindú peirea Polonilorú. Fulgerulú cădendú assupra taberei, uccise pe unú nobilú și duoí-spre-dece cai; preutulú servindú, de'naintea regelui, scăpá josú sántele Taíne. . . . . și cu tóte aceste înspăimântátórie întemplări, departe de a se lăssa de peccate, óstea petrecea în libertate cu muieri, și insiși capii, nu numai nóptea, ci chiarú la lumina ȕillei, se desfătau în băie și în beție, desmerdându-se în braccie femeíelorú. Mai'nainte de expedițiune, peste pucinú după încheiarea conferinței dela Leutschau, regele Albertú prin ambassadori de frunte, consiliari de mare autoritate și înțelepciune, anume de'ntăiu Creslaú Curozwanski (nobilú de Roza), decanú de Cracovia, cancellariulú regatului Poloniei și de către însuși regele menitú deja la episcopatulú de Vladislavia, cellú remasú vacantú după mórtea lui Petru Moszinski de Bnin; și allú duoilea Podlowski de Przytyk, castellanulú Rado-

miei, însciințase pe domnulú moldovenescú Stefanú, altú-feliu numitú Chari-Bogdanú (?), despre secretele decisiuni fraterne contra Turcilorú, îndemnându-lú de a da adjutoriulú seú regelui, pentru a puté reuși în piósa-i întreprindere; care lucru însuși Stefanú illú și promise atunci pe credința și cu mâna sea; cu aceia ínse că, pentru ca nu cumva să-lú prevină Turci, ellú nu se va declara mai'nainte de a vedé pe regele cu óstea de'naintea Kiliei și a Cetății-albe, ori la Dunăre; îi mai permittendú trecerea prin Moldova și chiarú libera aprovizionare a armatei. Totuși, cândú regele intră în Galiția, acellú Creslaú de Roza, allesú de curéndú la episcopatulú Vladislaviei, cancellariulú regatului Poloniei, senatorú și patriotú cellú mai neadormitú și ispititú, afflândú cumcă Stefanú-vodă se vicleni și călcă promissiunile sélle, érá Unguri sunt nemulțumiti de regele lorú, din cauza cellorú tocmité cu frate-seú Albertú în Leutschau fără a se fi cerutú și consiliulú lorú; apoi teméndu-se ca Stefanú, ațitátú prin invidia Ungurilorú, să nu adducă assupra-ne pe Turci și pe Tătari, se răpedi din episcopatulú seú și, adjungendú pe regele în Premislia, illú conjurá de a nu merge assupra Moldovei, ci să-și indrepteze callea prin pustietățile tătăresci; dară regele respinse consiliulú, și pe însuși Creslaú illú congediá cam cu desprețú, poruncindu-i de a se întórece în episcopatulú seú și de a predica acollo, ocupându-se cu celle alle episcopiei, érá regele singurú se va îngriji de ceia ce-i este naturalú și propriú: anume arme și resbellú. Cu tóte astea, cunnoscendú perfidia domnului moldovenescú, regele Albertú trimise către elle pe Mateiu Lonzinski, episcopulú Camenitei, ca să-lú întrebe, déca totú mai persistă în adjutoriulú, promisú regelui; ceia ce vodă confirmá de'naintea insului ambassadorú. Dară cândú regele se apropia deja de Moldova, atunci Stefanú, avéndú uă óste de Turci, Moldoveni, Secui și Ardeleni, și ațitátú, pe semne, atátú de către unii domni unguri, cărora nu le căduse bine conferința cea secretá dela Leutschau, precum și de către Turci ce-i veniseră în adjutoriú, schimbá primitiva decisiune și, nu numai refusá ostii regale provisiunile, ci încă se declará dușmanú allú regelui, carele în zadarú se mai încercá a-lú îndupleca prin desse ambassade; căci persista în refusú, provocándú

assupra-și armele cele pregătite contra Turcilor. Vedându această împregiurare și nici meritându oșteă regală, cea cădută în desfrânare, ca s'o protege mila lui D-deu, spaîma cuprinse pe Poloni, ca nu cumva ei, cei mulți, se fie goniți s'eu ucciși de către nesce dușmani puțin și eretici, întocmai după cum în Deuteronomu 32 și în psalmul ultimului sabbat unu fugăresce uă miia și duo fugărescu dece miie, de cei părăsiți de către D-deu. Crușimile lui Stefanu-vodă făceau și mai multu ca Poloni să strige către regele ca să-i lasse pe a casă; căci după legea regatului nemine nu putea deserta oștea și pe regele fără voea regescă, sub pedepsa de mórteși de perderea tuturor averilor mișcătorie; dar apoi nici nu mai era cu puțință de a se retrage, tóte locurile fiindu cuprinse de către Moldoveni, pentru că regele nu le întărise la intrarea sea în Moldova, rădemat pe credința lui vodă, încâtă acumă nici a se batte, nici a se retrage cu cinste, nici a adjuge la Kilia și Cetata-albă nu remânea uă calle sigură și cu puțință, stându impotrivă inșiși Moldoveni, Turci, Munteni, Secu și Ardeleni. Totuși, impedeat de a purta resbellul din cauza vicleniei lui vodă, regele Albertu se hotări a assedia cu ostile s'elle și a bombarda cetatea Sucevei, reședința domnescă. Intre acestea, nesce ambasadori unguri, în numele regelui lor Vladisla, și al prelaților și baronilor regatului Ungariei, sosiră la oștea regală, fiindu trimiși în favorul domnului moldovenescu, carele pentru ca din desperațiune să nu se supună Turcilor, ei se siliau a convinge pe regele Albertu de a inceta cu resbellul, iertându lui vodă lipsa-i de credință atât pentru Cristu, precum și pentru ómeni. Viclenia Moldovenului și ascunsele relle voințe alle Ungurilor adusseră regelui Albertu atâte supărări, încâtă cădu în bółă, din care presimțindu-și mórtea, ceia ce s'a și realizat peste puțin, se grăbi prin currieri de a espune tóte marelui duce alu Litvaniei, care mergea prin Podolia în ajutoriul regelui și se ocupa cu fortificarea Brațlawului; și-lu ruga frățesce de a se opri cu mergerea înainte; érá însuși regele, priimindu sfeturile Ungurilor, se împacă cu Stefanu-vodă și începu a se retrage din Moldova. Déră bóla regescă ținendu în supremă îngrijire atât pe fra-

te-seu ducele Sigismundu, care se afla și ellu în acea expedițiune, precum și pe magnații poloni și chiar pe hatmani, oștea se retrăgea prin codrul Bucovinei fără cuvenita pază: în frunte mergeau cu bolnavul rege ostași din Polonia cea mare; după ei urmau acei din Polonia cea mică, din cari nobilimea din provincia Cracoviei, ca cea mai bine armată, forma arrier-guardă. La 26 octombrie, adecă în a cincea feriă înainte a serbătoriei lui Simon și Iuda, Turci, Moldoveni și alții, menționați mai sus, și pe cari viclenul Stefanu-vodă, călcându tractatul de pace, îi ascunsesse în acellu codru, năvălind din desișul tufelor, lovira și înfrânséră oștea polonă. Periră acolo mulți din nemul Topor (unul din cele mai vechie în Polonia), mai allessu duo Tenczynski: Nicolae palatinul Galiției și Gabrielu de Morawica; érá Ionu, fiul lui Sbignew Tenczynski, subcamerariulu de Cracovia și comandantul Marienburgulu, fu dusu robu în Turcia, de unde scăpă mai în urmă cu fuga. Totu atunci unu contingentu, anume cruciații prussiani și ostași ducilor de Mazowia, urmându după armata regală mai în depărtare și lăsați ca și victimă sorții, Stefanu cunoscendu acea mergere desbinată, trimise assupra-le uă sémă de Turci, cari îi sfărâmară astu-feliu, încâtu toți căți n'au fostu ucciși, fură robiți și duși în Turcia. Totu așa se întâmplă în codrul Bucovinei cu nenorocita nobilime din Polonia cea mică: pecându cu viéta și sângele seu ea păzia dosul armatei, asigurându retragerea bolnavulu rege, dușmanii o sfășiară, érá căți remasseră vii, fură duși în Turcia, și alte țerre barbare și păgâne din Pontu, din Asia, din Scitia. Oștea regală, în care se aflau magnații din Polonia cea mare, și măhnitul prin bóla frățescă ducele Sigismundu, și care conducea pe bolnavul rege, n'a remasu nici ea nevătemată prin u-neltirile lui Stefanu-vodă; căci Turcii și călăuzii lor Moldoveni, năbușind din codrii întunecoși, o atacau din tóte părțile asemenea cânilor de prin vizuine. Cu tóte astea, după uă mergere de mai multe zile prin păduri și locuri nestrăbătute, precum se întâmplă ostilor celor mari, ei avură noroc de a eși teferi și victorioși(?) din Moldova, abordându teritoriul regal alu Galiției. Acea expedițiune fuse uă astu-feliu de

invețatură și pomenire eternă pentru Polonii și regele lor, în câtă fu luată uă decisiune unanimă, ca nici uă dată regii să nu pótă face expedițiuni generale, adecă a chiăma la arme pe toți nobili regatului contra păgânilor Turci și Tătari, decât numai prin unire cu toți cei-l'alți regi creștini și cu prealabilul consimțământul al papei. Acea neferice expedițiune arruncă totu regatul într'ua grea și generală întristare, atât din cauza peririi atătoru Poloni într'unu resbelu neinteleptu și concertatu cu scirea numai a vr'ua cățiva consiliari, precum și din cauza compromitterii ideei ce o avuseră mai 'nainte Turcii și Tătarii, cari se temeau cu deosebire de uă expedițiune generală din partea Polonilor. Tótă vina acelei catastrofe se atrebuia lui Filippu Calimachu, Italianu florentinu, dascălu de copillăria alu regelui Albertu, bărbatu forte învătătu, bun profesor de litteratură, sucitu și vicienu, alle căru consilie regele punea mai pe susu de alle tuturor senatorilor regatului, și care, contra opiniei tuturor consiliarilor, aprobă și incuragiă expedițiunea cea întreprinsă în urma fraterneli conferințe (dela Leutschau); uă expedițiune, care adduse peirea țerei și currēda mórte a regelui, perdutu în amorul supușilor sei și înfruntatu de către acei păgani, ce tremurau pone atunci.

Nenorociri urmau după nenorociri. În 1498, la începutul lui maiu, Turci, Moldoveni și (mai cu sémă) Tătari, uniți la unu locu, năvăliră în Galiția și făcură unu măcellu terribil: pe câmp și pe drumuri se vedeau jăcēndu cadavrele celloరు ucciși. Tóte orașele de sub munți și mai în centru către Leopole și Premisla, pone la orașul Kanczuga, fură arse, despoiate, ruinate. După uă scurtă expedițiune, dușmanii se retraseră teferi, încărcati de jafuri. Acéstă scire adjungēndu la Cracovia mercuri, în 16 a lui maiu, terrorea cuprinse pe toți și uniți cătu p'aci erau să fugă, să nu-i fi opritu și incuragiatu regele. (*)

Totu în anulul 1498, către ziua Santei Caterina, în urma Tatarilor năvăliră Turci pe sub munții Galiției, predāndu lōngă Sambor și Ha-

liez, fără ca să-le esă cine-va înainte; dară ori cu voia lui Dumnezeu, ori că așa le-a fostu norocul, constrinși prin frigū, zăpede, ploie și fomete, din cauza căroru perduseră ca la 40,000 cai și ómeni, remășița lor, în număr, — se dice, peste 20,000, se retraseră fără alte daune; inse pe drumu îi apucă și-i strivi Moldovenul. *Întelpețindu-se acuma și incredințāndu-se că nu e cu putință de a căpeta vre-ua pace fără a fi în legătură cu Moldovenii, cari împingeau asupra regatului alte némuri străine și barbare, se întruniră în Cracovia delegații poloni, episcopul de Urbea-mare din partea Ungurilor, ambasadori domnului moldovenescu Stefanu și acei litvani ai marelui duce Alessandru, și după mai multe amănări și tocmiri, în anulul 1499, vineri, în 19 a lui aprilie, își jurară unul altuia reciprocitatea de ajutoriu contra Turcilor și Tatarilor.*

În 1501, în luna lui martie, întorcēndu-se la Cracovia dela seimul din Piotrkow, regele Albertu, cu sfetulu consiliarilor sei și în prezența ambasadurilor lui Stefanu, domnului Moldovei, porunci a se descapita în orașul Czychow Moldovenul Elia, pretendețu la tronul Moldovei, dāndu-i vina că aru fi falsificatu sigiliul regal. *Acellu Eliu fu fiu alu reposatulu Petru, care se luptase cu Stefanu pentru domnia Moldovei.*

În 1503, în ziua apostolilor Simonu și Iuda, revenindū din Litvania, regele Alessandru (successorul lui Albertu) ținu unu seimū în Lublin pentru aperiare contra Tatarilor și pentru a înfrēna și a respinge pe Stefanu, domnului Moldovei, care fără nici uă causă cuprinsese districtul Pocuția de sub Carpați.

În anulul una miuă cincē sute patru, marți, a lui iulie în 2, la uă oră după resărire soreru, muri din voia Destinulu Stefanu, domnului Moldovei, surpatu prin resbelle, vērșă și podagria. Natura illu făcuse norocosu, vicienu și victoriosu. Ellu allungase din Moldova pe regele ungurescu Matiasu, bătutu în orașul Baia și lovitū cu trei rane la spate Totu ellu, — faptă pre-minunată! — cu uă mână de ómeni înfrinse și cu rușine gonise din Moldova pe sultanul Mahometu cu 120,000 de ostași. Totu ellu cu arma în mână allungase pone peste hotarele Moldovei pe regele polon Ionu-Albertu, călcāndu tractatul de pace,

(*) Tótă descrițiunea resbellulu polono-moldovenescu, pone aci, amu tradus'o astu-feliu, încātu să conservămū deplinu sensul, fără a cūde în barbara obscuritate a textulu latinu.

prin care i-a fostu asiguratu de mai'nainte libera eșire din țerră. Totu ellu a-desse-orî strivi și cu noroçu respinse pe Tătarii trans-volgi-anî și pe acei din Crimă. *O bărbatu triumfalū și victoriosū, care biruiși pe toți regii invecinați! O omū fericitū, care te bucurași de toate darurile, câte natura le dă altora numai prin părți: unū fiindū intellefti cu vicleniă, altū viteji cu sublima virtute a dreptății, altū erăși norocoși contra dușmanilorū ... tu singurū le avuși hărăzite ție toate de uă dată: justū, preceđetorū, viclenū, biruitorū assupra tuturorū adversarilorū!* (*) Nu degiaba cată a fi numeratū intre eroii secolulu nostru! Îi urmă pe tronulū Moldovei uniculū seū fiū Bogdanū, orbū de unū ochiū.

No. 306.

— 1761 —

Istoria monastirii catolice dela Tergovisee incependū dela timpi cēi mai depărtați și pone la jumetatea secolulu trecutū, redesă după documente scrise și monumentale.

Acestū prețiosū fragmentū se află intr'unū codice manuscriptū ce-lū păstrează preotulū catolicū din Tergovisee, sub titlulū: *Protocolum Provinciae Bulgariae et Walachiae*, pagina 91 et seqq. Comunicațiunea documentulū o datorimū demnulu profesorū și revisorū scolarū d. Aronū Crainicū, carele illū copiasse pentru Ministeriulū Instrucțiunilū Publice, de unde avurămū norocita ocasiune de a-lū primi ex officio cu însărcinarea de a ne pronuncia assupra importanței sēlle istorice. Se observămū că, pone acuma, istoria catolicismulū in Țerra-Românescă in genere fu una din cestiunile cele mai obscure, eră despre monastirea tergoviscenă in parte mai căniç se vorbi vre-uă dată: dreptū dovədə veți Engel, *Geschichte der Walachey*, t. 1, p. 115.

Conventus Tergovestiensis ad S. Franciscum S. Stigmatibus insignitum.

Tamesti hic conventus jam ab ultimo bello Turcico I) sub ruina jaceat, quia tamen unus ex antiquissimis est, et Provincia, dum adhuc Custodia fuisset, II) semper Novitiatum habebat hoc in loco, imo ipsi Principes antiqui hic residere

solebant, ideo eundem primo loco collocare volui, et quidquid adhuc de rudibus illius exstat, posteritati relinquere annotatum.

A quo, et quo tempore Conventus Tergovistiensis aedificatus fuerit?

Multorum etiam antiquorum Patrum nostrorum fuit opinio, hunc Conventum exstructum fuisse a S. Ioanne Capistrano, et huic opinioni causam videtur dedisse nomen sanctissimum Jesu in antiqua turri superius in Caemeterio exaratum, tribusque litteris expressum (I. H. S.) cum subscriptione 1225 anni. Verum vanam et inanem hanc conjecturam esse, facile ex subjecto anno colligitur, cum eo tempore, videlicet anno 1225. nec Proavus, nec fors Attavus sancti hujus natus fuerit, utpote qui in fine saeculi decimi quartū, idest ducentis post hoc annis natus fuit, et ante tempora S. Bernardini Senensis et S. Ioannis Capistrani III), nemo de exaratione nominis Jesu quidquam scivit. Dicendum proinde est in hoc anno exarando irrepsisse errorem, et hoc quidem infallibile signum esse S. Ioannem Capistranum in hoc loco fuisse, ac nomen Jesu vel sua, vel per alienam manum huic Turri cum anno currenti pro memoria inscripsisse, sed postea per bella hanc turrin multum ruinatam fuisse, et numeros, si non ex toto, saltem ex parte una cum caemento decidisse. Patres vero dum postea templum et turris restaurata fuisset, etiam nomen Jesu, iterum renovasse, numeros vero vel quia destructi erant, vel quia antiquo modo exarati fuerant, legere non potuisse, et parum ad historiam attendentes, hunc numerum apposuisse. Sanctus enim Capistranus, ut in vita Illius habetur, movit Caransebesino ad Transilvaniam, et inde transivit ad Walachiam. Caransebesini vero fuit anno 1455, prout ex filiantia (?) familia Matskasiana hoc loco data, in qua signatura talis est: Datum in loco nostro de Sebes die 30 Octobris anno 1455; et iste numerus in turri hac etiam olim stetisse videtur.

Porro nec praedicto anno 1455 hunc Conventum a S. Ioanne Capistrano fuisse aedificatum, in lapidea Concha in qua olim lavabantur Purificatoria appositus est annus 1417 sicque 38 annis ante adventum S. Capistrani jam Concha haec facta fuit, et utique longe prius et Templum et Monasterium ante hoc steterant. Dicendum

(*) Assemenea passagie, de și mai puțin energice, despre colosalul personajū allū lui Stefanū cellū Mare ne mai întimpină in Orzechowski, *Długosz și Istuanfi*, pe cari citază d. Laurianū in *Tentamen criticum*, p. XL. Din toți însă numai Długosz și Miechowski au trăitū chiarū in gillele lui Stefanū cellū Mare.

proinde est hunc Conventum una cum Templo ac aliis in Valachia Monasteriis aedificatum fuisse tempore principatus Radul Negru circa annum Christi 1300, est praeterea videre e Regione nostri Monasterii versus fluvium etiam aliqua rudera antiqui templi Saxonum Catholicorum, IV) modo circa circumstant Domus Valachorum.

De primo Conventus Tergovestiensis situ, ipsius multiplici destructione, et reaedificatione.

Olim Templum et Sanctuarium respexisse septentrionem, antiquissima hodie dum V.) exstans licet valde fissa probat turris, Conventum vero cujus rudera sub herba actudum bene apparent quadrangularem fuisse non magnum sed parvum prout primo et secundo sacri Instituti nostri Cultores facere solebant Ipsa fundamenta valde angusta demonstrant. Ex ambitu ibatur per turrim ad Ecclesiam et Chorum. Conspicitur adhuc antiquissimus angustus puteus, qui lapidibus solide est expositus sed impletus modo sine aqua manet VI.) Conventus ab anno circiter 1300, quo aedificatus fuit a Radul Negru Voda 24 annis, quibus ille regnavit, item sub Michaeli Principe vulgo Mihaj Voda, qui regnavit 19 annis, et etiam sub Daniele Principe vulgo Dan Voda qui regnavit 23 annis, ac sub Alexandro Voda 27 annis regnante, per 93 annos mansit intactus usque ad annum circiter 1384, quo tempore regnavit Princeps Mircea senex. Hic princeps ob sibi notas causas, cum Bassa Nicopolitano Bassail Bey dicto bellum penes fluvium Ialomitza Tergovestinum praeterfluentem incepit, et contra Turcam se invadere volentem strenue defendit, ac ipsum Passam cum paucis suorum trans Danubium fugere coegit, quae res Imperatorem Turcicum adeo afflixit, quod continuum quasi bellum cum hoc Principe duxerit, et Tergovestinum ac Monasterium hoc incenderit, verum bellicosus Principis animus et hostibus non cessit, et etiam illata damna cito reparavit, et insuper Claustrum aedificavit.

Mansit iterato Conventus in pace sub Radul II. Csepul dicto, qui regnavit 15 annis, item sub Ladislao Principe qui regnavit 28 annis, et postea in Törgschor ubi aedificavit Ecclesiam a sicariis in medio forro occisus fuit, tandem adhuc stetit Monasterium illaesum anno 1455, quan-

do sub Principe Radul sen Rudolpho III. Pulcher dicto S. Ioannes Capistranus Valachiam peragratu est; fecit hic Princeps Monasterium in Tenganul post Buzoo versus Moldaviam regnavit annis 15.

Postea circa annum 1460 Princeps Lojota Bassaraba senex videns Turcam totam Valachiam pessumdedisse, ac omnia igne et ferro perdidisse, ut saltem titulum Principis sibi retinere possit, primus omnium Turcis Valachiam tributariam fecit, regnavit annis 17, et sub hoc Principe Conventus Tergovestiensis totaliter ruinatus fuit *secunda vice*. Videtur autem iterum restauratum fuisse sub Principe Vladul Csepu, qui Tergovestini resedit et jugum turcicum excussit, ac penes fluvium et oppidum Ribnik-szerat in bello, quod cum Stephano Moldaviae Principe infelice gessit, occubuit. Si sub hoc Principe restauratus non fuit Conventus, certe tempore successoris illius circa annum Christi 1493, fuit restauratus sub Radul IV. Magnus dicto qui in Monte penes Tergovestum aedificavit Ecclesiam.

Post hunc venit Michna Princeps, qui plurimos Bojerorum occidi curavit, sed tantum regnavit duobus annis, et cognominabatur Malus; iste fuit Catholicus, et nos eo tempore bene stetisse videmur, sed quia ob coedes Bojerorum (sine gravi causa certe non patratas) omnibus odiosus factus est, et etiam propter religionem mutatam, sic Pörvuliana familia contra ipsum concitavit Patriam, ac alium Principem Vladutza nomine, filium Monachi, substituerunt.

Videns igitur Michna Princeps se non esse sufficientem ad resistendum tumultuantibus, Cibinium fugit, ad quem cum litteris fraudulenter expediti fuerunt duo nobiles videlicet: Demetrius Jackschitz, et Dantsul filius Principis Csepul, hi plane obviaverunt Principi Michnae, dum Cibinii per gradus ad Templum Cathedrale tunc Catholicum, pro sacro audiendo ascendit, quem illico transfixerunt, fuerunt tamen ambo capti et occisi, et hoc tempore in odium Catholicorum circa annum Christi (?) non solum Tergovestiensis, sed etiam alii Conventus in Valachia funditus destructi fuere *jam tertia vice*, nec credo ipsum amplius illo saeculo restauratum fuisse, nam reliqui Principes paucio tempore regnarunt, et hoc inter con-

tinuas aemulationes suorum ac inter incursiones Turcarum et Tartarorum, ubi quidem multa destrui, sed pauca aedificari potuere.

Anno Christi 1601 sub Amurethe Imperatore Turcico, in Transilvania Principe Sigismundo Bathori existente, et in Moldavia Aaron Voda, factus est Princeps Valachiae Mihaj Voda fortis appellatus; hic videns Patriam totaliter esse ruinatam, ac Turcas jam multa loca occupasse, domos et Moscheas incipere aedificare, ac magnam exercere Tyrannidem, ut Christianis gementibus succurreret, cum suis Bojeronibus Consilium iniit quomodo Turcam e Valachia abigere possint, et unde auxilia petenda sint, conclusumque fuit Legatos mittendos esse ad Sigismundum Bathori, ac alios destinandos esse ad Aaronem Moldaviae Principem, atque succursum petendum esse, utraque Legatio suum sortita fuit effectum, factaque est inter omnes tres Confoederatio, sic Turca egregie victus, ac ex Valachia profligatus est; dolendum sane, quod Princeps Mihaj Voda diutius non vixerit, nam noster fuit Patronus, et ideo etiam bellum ipsius ex Chronico Valachico excerptum est, quia sub ipso Conventus Tergovestiensis post tertiam ruinam reffloruit.

Interim felicitas Conventus hujus non diu duravit, nam Radul IX. Principis Michnae filius, qui regnavit 5 annis rebellavit contra Turcas, et illi totam Valachiam ruinarunt, et sic Conventus hic jam *quarta vice* destructus fuit circa annum 1607 mansitque in ruina usque ad annum circiter 1658, donec Michna tertius huius nominis filius cujusdam Ienaty surdi factus fuisset Princeps. Hic ex Bulgaria vocavit Archi-Episcopum Sordicensem Petrum nomine nostrae Provinciae tunc temporis Custodiae filium, una cum Franciscanis, et denuo omnia *quarta vice* restaurari curavit, Tergovestini contulit nobis Territorium magnum, cum sylvis, pratis, campis etc Sotnigense, et hoc Territorium fuit quasi fundatio Conventus. VII) Privilegium illius Idiomate Ruthenico exaratum cum sigillo magno pendulo asservabatur Bukurestini, VIII) in quo nos non aliter, quam filios charissimos et fratres dilectissimos appellat, videtur per Patres nostros in occulto ad fidem Catholicam, aut saltem unionem reductus fuisse, sane dolendum, quod diutius non regnavit, quam

duobus annis, sub hoc Principe videtur Ecclesia Parochialis Campolongensis occupata fuisse

Sed nec in hoc Statu conventus Tergovestiensis diu duravit, nam venientibus Turcis ac Tartaris *quinta vice* in favillam redactus fuit, mansitque desolatus usque ad annum 1665 et tunc sub Radul XI. qui Strida appellabatur restauratus fuit a Patribus nostris, ast vix eum aliquantulum in pristinum splendorem restituerunt, inceperunt Patres Conventuales apud S. Congregationem per multiplices Instantias petere Conventum Tergovestiensem, quasi ipsorum fuisset. Sacra Congregatio facta matura deliberatione Patres Custodiae Bulgariae in possessione praedicti Conventus stabilivit, et Patribus Conventualibus perpetuum silentium imposuit per decretum sequentis tenoris:

Orta controversia inter Fratres Minores Conventuales Sacrae Congregationis Missionarios in provincia Valachiae ac Minores Observantes Custodiae Bulgariae super manutentione in possessione Conventus S. Francisci Civitatis Tergovesti supra dictae Provinciae sacra Congregatio matura deliberatione adhibita ac viis et perpensis (*sic*) Patris Nuncii Poloniae inhaerendo Decreto sub die 10 Aprilis 1664 censuit praedictum Conventum S. Francisci spectare et pertinere ad Minores Observantes de Custodia Bulgariae et in ejusdem pacifica possessione manutenendos esse, ac propterea nullum Jus in eo habere seu praetendere posse Minores Conventuales, quibus per praesens Decretum sacra Congregatio mandavit ne in posterum ullam molestiam afferant dictis Patribus Minoribus Observantibus perpetuumque super hoc negotio silentium imposuit, et ita servari mandavit. Datum Romae die 23 Martii 1665, (L. S.) Ioann: Baptista Castoti Secretarius. IX).

Ex hoc Decreto benevolus Lector sequentia eruere potest: 1. Conventum Tergovestiensem in 15 saeculo destructum fuisse, et a nobis prorsus derelictum usque ad annum 1600 interea autem Missionarios Minoritas saepius hunc locum visitasse, et ideo quando viderunt, quod hunc locum velimus occupare anno 1600 contradixerunt. 2. colligere est ipsum iterato destructum fuisse ac derelictum annoque 1664 reaedificatum, et sic iterato contradixerunt. 3. Male asserere P. P. Re-

formatos Provinciae S. Stephani in libellis Typo editis hunc Conventum spectasse ad Patres Provinciae Marianae, et quidem ad Custodiam Transilvanicam, nisi fors hoc asserant ob hanc causam, quod aliquando Missionarius saeculo 15, quod Conventus non inhabitabatur, venisset Tergovestinum, sed tales missiones Provinciae Bulgariae etiam semper exerevit in Valachia, Banatu et aliis locis. Eruere possum praeterea ab anno 1600 usque ad annum 1633 adhuc semel, et quidem *sexta vice* hunc Conventum destructum fuisse per belli incursiones, et iterum sub Mathaeo Bassaraba Voda reaedificatum, hoc enim demonstrat lapis sepulchralis, cujus descriptionem infra dabo, Illustrissimae Dominae Principis Valachiae Mathaei Bassarabae Conjugis positus anno 1647 die 7 Martii, quo anno haec Domina Tergovestini pie in Domino obiit. Deinde iterum per belli tumultus fuit *septima vice* destructus et reparatus anno circiter 1665.

Anno vero 1679 sub Principatu Constantini Scherban II ex familia Cantakuzenorum, qui nobis Tergovestini plurima bona contulit, et etiam Templum aedificare voluit, sed posteaquam decem annis regnavit morte praeventus est.

Anno tamen 1689 Princeps Constantinus Brunkovan, quod Praedecessor non fecit, ipse perfecit. Hic enim Ecclesiam restauravit, ac Turrim et duas Campanas procuravit, aliaque bona multa nobis praestituit. Guardianus tunc fuit R. P. Marcus Peasevich non solum Principi sed toti nobilitati Valachiae valde acceptus. Hic Princeps Bulgaros post desolationem Bulgariae ad Valachiam venientes amicabiliter suscepit, et illos collocavit partim Tergovestini, partim Campolongi, partim Rimnicii, partim in Dragosutesti, partim in pago Kopocsen, partim Bradicenii, quibus per varia loca dispersis pauperuli pauci Patres nostri indefesse inservierunt. Regnavit annis 25 et mensibus sex, et fuit ultimus Princeps ex familia Patriae proprie dicendus, qui etiam ultimus Tergovestini res-dit, alii vero omnes Bukurestini jubente Turca residere debuerunt.

Ille etiam Tergovestini Palatium Principum magnifice exstrui curavit, prout videre est ex inscriptione lapidis supra portam Palatii impositi, nunc in ruina est. Hae sunt septem desolationes

Conventus Tergovestiensis de quibus antiqui Patres in litteris seu potius in schedulis a se relictis mentionem faciunt, semper tamen fortuna arrisit, quod iterato reparatus fuerit, donec ultima seu *octava vice* anno 1738 in bello Turcico combustus fuisset a Turcis, tunc nullus amplius manus movit, muri stabant tum Templi tum Conventus, dummodo tecto tali quali fuissent provisi, et ab aeris inclementia defensi,—nunc jam fornix Ecclesiae ac sanctuarii corruit, murum occidentalem Ecclesiae propter tegulas demoliti sunt Valachi, Conventus usque unam partem corruit, stat tamen Sanctuarium illaesum, quoad muros et etiam Templum facile reparari posset, dummodo expensa non deesset, murus circa Templum, Conventus, pomarium, etiam illaesus permansit, tantum ex una parte videtur non fuisse paratus, habemus amplissimum spatium pro horto, pro seminanda kukuritza et aliis,—Domus ubi fuit edualium cum cellarario et tribus cubiculis ac culina in pristino statu est, Vineas unam in Kornet, aliam in Valea Szaszilor pulchram magnam habemus inferius domunculam, pomarium ac pratum, prata reliqua, quae usque ad fluvium Ialomitza nobis pertinuerunt, occupavit Monasterium(?) Deus concedat, ut Provincia locum hunc amoenissimum iterato reparare ac inhabitare possit.

Templum est parvum sed lucidum et gratiosum, habuit tres aras, et major hucusque manet illaesa, est enim ex muro affabre facta, sacristia fuit penes antiquam turrim aedificata, cujus fornix jam cecidit, turris etiam magnas habet fissuras, si tamen ferro ligaretur posset adhuc reparari. Antiquitates hic alias non inveni nisi in Sanctuario penes cornu Evangelii immuratus est lapis, in quo circa circum sequentia leguntur.

Generosa ac Religiosissima Matrona Sophia Borkiestarzauska Generosi ac Magnifici Domini Ioannis Okszcisarczousky Infanti de Pojana Sereni In Medio lapidis. Regis Poloniae Secretarii protunc Illustrissimi Principis Valachiae Mather Bassarabae Intimi Notarii Conjux Legitima, tempestivis fati extra Patriam in istas Valachiae oras delata, Deo spiritum reddidit, et quod mortale fuerat in hoc reposuit tumulo die 7. Martii anno Domini 1647 aetatis 50 requiescat in pace.

Alius sepulchralis Lapis jacet ad cornu Epi-

stolae statim extra sanctuarium, sub quo quidam ex familia Kalnokiana sepultus quiescit, Epitaphium fecit unus ex Consanguineis, *satis lepide sequentis tenoris.*

Adolevit in solem stouici cordis infantulum Bartolomaei Ferrati et Agnetis Kalnoki Comitum delicias, morare viator, dira ille hic brevipassus, meliora aspernatus, evolavit ad superos, Patri moerorem, Matri lacrymas relinquens die 10 Septembris vitae vero suae 52, anno 1711.

Aliud fragmentum lapidis jacet ante limen templi, sed totaliter attritum, in quo post magnam adhibitam diligentiam nihil aliud legere potui, quam verba haec magnis litteris expressa, et tamen vix amplius legibilia: *Erectum est.* Videtur esse lapis ex templo antiquissimo, in quo annus exaratus fuit, quo templum erectum est; melius fecissent si vel ipsum fragmentum muro imposuissent (uă lipsă?), sic de facto legi posset, quo anno templum erectum fuit: sunt litterae non insculptae, sed prostantes, sicut antiquitus fieri solebant, et sic facillime atteruntur.

Haec paucula sunt, quae de Conventu Tergovestiensi toties desolato referri possunt, fuit hic Novitiatus olim ante quam Bulgari venissent ex Bulgaria, et etiam ante ultimum bellum.

Reflexiones Ministri Provincialis.

I.) Ultimatum bellum turcicum, quo flammis absumptus est Conventus contigit anno 1738. II.) Ante annum 1664. III.) Videlicet signat: I. H. S. IV.) probabilius esse fundus intelligitur cujus Taxa hodie quoque solvitur in Cera, seu 14 Leon. V.) Protocollum Provinciae anno 1761, fuit concinnatum VI.) Aperuit puteum P. Ambrosius Babich anno 1812 dum ibidem aliquas campanas absconditas esse putaret. VII.) Hoc Territorium in obversum Intentionis Fundatoris et constitutionum ordinis religiosi, propria auctoritate vendidit 1763 P. Amb. Babich Bojeroni Csoran, praescriptionis terminus interim non expiravit, VIII.) Reperitur etiam aliud Privilegium hujus Principis in Archivo Provinciae Devae circa Donationes in Sotinga. IX.) Originale asservatur Devae.

Monastirea Tergoviscenă a St. Franciscu cellu de D-deu cicatrisatu.

Deși această monăstire jace în ruine de cându cu ultimulă resbellu turcescu, totuși fiindu ea una din celle mai vechie, și fiindu-că aice se affla unu noviciatu în totu timpulă cătu aveamă uă Custodiă (*), ba și chiaru domniū aici își țineaū reședința lorū; de aceia credui de cuviință de a aborda mai 'nainte de tôte această monăstire, descriendu pentru urmași ori-câte mai remănu din trecutulă seū.

Cându? și de către cine fu înființată monastirea Tergoviscenă?

Maī mulți dintre vechiū nostri părinți fuseră de opiniunea, cumcă clădirea acesteī monastiri se datoresce Sântuluī Ionu Capistranu; și, ca argumentu, ei se sprijiniaū pe pre-sântulu nune allu lui Cristu, săpatu pe unu turnu anticu în delulu cimitiruluī, espressu prin trei littere: I. H. S. și subscrisu cu annulu 1225. Dară însăși arretarea annulu probază deșertăciunea acellei păreri; căci pe la 1225 nu se născuse încă nici strămoșulu, nici pôte restrămoșulu Sântuluī Ionu Capistranu, de vreme ce acesta se născu ellu însuși peste vr'ua duoi secolū, tocmai pe la finitulă sutimiū XIV; ăra mai 'nainte de timpū Sântuluī Bernardinu de Sienna și ai Sântuluī Ionu Capistranu nu se obicinuia de a se săpa numele lui Cristu (în forma de trei littere: I. H. S.). Așa dără, pe de uă parte cată a fi uă greșellă în cifrele annulu, ăra pe de altă parte ne mai convingemū și mai bine despre petrecerea în Tergovisce a Sântuluī Ionu Capistranu, care, seū ellu însuși, ori prin nesce mănă străine, inscri sese pe acellu turnu numele lui Cristu, adăugându și annulu pentru memoriă. Înse, după ce prin resbelle acellu turnu se cam surpase, și cifrele, decă nu tôte, cellu puțin u-nele, cădusseră uă dată cu cimentulu, atunci, la uă posteriōriă restaurațiune a templulu și a turnulu, voindu a rennoi și numele lui Cristu, părinți nu putură descifra annulu, ori pentru că s'arū fi stersu, ori din cauza unorū caractere pre-antice, și astu-feliu, fiindu puțin familiari cu i-

(*) Preotulu posteriōrū, care adause câte-va commentarie asupra textuluī, dice că acellu noviciatu esista mai 'nainte de 1664. Custodia, Provincia, etc. sunt feliurite circumscripțiū eclesiastice în ierarhia catolică.

storia, ei pusseră pe ghici anulul 1225. Sântul Capistran, precum se vede din biografia lui, venise în Țerra Românească din Ardel, dela Caransebeș; era în Caransebeș ellu fuse pe la 1455, precum urmează din documentul familiei Matskas, care se încheie așa: "Datu-s'a în locul nostru în Sebeș a lui octombre în 30, anulul 1455." Deci, și pe turnul menționat trebuia să fi fostu acel-lăși anul 1455.

Cu toate astea Sântul Ion Capistran n'a fostu ellu fundatorul monastirii, căci pe anticul vasu de pētră în forma de scoică, care servia pentru purificăni (*), se citește anulul 1417, adică cu 38 de ani mai înainte de 1455, anulul venirii Sântului Capistran; de unde se vede că și templul cu monastirea sunt anterioare acelei venirii. Afirmăm dēră, cumcă monastirea și templul, precum și cele-lalte monastiri (catolice) muntenesci, fusseră înființate sub domnia lui Radu-vodă Negru, către anulul 1300. La marginea teritoriului monastirii noastre (**), în direcțiunea fluviului, se vedu încă ruinele anticului templu al Sășilor catolici, năbușite astăzi prin bordeiele Românilor.

Cară fură primitiva situațiune și desele dărări și reedificațiuni ale monastirii Tergoviscene?

Unu turnu, forte vechiu, care, de și de totu crăpatu, totuși s'a păstratu pone astăzi, probedă că templul și altarul fuseră uă dată cu feța la sudu; era nesce temelie forte înguste dovedescu că monastirea, ale cără ruine se vedu încă prebine din erbă, fuse pătrată, și nu mare, ci mică, duple cum se obicinuia de ntău la părinții franciscani. Din curte prin turnu era intrare la biserică și la coru. Se vede pone acum unu puțu strimțu și pre-anticu, ziditu cu petre într'unu modu solidu, dar astupatu și fără apă. (***). Monastirea stătu neatinsă dela anulul aprōpe 1300, cându o întemeiasă Radu-vodă Negru, carele domni 24 de ani, apoi în 19 ani ai domniei lui Mihailu sēu Mihailu-vodă, de aci în 23 de ani ai domniei lui Danilu sēu Danu-vodă, în fine în 27 de ani ai

domniei lui Alessandru-vodă, și anume peste totu în cursu de 83 de ani, pone la anulul aprōpe 1384, sub domnia lui Mircea cellu Betrān. (†). Acesta se bātту cu Baézid-bei, pașă dela Nicopole, lōngă fluviul Ialomița, care curge lōngă Tergovisce, și aperāndu-se vitejesce, allungă peste Dunăre pe pașă cu ai sei. Acea victoriă irrită intru atāta pe sultanul, încāt ellu intră, ca să dicu așa, în perpetuu resbellu cu Mircea-vodă, și arse într'unu rēndu Tergovisce și monastirea (††). Dēră vitēzul suffletu allu domnului nu numai nu se descuragiă de naintea dușmanilor, ci încă perderile fură îndreptate și însăși monastirea restaurată.

Apoi monastirea se bucură de liniste și sub Radu II (*) Țepeșu, care domni 15 ani; de asemenea sub Ladislau-vodă, care domni 28 de ani (**), și după ce zidi biserica din Tergușor (***), peri acollo în miđu-loculu pieței din mâna uccișailor. În fine, stāndu monastirea în pace, nemeri în Țerra-Românească Sântul Ion Capistran, domnindu aci Radu III cellu Frumosu, care zidi monastirea Tēnganul de ncollo de Buzeu, spre hotarele Moldovei, și domni 15 ani.

După aceia, către anulul 1460, domnul Loiotă Bassaraba cellu Betrān, vedend că Turcu îi stricaseră cu focu și sabiă totă țerra și că nu-i mai remase de cătu numai numele de domnu, cellu de ntău din toți deveni tributariu allu Turcilor și domni 17 ani. Sub acellu principe monastirea tergoviscenă fu de totu dărmată pentru a duoa oră. Se pare inse că ea se restabili éraš sub domnul Vladu Țepeșu (****), care reședea în Tergovisce și scutură jugulu turcescu (†††), dēră lōngă fluviul

(†) Cronologia acestui documentu se potrivește întocmai cu cea a vechiei cronice românești, publicate în *Magazinul istoric*, t. 4, p. 231 sqq. Negru-vodă domni dela 1290 pone la 1314, Mihailu-vodă între 1314—1333, Danu-vodă între 1333—1356, Alexandru-vodă între 1356—1383. Se presupune, că monastirea catolică tergoviscenă fu zidită în anulul allu 10-lea al domniei lui Negru-vodă.

(††) Cronica din *Magazinul istoric* tace asupra acestui evenimentu.

(*) În cronica românească „Vladu.”

(**) În cronica românească numai 18 ani.

(***) În cronica: „în Tergovisce.”

(****) Cronica dice „Țepelușu.”

(†††) Lipsesce în cronică.

(*) Precum se vede în genere la intrarea bisericelor catolice.

(**) Commentatorul observă aci, cu ocasiunea cuvēntului „Regio” adică teritoriul delimitat, cumcă pentru acellu teritoriu se plătesce uă tassă în cēră, sēu în bani 14 lei.

(***) Commentatorul adauge, că în 1812 preutul Ambrosie Babich destupă acellu puțu, creștind ascunse acolo nesce clopote.

și orașul Râmnicu-săratu avându uă nenorocită bătălia cu Stefanu, domnul Moldovei, peri acolo Decă restaurațiunea monastirii nu se întâmplă sub Vladu Țepeșu, apoi fără îndoelă către 1493, sub urmașul său Radu IV cellu Mare (*), care zidi in Tergovisce biserica din delu.

După acesta veni Mihnea-vodă, care ucise mai mulți boieri, deră domni numai două ani și fu pcreclitu cellu Reu. Ellu fu catolicu (***) și ne protegea penoi; inse din causa măcellulu boierilor, care trebuia să fi avutu vreunū motivu seriosu, devenindū urritu tuturorū, precum și din causa schimbării religiunii, așa deră nemulu Părvulescilorū scullă contra-i totă țerra, și-și alleseră unū altu domni, Vlăduțu, fiulu Calugărulu.

Simțindu-se slabu contra rescullărilor, Mihnea-vodă fugi la Sibiu, unde fură trimiși către ellu cu scrisori viclene două boieri, anume Dimitrie Iacșici și Dancu, fiulu lui Țepeșu-vodă, cari întâmpinându-lu cându intra în catedrala catolică pentru a assista la liturgiă, acolo illu străpunseră; dară și ei amendoi fură prinși și ucciși. Atunci din ură pentru catolici, către anulul . . . (lipsă) fură din temeliă dărmate nu numai monastirea catolică tergoviscenă, ci și altele din țerra Românescă, pentru a treia oră. Nu e de creduțu să se fi renființatū acea monastire in totu cursulu acellui secolu, fiindcă domniele fură scurte și turburate atât prin necurmte rivalități interne, precum și prin invasiunile turcesci și tătăresci, încatu multe lucruri se dărmau și puține se puteau clădi.

In anulul 1601(?), sub sultanul Amuratū, domnindū in Transilvania principele Sigismundū Batori și in Moldova Aron-vodă, stătu domnū Țerei-Românesci Mihaiu-vodă poreclitu cellu Vitezū. Acesta vedându-și patria cu deseversire ruinată, pe Turci stabilindu-se cu casele și încependu a rădica și gîamie, tirannizându poporulū; așa deră, pentru a scăpa creștinătatea, ținu consiliu cu boierii sei assupra modulu de a scote pe Turci din țerră, și de unde a cere ajutorie. Dreptu in-

cheiare fură trimiși ambassadori către Sigismundū Batori și alți către Aronū, domnul Moldovei, cari ambele ambassade adjungendu la scopulu lorū, câte-și-trei domni făcură uă alianță. Turculū fu înfrantu și allungatu din Țerra-Românescă, dar vai! acellu Mihaiu-vodă peri pre-curendu. Ellu fu protectoru allu nostru, făcu să renflorască monastirea tergovescenă după a treia ruină, și de aceia descripțiunea resboierilor selle s'a estrasū pentru memoriă din cronica românescă. (**)

Nu multu timpū dură fericirea aceste monastiri, căci domnul Radu IX, fiulu lui Mihnea-vodă, in domnia sea de 5 ani, sculându-se contra Turcilorū, acești-a ruinară totă Țerra-Românescă, și astu-feliu și monastirea fu dărmată pentru a patra oră către anulul 1607 și remase așa aprăpe pone la anulul 1658, cându cuprinse tromulū Mihnea III, fiulu ore-cărui Enaki Surdulū. Acesta chîamă din Bulgaria pe arhiepiscopulu de Sardica, anume Petru, franciscanu din custodia său circumscriptiunea noastră a Bulgariē, d'empună cu alți franciscani, și restaură din nou monastirea tergoviscenă, hărăzindu-i și întinsulu territoriu șotnigenu, cu păduri, lunce, câmpu, etc., care donațiune fu ca și uă întemeiere a monastirii. (***) Crisovulu lui Mihnea, scrisu in limba slavonă, cu unū sigillu mare pendentu, și care se conservă in Bucuresci (la Barația?) (****), ne numesce nu altu-feliu, decatu fiu pre-scumpi și frați pre-iubiți ai principelu, încatu se cunoște, că părinți nostri l'au fostu convertitu spre catolicismu său cellu puținū spre uniă... peccatu, că nu domni mai multu de două ani. Sub

(*) Aci documentul e multu mai limpede decât cronica, care face urmașu allu lui Țepeșu pe Stefanu cellu Mare, acordându-i uă domnie de 16 ani . . . vederată errōre!

(**) Descripțiunea domniei lui Mihnea e de totu originală.

(*) Aice oocurge singura mențiune a cronicei românesci in totu cursulu documentulu, și prin urmare e vorba, credemū noi, nu de uă cronică românescă generală, ci numai de acea specială a lui Mihaiu cellu Vitezū, pe care uă tradusesse latinesce Walter, precum recunoște ellu singuru, veđi Engel, t. 1, p. 36., și pe care o utilisase și cronica generală cea publicată in *Magazinul istoricū*. Mai la valle, ba chiaru și la începutu, unde ȳice: „vechii nostri părinți . . .”, însuși autorulū documentulu specifică isvōrele, câte îi serviră pentru istoria cellorū-l'alti principu ai Țerei-Românesci.

(**) Commentatoriulū posteriorū observă cu jale, cumeă preutulū Ambr. Babiech vându acellu territoriu, in 1763, ca și cându aru fi fostu uă proprietate personală a sea, boierulu Cloranū.

(***) Commentatoriulū mențiōneză și unū altu documentu dela același principe și in aceeași cestiune, conservatu in Transilvania, la Deva.

acestă principe fu ocupată (de către cine?) biserica parochială dela Câmpu-lungă.

Dară nici așa nu se ținu multă timp monastirea Tergovescenă, căci prin năvallirea Turcilor și a Tătarilor ea pentru a cincea oră deveni spuță, și remase în acea jélnică stare pona la 1665, cândă sub Radu IX poreclitū Stridia o restaurară de iznóvă părinții nostri. Inse abia revenise ea la primitiva-i splendóre, cum părinții Conventuali începură a cere cu stăruință dela Sânta Congregațiune posedarea monastirii Tergoviscene, preținđendū a avé drepturi. Sânta Congregațiune, după uă matură cercetare, întări în posesiunea dissei monastirii pe părinții Custodiei Bulgariei și impusse vecinică tăcere părinților Conventuali prin Decretulū (conservatū la Deva) cu următorilū cupprinsū :

Născendū-se cértă între frații Minoriți Conventuali, missionari ai Sântei Congregațiunii în Țerra-Românescă, și frații Minoriți Observați ai Custodiei Bulgariei, asupra stăpânirii monastirii franciscane din orașulū Tergovisce din acea Țerra-Românescă, Sânta Congregațiune, după uă matură, metodică și cumpenită cercetare, mai avendū în vedere decretulū Părintelū Nunciū allū Poloniei din 10 Aprile 1664, decise dissa monastire franciscană a apparteni Minoriților Observanți ai Custodiei Bulgariei, cari să și remănă în posesiune, fără nici unū dreptū de amestecū seū de pretensiune din partea Minoriților Conventuali, căroră prin decretulū de fătă Sânta Congregațiune le poruncesce de a nu mai supera nici într'unū chipū pe părinții Minoriți Observanți și de a păstra perpetuă tăcere în acéstă cestiune. Așa să fiă. Datū în Roma 23 Martie 1665. (L. S.) Ionū-Botezū Castoti Secretariū.

Din acestū decretū bine-voitorulū lectorū poate deduce următoriele: 1-o. Monastirea Tergoviscenă, fiindū dărmată în secolulū 15 și părăsită din parte-ne pona la 1601, în acelū intervallū Missionarii Minoriți adesea visitaseră acéstă localitate și de aceia mai în urmă se improtiviră, veđendū-ne reveniți la Tergovisce în 1600. 2-o. Desființându-se din nou și remânendū părăsită, ei se oppuseră éráși la reedificarea cea din 1664. 3-o. Fără de calle incredințeză părinții Reformați ai Provinciei Sântulū Stefanū, în cartea ce o scó-

seră la lumină, cumcă monastirea Tergoviscenă arū fi atternândū de părinții Provinciei Mariane, și anume din Custodia Transilvanică; basându-se pe semne pe acea impregiurare, că missionarii arū fi visitatū ore-cândū Tergovisce, în secolulū 15. pecândū monastirea nu era locuită; déră nescce atari missiuni se intemplaū adesea și din partea provinciei Bulgariei prin Țerra-românescă, Banatū, și alte locuri. Noi mai constatămū, că între 1600 și 1633 monastirea mai fu dărmată uă dată, anume pentru a șessea oră, prin invasiuni de resbellū, și apoi reedificată sub Mateiu-vodă Bassaraba; cea ce se dovedesce prin pétra sepulcrală, pe care o vomū descri mai la valle și sub care, la 1647, martie 7, fu inmorméntată il-lustrissima dómna, soția principelū Țerrei-Românesci Mateiu Bassaraba, reposată întru D-đeu aci în Tergovisce. (*) De aci éroși fu dărmată monastirea prin tulburări militare si apoi renființată către anulū 1665.

In anulū 1679 domnulū Constantinū Șerbanū II, din familia Cantacuzenilorū, ne hărăzi mai multe proprietăți, și se pregătia chiarū a edifica templulū; dară, după đece anni de domniă, illū preveni mórtea.

În 1689 domnulū Constantinū Brancovenū realiză gândulū predecesorulū seū, restaurândū biserica și turnulū, și hărăzindu-ne duo clopote și alte bunuri. Guardianū allū nostru fu atunci R. P. Marcū Peiacevicī, fôrte plăcutū nu numai principelū, ci și tuturorū boierilorū românesci. Brancovenū îmbrățișă cu amiciă pe Bulgarii, refugiți în urma desolațiunii țerrei lorū, și-i aședă în Tergovisce, în Câmpu-lungū, în Râmnicū, în Drăgosutesci, în Copăcenī, în Brădicenī. Părinții nostri se sacrificară cu neobosire convertirii acellorū Bulgari. Brancovenū domni 25 anni și 6 lune și fu ultimulū domnū din némulū țerrei, ba și ultimulū care reședū în Tergovisce, căci toți urmași seū fură siliți de a reședé în Bucuresci, din porunca sultanulū. Totū ellū rezidi cu magnificență palatulū domnescū din Tergovisce, precum se vede din inscripțiunea pe pétră de assupra porții: astăđi jace în ruine.

(*) Pétra în cestiune, scrisă în uă latinescă barbarissimă, vorbesce despre soția unui secretarū allū lui Mateiu-vodă. Autorulū, care scrie și ellū lătimeșta fôrte barbarū, n'a înțelles'o bine, precum vomū vedé mai josū.

Acestea sunt cele șapte desolațiuni ale monastirii Tergoviscene, despre cari *memorează Părinții cei antici în scrierile său, mai bine zicându, în hărțiușele său fragmentele lor* (*). Dară norocul nu înceta de a ne zimbi, restaurându-se ea după fie-care cădere, pone ce în fine, la 1738, în resbellul turcesc, fu arsă de către Turci pentru a opta oră, și de aci nu se mai rădică. Dintru'nțaiu totu se mai ținea în picioare măcaru murii biserice și ai monastirii, încălu timpu acoperementul îi appera de intemperiele atmosferei; dară astăzi bolta biserice și a sanctuariului cădu josu, murul occidental al biserice ilu stricară Români luându din ellu cărămidă, monastirea e stricată cu desevârșire, affară numai de murii santuariului. Totuși biserica lesne s'arū pute repara, de arū fi bani. Murul de lōngă biserică, monastire și livédă, affară de uă parte, remase nevătematū. Mai avemū unū locū fōrte intinsū pentru semenarea porumbulū și altele. Suffrangeria, becūlū, trei dormitorie și bucătaria sunt în starea primitivă; avemū uă viiă la Cornetū; uă altă, frumōsă și mare, în Vallea Sașilorū; de asemenea uă căsuță, uă livédă, uă luncă, și mai aveamū uă dată și alte lunce pone la fluviulū Jalomita. Dea D-deū, ca Provincia să mai restaureze din nou și să inlocuască acestū locū desfătoriu.

Templulū e micū, dar luminosū și plăcutū; ellū avu trei altare, din cari cellū mai mare s'a conservatū în bună stare, fiindū făcutū din zidū tare; sacristia era clădită lōngă anticulū turnū; bolta-i cădu, insuși turnulū are mari crepături, dar s'arū pute îndrepta prin legăminte de ferrū. Nu găsi aci alte anticități affară numai de pétra zidită în Sanctuariulū din partea de unde se citește Evangeliulū și cu următoria inscripțiune în giurū:

„Generōsa și pré-piōsă matrōnă, Sofia Bor-
„kiestarzawska a generosulū domnū Ionū Oksza
„Cisarzewski de Pojana allū Serenissimulū—

Apoi urmēză în mijloculū petrei:

„Regelū Poloniei secretariū, érá acum allū
„illustrissimulū principe allū Țerrei-Romānesci Ma-

„teiu Bassaraba intimū notariū, femeia legitimă,
„prin timpuriulū destinū strămutată în aceste părți
„alle Țerrei-Romānesci, dede duhulū său lui D-deū,
„éră remășițele mortale odihnescū în acestū mor-
„mentū, în 7 Martie anulū Domnului 1647, în
„etate de 50, liniscēscă-se în pace “

Uă altă pétră sepulcrală jace spre partea de unde se citeșcū Epistolele, îndată lōngă sanctuariū, și sub care e îngropatū ore-cine din familia Kalnoki. Epitafulū, făcutū de către nă rudă, se esprime destullū de frumosū(?) în următorulū modū:

„Opresce-te, călătorule! trecēndū înte d'as-
„supra rellelorū lumii, desprețuindū bunurile, sbu-
„ră spre cerū, lăssāndū întristare tatălui și lacri-
„me mumei, copillașulū cu ānima stoică, mângă-
„érea conșilorū Bartolomeū Ferrati și Agnessa
„Kalnoki, în 10 septembre 1711, după ce creșcu-
„se la sōre 52 zile a verstei selle.“(*)

Uă altă bucată de pétră se vede de'naintea pragulū Bisericei, dar de totū stērsă, și pe care, după multă băttaia de capū, cu mare greū putni descifra cu littere mari numai „S'a rădicatū“ . . . Acea pétră se pare a fi luată din biserica primitivă și a fi avutū inscripțiunea anulū rădicării biserice. Peccatū, că ea nu fu aședată chiarū în zidū, pentru ca să se fi pututū conserva memoria fundațiunii templulū; căci aflāndu-se lōngă pragū și litterele fiindū nu sūpate, ci în-relievū, precum se obicīnuia în vechime, prélesne s'au stersū.

Aceste sunt cele puține, câte s'au pututū aduna despre monastirea Tergoviscenă, cea în atâte renduri dārmată. Aci fuse novițiatū mai nainte de venirea Bulgarilorū din Bulgaria, și chiarū pone la ultimulū resbellū turcescū.

(*) Despre contele Bartolomeū Ferrati, Italianū aședatū în România, găsimū uă importantă notiță în *Timon, Additamentum ad imagines antiquae et novae Hungariae, Cassoviae, 1735, in-16, p. 36: „Comiti Bartholomaeo Ferrati, viro rerum, ut fertur, Moldaviensium gnaro, nunc quidem Bucaresti domicilium habenti, ex cujus litteris cognovisti proxime, in Gyergyitza provinciae, illius monte repertum esse ab socero Michaelis Principis ex „Pario marmore monumentum, Trajano imp. positum, quod ipse lassii ad murum palatii affixisset.“ Timon scrie aceste cātre Petru Apor de Al-Torja, jude secuescū. Agnessa Kalnoki de Koeroespatak, în a duoa căsătorii soția lui Ferrati, din prima sea căsătorii fu mămă contelui Iosefū Kalnoki, despre care Benkoe, *Milcovia*, t. 1, p. 26: „puer in Valachiam cum illustri matre translatus, et apud nobilem vitricum (Ferrati?), qui „inter Bojeros gentis suae Valachiae praecipuus et opulentissimus erat, educatus, publicisque tandem muneribus ibi functus.“*

(*) Etă dar de unde își estrasse autorulū noțiunile sēlle despre vechia istoriă a Țerrei-Romānesci: din memoriile anticilorū preuți catolici, stăvilii în capitala țerei.

No. 307.

— Către 1650 —

Studiile Bulgarului Franciscu Șoimirovici, arhiepiscopu catolicu de Achrida, asupra limbii române.

Acestu interesantă passagiū, necitatu pene acum de către filologii nostri, luatū dintr'o scriere necunoscută a lui Șoimirovici despre poporul românescū, și reproducū in *Lucii de Regno Dalmatiæ et Croatiae*, Amstelodami, 1666, in-f., liber V, caput 5.— noi ilū reproducemū mai multū ca supplementū la documentulū precedentē, pentru a arreta lucrările sciințifice ale missionarilorū catolici din Bulgaria asupra țerrelorū române.—Pe lōngă asta, ellū are uā mare importanță filologică, prezentandū unū vechiu modellū allū ortografiei latine adaptate la limba română intr'unū modū chiarū mai nemeritū, decâtū o făcără cu unū secolū și giometate mai in urmă in-vățaii din Transilvania.

Vomū pune aci câte-va vorbe românesce, in cari s'a conservatū elementulū latinū, și cari le luāmū din Fratele *Franciscu Șoimirovici Bulgarū*, *arhiepiscopulū de Achrida*, carele multū timpū petrecendū pentre *Românū*, adesea cutrierandū țer-rele lorū, și sciendū limbele bulgară, latină, italiană, română și turcă, descrie forte lămuritū limba, obiceiile și locurile *Românilorū*(*).

<i>Apa</i> —Aqua	<i>Argint</i> —Argentum.
<i>Calul</i> —Caballus.	<i>Camassa</i> —Camisa.
<i>Cuemp</i> —Campus.	<i>Campana</i> —Campana.
<i>Caglia</i> —Callis, via.	<i>Cagliator</i> —Viator.
<i>Cielul</i> —Coelum.	<i>Erba</i> —Herba.
<i>Freul</i> —Frenum.	<i>Gaina</i> —Gallina.
<i>Maire</i> —Maior.	<i>Ninge</i> —Ningit.
<i>Ploua</i> —Plavia.	<i>Pament</i> —Pavimentum, terra
<i>Rossu</i> —Rubeus.	<i>Rivol</i> —Rivulus, flumen.
<i>Stella</i> —Stella.	<i>Soere</i> —Sol.

No. 308.

— 1468 —

Privilegiulū commercialū allū lui Mateiu Corvinū, regele Ungariei, prin care comercianții din Moldova, Țerra-Românescă și Transilvania, cari vinū la Brașovū, sunt opriți de a desface mărfurile lorū aiurea, decâtū numai in orașū.

Acestū documentū e menționatū in *Transilvania, periodische*

(*) Ponenda sunt aliqua verba Valachica, quae Romanum retinent idioma, a Fratre Francisco Șoimirovich Bulgaro Archiepiscopo Achridano tradita, qui cum multo tempore inter Valachos versatus, regiones eorumdem pluries peragravit et Bulgaricam, Latinam, Italicam, Valachicam, et Turcicam calleat linguas, de vocabulis, moribus, locorumque situ, accurata distinctione disserit-

Zeitung fuer Landeskunde, redigirt v. I. Benigni und C. Neugeboren, t. 2, (Hermannstadt, 1833, in-8), p. 103: „Das Handelsprivilegium der „K. Matthias vom J 1468, dem zufolge den Kaufleuten aus der Wa-lachei, der Moldau und Siebenbuerger, welche nach Kronstadt kommen, geboten wird, ihre Waaren und Feilschaften nirgend sonst, „als in der Stadt zu verkaufen.“

No. 309.

— 1583, februarie 28 —

Stefanū Batori, regele Poloniei și palatinulū Transilvaniei, întărește privilegiulū commercialū de mai susū,

Ibidem.

No. 310.

— 1484 —

Florentinulū Andrea Cambini descrie asediulū și luarea Cetății-albe de către sultanulū Baezid II din mâ-nele lui Stefanū cellū Mare.

Autorulū trăi in timpulū evenimentulū, și profită, fără in-lu-ocă, de povestirea vre-unui marturū ocularū, fiindū-că Italianū, mai cu sēmă, Genovezii, aveau in Cetatea-albă chiarū unū comptoriū com-mercialū. Din istoriei nostri numai repositulū Bălcesco cunoscuse pe Cambini. Noi reproducemū textulū dupre edițiunea cea mai ve-chiă și cea mai rară: *Libro della origine de Turchi et imperio dell'i Ottomanni*, Firenze, 1537, in-8, p. 49—51

Baiazith . . . . attendendo alla cura del gu-verno de suoi popoli, providde chē per tutto fus-sino retti quieti con grande ordine di iustitia, et lui datosi tutto al culto della religione, et altri studij della cognitione delle cose naturali, de qua-li oltre ad modo si diletta, in maniera che al continuo haveva appresso à se huomini nelle co-se phisiche dottissimi d'ogni natione, et legge, con liquali il piu del tempo conversava, et con simi-le modo di vivere, havendo passato molti anni lo indusse ad intrare in nuove imprese la occasi-one che se li offerse di insignorirsi di Corcira hoggi detta Corfu, facendo intendere certi Greci dell'Isola, come haveva disposti, et tenuto prati-che con provigionati della fortezza, che ogni vol-ta conseguittassino premij convenienti, lo mette-rebbero drento, et loro offerivano acquistare la città, et il restante dell'Isola in l'opera loro, pa-rendoli la cosa riuscibile, et non potere fare ac-

quisto piu commodo alla difesa dello stato suo, et piu opportuno à offendere li inimici della fede, voltovisi in uno tratto con tutto l'animo, et dato fama per non mettere sospetto ne' Vinitiani di volere fare l'impresa contro à Valachi, et a Moncastro, cominciò con grande fretta a preparare l'armata di mare, et ordinare le genti per terra et trovandosi gia per mare, et per terra ad ordine, tornando di Candia l'armata Vinitiana il Capitano di essa, ó à caso, ó pure che havessi qualche inditio delle pratiche si tenevano, andò à surgere nel porto di Corfu, et riveduto secondo l'ordine le munitioni, et guardie della fortezza, et della terra, levato le vecchie, vi collocò delle nuove: et senza fare altra demonstratione fatto vela, menato seco alcuni huomini di Corfu, scorso il Golfo con l'armata, la condusse à Venetia, la qual cosa inteso Baiazith, dissimulato come non ci havessi da fare, ne volendo col dimettere l'armata scoprire li pensieri suoi, et perdere la spesa fatta, determinò seguitare, come aveva dato opinione di condurla nel mare maggiore, et inviatala à quella volta, in persona con le genti terrestri savvio per la via della Burgaria alla volta del Valacho, il quale habita nella parte inferiore verso il Ponto Eusino, et intrato ne paesi suoi scorso, et depredato gran parte, il Signore del paese conosciuto le forze sue non essere bastanti ad difenderlo contro a uno tanto impeto, determinò tentare se per via dell'accordo si poteva salvar' confidatosi assai nella clementia, et bontà di Baiazith, della quale per tutti li paesi vicini, sendo sparta la fama, aveva ripieno li animi de popoli à sperar' di lui bene, et mandato suoi oratori con grande segno di humiltà ad domandare la pace, et uditoli Baiazith benignamente senza difficoltà s'indusse a concedergnene, et fatto di patto che li dovessi pagare l'anno certa quantità di danari insegno di tributo, lo ricevette nella protezione sua, et senza soprastare passato il Danubio, et messosi innanzi condusse l'exercito, sendovi in questi di comparita l'armata di mare, nel conspetto della terra di Moncastro, la quale è posta sul lito del mare vicino alla foce dove il fiume Nester mette nel mare maggiore, il luogo è molto forte di sito, et di munitione artificiale, et di grandissima importanza, per le com-

modità del paese, della fumara, et del mare, et per tutta la provincia d'intorno di grande stima, et reputatione, la quale acquistò à tempi maxime che Sultam Maumeth, il quale andatovi similmente à campo combattutolo per spatio d'uno mese, et non havendo potuto expugnare, cacciato dal rigor della freddura fu necessitato levarsene, fatto Baiazith scorrere, et depredare tutta la campagna, determinò non si movendo quelli di drento, fare avvicinare l'armata di mare, et ad un'tratto per acqua, et per terra lo circondò con l'obsidione stringendolo in modo, che non vi si poteva mettere, ò cavare cosa alcuna, et veduto li terrazani ostinati à volerlo difendere preparato l'artiglierie, cominciò da piu bande à battere le mura, et havendo continuato il tormentarlo per molti di, ne aveva digia messo in terra tante, che iudicava le genti sue potere intrare drento à loro posta, et però ordinato i colonelli che nel combattere succedessino l'uno à l'altro, la mattina sequente, come apparì l'aurora s'appresentorone ordinati alle mura. Eransi li huomini di drento nella rovina delle mura egregiamente riparati di argini, et fossi profondissimi in modo, che presentate nello intrare per la rottura le genti turchesche subito furono con loro alle mani, et ributtandoli con grande impeto, usando in loro difesa saettumi, fuochi, dardi, et sassi, con tanto animo si portavano, che morti, et feriti di quelli di fuori grande numero piu volte gli ripinsono fuori della terra, ma abundando li inimici di huomini facilmente si rifacevano, venute nuove genti nella battaglia, non concedevano alcuno spatio di riposo alli assediati, de quali sendone morti, et feriti, ne havendo da supplire in luogo di quelli che mancavano, diminuendo al continuo li defensori, venivano ad ricevere molto maggiore detrimento de pochi, che perdevano che non davano di danno de molti, che facevano morire de nimici. Et Baiazith havendo contenuto li suoi buoni spatio del dì à combattere fatto sonar' a raccolta, et staccato la battaglia gli ricondusse in campo con animo, che la mattina sequente si ordinassi in modo l'exercito, che partitolo in molti colonnelli, liquali nel combattere succedessino in modo l'uno all'altro che potessino, rinfreschando al continuo nuovi colonnelli, continuare senza

intermissione la battaglia, di et notte tanto havessino spianatî ripari, et consumato li defensori, et con questo proposito licentiatò le genti fe intendere loro che posati la notte, l'altro giorno prima che il sole apparissi si trovassino alli ordini loro per tornare di nuovo a combattere, con animo di lasciarvi la vita, ò guadagnare la terra prima se ne staccassino, veduto i terrazani li preparamenti de nimici, non mancato loro l'animo, non ostante conoscessino il pericolo, nel quale si trovavano, sendo indeboliti molto per li feriti, et morti, riparato i luoghi, che ne havevano di bisogno si preparorono con tutte le forze, che restavano loro alla difesa. Venuto il dì sequente Biasith, ricondotto tutte le genti ordinate alla terra con strepito grandissimo, di suoni, et di grida, et tumulto delle sue genti, le quali indubitate si promettevano la vittoria, si appresentorono alle mura, in maniera che non restava se non dare drento, Baiasith desiderando di salvare, potendo, li huomini, et la terra, determinò fare pruova se conosciuto il pericolo potessi d'accordo indurli a levarsi dalla ostinatione loro, et fatto cenno volere loro parlare, mandò innanzi uno suo mandato a fare loro intendere, come venivono con proposito fermo di non staccare la battaglia di, et notte, fino non havessino guadagnato la terra, et se aspettavono de essere forzati, denunciava loro come haveva conceduto la terra in preda, ne perdonato, ne à età, ne à sexo, tutti vi sarebbero drento fatti morire, ma 'quando si volessino dare, sarebbe per riceverli salvo l'havere, et le persone, et messili in libertà, sarebbe in loro arbitrio lo stare, ò il partirsene, udito quelli di drento l'offerte del Signore, ne veggendo via di potersi salvare, non sendo restati tanti, che fussino bastanti ad difendere li ripari, presono tempo per uno piccolo spatio a rispondere, et ristretti insieme li capi, dopo alcune dispute, determinarono accettare le conditioni sute offerte, confidando maxime per la buona opinione, che havevano di Baiasith, che havessi ad essere osservato loro la fede, fatto la deliberatione mandorono loro mandati ad dare la terra, et suti accettati con buona gratia da Baiasith, curò inviolabilmente che non fussino dannificati in cosa alcuna, dato licentia à quelli che se ne volessino

partire, che senza impedimento, ne potessino cavare tutte le cose loro, et lasciato bene guardato Moncastro, sendo assicurato di non potere da quella banda essere offeso, et havendo ridotto in potere suo tutti i liti del mare Pontico, assicurò in modo quello che contro alla volontà sua non vi si poteva navigare, havendo in mano tutti li porti, et le foci delle fiumare, che in quello mettono, et expedito l'impresa, datò volta adrieto ricondusse l'exercito in Romania, dove distribuitolo alle stanze, si fermò con la corte in Andrinopoli, . . .

Baezid in cărmuirea popórelorú sélle, după ce luase măsuri pentru buna administrațiune a dreptății, însuși ellú se dede studiului teologiei și a istoriei naturale, în care găssia uă plăcere atât de mare, încătú se încongiura totú-d'a-una de ómenii cei mai învățați în sciințele fizice, de orî-ce națiune sêu credință, cu cari își petrecu timpulú în cursú de mai mulți anni, pone ce se vedú împinsú de a eși din neactivitate prin ocasiunea de a copprinde insula Corcira, numită astăzi Corfu, însciințându-lú unii Greci de acolo, cumcá soldatii mercenari din cetate pentru uă plată bună arú fi gata de a vinde fortereța și totă insula; care întreprinderé creșdend'o a fi cu puțință, și pre câtú se póte de trebuincioasă pentru siguranța Turciei și pentru înfruntarea dușmanilorú, ellú se decise fără sficșia, și adunându-și în grabă armata de mare și de uscatú, respândi vestea, că merge contra Moldovei și a Cetății-Albe, amăgindú astú-feliu pe Venețiani; déră pe cândú ostile sélle erau deja îndrumate, étă că la revenirea oștii venețiane din Candia, căpitanulú ei, din azardú sêu póte avéndú vre-uă bănuellă, se opri în portulú Corfei, examină tóte fortificațiunile, aședă nuoí ostași în cetate în loculú celorú vechi, și apoi ducéndú cu sine uă semă de Corcirenî, se retrase, trecu golfulú, și veni la Veneția. Afflândú acestea, Baezidú își ascunse necasulú, dară neputéndú a licenția armata fără a demasca planurile sélle și fără a perde cheltuiala făcută, ellú se hotărî a justifica vorba ce-o respândise de mai'nainte, trimițéndú acum flotta în Marea-négră, érá singurú conduse în personă ó-

stea terestră prin Bulgaria contra Moldovenilor, a căroră țerră o pustii în mare parte. Domnul moldovenesc, cunnoscându-și forțele pré-puține pentru a respinge uă atare invasiune, se decise a încerca miđu-loculă împăciuirii, incredându-se în îndurarea și bunătatea, prin cari Baezid devenise celebru în tóte țerrelle învecinate și-și atrăsese simpatia popórelor; și trimise către ellu ambassadori, ca să céră cu cea mai mare umilitate accordarea păcii. Baezid îi priimi cu grațiă, se induplecă fără greutate, și închiiându unu tractatū, prin care priimă sub ocrotirea sea pe domnul moldovenesc, cu condițiunea unu tributū annualū, trecu Dunărea fără zăbavă și păși cu óstea pone la loculū, unde illu astepta flotta în fața Cetății-Albe, care se afflă pe țermulū Mării-Negre, aprópe de gura Nistrului (*). Locul e fórte bine întărit, și prin posiția sa cea naturală și prin muniția sa cea artificială, și de fórte mare importanță pentru înlesnirile țării, ale riului, ale mării, și de fórte mare prețu și nume pentru tótă provincia din pregiur, care nume și'l căstigase mai vartos petimpurile cându Sultanulū Mohamed, mergându asemenea asupra lui, il combātu în vreme de o lună de zile și neputându lua, fu gonit de rigórea frigului și silit să'l lase. Baiazet dănd voe la ai săi să prade țara și vădindū că cei din lăuntru nu se mișcă, hotără a apropia armata de pe mare și de odată il încungiură de pe apă și de pe uscat, și'l strănse așa în cât nu se putea aduce său scóte nimic. Vădându pe locuitori cerbicoși în voința lor a'l apăra, pregăti artileriile, începu a bate zidurile de mai multe părți, și urmându al bate mai multe zile, dărămase din ziduri atăta cât socotea că ómenii săi vor puté intra destul de lesne. Cu tóte acestea el porunci colónelor sale ca în luptă se urmeze una după alta, și în dimioeța viitoare, cum se făcu zio, se puseră împrejurul zidurilor. Oamenii cei din lăuntru își făcuseră în ruinile zidurilor apărături fórte însemnate cu valuri și cu șanțuri fórte adânci, așa în cât când s'au arătat Turcii la intrarea lor prin ruptură, îndată să încăerară cu dănsii, și împingându ina-

poi cu mare impetuositate, întrebuintându spre apărarea sa săgeți, focuri, darde și pietre, se purtară cu atăta inimă, în cât rănindū și omorându fórte mare număr din afară, îi goniră mai de multe ori afară. Dar vrăjmașii avându ómenii prea mulți lesne se reînóia, și venindule soldați noi în bătaie nu da loc de răpaos la încungiurați. Omorându și ómenii dintr'aceștia și ne avându pe cine pune în locul celor ce lipsea, se micșora mereu numărul apărătorilor, și așa suferea cu multū mai mare pagubă prin cei puținii care'i perdeau, de cât aducea prin cei mulți care'i omora dintre vrăjmași. Baiazet după ce ținu pe ai săi în bătaie o mare parte de zi, porunci să de semnū să se adune și încetându bătaia îi reconduse în lagărū, cu gândū ca în dimioeța viitoare, să se așede armata așa: ca împărțindu-se în multe colóne, care să urmede în bătaia una după alta, să pótă înói ne'ncetatū colónele, și să fie fără întrerupere bătaia ziua și nóptea până cându vor dărma valurile și vor mistui pe apărători. Cu acestū eugetū trimițându la răpaosu óstile le făcu să înțelégă, că după ce va trece nóptea, în cea-laltă di mai'nainte de răsăritulū sórelui, să se affle la rëndulū lorū spre a se întórce din nou la bătaia, cu ideea său de a lăsa acollo vieța său de a căștiga locul mai'nainte de a se retrage. Vădându locuitorii pregătirile vrăjmașilor, nelipsindu-le curagiulū, cu tóte că cunoștea primejdia în care se affla, fiindū slăbiți prin cei răniți și cei morți, dreseră locurile de care avea trebuintă, și se pregătiră cu tóte puterile ce le mai remănea spre apărare. Venindū ziua următoare Baiazid reconduse óstile tóte la loculū de atacū, cu mare sgomotū de sunete, de strigări și de larmă ce făcea soldații sei, cari fără îndoire își făgăduia biruința. Baiazid dorindū să scape câtū va putea, și ómenii și loculū, se hotărî să se încerce, dacă cunnoscându ei primejdia, va putea să-i aducă cu învo're să se lase de îndărătnicia lorū, făcu semnū că vrea să vorbească cu ei, trimise înainte pe unū solū allū seu ca să le spue, cumcă Turcii vin cu hotărire statornică de a nu înceta bătaia ziua și nóptea, până ce nu vorū lua loculū, și că dacă așteptă să fie siliți, le vestește că va da loculū în pradă, și nu va ierta nici virstă, nici secșu, și că toți se

(*) De aci înainte urmész traducțiunea lui Bălcescu, din *Magazinul istoric*, t. 2, p. 60—63, pe care o reproducem fără schimbare, ca omagiu pentru memoria ilustrului reposatū.

voru omori; iar dacă voru voi a se supune, îi va priimi fără a vătăma averea sau persoanele, și dându-le libertatea, va sta în voea lor d'a rămănea pe locu său a se duce într'altă parte. Auzind cei din lăuntru propunerile Sultanului, și ne vădându nici un chip d'a se putea mântui fiindu că nu mai rămăsese atâția câtu se pôtă apăra valorile, cerură puțină vreme ca să răspundă. Strângându-se atunci Căpeteniile, dupe câteva dispute, se hotărîră să primescă condițiile propuse, incredințându-se mai virtos bunei opiniunii ce avea despre Baiazid, că le va pădi credința. După ce s'a sfătuit între sine, trimiseră soli lor ca să dea locul, și fiindu primiți cu bunătațe de Baiazid, îngriji Sultanul cu scumpătate ca să nu pătimescă nimica, dându voie celor ce vor voi să se ducă de aci, să pôtă scôte lucrurile lor fără vre o împiedecare, și lăsându Cetea-Albă bine păzită, se întorse la Andrianopol.

No. 310.

Intre 1650—60.

Călătoria archidiaconului Paulu de Aleppu prin Moldova și Țerra-Românească, întovărășindu pe Macarie, patriarculu de Antiochia: descripțiunea evenimentelor, localităților, obiceielor, costumelor, arhitecturii, picturii, etc. etc. petrecute sub ochii autorului.

Acesta e cellu mai prețios documentu asupra vieții domestice a Românilor din secolul XVII. Originalul, scris în limba arabă, rămâne pene astăzi în manuscris. Noi am utilizat traducerea engleză a lui Belfour, *The travels of Macarius, Patriarch of Antioch*; London, 1836 sq., in-4. D. George T. Calimanu bine-voi a se însărcina cu traducțiunea, pe care apoi redacțiunea o a collaționat cu originalul, a corectat, a adnotat, și a completat cu propria traducțiune a pasajelor despre Români, cuprinse aici-colea în călătoria autorului prin Țerra-Cozăcescă și Moscovia.

I. M O L D O V A.

§ 1. GALAȚI.

După amedzi sosirăm la Galați, prima poliție de pe teritoriul Moldovei. Dunărea este un fluviu peste măsură largu, aduncu și atât de latu, în

cătu pe unele locuri nu se vedu malurile dela uă parte la alta, fiindu mai depărtate, decâtu pôte adunge uă săgătă se u a se auzi unu sunet. Intre Matein și Galați, în partea stângă, este poliția și fortereța mahometană numită Braila, care mai înainte fuse sub stăpânirea Țerei-Românești și după acela fu dată musulmanilor. Ea este limita Pașalicului de Silistria, de astă parte.

Noi desbarcarăm în Galați luni la amedzi în a șapte-spre-decea din Canonul II (*). În dată ce intrarăm în poliție, fu trimis cu scire către Beiu unu callarașu (kalarash) se u currieru, era magistratu, preții și toți locuitorii au eșitu să intimpine pe domnul nostru Patriarculu, ducându-l apoi la magnifica biserică St. Dimitrie, pe care Vasilie-beiu o zidise din nou, și a fost datu lui Atanasie Patalaronul, patriarculu constantinopolitanu; dară cu ducerea acestui la Constantinople, allegându-se ellu pentru a duoa oră patriarcu, beifulu se infuria contra-i și inchina biserică la călugării din *Άγιος Όρος* se u Sântul Munte. Acellu Patalaronu, la prima noastră sosire în Moldova, se afla dusu la Moscva (căci beifulu nu-lu mai putea suferi), stete acolo unu annu și jumetate, și apoi întorcându-se în țerra Cozailor, muri acolo a treia zi după Paschi.

La intrarea domnului nostru Patriarcu în biserică și după aceea la eșire, s'a trasu clopotele după obicei. Le auzirăm atunci pentru prima oră (?): însuși D-deu s'arū putē speria prin sgomotoasă plăcere a unor astu-feliu de sunete! După ce se cântase pentru Patriarcu *Αξιον εστιν*, clerulu veni să-lu intimpine, în odăjdiele lor, cu făclie și cu cadelnițe, dicându: „D-deule! aibi milă de noi!” etc.; menționându numele se u, apoi pe acellu allu beifulu și allu dōmnei. În fine, se inchia prin unu *Πολυχρόνιον* pentru beiu, dōmna și fiul lor, după cum se face totu-d'a-una. Apoi Patriarculu eși înainte tuturor, precesu cu făclie, și oprindu-se la ușa bisericii, dede bine-cuvântarea-i fie-căruia din mulțime, pe rând după cum veniau, așa fiindu-le obiceiul. Noi ne luarăm locuința în apartamentele de lōngă aceea biserică, în care ne amu intorsu în sēra, după ce trăsese totă mulțimea clopotelor, spre

(*) Cronologia arabă, pe care însuși traducătorul englezu mărturiscesc în prefetă, că nu o pôte descurca. *Red.*

a commemora serbătoria Sântilor Atanasie și Ciriilă, patriarhii Alexandriei. După ce assistaserăm la Vespere și Matinale, eșirăm pentru cătăva timp și am revenit la liturgiă. Ne seularăm la 4½ ore.

În această poliție Galați sunt opt biserice, cele mai multe de piatră: două închinare Maicii Domnului, două lui St. Nicolae, două lui St. Dimitrie, una lui St. Mihail și cea a opta Santei *Παρασκευη* și St. George. Cea mai magnifică dintre ele este cea a Maicii Domnului, totă din piatră grea, cu trei superbe și grațioase cupole, coaverse de mărețe cruci aurite. Acolo este și un turn pentru clopote de dimensiuni pre mari. *Totă biserica e proveșută cu muri și canoviere de resbelu, și fu zidită de un boieru creștinu, unu Greu din fortetea Brăilei.*

Miercuri eșirăm din Galați, în căruțe trase de cai de ai orașului. Bagagiul și servitorii fără espedii de mai înainte în carre trase de boi. Purcalabul (the Barkalam), adică, în limba română, subașa se guvernatorul de Galați; magistrații și toți cei mai mari ai poliției, pentru a-și lua diuă bună dela noi, ne petrecură pone la uă distanță ore-care, de unde s'au întorsu. Apoi meraserăm ca la 4 ore, acompaniați de căllărașu se conacgiu, renditu pentru a ne conduce, și am masu la unu tergușoru. A duoa și demineță, joi, serbătorea St. Iftimie cellu Mare, plecarăm și spre sera am ajunsu la unu întinsu tergu numitu „Bazaar Wastatacoj“ (?), pe unu riu mare, avendu trei biserice, cu clopotniță la portă. Parcalabul acestui locu ne adduse trăsuri și cai de ai beilui, și ne dede și ellu unu conductoru, cellu dentăiu fiindu întorsu cu trăsuri și cai, cu cari veniserăm pone aci. Atari poste, cai și căruțe, sunt aci în fie-care poliție.

Acum plecarăm mai înainte și sera, forte târziu, am ajunsu la unu altu tergu mare numitu Berladu, avendu trei biserice: a Maicii Domnului, de currendu zidită în piatră de beilui; St. Dimitrie și St. Chiriacu (Kyriaki).

§ 2.

LOQUINTE.

Descripțiunea caselor acestei țere, de unde

intraserăm în Moldova și mai departe pone unde am imblatu, precum si alle Terrei-Romănesci și la Cozac, ba încă pone la Moseva, este următoria: *tote casele sunt de lemn și de vâlătuze (*)*, cu accoperimente inalte și oblice ca spatel camillei, încatu ninsorea nu se pôte ține pe elle. În intru, lavițele sunt aședate în güru și uă mäsă în miđu-locu, ca în casele Frânciloru. Paturile lor sunt numai scortăsău päsă, și lipite de zidu. În fie-care casă este câte uă sobă, vetră seă căminu, esteriorulu căru formeză, pentru a apera de fum unu felu de pătrat de lutu verde seă roșu, era în casele celloru bogati de olane lustruite, sprijinitu cu duoi stēpi și avendu unu capacu de ferru în vērful (**); acesta se numesce în limba română „cuptoru“ (cabdour). Asemeni cupțore sunt forte obiceiuite, încatu casele ómenilor sunt aici mai calde erna, decâtu băile la noi.

Femeiele din Moldova și Terra-Romănescă pörtă unu felu de îmbrăcăminte, ce se assemenă cu alle femeieloru frânce; pērul și-lu întorc în gürulu vērfulu capulu ca uă invertit (a loaf): cu uă coperitură seă bonnetu alb, era la celle avute de catifea culoarea rozei; pe longă asta elle mai pörtă și unu vellu alb. Tote arruncă pe umeru lor unu șalu de stoffă de Aleppu de culorea azură, era celle avute unu șalu de Barsal (a shawl of Barsal) de metassă neğră.

Fetele pörtă pērul lor deasemeni impletit și înfășurat impregiurulu vērfulu capulu, dar fără nici uă invellitória, încatu prin acesta puteți deosebi feata mare de femeia măritată. Copni cei mici nu pörtă nici uă haină (no clothing at all), și în fie-care nopte și dimineță se spală cu apă caldă. În timpu de eană părinti ũ tăvălescă adesea prin zăpadă. Fie-care femeia âmblă cu fața descoperită, chiar de ar fi și uă domniță.

În Constantinople și învecinările selle veduvele pörtă pe capu uă coperitură galbenă portocallă; înse în Moldova, Terra-Romănescă și la

(*) Așa înțelegem noi cuvintulu „pannels.“ — Red.

(**) Etă textulu, cam obscur: „In every house there is a furnace „stove, or chimney, outside of which is a kind of square inclosure „of green or red clay, and, in the houses of the rich, of glazed tiles, to inclose the smoke, resting upon two pillars, with a plate „of iron on the top“ — Red.

Cozaci *totă imbrăcămintea veduvelorū din capū pone la picīore e negră, ca hăinele de călugărișă.* In Moscovia elle pōrtă caftane de lână negră, fōrte large și lunge, cu mânecce immensū de mari.

Țerra beīului Moldovei cupprinde 24 de jurisdicțiūni. Fie-care sitū assemenea cellorū ce le-amū numitū tērgū (market-town), este centrulū unei jurisdicțiūni sēu reședința unui jude.

§ 3.

VASLUÎU.

Plecarămū din Berladū, unde și acolo ni se dede cărruțe și cai, sâmbeta deminēță, in duodeci și duo alle canonului Essani, și amū adjunsū la ntunecate la uă altă mare politiă numită *Vasiludi, adecă propriă Regelui* (proper to the king) (*); caci aici fuse ma'nainte capitala Moldovei, in timpulū reposatului Stefanū-vodă, de la a căruī domniă sunt trecuți 162 de anni (?). Acellū principe, illustru eroū in resbelle și temutū de toți, se băttuse in 44 de espedițiūni contra Turcilorū și Tătarilorū, și de multe ori contra Polonilorū și Ungurilorū, infrângēndu-i pe toți, incātū numele sēu devenise famosū și groznicū pentru toți. Acēsta o datori ellū intelligenței și bunului simțū. Fundațiūnile și charitățile selle sunt 44 de monastiri și biserice de pētră. Aici in *Vashuiu palaturile, băile, locurile de plăcere sunt tōte alle lui Stefanū-vodă, precum și magnifica și superbă biserică cu uă elegantă cupolă peste mesură innaltă. Totulū in ea, gūrū impregiurū, e bolți și arcuri, pe cari sunt picture și imagini alle tutororū sântilorū. La intrare, pe pāretele cellū mai de josū, este uă pictură a Judecāței de pe urmă, in aurū și in azurū;* cu Moise conducēndū spre Domnulū nostru pe Hanna și Caiafa și cei-l'alți Ovrei. Personele sunt zugravite cu contenențe triste. In urma lorū este uă altă truppă: acestea sunt figure turce, cu șalurile lorū albe și cu turbane, cu caftanele celle lunge și verđi tărăindu-se, cu mânice lunge atternāndū inapoī, și haremurile lorū sēu mobilarrea festivă a palaturilorū de lână galbenă. Ii insoțescū derviși lorū. In urma și in mijloculū

lorū sunt draci împingēndu-i și infruntāndu-i. *Kashidbari* (? Kashidbari) este in fruntea lorū, in cialmaoa sea, și unulū dintre draciī cei mai rei s'ac-căță pe umeriī sēi, trântindu-i cēlmaoa josū din capū. *Biserica, in interiorū, e peste totū acōperită de picture. Architectura e fōrte frumōsă. In cerfulū interiorū allū cupolei sēu in baldachimū, sub care se inaltă tronulū beīului, este imaginea Domnului nostru Messiah. Affară din antretū e unū mare clopotū. . . .*

Bisericele in acēstă țerră sunt împărțite in trei divisiūni: prima divisiūne, longă ușă, e deschisă și appropriată pentru femeie; cea a duoa este despărțită prin uă ușă pentru poporulū comunū; cea a treia, despărțită érăși prin uă ușă sēu unū zidū, este appropriată pentru beīi și nobiliī sēi. Corulū, cu strane, aședatū sub arcuri, și se întinde in forma de semi-cercū dela nordū spre sudū.

In acēstă politiă mai sunt și alte biserice affară de cea mentionată. *Armenii își au aici uă biserică a lorū propriă. Stăturāmū acollea dumineca Purificațiūniī și apoi, dāndu-ni-se cărruțe și cai de postă, amū plecatū luni diminēța.*

§ 4.

SCÂNTEÎA.

Spre sēră adjunserāmū la uă mică politiă numită Skentai. Cu una cu alta, mergerea nōstră era mai rāpede decātū sborulū unei pāsseri. Pe drumū trecurāmū cu trāsurrele nōstre peste unū riū inghiătatū, carele in alte timpuri se trece pe unū mare podū de pētră. In politiă este uă biserică nouă și magnifică, zidită de beīu, care e devotatū la fapte bune și arū dori să imple de biserice tōtă lumea. Acēstă este închinată santei Parasceve, și are duo mărețe și gratiōse cupole cu cruci superbū aurite. *Εκωνόστασις* ulū și crucefissulū sunt fōrte splendide.

Din acestū locū plecarāmū marți deminēța. In nōptea precedentă sufflāndū unū vēntū violentū cu unū frigū peste mēssurā, noroiulū inghiățase, pāmēntulū se întări, și tōte mlastinele cāte ne stāū in calle le gāsirāmū acum solide. Totū-d'uă dată ne-a și ninsū fōrte multū. Pe longă astea, întrēga stațiune era cunoscută prin grēutățile drumului sēu, care fiindū āngustū și sin-

(*) Se pare că autorulū își esplică numele Vasluiului prin etimologia grēcă din *Βασίλεια* Basilaia. — Red.

guratecū, e mărginitū de uă pădure și precătū se pôte de înfiorătorū. După amēdi, abia eșindū din năbușela ninsorii, étă că de uă dată atmosfera deveni caldă, zăpada se topi, și ne vedurāmū in noroiu pone la pântecele cailorū, pe unū pământū galbenū și cleiosū. Acéstă ultimă stațiune fu cea mai durerosă din tôte. Caii erau cu totulū stătuti de ostenelă și numai după uă trudă nenchipuită, adjunserāmū pe la inserate in invecinarea unū mare lacū, numitū românesc „khalistao“, săpatū de către domni sēu beī pentru pescēriă. Ellū este uă moșiă ascultătoriă (a feoff attached) de monastirea Maicei Domnului, cunoscută sub titlulū de Bonoska (? known by the title of Bonoska).

In timpulū acesta căți-va boīeri ne eșiră înainte, adducēndū cai pentru Patriarculū și pentru noi. Incăllecēndū, merserāmū la uă mōră de alle supra-ḡissei monastiri. Aci astepta pe domnulū meū Patriarculū uă *carretă regală* (a royal coach), *trassă de șesse cai albi*, érá eū, bietulū istoricū, mă pussei la ușă (by the door), ținēndū in mână crucea cea de argintū. Acum ne întâmpinā vechilulū sēu ministrulū beifulū, „Iwani Saljar“ (Ionū slugiārū), precum se ḡice românesc unū cassab-bași domnescū. Acestū boīerū ne cuno-scuse uă dată in Jerusalemmū, unde fuse trimisū din partea beifulū pentru a affla summa datorielorū Sānteī Invieri și alle St. Mibailū. Mai la urmă ellū ne visitā la trecerea sea prin Aleppo, cândū revenia la Jerusalemū ducēndū cu sine summa de mai susū in numerătoriă. Domnia sea mitropolitulū cu boīeri și cu osti veniră să priimēscă pe Patriarculū; căci beifulū lipsia din capitală, fiindū dusū in provincia numitā „Satjao“ (Sueéva), pentru a face pace intre Cozacii lui Chmielnicki (Akhmil) și intre Poloni. Cândū promise scire dela Galați despre sosirea noastră, ellū se grăbi a trimmitte la Iași porunca să se adune cu toḡii și să întâmpine in mare numărū pe Patriarculū, încātū, in adeverū, nī-aū eșitū inainte in carretele lorū principalele persōne alle întregēi țerre. Dela distanța, in care ne afflamū, se vedeau cnpolele bisericelorū și crucile monastirilorū strălucindū de departe și încântāndū priivirile. Apropiindu-ne de monastirea Galata, destillū de depārtatā de politiā, incepurā a tra-

ge tôte clopotele și mari și mice la uă-laltă, și urmarā astū-feliu pone ce le-amū lăssatū de totū in urmă. Totū așa cândū amū adjunsū in fața monastirii St. George, carca este in mânele călugērilorū din muntele Sinaiu. După aceia ostile defilarā de'naintea noastră.

§ 4.

I A Ș I Î.

Marți sēra, in duo-ḡeci și duo din Canonulū II, intrarāmū in politia Iașii, capitala Moldovei, in miḡū-loculū vuetulū clopotelorū tuturorū bisericelorū și monastirilorū, care resuna in tôte direcțiunile. După aceia furāmū duși la biserica St. Sava și St. Mihailū, și voindū domnulū nostru Patriarculū a se da josū din trāsura, fu investmētatū cu „mandia“ sea, érá preoḡii ii eșiră inainte cu Evangeliulū și diaconii cu cādelnițele, precedați de sfeșnice. Patriarculū sārutā Evangeliulū, și'n timpū ce diaconii illū tāmăeau și cāntāreḡii cāntāu „Αἴσιον ἐστιν, ellū inaintā la miḡū-loculū bisericei sub stēgurile Πολυέλεος'ului, și făcu uă cruce pe fruntea sea, apoi totū așa făcu denaintea ușelorū Altarului, și la Icōnele Domnului și Dōmnei nōstre, și la tôte celle-l'alte sante icōne de pe ușele Sanctuariulū; la urmă la icōna St. Grigorie Teologulū, a căruia serbătoriă fiindū tocmai atunci, era pusū pe unū tronū inaltū și accoperitū cu unū vellū, precum se obicinuesce in tôte bisericile Greciei. Apoi Patriarculū se sui in strana sea, și diaconulū ḡisse „Aibi milă, D ḡeule! etc.“, menḡionāndū de'ntāiū numele Domnului Patriarcū, după aceia allū illustrulū beiu Vasilie-vodă, allū Dōmnei Caterine, allū fiilulū lorū Stefanū-vodă, și corulū repetāndū Πολυχρόνιον pentru fie care. Amū eșitū din biserică după ce Patriarculū dede bine-cuvēntarea sea mulḡimi, investmētatū in mandia sea și cu crucea in mână; și luāndū locuință in apartamentele egumenulū, ellū fu visitatū cu salutațiuni din partea tuturorū boīerilorū cellorū mari.

Joī sēra trasserā clopotele pentru serbătoriă Translațiunii mōștielorū St. Ionū Crisostomulū, și amūassistatū la Vespere și Preveghiare. După ce *orologulū băttuse 10 ore de nōpte*, traserā din nou clopotele, și amū intratū in biseri-

că, remânându apoi acollo pone demâneța la mănecate, după rugăciunea 'Ορθρον'ului.

E remarcabilu, că in Moldova, in Țerra-Românescă, la Cozacî și pone la Moseva, ómenii staû in biserică dela începutul serviciului pone la fine, sêra și diminêța in tôte timpurile, cu capelele descoperite, mai cu sêmă in prezența unui Patriarcû, orî Preotû mai mare, orî egumenû, sêu chîiarû a unui preutû ordinariu; cãci in tôte aceste țerre se pòrtă pe capû calpace blânite chîiarû principii și magnati. In Moldova cucónele de asemenea pértă calpace de catifea roșîă cu samuri; eră in Țerra-Românescă și la Cozacî stergare albe, către carî celle avute adaugû ornamente de perle.

După rugele de demânêță, cândû orologiul batte a treia óră din zi, ómenii de aici revinû la liturgiă, și remânû unû timpû cam de trei óre, déca e serbătórea vre-unû sântû, sêu Assumpțiunea Dómnei Nóstre, orîserbătórea Pascilorû. Anse mai'naintû de a trage clopotulû de liturgiă, sună clopótulû de Poménă (of the Oblation), cândû fie-care persónă, care are miđû-lóce de a presenta ce-va bisericeî, adduce darulû sêu.

§ 6.

IASII. — ST. SAVA.

Biserica St. Sava e peste totû zidită de pétră, pe din întru și pe din affară. Ea are numai uă usă spre partea sudică, deassupra căriia este depinsă imaginea Sântului, după cum se obicînuiesce la tôte bisericile din acêsta țerră. Zidirea e lungă și simplă (long and single), dar rădicată pe nesce muri tari și duppli, cu câte 9 deschîdături pentru aerû din fie-care parte, și cu *duo mari cupole turcesci, după modellulû cellorû mai mari din țerra nóstră. Elle sunt unicele in felulû lorû in aceste țerre.*

Artistulû, care le-a construitû, fu Constantinopolitanû de origină, numitû Enaki (Ianaki) și architectû de curte allû beilorû moldoveni. In intrulû fie-cării cupole sunt in giurû câte trei-deci de bolți arcate. Partea esternă a cupolelorû e de totû rotundă și accoperită cu costorû, care seîpescă de departe la rađele sórelui. Pe verfarile cupolelorû sunt superbe cruci mari și aurite.

Totû accoperemêntulû bisericeî e de costorû. Una dintre cupole e de assupra corului, cea-altă de-assupra Náoδης'ului. In biserică sunt numai *duo* colonne: din dosulû colonneî din dréptă e tronulû beîului, aședatû susû, cu unû pavillonû și stâlpi de lemnû, și cu facia spre resăritû. In partea oppusă, din dosulû colonneî din stânga, este unû altû tronû mai micû, sêu pentru fiulû beîului, orî pentru Dómnaî. De a dréptă beîului este strana pentru preutulû cellû mare (Chief Priest), rădemată de părete intre alte strane, ce-o incun-gióră.

Πολυέλεος'ulu, numitû aici Χορός, e fôrte mare, atternatû de interiorulû cupoleî (suspended within the cupola) de-asupra corului, și compusû din 24 de bucăți aurite. In intrulû lui este unû altulû micû, in felulû unui pavillionû. In tôte aceste țerre Εικονόστασις'ulû e împărțitû in trei secțiuni: secțiunea, care este imediatû d'assupra ușelorû santuariului cuprinde tôte serbătóriele dominicale; secțiunea invecinată presintă in miđûlocû imaginea Domnului nostru cu unû saccoșû și uă coronă, și ședêndû pe unû tronû, la stânga și la dréptă lui staû apostoliî, din carî cellû mai de aprópe din stânga e totû d'a-una St. Paulû, eră din dréptă St. Petru. In giurulû lorû sunt Maîca Domnului, S. Ionû, etc. De assupra acêstei secțiuni este imaginea St. Trinități in centru, eră in laturî Profeți. De assupra tuturor e Crucifissulû.

Sanctuariulû e fôrte spațiosû, cu trei fereestre arcate, ingrădite cu gróse gratie de ferrû, și avêndû in stânga unû pogorișû cu trepte, care duce prin corû la pulpitû. Ellû e fôrte înaltû și ziditû ca și cupola din pétră colorată, și cu uă cruce d'assupra. Îllû susținû stâlpii spirali de pétră. In interiorû este unû locû spațiosû, pentru a ascunde vasele bisericesci și altele, la casû de larmă.

In păretele sudicû allû bisericeî sunt trei ferestre mari, cu gratie de ferrû și arcuî, longă nșă, unde e mormêntulû architectului Enachi, închisû in întru cu gratie, zugrăvitû (hung with pictures), și cu uă candellă votivă, care arde totû d'a-una. Pe păretele nordicû sunt cinci ferestre analóge. Pavimentulû bisericeî e asternutû cu o-

lane (tiles), precum se obicînuiesce în genere în toate ţerrenele dela Brussa şi pone la Moscva.

Locul pentru femeie este în susul bisericeii, în uă galeriă, cu un *Εκχωράσις* separat. Elle se urcă acolo prin uă trecătorie în zid, conducându d'a dreptul dela uşa bisericeii.

Turnul pentru clopote este de uă vastă structură pătrată, zidită foarte tare din petra, cu două bolţi în centru, servind de ascundetorie pentru averea bisericeii la casă de larmă. Uă scară cu uă mulţime de trepte duce la vîrf. Cinci clopote atarnă de două immense şi înalte arcuri. Clopotul *cellu mare*, de uă vastă circumferinţă, e lucrat în Danemarca (is the work of the Danes). Limbele clopotelor sunt de fier.

Monastirea cu toate dependenţele sîlle, e lucrată din lemn, ca mai toate monastirile de aici.

§ 7.

IAŞI.—CURTEA

Dumineca după amîdă, la trei-deci din canonicul II, mersemău să vedem pe Înălţimea sea beului, la intrarea-i în politică, în mijlocul sunetului tuturor clopotelor. În seara ellu trimise la Domnul nostru Patriarcă nesce pâne, ca s'o bine-cuvinteze, pentru usul domnescu de a doua-zi demaneta. A doua zi veni boierul Ionu slugiaru, şi toti magnatii, cari ne intimpinaseră la sosirea noastră, acompaniaţi acum de 50 soldaţi de gardă, toti îmbrăcaţi în roşu. Cu densii veni uă carreta regală, trasă de şesze cai suri, în care s'a aşezat Patriarcă, investmentat în mantia sea, era eu m'amă pusă la uşă, ţinîndu crucea. Soldaţi merseă înaintea noastră, doi câte doi, pone la intrarea palatului, numit româneşte Corta, şi atunci aborderăm scara Divanului, trecîndu între şiruri de soldaţi. Aici Patriarcă se dede jos, urmat de cei-alţi, era eu, după obicei, mergeam înaintea lui. Totă boierimea eşi a-lu intâmpina în salonul exterior (the outer hall) şi în salonul învecinat. Beul veni să-lu intimpine în salonul interior (the inner hall), care serveşte pentru asemenea occasiuni, şi-i sărută mîna. Patriarcă illu sărută pe frunte, după obicei, şi-i dede bine-cuvîntarea sea; apoi ei se aşezară. Beul din expansiunea amorului şi a amiei, lăcrimă în mai multe rînduri. Noi toti

cei-alţi salutarăm pe Beu pone la pămînt, sărutîndu-i de nău mîna dreaptă, apoi pe cea stîngă, precum făcurăm şi la retragere. Remanîndu singur în conversaţiune cu Patriarcă, beul îi arretă sentimentele sîlle de veneraţiune şi de amor în cursu aproape de uă oră, pre-incîntat de mulţumire sufletescă. Apoi Patriarcă illu bine-cuvîntă, şi luîndu-şi voia, se despărţi de ellu. Aşezîndu-ne în carreta, ca mai nainte, ne întorserăm la monastire.

Marţi demaneta, fiind prima a lunii Ishbat, noi, servitorii, mersemău a offeri beului darurile adduse pentru ellu de către Domnul nostru Patriarcă, tot în tîpsie accoperite cu şervete cu frangiuri (fringed napkins), după obiceiul acestei ţerre, chiar deca offera ară fi simplu un pre-sent de mîncare. La intrare în spaşiosul salon allu palatului, slugiarul, ministrul beului, veni cu un gramatic pentru a înregistra anume toate darurile, unul câte unul.

§ 8.

IAŞI.—DARURI.

Iată lista offertelor, făcute ilustrului beu: uă părechă de feţe de perină brodate; uă bucată de stofă cinşu (chintz) culorea rosei; două zaharniţe de lemn de palmier; uă cutie cu sopon de moscu; două cutii cu sopone aromatice uă mică cuantitate de sopon de Aleppu; două borcane cu scorţişoră păstrată; uă cutie cu fructe uscate de Italia păstrate; ce-va unt de migdale; zarzare păstrate; fistaci păstraţi cu sare şi fără sare, etc.

Acstea fură duse şi prezentate lui „Megas Logati“, adevă defterdar; şi apoi noi mersemău la beu, carele s'a sculat dela locul seu din respectu către Domnul nostru Patriarcă, era noi ne-am închinat la intrare şi la eşire. I se aduseră offertele pe tîpsie, dicîndu gramaticul: „Patriarcă de Antiochia presintă domniei vîstre cutare şi cutare lucru“, enumeîndu pe toate, era beul mulţumia pentru fie care în parte.

Atunci înturnîndu-ne, dusserăm totu asemenea daruri pentru Stefanu-vodă (fiul Domnului), care ne priimi într'unu apartamentu ellu însuşi; apoi mai dusserăm daruri de acelaşi gen pentru Dîmna, consorta beului, făcîndu-i ce-va

complimente (small obeisances) la intrare și la eșire. *Ea ședea într'unu jețu, avându capul acoperit cu unu calpacu de catfeea roșia, blănită cu samurî.* De'nțălu, eșindu-ne înainte, ne anunțiasse companiōna Dōmnei (her Kachia?), și apoi intrarăm. Ea se arretă fōrte mulțumită, și se sculă de pe scaunū la intrarea nōstră. Îmī pare reū, cāndū eugetū, că tōte darurile nōstre fură perdute in zădarū, căci in curēndū după aceea s'a stinsū noroculū lūi Vasilie.

Joi, a treia din Ishbat, veni „Kozal Effen-di“, adevă popa Theodosie, capulū monastirii Goliei (Kolia).

Aice se obișnuiesce unū feliu de gratificațiune, numită românesce „mertek“, care illustrulū beiu stabili pentru noi astū-feliu: patru pāni albe de cea mai bună făină pentru Domnulū nostru Patriarculū; alte duo pāni pentru casa-ī; duo ocale de cellū mai bună vinū pentru ellū și duo pentru casă; uă oca de untū; uă oca de făină; duo ocale de carne; uă oca de luminări de cēră; una de sēu; pe fie-care septemānă câte duo carre cu lemne, și banī pentru cheltuēla nōstră dīlnicā. Dēca amū li avutū cai, ni s'arū mai fi rēnduitū orđū și fēnū.

Merșerāmū in trāsșurā să vedemū monastirea Maiceī Domnulū, care appartenesce Dōmnei, consōrtei beilulū, fiindū zidită de ea de curēndū. Biserica e fōrte frumōsă. Acollo se afflă uă vechiā și miraculōsă icōnă a Maiceī Domnulū, incadratā in 24 de rosarie. Mānele și brațele sēlle sunt de aurū curatū, făcēndu-se cu uă estremā cheltuēlā din partea Dōmnei; căci fiu-seū Stefanū-vodā, cādēndū in bōlā grea și fiindū dasū de către mumā-sea la picīōrele acellei icōne, la minutū s'a însănoșatū. De'naintea icōnei sunt candelles de argintū aurite, carī ardū totū d'a-una. In fēța ușelorū sanctuariulū sunt *patru candelabre de bronzū mai frumōse și mai strălucite decâtū aurulū, lucrate in Danemarca și plătite,— se dīce,— cu greutatea lorū in argintū.*

Din dosulū jețulū beilulū, pe uă columnă, e portretulū lūi Vasilie-vodā in tōtā stătura, intr' uă haină blănită cu samurī, și ținēndū in mână effigia bisericeī, pe care o presintă spre binecuvēntare Domnulū nostru, încungīuratū de āngerī. După ellū stă nevēsta-sea Dōmna, uă principēsă

circasiană, in uă haină totū de samurī, și urmată de fiele selle, dintre carī una e acum cu Poloniī (with the Poles) și uă altă fu cāsătorită de currendū după fiulū Cosaculū Chmielnicki. *Longă eī este Stefanū-vodā cu uă a treia sōră, carī după aceea fură duși in Galīția* (who afterwards were taken into Russia); ambii in haine frumōse și de uă assemenare întocmai.

Lāsșandū biserica, merșerāmū la mēsă, urcāndu-ne in clopotniță, care e fōrte mare și vechiā, și nu are părechīā in tōte aceste țerre prin înălțime, lārgime și magnificență.

§ 9.

IASI. — BANCHETŪ.

Marți diminēța, in 8 din Ishbat, Înălțimea sea beilulū însciință pe domnulū nostru Patriarculū de a fi gata pentru uă întēlnire cu ellū; ēră ce-va mai'nainte de amēdī Sulgerulū veni cu uă speciā de trāsșurā, numită românesce „Sania“, care se mișcă fără rōte; căci era ghiātușū și picase multā ninsōre, astū-feliu încātū trāsșurele cu rōte nu puteau fi întrebuiņtate, pecāndū acea saniā se pōte mișca cu iuțelā fără pericolū de a se resturna. Precedēndu-ne soldați, ca și mai'nainte, intrarām in palatū, unde gāsīrāmū pe beilulū singurū in appartementulū seū. Patriarculū fī presintă scrisorile din partea lūi Paisie, patriarculū de Contrantinopole, din partea destronatulū E-vanicie, și din partea patriarculū de Jerusalem-mā. De câte orī „Logati“ sferșia citirea unei din acelle scrisorī, beilulū se sculla in picīōre și-și rădica calpaculū. Apoi *Patriarculū îi făcu unū darū de uă immensā valōre (immense value): falca inferiōriā a St. Basile cellū Mare, de uă culōre gulbenā, fōrte solidā și grea, și strălucindū ca aurulū.* Mirosulū eī era mai plăcutū decâtū ambra, și dinții și māsellele remāneau neatinse la loculū lorū. Acestū odorū illū căpetaserāmū in Constantinopole, unde fu scosū la vīndare de către rudele lūi Kyr Gregorie, metropolitulū vechiei Cesaree, și cumperatū cu greutatea sea in aurū. *Îi mai dede și alte daruri analōge din diferite locuri: câte-va reliquie neprețuite de alle Domnulū nostru Messiah și de alle sānșilorū seī Apostolū, tōte căpetate in Constantinopole, regina orașelorū, un-*

de se găsește ori-ce lucru. Pe'ntră sântele odóre, ce le cumberaserăm a collo cu aură, fură: uă bucată din callul St. Dimitrie, puținellu sânge de allu St. George; ce-va-și din përul Martirei Anastasia, carele scapă de fermecă; unu degetu a mamei St. Eustatie Martirulă, nesce bucăfi de pëtră din sântulă Mormëntu cu sângele lui Messiah; căte-va bucăfi din lemnulă Crucii, de uă culóre negră, ca obanosulă, și fôrte grelle, pe cari cercându-le noi în focu, arseră cu para, érá după ce fură scóse reveniră la starea primitivă: mai cercându-le de asemenea în apă, cădură la fundu: elle erau pusse într'ună cutiă rotundă de fabrică indiană, sculptată cu multă artă: erau aședate pe bumbacă și accoperite cu uă bucată de brocartu de mărimea cutiei, érá cutia era ținută într'unu săculețu de taftă culórea rozei și cu baere de metassă albastră. Vedëndu acestu ultimă daru, beilulă fu răpită de plăcere și de admirațiune, și nu mai putu a-și stăpâni bucuria la cuvintele Patriarcului: „acestea sunt pentru d-vóstră, ca să vă ferescă de totu reulă.“ Apoi îi mai dede uă sticlă cu Sântulă Miru, și beilulă, cuprindëndu-se de mare amoru și afecțiune pentru domnulă nostru Patriarcu, se apucă a-i povesti despre acei ce veniseră mai'nainte de ellu și câtă de multu îi mahniseră sufletulă prin purtarea loră. Apoi meraseră amendoii la Divanulă sêu salonulă exterioru (Divan, or outer hall), unde sta intinsă mēsa regală, cu talere, lingure și furculțe de argintu și de aură. Vasilie-vodă se puse în capulă mesei pe unu fotoliu îmbrăcatu cu catifea și ținutulu cu cuie de argintu aurite; érá la drépta-i fu pusă unu altu fotoliu pentru domnulă nostru Patriarculă, carele bine-cuvîntă mēsa și pe beiu. Luând unu fărâmu de pâne și muîndu-lu în mâncare (dipping it in the meat), ellu se sculă în picioră, precum și toți boierii cei de fēță, recită uă rugăciune pentru vodă, adecă îi dori bine, duple obiceilulă în atari ocasiuni, și éroși cu toții se puseră jos. Tote talerele erau accoperite cu altele asemenea loră, pone la timpulă de mâncare, cându s'au rădicat copertele, fiendă aci obiceilulă de a aduce la mēsa talere accoperite. „Ashji“ sêu Μέγας Κελλάριος, orî „Tabbakh-Bashi“, adecă primulă bucătaru, de câte orî venia cu mâncare, dusă de servitorii, totu-d'a-una o presinta beilulă, ră-

dicândă accoperisulă. Déca acēstă plăcea beilulă, ellu o punea de'nainte-i în tăcere și mânca (*); apoi adducëndu-se uă altă mâncare, déca nu plăcea beilulă, ellu ridica ochiulă ca semn, și bucătarulă o lua și o punea sub mēsa (?). La stângă beilulă sta unu servitoru în frumósă îmbrăcăminte, care lua unele mâncări (some of the dishes) și le punea îute de'naintea beilulă, pe cându unu altu servitoru schimba talerele cele de argintu, stergëndu-le în grabă. Silahdarulă sêu „Megas Spatari“ stete totu timpulă d'adrépta beilulă, purtând (bearing) uă corónă cu petre scumpe, precum și sabia, érá în mână ținendă sceptrulă regală. Longă dēnsulă sta nemiscați păharniculă și alți servitorii. Înaintea beilulă era susu unu vasu de lemn pe trei picioră, cu apă, în care erau pusse sticle cu diferite vinuri, spirturi, și bere. Mai era încă longă beiu unu scaunulă, accoperit cu albă, cu mai multe șiruri de cupe de sticlă, și cu păhăruțe de argintu și de porcelană. Oficialulă turna vinu beilulă și patriarculuiă în cupe asemenea, și de câte orî ei bea, toți se scula în picioră. Cei-alți bea din alt-feliu de cupe și alte vinuri. Presentând unu păharu beilulă, păharniculă gusta d'ntău ellu însuși și apoi illu da. În totu timpulă ospetului, boierii și funcționarii cei mari asteptău poruncele beilulă, érá ușeri steteau fôrte aproape de ellu cu bețele loră de argintu (their silver wands). La fie-care trei sêu patru păhare cu vinu ce bea beilulă, mai lua și câte unulu de bere, fiindă rece și recoritoriă. După ce bea, punea păharulă în apă, orî cerea unu altulă. E de observat, că orî-și-cândă șede beilulă, orî fîu-sêu, orî Dómna, orî vre-unulu din boieri sêu din funcționarii cei mari ai curții, fie în Moldova, în Terra Românescă, sêu la Casaci, nu lipsește nici uă dată d'assupra capulă loră (over his head) uă icónă invellată și cu uă candellă totu-d'a-una ardetoriă. Incătă despre mine, eu steteam din oppositulă loră, ținendă crucea, și încungiratulă de tovaroșii mei și de căți-va din preuții și diaconii curții, cari sunt fôrte puținii la număr. Înălțimea sea beilulă făcu scurtu unu semn po-

(*) Passagiuulă este atâtă de obscură, încătă nu culegămă a încerca uă traducțiune: „and taking a spoon, he swept round the whole dish with it, and ate of the gathering“ . . . a sterge unu talerulă cu uă lingură? Se pare, că d. Belfour nu înțelesese bine aci originalulă arabu. — Red.

stelnicului (Bostanjik), carele veni și ne conduse la unu locu in suffrageriă (pantry) ca să prân-dimă, in care timpu crucea a ținut'o unulū din clerici. După aceia m'amū întorsū și i-amū luat'o. Banchetelū urmându înainte, și mîncări pro-spete inlocuindū pe cele servite, așa se prelungi pone'n séră, cândū toți s'aū sculatū pentru a mul-tumi. Domnulū nostru Patriarculū bine-cuvîntă mésa și pe beiu și, luândū licența de plecare, ne-amū întorsū in carretă la monastire.

A descri venerabila demnitate a beifului, cu-noscînțele sêlle, excellența bunului seū simțū, pro-funda sea familiaritate cu autorii vechi și mo-derni, păgâni, creștini și chiarū turci; bravura și abilitatea sea militariă, va întrece puterile pri-ceperii omenesci. Adevurulū e, că ellū a adjunsū pe anticii imperați ai Greciei, ba i-a și intrecutū: căci perfecțiunile sêlle sunt celebrate in tótă lu-mea, și fecunda-i generositate și acțiuni illustre, sunt cunnoscute bine nu numai patriarcilorū și me-tropolițilorū, preuțilorū, călugărilorū și laicilorū, in biserice și'n monastiri, ci chiarū agalele, ne-guțitorii și alți Turci, chiarū dervișii și meseri-așii, aveaū obiceiū de a jura pe capulū lui. Cu tôte astea, ellū fu mai totū-d'a-una și este încă unū obiectū de urră pentru ei, și e imposibilū să se pôtă apera și a mîntîne in possessiunea domniei. Precum amū dîsū, illū cunnosce tótă lu-mea. Imperații și boierii moscoviți se laudă de priimirea unei scrisori de la ellū și o plimbă prin mîne cu cea mai mare venerațiune, cea ce este uă consecință a reputațiunii ce-și făcuse, că iu-besce fôrte multū bisericele și monastirile, și e caritosū pentru toți. Regele și boierii poloni illū stimedă de asemenea. Chmielnicki allū Căzaci-lorū i-a luatū fêta (Akhmil and the Cossacks ha-ve taken his daughter). Hanulū și Tătarii illū iu-bescū peste sémă. Imperatulū nemțescū, regele Ungariei (?) și Venețianii îi sunt nu mai puținū pré-affecționati. Ellū tipări in timpulū seū unū mare numărū de cărți bisericesci, manualuri de devoțiune și commentarii, éra pentru poporulū seū in Moldova opere in limba română. Mai'na-into poporulū citia rugăciunile numai in limba Serbă, rudă cu acea russescă, căci in Bulgaria, in Serbia, in Terra-Românescă, in Moldova, apoi la Cozaci și pone la Moscva, se citește totū serbe-

see, in care tôte cărțile lorū sunt scrise. Dar limba Muntenilorū și Moldovenilorū fiindū acea română, ei citescū serbesce fără a înțelegge. Pen-tru acéstă rațiune, beifulū zidi longă monastirea sea unū mare collegiū românescū (for them . . a large college) de pîtră, și publică cărți in limba română. Serbi, Bulgarii, Cozaci și Muscali vor-bescū totū in uă limbă, differindū numai prin e-tate (? only differing as to age) și prin particu-larități locale, dar cărțile și scrierile lorū sunt tocmai acelea-și.

§ 10.

IAȘI.— MONASTIRI.

Mercuri diminéța, allū noulea din Ishbat, be-ifulū, carele se îngrijia pentru totū ce priivia li-nisceea și comfortulū domnului nostru Patriarceū, îi trimise prin menționatulū Slugiărū uă feregea (*farjîyya*) de lână négră blănită cu samuri, unū caftanū (*Caftan*) de satinū, și bani pentru chel-tuiala croitului, mai promittendu-i de a plăti tôte datoriele selle. Aceste daruri servitorii le addus-seră strînse la monastirea noastră.

Sâmbeta egumenulū monastirii domnesci, nu-mite dupre cei trei Ierarchi, trimise uă invitați-une domnului nostru, și noi mersemū la ellū in trăsura. Acea monastire e cu deosebire fru-mosă, și pare unū castellū, fiindū incungūrată din tôte părțile cu muri de pîtră. De assupra porței este unū turnū pentru clopote și pentru orolo-giulū orașului, care e de ferrū și cu rôte mari. Clopotele sunt atternate d'assupra, pe grindī de de lemnū. Mașina orologiului imple uă jumetate din uă cămăruță (*small room*). Ea are uă vérgă de ferrū, care intră prin accopereméntū și trece in susū pone la culmea clopotului celui mare, către carele e aplicatū unū greū ciocanū de ferrū. Cîndu-i vine timpulū să battă, uă mare buccată de lemnū esse din arculū turnului, avéndū ressorte, prin cari se punū in mișcare clopotele cele mice, cea ce se numesce larmă (*Alarum*), pentru a pre-veni atențiunea poporului, că urméză a batte ôrele; atunci vérga menționată e trassă in josū prin rôte, ciocanulū de uă dată se ridică și cădëndū pe marginile clopotului, produce unū sunetū, ce se a-ude in întregulū orașū.

Biserica e în mijdă-locul monastirii (*). Refectoriul are de assupra-î uă cupolă de pētră. *La uă mică distanță de la monastire, lōngă băi, pe mahulū marelu lacū numitū „heleşteū“ sēū pescăriū, este magnificulū collegiū, ziditū de beilū.*

Dumineca assistarămū la serviciulū divinū în propria noastră monastire. Egumenulū celebrei monastirii numită Galatā, dedicată Înălțării lui Christū, și zidită de Petru-vodă, veni și invită pe domnulū nostru Patriarcū să-î onoreze cu uă visită. Patriarculū merse acolo în *saniū cu patru cai negri*, căci picase uă mulțime de zăpadă și frigulū era atât de extremū, încătū degetele noastre cātū p'aci era să cadă. Monastirea e de parte de poliția cam la uă oră și jumătate. Îndată ce începurămū a ne apropia, aū trasū tōte clopotele și aū urmatū pone la intrarea noastră în biserică. După ce assistarămū la liturgiă, amū mersū la mēsă. Sēra ne întorserămū la monastirea noastră: ērăși aū trasū clopotele, ponă ce ne-amū depărtatū de totū. Clopotnița e de-assupra porței monastirii.

Joi, în carnavallū, egumenulū monastirii Înălțării, cunnoscută sub numele de Barnoski-vodă (Voivode Bonoska), veni să invite pe Patriarculū. Merseămū și acolo în *saniū cu patru cai negri*, ce ne trimisese. Nicī-uă-datā nu-mī potū aduce aminte fără unū oftatū plăcerile trecutului, necontenitele plimbări alle patriarculū, cândū în carretă, cândū în saniă, cu crucea innaintea-î, cu capii monastirilorū la drēpta și la stānga, și cu amēnduo mānele intinse pentru a bine-cuvēnta poporulū de prin strade și uliciōre, sub ochi Tureilorū.

În Iași este unū edificii pentru băi, ziditū de Vasile-vodă pe planulū băilorū turcesci, cu cupole și cu marmură în abundență, și împărțitū în frumōse cabine sēū chilie. Ne băiarămū acolo de mai multe ori. Vodă mai zidi încă în unulū din palaturile sēlle (one of his palaces), pe lōngă apartamentele Dōmnei, uă altū superbū baia, pentru usulū lorū propriū, cu unū pavimentū de marmură și mai multe fontāne, în cari apa se adduce de la lacū în cărruțe. Cândū mai în urmă vodă

fu băttutū pentru a treia oră de către inemicii sei și familia sea se retrase, acēstă baia fu încălđită pentru Aga Vistieriei (Aga of the Treasury) și noi amū usat'o atunci mai de multe ori.

După ce visitarămū bis-rica monastirii, amū mersū la refectoriū. *La orī-care banchetū în acēstă țerră, mai'nainte se bea uă cupă pentru beilū.* Cu ocasiunea de față, patriarculū se sculă cu cupa în mână, dicēndū: „Prin mijdū-locirea Mai-„cei Domnului, pré-curata și pururea feciōră Ma-„riā!“ ēră tōtă adunarea respunse: „Prin mijdū-„locirea î, iértă-ne și ne scapă, Dōmne!“ Apoi ellū dīse: „Prin puterea Crucii!“ și cei-l'altī repetiră ca mai'nainte. Apoi: „Prin rugăciunile āngerilorū și meritele Sāntilorū și alle Martirilorū!“ după cum este arretatū la Κορυδαίων în timpulū sacrificiulū; ēră toți cei-l'altī repețiau necontenitū: „Prin mijdū-locirea etc.“, pone la sfērșitū. Atunci ellū dīse: „D-deū să protege pe iūbitorulū de Cristū suveranū (Sovereign) Vasile-vodă „în sānetate și'n fericire, dempreună cu Dōmna „și fiu-seū!“ Mai prelungindū rugăciunile sēlle pentru beilū, ellū desertă cupa stāndū, și apoi seșu josū.

Acēstă monastire Barnoski-vodă și altele duo St. Sava și Galata, sunt închinatē (are feoffs) Patriarculū de Ierusalemū, pentru a căruī sānetate s'a beutū uă cupă totū cu ceremonialulū descrișū mai susū, Patriarculū nostru stāndū în piciorē pone la sfērșitulū rugăciuniī de toast. Apoi după ce adunarea repetă și pentru ellū *Πολυχρόνιον* ulū cu tōte alle sēlle, ne-amū întorsū în arabā (the Arabah) (*) la monastirea noastră. În acēstă țerră nu se cade ca unū patriarcū să éssă affară fără mantiā și pe josū.

La reversarea țillei, vinerea, merserămū să vedemū pe Innălțimea sea beilū, carele cu toatā curtea sea eșia atunci pentru a visita pe mitropolitulū moldovenescū Varlaam (the Metropolitan of the Town Brlam), fiindū bolnavū.

Să observămū, că Innălțimea sea beilū Vasile-vodă ține divanū în toate țillele; înse divanulū de sāmăta în speciū pentru judecāfi criminale, osāndindū la moarte pe uccidāși și eliberāndū pe cei desculpați. D-deulū A-totū-putermcū n'a creatū

(*) Traducătorulū englesū, observāndū că descripțiunea tuturorū bisericilorū se assēmānă, lasă forā traducere acea a Monastirii cellorū Trei-Ierarchi. Noi o vomū reproduce a-parte cu uă traducțiune directă din limba arabă.— Red.

(*) De unde provine: arabaiū sēū cărrușū.— Red.

pe fața pământului unu altu poporū mai vișosū decâtū Moldovenū, cari toți sunt ucciđași și furī. Registrulū de judecăți (register of judgement) constată, că in cei aproape 23 de annū ai domniei beilulū Vasilie, furū pedepsiți cu moartea peste 40.000 de tălharī; și cu toate astea pentru prima crimă ellū nu omōria, ci numai pedepșia cu bătaie, torture și punere la stălpū (pillory), și apoi ū lăssu liberī; pentru a dua crimă tăia uă urechiă: pentru a treia crimă cea-faltă urechiă; și abia pentru a patra crimă pune la moarte. Noi inșine vedurămū aci unū lucru de orōre: Moldovenū osāndescū la moarte pone și pe preuță lorū. Și cu tōtā asprimea beilulū, reulū totū nu se ma îndrēptā.

Femeiele și fetele sunt lipsite de orī-ce modestiā și cuvīnță (character); deși beilulū le tăia nasurile, le pune la stălpū și adesea le innecă, incātū mai multe mīe au peritū; dar toate astea nemica nu adjutā pentru îndreptarea moralitățī lorū.

Sāmbeta in septemāna albă, incependu-se lāsatulū de brānză, se obicīnuesce aci de a da dru mulū (to release) la toți cei inchiși; căci in prima vinere a Postulū se inchidū tribunalele și judecățile, și beilulū nu se mai arretā decâtū in biserică, necontentitū in postū și in devoțiune, precum și toți nobilii și curtezaniī seī.

Lunea Purificațiunii, demāneța, eșirāmū pentru a vedē pe căpitanulū de dārābanī (the Police-Superintendent of the rounds) (*), carele avea bārdă și bețū (the halberd and the staff) pentru a inflige lovituri acellora, ce arū āmbila beți in publicū, seī arū commute vre-unū scandalū; totū ellū cāntāresce duple taxā toate lucrurile de māncare, cari in toute aceste țerre se vindū de precupețe.

Postulū cellū mare e foarte păzitū de către Curte și clasele celle de susū; dērā poporulū de josū nu păzescē nici unū postū, nu face nici uă rugăciune, pare a nu ține nici uă religīune. Ei sunt creștiniī numai cu numele; și preoții lorū le dau pildā de a petrece nopți intregē in desfrēnări și beție. Amū fostū marturī ai acestorū scene in Moldova, dērā in Țerra-Romānescă, pe care D-șei s'o pădēscă, e cu totulū altū-felū: religiozitatea locutorilorū, moderațiuneu lorū și buna purtare, sunt extreme.

Dupā rugăciuni ne puserāmū la mēsă, pe care nu era nemica alta decâtū fasoale de secū, linte prăjită cu uleū, și nește legume ferte in apă cu nițică sare. Astū felū e nutrimentulū călugērilorū de peste annū. Incātū despre vinū, ei nici uă datā nu-lū gustā, și chīarū uleulū se întrebū-înfēzā numai sāmbeta și duminēca. Beutura lorū se face din mere. (? cider). Pentru noi, beilulū orēnduia, miercurile și vinerile, in cursulū postulū, in a cărui eramū in prima septemānă, bere și idromel (beer and mead). Nimene in acēstā țerrā nu bea apă curatā, doarā foarte puținā. Orgeata și sesamulū le sunt cu totulū necunnoșcute. Ba încă și untū de lemnū și masline se adducū aci de către neguțitori din Rumelia, precum și pepeni, lămāie, harpacașū, etc. Uă oca de untū de lemnū se vinde cu 1/2 de leū (half a piastre); uă oca de masline 1/4; pepeni — 1 1/2 . . (*) uă oca de mazere mică (small peas) custā 1/4 de dolarū, căci aice acēstā legumă nu se cultivā, și o mănāncă numai cei avuți.

§ 11.

IAȘI.— PRODUCTE.

Legume, precum sfeclă, aiū, cēpă, usturoiū, nu essū pone pe după Pasci. Căci in cursulū postulū nu contenesce a ninge și și nōpte, și demānețele pământulū e tare ca marmurā, mai cu sēmā pe drumuri și strate. După aceia, cāndū resare sōrele și se face caldū, ghița se topesce, noroiulū se mōiā, și devine chīarū impraticabilū pentru trāsare. In monastiri și casele cellorū avuți sunt beciuri seū cellarie cu voluminoșe bolți de pētră, ceia ce se dice romānesce „pivniță“ (Benimja and Benisa) și servesce pentru buți cu vinū, avēndū totū acollo locuri pentru plantatū și semenatū (herein they lay their barrels of wine, and there are also places within them for planting and sowing). Mai nainte de a sosi ērna și de a cādē zāpadā, se face approvisiunari de aiū și de cēpă. Țelina e aici fōrte abundantā și dulce, fiindū semenatā in beciuri, precum și sērāmū mai susū, și crescēndū acollo aperatā de frigū. Moldovenii o smulgū cāte-uă-datā fōrte tēnerā, in timpulū ernei, și o mănāncă mai cu sēmā

(*) Veđi documentulū publicatū in partea 1, p. 171.—Red.

(*) Urmēzā cāteva cuvinte netraduse de Belfour.—Red.

în Postu. În monastiri, după cina de miercuri séra, nu se mai mănâncă pone vineri séra.

După Vespere din sâmbeta, Innălțimea sea beîlul trimise pe vechilul (Vakil) său ministrul său, Slugiarul, pentru a întreba despre sănăta-tea domnului nostru patriarcu, și pentru a-i spu-ne că, cu permissiunea sea, dorește a merge la monastirea Galata, cu scopu de a asculta litur-gia acolo în ziua următoare. Pentru provisiunile selle de postu Slugiarul îi adduse pe spinarea soldaților uă balercă cu untu de lemn, una cu limonadă (lemon-water), unu sacu de orez, unul de hârpacasu, unul de linte, unul de fasole, u-nul de meiu, etc.

La finea Matinelor de duminică, Slugia-rul reveni cu *carreta domnescă, îmbrăcată în roșu cu galone de argintu (lined with red cloth and silver lace)* și trasă de șesze cai castani, și apoi merșerăm într'ensa, investiți în odějdiele năstre, la susu-șisa monastire. Intrându în biserică, gă-sirăm acolo pe toți capii monastirilor, fiindu obiceiul lor de a servi în corpore, de câte-orî beîlul assiste la liturgiă. La încetarea sunetului de clopote, intră beîlul însoțit de dăma și de fiu-seu Stefanu, și liturgia fu celebrată cu mul-tă solemnitate. *Cântarea fu foarte frumoasă: din partea dreaptă a corului rugăcunile se cântă în grecesce și totu de uă dată din partea stângă în romănesce.* După liturgiă beîlul se retrase cu pa-triarculu într'unu apartamentu, unde conversă împreună pone ce s'a pusă măsă. *Banchetul fu somptuos și servit cu uă așa abundență, încâtu vinul și mănăcările aru fi ajunsu pentru a să-tura uă miă de omenî, ceia ce se întimplă la tote mesele, urmate după publica assistare a beîlului la uă liturgiă.*

După Vespere beîlul plecă în carreta sea, sunându clopotele pone ce s'a perditu din vede-re. Acesta fu pentru noi uă dî adevăratu me-morabilă, și eu revin cu plăcere la splendărea ceremonielor și desfătătăria cântare a băeșilor de casa beîlului (*delightful singing of the boys be-longing to the Beg's household*), cari se întreceau unul pe altul pentru a răpi audul ascultăto-rilor.

Inturnându-ne la monastirea năstră, trecu-răm pe longă întinsul lacu său „Khalistao“ din

dosul palatului domnescu, destinat pentru no-bilul peșce numit romănesce (?) „Effendiko“, foarte scumpu, mare, și conțindu sementa iere-lor. *Lacul în acea dî era înghiațat, și boierii se plimbau pe ellu căllări între Palatu și monasti-rea Galata.* Când locitorii vrea a lua apă din lacu său a-și adăpa dobitocele, ei tăia în ghiță cu topore uă speciă de puțu pone ce esse apa, care indată pe urmă érași înghiațată. Pescarii facu totu așa, cându prindu peșci pentru trebuința be-îlului. În acea dî ne fu prezentat unu mare măr, aromaticu, frumosu la culore și gustosu, numit „Vasiliko“ adecă măr domnescu (Royal) și con-servat în becîuri în paia: ellu duréză pone la timpul cându esse noue mere. Ne fură presen-tate, de asemenea, persice, prune galbene și ci-reșe, conservate în zahăr, și pe cari le-ai fi cre-đut chîar acum cullese, așa érau de prospete și gustose.

Longă monastirea St. Sava este uă altă mo-nastire, numită St. Parasceva, cu uă frumoasă bi-serică, și carea e în mânele călugărilor din mun-tele Sinaiu. Pe zidu, de assupra ușei biserice, e imaginea Sinaului, muntele lui D-đeu, unde Moî-se a vorbit cu Creatorul; mai susu e imagi-ne monastirii.

În Iași, poliția foarte întinsă, se đice a fi tre-đeci de biserice. Locitorii dătorescu salubrității aerului și dulceței apei superioritatea acestui o-rașu peste totu restul Moldovei.

În séra duminice a patra din Postu, beîlul înseînță pe Patriarcu despre intențiunea-i de a assistera a duoa dî la liturgiă la monastirea Bar-noski. În dimineța următoare după Matine veni carreta domnescă, și noi merșerăm la monastire și îmbrăcarăm pe Patriarcu în vestmintele selle. Atunci clopotele începură a suna și beîlul veni cu uă suită mai frumoasă decât la prima occa-siune, căllărind pe unu mare armăsar turcescu suru, împodobit cu uă mulțime de galone de aur și petre scumpe. În acea dî am citit eu Evan-geliul. În tote aceste țerre ómenii se mira multu de maniera cum citim noi grecesce, căci numele nostru la densu e în desprețu.

La liturgiă fură preșenți patru metropoliți: vladică localu, mitropolitul Sofiei, Velasie me-tropolitu de Naupactu în Morea, și unu vladică

georgiană, de currându sosită dela Moseva cu uă abundantă collectă de elemosină. Ellă se recom-menda a fi episcopă peste uă biserică in țerra Dadianului, unde se conservă uă cămășă a Maî-cei Domnului. Pe acéstă basă, affară de uă im-mensă contribuțiune in banî, țarulă îi mai dede corona de Kalimetri și tôte parafernaliile de Ar-chiereu (the crown of Kalimetri and all the pa-raphernalia of a Chief Priest). Ellă purta in pu-blică haîne de pěră și de cânipă.

De aci Patriarculă fu condusă in carretă la curte la ună banchetă princiară asemenea celui descrisă mai susă, și sêra ne întórserămă la mo-nastirea năstră.

In sêra de Joia Pocăinței s'au făcută nesce Matine solemne și au sunată clopotele la a doa oră din nopte. De'ntăiu sacristanulă lovi cu ună ciocană de lemnă de trei sute de ori, oprindu-se după fie-care sută: apoi au trasă tôte clopotele de metală de uă dată și au urmată multă timpă. Noi lăssarămă biserica după a șesă oră din nopte. După celebrațiunea liturgiei înainte de a-mé-đi, meraserămă la mésză și amă beută vină.

Sâmbeta beilă éroși inșiință pe Patriarculă că a duaă đă va asculta liturgia in biserica St. Nicolae de longă Palată, numită biserica domné-scă. A duaă đă ellă ne trîmisse carreta sea. Venindă la biserica, amă îmbrăcată pe Patriar-culă și se începu liturgia, după dorința beilulă. Eă amă đisă *Εὐλόγησον Δέσποτα*, érá preutulă de serviciu: *Εὐλογημένοι*. La începutulă rugăciu-ni de sêră s'a đisă: „Bine-cuvintéză pe D-đeă, „o sufletulă meă!“; apoi urmă *Συνέπετε*, apoi *Μέρος φανερόν*, apoi *Εἰσοδος*, și atunci intră beilă, venindă pe josă de la palată. Noi nu ne-amă dusă să-lă întimpinămă după obiceiă, pentru că începusemă liturgia; dérá cândă ellă se puse de-nainte tronulă seă, Patriarculă illă bine-cuvin-tă de trei ori, precum și pe fiulă seă. Apoi finindă liturgia, ne-amă pusă de amă dejunată, după ce Pa-triarculă đise rugăciunea pentru beă; și amă be-ută ce-va vină. Retrăgându-se beilă, Patriarculă illă însoți pone la palată. *Acollo se dede ună ban-chetă și adunare (banquet and assembly), mai mare decâtă obicinuită, fundă duminică. Cândă se ad-duceau bucate dela cuhnă, băteau tobe, sunau fluere și trâmbițe, și bucuria festivă era forte ma-*

re. Banchetulă și musica turcésză nu încetară po-ne sêra, cândă ne-amă întorsă a-casă

Observăți, că pe la miđă-loculă acestei lune Adar Moldovenii plantéză persici și altele asse-menea, precum rosari etc.; și séménă fasóle, cé-pă, aău, și așa mai departe. In acestă anotimpă se adducă lámăile din Rumelia și se aşéđă in be-ciuri, invállite fie-care in hărtiă. *Uă oca de ro-die (pomegranates) cóstă ½ leă, căci pré-putină se adduce in aceste părți.*

Sâmbeta, eşindă după liturgiă din biserica cam la améđi, patriarculă fu precesă cu torțe la cimitiră de longă biserica, fiindă că uă persónă o ceruse, đicându: „*Tată-meă porunci cu limba „de morte, ca in trei annă după morteă sea să fie „deschisă morméntulă seă, și ună mare preută, seă „Patriarculă, déca se va găsi vre-unulă, să fie in- „vitată a pronuncia de assupra-ă rugăciunea de ab- „soluțiune și remissiune.*“ Decă, îmbrăcându pe Pa-triarculă in *Ἐπιτοχήλιον* și *Ῥυοφόριον*, amă in-cepută rugăciunile.

§ 12.

IASI.— SERVICIULĂ FUNERALĂ.

După ce cântărețiă au cântată versetele mor-tulă, Patriarculă a đisă rugăciunea de absoluți-une, și *Συγχώρετε* seă Remissiune, vêtsându aă-smă peste corpă. Apoi meraserămă la Refectori-ulă monastirei, unde familia mortulă a făcută *Μνημόσθρον* pentru ellă, aducându la mésză uă tavă mare cu totă felilă de bucat, cu cărnuri și vină. La toți cei de față se dede câte uă lumânare grósă. Apoi Domnulă nostru Patriar-culă se seulă in picióre dinpreună cu toți, și đise *Εὐλόγητος ó Θεός ἡμῶν*, și „Sântă este Dom-nulă;“ érá cântărețiă cântară câte-va versete pen-tru mortă. Diaconulă atunci, in allă seă *Στοι-χάριον*, tămăiă cu uă cădelniță de argintă adu-narea, și đise „Aă misericordiă de noi, O Dum-neđeule, după marea ta misericordiă; și de suf-fletulă servitorulă teă, care dórme in mórte!“ érá Patriarculă đise rugăciunea pentru mortă „O Dumneđeulă sufleteloră năstre.“ Terminandă rugăciunile, luminărele fură stinse și mănćările fură împărțite la toți, in timpă ce noi rugamă misericordiă pentru sufletulă celui eşită din vi-

etă. După cină, fiul distribui prezente pe la oameni: astă-feliu fiind obiceiu în Moldova și Terra-Românească, în privința *Μνημόσυνοῦ* lui. În intervallul noi recitarăm Matinele, Terța, și Nenele. În dată ce ne scularăm de la mesă, a tras clopotul cellui mare, ceea ce este aci un semn al morții cui-va. În acea monastire, în care familia dorește să-l îngrope, ea poruncește sacerdotului să tragă clopotul cellui mare pentru a se aduna preșii tîrgului la ceremonie. Acesta se face pentru oameni auți sîi de un nîm cu influență, ăra cei săraci se înmormîntă fără trasul clopotelor, fără ca cine-va să-l bătă capul de ei.

La semnalul clopotului, șes preșii din monastire în alle lor *φελώνια*, și doi diaconi cu cadelnițele apară la casa reposatului pentru a-l duce la grăpă, înse, după obiceiul acestei țări nu mai degrabă decît peste doi sîi trei zile după morție. În mormîntarea se face fără sîri și cu feta neacoperită. Priveghierea se face cu făclie aprinse în jurul cadavrului, și și nopte; și oricare preșiu voese atunci, intră în cameră și citește evangeliul dela început pînă la sfîrșit, și nu uă dată sîi de doi ori, ci de mai multe ori, de la momentul morții pînă la allă înmormîntării. Cîte-ua-dată se întimplă cîte cincideci de preșii sîi diaconi, cari se grămădesc pentru lăcomia darurilor ce li se fac.

Persona, allă căruia serviciu funeralu noi făceam, era un bătrîn respectabil, originar din Iconia, fiu și nepot de eniceri. Ellu însuși fusese enicer, dar venind în Moldova, îmbrățișă creștinismul, se boteză și se căsătorie. Hatmanul (Khatman), fratele beului și allu sîi prim-ministru, i-a fost naș. Pietatea ce desvîlase neofitul și asiduitatea sa în rugăciuni fură nepilduite. În momentul morții sîi ellu datoră la nesce negușitori turci, și de aceia hatmanul trimise pe dată să-i sigileze lucrurile, luându-se numai vrîă 20 de galbeni pentru ceremonie îngropării. Prin testament succesiunea rămînea la ereșii, înse, în urma plății tuturilor datorielor. Invitațiunii fură trimise la toți negușitorii orașului să se adune și să asiste la procesiune, mai cu seamă pentru a înfrunta pe Turci.

În adevăr, înaintîndu-se cu cadavru pe stra-

de, preșii de preșii și torțe, ei se opriau de naintea tuturilor locuințelor turce, puneau jos sîriul și făceau de-assupra i rugăciuni în gura mare; apoi intrară în biserică și depuseră sîriul în mișloc, trăgîndu clopotul. Cîndu clopotul încetă, noi am îmbrăcat pe Patriarcu în mantia sa și am intrat în biserică. Apoi luîndu de la noi *Επιτοχῆλιον* și *Ἐμορφιον*, ellu stătu la capul cadavrului, a căruia față era neacoperită, ăra pe peptu avea uă iconă. De aci luîndu dela diacon cadelnița, ellu tîmăia peste cadavru în forma crucii, apoi către ușa sanctuariului, dicîndu *Εὐλόγητος*, pe cîndu cîntăreșii începeau a cînta imnul funeralu. După aceia ellu tîmăia corul din toate părțile, pe preșii și pe laici. De aci tîmăia cadavru pentru a doua oră, și întorcîndu-se către resăritu, făcu semnul crucii pe frunte de trei ori. Apoi se sui în strana sa, cîntăreșii cîntîndu în totu intervallul alor „Taubă“ (their Taubă) și „Miluesce-ne, Dîmne!“ astă-feliu încît cîntarea și tîmărirea să fie în acord. După aceia în același mod fu executat *Κάων* ul. Prima dintre Declarațiuni fu recitată de însuși Patriarcu.

Episcopul ce asista luă atunci cadelnița după Patriarcu, tîmări de doi ori în gîrul cadavrului, către ușele sanctuariului și către cei preșii, și apoi făcu semnul crucii ca și Patriarcu. De aci făcu de doi ori uă *Κορώνη* către Patriarcu, și stătu la locul sîi. În timpul cuvenit ellu recită a doua Declarațiune.

Totu astă-feliu făcîră toți preșii asistenți, fie-care la rendul sîi, pînă la Sîntare (the Kissing) Ceremonia se execută așa. Diaconul de serviciu cu cadelnița înainta pe rîndu către unul din preșii și luă tîmări de doi sîi de trei ori, pînă ce acela lua de la ellu cadelnița și apoi, la finitul officiului, i-o da înapoi, tîmăriindu-l și pe ellu de doi sîi de trei ori. Totu preșiu ce tîmări, recita Declarațiunea, care se cuvenia pentru acelu moment, pînă ce toate au fost recitate. Ei nu uita nici uă dată de a tîmări tronul beului.

Apoi Patriarcu se pogoră dela locul sîi pînă aproape de capul cadavrului și citi Evangeliul. Se obișnuiește ca veduva, copii și nîmul reposatului să stea în genuchi sub cartea

Evangeliei în timpul lecturii. De aci ellu citi rugăciunea Remissiunii și, innaintându la icona pussă pe peptul mortului, făcu trei *Metánoias* către resăritu și apoi o sărută; după aceea mai făcu alte trei (metănie) și se sui la locul său.

Atunci veniră episcopul și egumenul, fiă care dela locul său, sărutându icona și făcându *Metánoias* asemenea Patriarcului. Apoi totu așa preuții, diaconii, călugării, doi câte doi. Doi din familia său amici ai reposatului steteau la duo laturi ale bisericeii, împărțind seracilor, spre marea lor bucurie, elemosina învelltă în hărtia ori în basmalle cu frângiuri. La finele serviciului, intrându în biserică în processiune cățiva boieride frunte (the principal persons in the function), doi câte doi după trépta boieriei, luară cadavrul și-lu depuseră în grópă, affară din monastire. Noi remaserăm în biserică, așa fiindu obiceiul.

Déca reposatul fu foarte bogat, atunci rudele ieau pe toți cei prezenți la mesă în casa lui. Apoi se servece uă mare tpsiă cu colivă (boiled meat) și se face distribuțiunea de făclie. Preutul dice: *Εὐλόγητος*, apoi *Θροπάρια* pentru mortu; diaconul, dupo tămăere: „Aibi misericordia de noi, o D-deule!“ etc., commemorându pe reposatul; arhieredul recită *Εὐχην* sau Rugăciunea și, cântându, urmază înainte distribuțiunea colivei.

§ 13.

IASI.— REVOLUȚIUNEA.

În a cincea duminică din Postu assistaram în la rugăciuni în monastirea noastră, éra Innălțimea sea beiful însușit pe domnul nostru Patriarcul, că va asculta liturgia în monastirea lui Aron-vodă (Haroun the Voivode) affară din poliție. Inse în următoria demănătă ellu appăru foarte superat, nu scim pentru ce.

Observă, că clopotul de ferru din monastirea domnescă (*Effendi Convent*), dela începutul lunei Adar pone la 10 din aceiași lună, batte 12 ore în zi și 12 în nopte, éra după 10 a lunei se schimbă și batte 14 ore în zi și 10 în nopte.

Acum sosi uă nenorocire, care opri pe beiful de a se mai arreta în public în acea zi.

Ellu se retrase anume din următoria cauză. Unu preuț-duhovnicu îi adduse uă hărtia, doveditória că boierii, călcându jurământul lor, au conspirat cu „*Megas Logothetes*“ adică Innaltul Cancellariu (*High Chancellor*) pentru a omori pe beiful. Cu dece dille mai nainte, logofetul, prin stratagemă, fugi la regele Ungariei (the Kral of the Majars) și la Mateiu, beiful Țerei-Românesce, și accusă acollo pe Vasilie de a avé intențiunea de a cuceri cu sabia și prin ajutoriul Căzacilor ambele țere, Ungaria și Muntenia. Amându principii se infuriază foarte multu auzind acestea și dederă logofetului uă mare ôste, cam la 30,000 de ômenii, pentru a merge contra lui Vasilie și a-lu pune la mörte. Logofetul se declară vasallu allu lor (had made a perfect submission) și fu convenitu ca ei toți să fie una. Logofetul fu întellesu cu capii armatei moldovene, ca ei să nu întârzie de a pune mâna pe Vasilie, în Duminica Florielor (Palm Sunday) în timpul liturgiei, în monastirea Trei-Ierarchi, unde obiceiua totu-d'ana de a petrece serbătoria Florielor în veselie și festivitate; și apoi trântindu-lu într'unu bec, acollo să-lu și omore. Dară A-totu-puternicul D-deu nu permise acesta, ei-lu preveni despre conspirațiune prin supra-șisa hărtia, depărtându dela ellu nenorocirea în favorea carităților și binefacierilor selle, răspândite în toate părțile lumii.

Pe dată ce Vasilie descoperi acestea, ellu își inchise curtea, éra familia sea cu totă avuție și altele o trimise la castellul numitu Hotinu (Khotini), longă fruntăria Poloniei, addunându-și acollo ostile selle, cari inse toate îi erau necredincioase și rebelle. Așa déra, retrăgându-se în castellu, ellu trecu de acollo flaviul, în sâmbeta septemănei luminate, și intrându în hotarele Poloniei, se opri în locul numitu Kamenita (Kamenitsa). De aci ellu trimise scrisori la Constantinopole cu detalie despre câte s'au intemplat, și mai trimise după adjuție către Chmielnicki, hatmanul Căzacilor, și către fiul lui, ginere-său, tinerul Timoteu. Trimise de asemenea după assistență și la hanul Tătarilor.

Mai nainte de a purcede din Iasi, Vasilie supuse mortu trei persine, fosti capi ai armatei selle, unul dintre cari fu „*Sirdar Elesker*.“ Vasilie îi fuse nașu și Dómna nașă, și-lu iubiă peste me-

sură. Beîlul nu ascundea dela ellu nici unul din secretele sêlle, admittându-lu în cea mai intimă și mai gingașă familiaritate. Uă dată fiindu trimisă ambassadoru către regele ungaru Rakotzi (Rakotus), ellu pe locu se sili de a negocia cu regele de tronarea beîlului, încredințându cumcă Vasile stăruiesce cu bani pe longă Turci, ca frate-seu să fie numit rege alll Ungariei, ceia ce Rakotzi a și creșut. Uă a doua oră fiindu trimisă ambassadoru către Mateiu-vodă din Țerra-Românească, ellu eroși prin viclenia și minciune se apucă a încredința, cumcă Vasile cumperă pe Turci pentru a pune pe fiu-seu Stefanu pe tronul Țerei-Românești. Mateiu îi dade creșemântu și ellu, și intră în correspondință cu regele Ungariei, invoindu-se ei cu toți de a pune prin mișdulocele și puterea lor beîu în Moldova pe supradissulu logofet. Decî logofetulu nu inceta de a trimitte mesagie, de a intriga, de a face tôte silințele, pone ce atrase în partitul seu pe toți omenii cei mai însemnați din Moldova, cari urriau forte multu pe Vasile și pe nobila sei de'npreună cu toți Grecii ai lor.

Mai era și unu altu motivu alll urrei lor în speciă pentru Vasile, anume unu nepotu alll seu de frate (a nephew), alll căruia nume mi-mă adducă a-minte, și carele înșellă patru mîie de fete (!abused four thousand girls); era părințu, plângendu-se contra-i, n'au fostu în stare de a proba crimele sêlle, căci ellu avea obiceiul de a forța casele în întunericul nopții, răpind fete, și făcendu mai multe asemenea tirannie.

În timpu de trei ani logofetulu nu inceta cu conducerea uneltirilor sêlle, pone ce își adjunse scopul, reușind în Constantinopole de a căpetia invoirea Turcilor. Nu de multu timp, chiamându-lu la sine, Vasile îi încredință spre păstrare 10,000 de denari (dinars). Atunci ellu își formă planul de a trimitte pe nevêsta sea la unu sat depărtat, era peste puțin după aceea arreta beîlului uă scrisore, prin care ea se plangea de a fi forte bolnavă. Beîlul îi permise de a merge la ea. Încă mai înainte ellu își bătuse joc de beîu, făcendu-lu să licențieze trupele străine, ce le ținuse mai mulți ani în soldă din Grecia, Serbia, Bulgaria și alte țerre, as-

sigurându pe Vasile că nu are nici unu inemicu de care să-lu păzească acelle truppe. Apoi plătindu-le din bani, ce-i dedese spre păstrare beîlului, în fie-care sâmbătă dimineta în cursul Postului desființa câte unu număr de steguri (banners), pone ce îi congedia pe toți, și astu-feliu își realisă planul cu desevêșire, căci trupele sêlle naționale erau tôte necredincioșe beîlului.

Purcederea lui Vasile din Iași fu joî în septemăna Florielor. Să nu fi trimis ellu pe nepotul seu cu uă ôste pentru a desființa unu mare podu de pe drumul inemicilor sei, ei l'arū fi prinsu pe locu în țerră. Prin acestu mișdu-locu ellu îi întârziă cu vr'ua duo zile, pone ce aū dresu podul, și atunci era deja pre-târdu. Să fi vedutu frica și consternațiunea produsă prin plecarea leului din cușcă; căci toți orășenii devenira hoți și furî. Neguțitorii și principalii cetățeni, adunându-se într'unu corp, transportară lucrurile lor cele mai de prețu prin monastiri, și se fortificaū acolo, rădicându uă circumvalațiune de carre și trăsuri în gîurul fie-cări monastiri. Pe câtu se temeau ei, pre atât și noi, cari n'amū vedutu nici-uă-dată unu asemenea lucru. Incetară rugăciuni și liturgie, căci bisericile și altarele, de josu pone susu, erau pline cu provisiuni și lucruri ascunse.

Sera spre duminica Florielor, amū făcutu "Εσπερινόν"ul seu Vespere în rectoriul monastirii, era demineta "Όρθρον"ul fără nici uă liturgiă. În acestă zi, ce-va după a-medi, supra-disulu „Megas Logothetes," intră în Iași cu numeroasa-i armată și descallecă a-casă la ellu. În dimineta Santei Luni ellu intră în Curte, trăgendu tôte clopoțele, cându se suia pe tron. De trei ani ellu își prepara succesul pone ce în fine dorința-i fu realisată, și acum ellu luă numele și titlul de: Ionu Georgiță Stefanu Voivodu (the style and title of Ivanov Georgița Stephanos Voivoda); căci e obicei în Moldova și Țerra-Românească de a pune beîu înaintea numelui lor pe Ionu (Ivanov), în speciă de „Konya" seu „Metonymy" a acestor țerre. Pe sigiliul lor se pune totu d'a-una unu capu de vițellu (?head of a calf). Propriul nume alll noului principe e Georgiță (Girgis), era părințu și strămoșu sei s'au mai bucurat uă dată de demnitatea domnască sub nu-

mele comună de Ștefan (his fathers and ancestors had formerly enjoyed the princely dignity. Their common name was Stephanos). Atâtă magnății, precum și ȃstea și țerranii, cu toții i se suppuseră, fiindu ellu din n mulu lor .

Causa urrei lor  pentru Vasilie fu pentru că ellu era Grecu de nascere și origin  (by birth and origin) și făcuse toți curtenii și officiar  ai se  din Greci,  ndep rt ndu pe Moldovenii, pe cari ii lua în risu și-i desprețuia astu-feliu, ellu și ai se , în c tu ii redusese la cea mai mare ser ci  și degradațiune. Pentru ac st  rațiune Grecii și Moldovenii se urrescu unii pe alții peste mesur .

 nc tu despre noi, domnulu Patriarcu începu a face divinulu *Μίρον* se  S ntulu miru, căci ad-dusesser m  din Constantinopole t te cele de tre-buință și am  fostu promis  lui Vasilie de a-l  fabrica în sept m na Patimelor . Vasilie se bu-cura f rte multu de ac sta, și ch iaru dela înce-putulu Postulu  noi ne apucar m  a cumpeni în-gredientele. Cu t te evenemenetele occurse la mișu-locu, noi nu ne-am  ab ttutu de la lucrare, pen-tru ca să nu se strice materialulu, și am  și în-ceputu fabricațiunea în Lunea Patimelor .  n fie-care  i compunem  c te u  porțiune, pone la a cincea, care fu în Sânta Jo .  n totu cursulu operațiunii, Patriarculu, Episcopii, și cea-lalt  pre-ușime steteau în giurul  vasulu  ce ferbea, ei-tindă Evangeliulu Purificațiunii. La finitu, în S n-ta Jo , puser m  în compozițiune uleu de balsam, moscu, ambră, aloe, și alte substante prețioase, și am  turnatu în vase, cari le am  transportatu la biserica din monastirea D mnei, unde Patri-arculu a  is  liturgia.

 n s ra Pascelor  traser  t te elopotele de-la amurgu pone la res ritulu s relui. Atunci ne-am  sculat , am  făcutu Matine și *Χριστός  ν -στη*  n refectoriu, ca și mai'nainte. Era u  ser-bare melancolică, plină de frică și tremuru; mai cu s m  toți Grecii, preuși și laici, steteau  stept ndu din momentu în momentu u  m rte prin sabi .  n c tu ne priivesce pe noi în speci , din dat  după suirea sea pe tron  noul  beiu trimi-se domnulu nostru Patriarcu diurna, cer ndu ru-g ciuni și promitt ndu-i or -ce bine, cu mare mulțumire sufflet sc  din partea Patriarculu; căci beulu ne cunoscea dela începutu și i-am 

fostu datu atunci și lui un  daru,  r  acum , la intrarea-i în domni , i-am  mai prezentatu un  allu donilea. Eu fusei long  biserica St. Nicolaiu, de veđui *Ανάστασις* ulu, ce episcopii țerrei și e-gumenii monastirilor  illu făcură după obicei  de'nainte  noul  beiu, carele ședea pe un  sca-unu pusu  nadinsu affară din biserica.

§ 14.

IAȘI.— ADMINISTRAȚIUNE.

Treptele boierielor  mari alle Statulu, cari administreză sub beulu Moldovei, sunt urm t riele: „Megas Logoth tes“ adec  Mare Defterdar se  Innaltu Cancellariu, avându sub ellu un  allu duoilea „Logoth tes“ și un  allu treilea.

Marele vistiaru, adec  „Rizmanji“ și „Ma-hasibji“ se  Prim tesarariu; după ellu un  allu duoilea vistiaru și un  allu treilea.

Vornicul , adec  Judec torulu, avându sub ellu un  collegiu de judecători (the Judge, and has a college of Judges under him).

P harnicul  (Baharnikos), carele servesce pe beiu în  ille mari, avându-și subordinați mai mulți alți „Sakis“, cari servescu în  illele ordinare de peste annu.

Marele postelnicu (Bostenik), carele p rt  to gul  de argintu (the silver mace) dinainte  beulu; sub ellu sunt un  allu duoilea și un  allu treilea, st ndu necontentu cu toegele lor  în prezența beulu.

Totu aș  marele spataru se  capu allu ar-matei (?) p rt  totu-d'a-una sabia și buzduganulu (club) long  beiu; sub ellu sunt un *primu spa-taru* (First Spatar) adec  „Silahdar“ se  p str -torulu armurei, și un  allu duoilea.

Apoi „Grammatikos“ se  secretarul  beulu.

După ellu armașulu, adec  „Soubaji“, carele suppose la m rte și la tortură.

Primulu Spataru (The Silahdar) e totu u  dat  priveghi toriu allu m cell rielor . (?)

După ceremoniă, beulu eși din biserica și merse cu un  immensu cortegiu la Palatu. După tre  ore din  i traser  elopotele, și noi ne-am  dusu cu Patriarculu să assist m  la liturgia pen-tru Pasce în biserica din monastirea D mnei. La citirea Evangeliulu, după ce preutul  illu reci-tase în intrulu sanctuariulu, diaconulu repeta în

affară, în grecesce, cu foarte scurte pause și încet. În această zi se adduseră la biserică mai multe tîpsie, pline cu ouă, colorate și zugrăvite cu diferite figure și vepselle: carne de porc, pîne, slănină, erbe dulci, după obiceiul lor; era Patriarcul, dîcîndu peste dîsele Rugăciunea cea pentru Oue și Brînză, le distribui poporului.

§ 15.

IASI.— RESBELLŪ.

Lunea și Marția n'a fostu nici uă liturgiă din cauza temerii și spăimei ce domniau. Cu toate astea, noul beiu trimise Patriarcului o pască pentru ca s'o sîntescă. Ellu însuși era foarte ocupat cu solda și cuartierurile trupelor sêlle. Nici în duminica Tomei nu s'a făcutu liturgiă; căci sosi vestea, cumcă Timoteu, fiul lui Chmielnicki și ginerele lui Vasilie, trecuse Nistrul, ce este fruntăria între Moldova și Terra Cozăcescă, cu uă armată de Cozaci pentru a face resbellu assupra noului beiu, și că a și bătutu deja trupele cele puse la Nistru pentru paza hotarului.

Indată ce află acestea, noul beiu își pregăti trupele pentru întălnire, trimittendū érašî după Unguri și Munteni, pe cari i-a fostu congediatu. În acestu timpū avant-posturile Cozaci-lor, numite strajă (Satraja) în limba lor, mergendū înainte în număr numai de 300 de omeni, fugăriră trupele, ce trimisese beiful contra lor. În giurul beifului însuși erau acum adunați ca la 40,000 de omeni, Moldoveni, Unguri, Germani, Munteni, Serbi, și alte popore. Era timpul sîntelor serbători ale celui D-geu, în carele este totă speranța acestei lumi de jos; dar spăima și consternațiunea făcea ca toți să tacă atătu despre D-geu, precum și despre sacrele sêlle solemnități.

Beiful eși acum din Iasi cu totă oștea, mercuri după Duminica albă (Dominica in Albis), și toți neguțitorii Greci, vrute sêu nevrute, fură manafi și ei la resbellu. În currendu ei intelniră armata căzăcescă și, intrandū în luptă dela a-mé-di din susu-șisă Miercuri pone la amé-di din următoia Joi, fură fugăriti și foarte măcellați de către Cozaci.

Characterul acestei bătălie fu astu-felu: Co-

zaci se passeră în palissade, parcani și sanțuri alle lor, în cari și în giurul cărora erau arabalele lor sêu cărrute de totu felul. Centrul ocupau ei-insiși și caii lor. Ei steteau tăcuți și liniștiți în întăririle lor, fără ca să se vedă măcaru unu singur om. Moldoveni, credendu i mori (?), trimisseră pentru recunoscința unu număr de darabani îmbrăcați cu haîne de lână roșă (Darrabs, clothed in red woollen), aprôpe 800 de omeni. După ce Stefanu-vodă descărcase șesse tunuri assupra lor, era darabani daseră și ei focu din toate muschetele lor (all their muskets), Cazaci de uă dată au săritu în picior, au descărcatu 11 tunuri alle lor și apoi, arruncându-se înainte, au făcutu focu din muschete; de aci, scoțendū săbiele, au bucătitu pe darabani.

În același timpū artilleria cea grea fulgeră în toate direcțiunile și Moldovenii nu mai aveau altă cale de scăpare, decăt în fugă. Timoteu sări pe dată după ei, și răsipa deveni complectă; căci Căzaci sunt foarte activi în resbellu și, avendū unu curagiu nespūs, nu se retragū și nu fugū nici-uă dată.

Cozaci sunt peste mesură miserabili în traiul lor. În expedițiunile lor ei se mulțumesc cu uă foarte mică provisiune de nutrimentu. Afară de pîne neagră și uscată și affară de apă, ei nu cunoscū altă mîncare. Ei nu au corturi, nici haîne bune, nici vre-unu confortu sêu lussuriă. În acestu modū ei se distingū prin putere și forță.

Deci, formandū uă ligă și pactu solemn elur Vasilie și cu Timoteu veniră cu Cozaci în vecinătatea Iașilor, unde dându-se bătălia, noi amu priuilo din verfulu clopotniței.

De uă dată resună bubuitul tóbelor și sunetul trîmbițelor. Se dicea că Timoteu, fiul lui Chmielnicki, se apropiă, fiindu precesu, după obicei, de trupele sêlle. În currendu zărirăm semnele marșului lor, și numai de cătu partisanii noului beiu au apucat la fugă, neremânendū în urmă nici măcaru unul. Însuși beiful cu favoriții sei fugi în Ungaria, lăssandū Curtea cu toate alle sêlle. Totă averea, căta o răpise în aceste puține zile de pe la boieri și neguțitori, remase în palat, pone ce o apucă fiul lui Chmielnicki.

Să fi vedutu armata noului beiu imprăștiată

in bande, stindardele arruncate, și ei înșiși fugându câte 10, 20 și 50, cotră munți și pustietați, pe de'naintea ochilor nostri, și cu Căzaci la spate, cari-au gonit pone la picioarele munților, unde prindându și măcellându un mare număr, s'au inavutit cu nă immensă pradă.

§ 17.

IASI.— RESTAURAȚIUNE.

Acum Timoteu, fiul lui Chmielnicki, intră in Iasi cu puterea Cozacilor sei, trecându prin monastirea St. Sava in drumul seu la Curte. Domnul nostru Patriarcu esi să-lu întâmpine înainte de porta monastirii, îmbrăcatu in a sea *Μανδύα* și decorat cu *Ζμοφόριον*, *Επιτραχήλιον* și crucea. Illu intovărășiau pe Timoteu mai multe mii de omeni, cari se indesa pentru a priimi bine-cuvântarea patriarcală, ingenunchiându-se de'nainte-i și sărutându crucea. Apoi ei s'au împărășiatu pe'ntre vâllecellele munților, predându pe locuitorii orășenesci și săteni, la cari luaseră refugiu inemicii lor; răpindu-le femeie; pustiind bisericele și monastirile, pentru că aru fi acordat uă scăpare momentană adversarilor, cea ce era priivit uă act de perfidiă și trădare către beilul și domnitorul lor Vasilie-vodă.

Generalul trimise acum un Sotnicu, adecă Iuzbași seu capitanu, cu uă companie de soldați, pentru ca să protege monastirea noastră. Ei rădicară la portă un stegu cu semnul crucii.

Atunci uă mare spaimă și terrôre cădu pe Ovrei și pe Turci, pe cari Căzaci îi jefuiră și-i tractară cu uă cruđime atât de mare, încatu aru fi peritu cu deseversire, să nu-i fi susținutu Domnul nostru Patriarcu. Nicu nu era de mirare uă asemenea purtare între nesce dușmani atât de inverșunați. *Inșiș Moldoveni fură tractați pôte și mai reu.*

Pe Ovrei, Căzaci îi băgau in turnuri și-i torturau acolo nopti întregi, pentru ca să-i facă să spună averile lor. Animele nostre se împleau de amărăciune la plânsul atătoru familie și copii.

Turci pe dată allergară la protecțiunea domnului nostru Patriarcu. Noi îi ascundeam in apartamentele nostre, remânându inși-ne affară. Astufel ei au scăpatu cu totu avutul lor. Numai

unul din ei, fostu eniceru, scăpă cu dillele, dera perdu averea, căci avuse la sine ca mamelucu adecă sclavu cumpăratu pe un téneru Căzacu, carele descoperi Căzacilor bunurile și banii ascunși de către stăpân-seu: ei jefuiră totu, apucându acolo, totu-d'nă-dată, mulți bani de ai cellor Turci. In acestă stare vedurăm lacrimi, de cari ne-am mirat forte multu.

Noptea traseră clopotele la tôte monastirile și in fie-care din elle fură celebrate cu solemnitate Matine pentru Hatmanul Chmielnicki și pentru Hatmanul Timoteu fiu-seu, la cari amu assistat și noi din parte-ne. Diaconul a ăis: „Mihuesce-ne pe noi, o D-deule, după marea ta milă etc” și éroși: „Ne rugăm pentru suveranul nostru Vasilie-vodă, și Hatmanul Zenobie, și principele Timoteu cu domnă-sea.” *Acestă e femeea care fusese călugerită in Constantinople (was a Nun in Constantinople). Soțulu seu cheltuise milioane, pone ce o scose și o luă in căsătorie. Ea era feta lui Vasilie: domna Raxana.* „Pace lor pentru totu-d'a-ună, și sânetate și securitate! Domnul D-deulu nostru să le dea totu-d'a-una uă prosperă direcțiune in tôte trebele lor, și să umilască sub picioarele lor pe toți inemicii și adversarii!” Apoi fu cântat întregul *Κανών* pentru Pasce și *Παράκλησις*, și amu esit din biserică înainte de medulu nopti.

In sâmbăta ce cade uă dată cu serbătoria St. George, și in duminica următorie, nu se servi nici uă liturgiă. Iuni sera hatmanul Timoteu înscință pe Domnul nostru Patriarcu, că a dua ăi doresce a assista la liturgiă in monastirea domnescă. In reversatul ăillei, marți, merșerăm la acea monastire, și amu servit *Ὁρθρον* ulu. La resăritulu sôrelui Hatmanul veni la biserică și se puse in strana domnescă a soceru-seu, încinsu cu sabia sea, de care nu se despărția nicu uă dată. Patriarculu illu bine-cuvintă, și amu finit liturgia. Acestă fu uă mare și solemnă ăi.

Cându Patriarculu eșia din biserică, Hatmanul îi ținea pola in urmă, éra la suivre pe callu îi ținu scarele pone la eșire din monastire.

Acum fu publicată uă prăclamațiune pentru bucuria publică. Îndată după înfrângerea noului beiu, fu trimisă vestea către Vasilie, carele era in Camenița, și la momentu a încăllecatu pe callu.

Scirea de sosirea sea se împrăștiase acum și poporul se bucura de apropiarea lui. Ellu intră în Iași Joi, în 28 din Nisan. Patriarcul, urmat de noi, merse la monastirea domnescă pentru a aștepta acolo sosirea beîului. *In dată ce se apropiă, noi eșirăm întru întemînarea sea affară din pórta monastirii, întovărășiți de capi monastirilor și de preuți în vestimintele lor, și diaconii cu cadelnițele, doi câte doi.*

Beîul descălecă de pe callu, și făcându-și unul altuia seuse și complimente, ellu și Patriarcul, ei intrară în biserică. Când beîul se sui în strana sea, diaconul merse, illu tămăia, și diase: „Miluesce-ne, o D-deule, duple marea ta milă etc.“, menționându pe beîu, pe Hatmanul Zenobie, pe Timoteu și pe Dómna Roxana: „Pace lor pentru totu-d'a-una etc.“ Apoi ei s'au dat jos să sărute icónele, și domnul nostru Patriarcu i-a binecuvântat. Beîul a schimbat condoleanțe cu Patriarcul pentru a doua órá, dicéndu cu lacrimi: „Ceia ce mi s'a întemplat, a fostu pentru peccatele melle.“ Atunci noi eșirăm cu ellu din biserică și, încălecându pe callu, ellu merse la Curte. Clopotele au trasu ca totu-d'a-una.

Din dată ce intră în palat și se puse pe tron, toți Cazacii au descărcat muschetele lor, dând foc și din cele 11 tunuri ce le adduseră cu dênși, precum și din cele 6 cucerite dela nolu beîu; încatu s'a cutremurat totu orașul.

§ 17.

IAȘI.— CONSECRAȚIUNE.

În Duminica Despoiarii mersemăm la Curte să vedem pe fiul lui Chmielnicki, când veni la beîul să-și ia adio, căci ei se invoiseră a face resbellu cu beîul muntenesc. Beîul îi dede în daru uă blană de samur, și apoi încălecându pe callu, cu tobele și trâmbițele după ellu, își făcu semnul crucii pe frunte și plecă.

Luni diminéța domnul nostru Patriarcul merse la beîu să-și cêră congediu, și permissiunea ca să putem pași în călătoria noastră spre nord. Beîul refușă, dicéndu Patriarcului să aibe rebdare pone ce îi va trimite ellu însuși unu respuns. Acesta o făcu din sollicitudine pentru noi, căci totă Terra Cozăcescă era în mare de-

sordine, mișcându-se acolo atât oștile căzăcesci precum și armata tătărăscă, căci hanul se invoise cu Chmielnicki de a năvăli amândoi asupra Polonilor. Acesta fu cauza reținerii noastre în așteptarea asigurării drumurilor.

Marți ginere-seu se uni cu (inet) trupele moldovene, din vechime renumite prin necredința lor către domni.

Mercuri egumenul monastirii Galata invită pe domnul nostru Patriarcu, ca a doua zi, fiindu serbătoria Înălțării, căria e închinată acea monastire, să servescă acolo liturgia. Mersemăm, prin urmare, de amu assistat la *Εσπερινόν* său Vespere și după aceia în zarea zilei amu servit *Ὁρθρον* ulu său rugăciuni matinale. La resăritul sorelui au trasu clopotele, și Patriarcul a dișu liturgia și a hirotonit pe unu pretu, în prezența tuturor capilor monastirilor și a tuturor căți doriau a fi marturi ai ceremoniei. După liturgia fu presintată coliva, după obicei; toți își întinseră mânele peste ea și Patriarcul pronunță de-assupra-i *Εὐχην* ulu său rugăciunea pentru sufletele celor morți, începéndu cu Petru-vodă, ca fundatoru allu monastirii. Lăssărăm altarul după amedzi și amu mersu la refectoriu.

Aci fu servit unu banchetu princiaru cu destulle bucate pentru cei mari și pentru cei mici. La finele serbării s'a beut uă cupă în sănătatea beîului, apoi a lui Chmielnicki cu fiu-seu, și a Patriarcului de Jerusalem, dela care atterna monastirea.

Sera éroși amu servit Vespere, și fu addusă uă tpsiă cu colivă și unu vasu cu vinu. Preutul de serviciu se rugă asupra-le, precum și Patriarcul, în commemorațiunea ctitorilor monastirii. Aice e obicei, ca uă liturgia și banchetul praznicului să se facă pentru monastire, érá apoi uă altă liturgia și banchetu pentru ctitori, în alle căroru testamente se cuprinde aceste condițiuni.

Vineri diminéța după rugăciuni matinale traseră clopotele pentru liturgia. La intrarea noastră în biserică fură adduse uă tpsiă cu colivă și unu vasu cu vinu cu duo mari sfeșnice de argint, aședate pe uă mész de lectură ornată cu uă frumósă copertă cu frangiuri. Patriarcul luă cadelnița și tămăia în giuru, apoi către usele sanctu-

ariului și tronul beîului, către archierei și egumeni, și cei-*l*alți de fătă Diaconul dîse atunci *Εὐλόγησον Δέσποτα*, érá Patriarcul *Εὐλόγητος* etc. etc. etc.

§ 18.

IASI.— GRĂDINE.

Amă vedutū în grădinele monastirii Galata zarzari, și amă mîncatū din fructele lorū; de asemenea migdalī (almond-tree) accoperiți peste totū cu flori próspele. Cireși, prună de Damascū, persici, pruni ordinari, sunt fôrte frumoși și abundenți în aceste țerre. Grădinele de aici sunt pline de roze, garófe, jasmîn și crini.

Crinul galbenū, numitū cellū Europeanū, se afflă în tóte aceste regiuni pone pe la Moscova, fiindū ordinarū ca érba și fără nici uă valóre. In Moldova, *Țerra-Românescă* și pone la Moscva spațulū câmpielorū d'entre tóte erburile e accoperitū mai allesū cu absintū.

§ 19.

IASI.— INVINGERE.

În acéstă di sosi vestea, că beîulū Vasilie și ginere-seū cu Cozacii sunt bătutuși și fugăriți. Mai 'nainte eramū linisciți, câtū timpū ni se adduceau sciri în fie-care di, cumcă ei aū bătutuși pe Unguri și pe Munteni de patru ori, făcendū unū mare măcellū. Acum, din contra, tóte vestile ne impleau de spaîmă și de consternațiune, și poporul din noū căuta refugiu în monastiri.

În acestū momentū s'aū intorsū Căzaci fugăriți și bătutuși. Totū-d'nă-datā se lăți scirea, că beîulū și ginere-seū nu se găsescū, pone ce marți inaintea Pentecostelorū ei aū sositū pe neastepate și aū intratū în Curte în starea cea mai miserabilă. Ei aū trimisū să insciințe de pe Chmielnicki de celle întemplete, verificându-se și aceia, cumcă la începutū bătuseră în patru rënduri pe Unguri, Munteni și Serbi.

Nimene nu putea sta inaintea lorū, pon'ce s'aū apropiatū calle de uă di de drumū dela orașul Tergovisce (Dorgaisht); care e capitala și reședința beîului muntenescū. Aici le eși intru întempinare beîulū Mateiu cu uă immensă armată

de Munteni, Unguri, Serbi, Greci, Arnăuți, Bulgari și Turci. Soldatū lui Vasilie Greculū (Vasilie the Greek) s'aū răpeditū assupra lorū ca leiū, făcendū-și drumū pone la cortulū principelui și predându-lū. Beîulū Mateiu fu împușcatū la piciorū cu unū glonte, carele trânti josū și callulū seū. În acéstă situațiune ellū s'a aপরatū în persónă cu sabia pone'n séră; atunci ellū trase de pe piciorū cisma, ce accoperia rana, și pe datā încăllecându pe unū altū callū, se arruncă din noū în luptă. Tótă armata sea era deja gata de a se suppone beîului Vasilie și Căzacilorū; dar A-totū-puterniculū D-șeū, carele e schimbătorū allū timpilorū, trimise în acestū momentū uă furtună cu tunete și fulgere, plóia și uă mare vijeliă, cari cădeaū ca petre assupra ostiū lui Vasilie și assupra Cozacilorū, vântulū bătându-i în faciă. Moldovenii și astā datā s'aū arretatū mișei, suppunendu-se dușmanilorū; érá Căzaciū nu se mai puteau apera cu muschettelē lorū din cauza greleī ploie. Atunci Munteni pregătira tunurile lorū și, făcendū un focū infricoșatū de artilieriă și muschetăria, s'aū repeditū iute assupra Căzacilorū. Moldovenii fură cei antei la fugă. Cozacii le urmară, fiindū bătutuși la rendulū lorū. Inemiculū îi goni cu sabia în mână, făcendū unū cumplitū măcellū. Era uă scenă de plânsū. Góna nu încetă în cursū de trei dille. Mai mulți fură prinși vii. Cei scăpați cu fuga, veniră la Iasi, arruncându armele pentru a nu fi recunoscuți.

Însuși beîulū Vasilie și ginere-seū scăpară cu alți puținei appucându callea Galațilorū și întorcendū apoi spre Iasi pe locuri neumblate, cu frica de gónă. Îvingerea lorū occursese după amedi, marți, în agiunulū Înnălțării. Vestea ajunse la Iasi în trei dille, măcarcă distanța între capitala Moldovei și acea a Țerei-Românesci e de dce dille. Intrarea beîului, precum amū dîsū, fu marți în adjunulū Înnălțării (?) în optū dille.

Cozacii scăpați din bătăia și din robia aū stătuți în Iasi trei dille și apoi aū plecatū la țerra lorū, constrinși prin marea scumpete de provisiuni ce se începuse; căci pânea ce li seda custa câte unū leū. Timoteu, fiulū lui Chmielnicki, mai stătu câtū-va timpū și apoi plecā și ellū, vedendū că tată-seū, mâniaundu-se, nu-i mai trimitteā ladjutórie.

Astă-feliu Vasilie remase singur fără nime-ne pe longă ellă. In totă ora se vorbea că inemicii sosesc pentru a-l surprinde într'ua noapte. Secunda sea orrôre fu mai rea decât cea de'n-tăiu. Precum ellă, atât și noi înșine eram în neconțință frică și larmă, și și noapte. Pe dâna, pe fiu-seu, lucrurile și banii, ellă addusesse dela Camenița din Polonia și aședă într'un castellă întărit, zidit din pâră în Moldova și numit Sucéva (Satjao). Acollo ellă concentrase uă mare cătine de mănăstiri și beuturi, temându-se de acele ce se puteau întâmpla; oro de ce se temea, s'a și întâplat.

§ 20.

IASI.— PENTECOSTE.

Noi assistarăm la liturgiă în propria noastră monastire. La încheierea rugăciunii, un covor fu întins în sacuară pentru domnul nostru Patriarcă, de'naintea mesei, și l'am îmbrăcat în *Ἰμμοφόριον* și *Ἐπιτραχήλιον*. De aci ellă disc rugă Adorațiunii, cu fața spre popor.

În duminica Tuturor Sfinților Patriarcă priimi uă vizită și invitațiune din partea egumenului monastirii St. Ionă cellă Nouă, numită indeobște Monastirea Vergurei (Girl's Convent). Ea este pe drumul Iasului și depinde de monastirea St. Sava. Decă merserăm acolo și am assistat la liturgiă, după care am trecut în refectoriul. E un loc foarte desfătător: afară sunt balcone, de unde se vede politia întregă, locul fiind înalt. Biserica e frumoasă. De-assupra balconelor e bolta pentru clopote. Incă priivesce pe acellă sântă numită Ionă cellă Nouă, ne înștiințarăm cumcă, *este acum un secol și ce-va-și mai mult*, ellă muri ca martir al creștinătății în Trebizond. Beii Moldovei au trimis și au întrebuințat toate miș-lócele pone ce au reușit a-l aduce în capitala lor, depunându-l într'un loc în monastirea St. Sava, pentru ca să se vedă apoi unde doarece a fi ellă însuși. Voința lui era de a intra în carreta domnăscă (!), care, urmată de popor, illă conduse la Sucéva și se opri acolo. Decă în acellă loc i se zidi uă biserică și monastire în interiorul cetății și acolo fu depus spre păstrare. *Poporul moldovenesc*

are uă credință absolută în ellă, și vine în pelesrinagi la dâna sântului, Joă după Pentecoste, din orașele și satele cele mai depărtate. Mai în urmă, fia un boier mare zidi acestă frumoasă monastire în numele sântului.

În sêra serbătoriei Apostolilor a tras clopotul cellă mare mult timp; bisericile, după obicei, fură împodobite cu flori, aromate și icône.

El am observat în acestă anotimp, că orologiul cellă de ferră, dela începutul lui Nisan începe, batte 15 ore în zi și 9 în noapte; dâra în lunile Haziran și Tamouz ellă batte 16 ore în zi și 8 în noapte.

Am mai observat, că în acestă țerră fetele obiceiuesc a pune pe cap cunune împletite din flori și erbură aromatice. Mai departe spre Moseva acestă obicei illă au și femeile măritate.

Către serbătoria Apostolilor, castraveții noi sunt foarte buni: mici și fără zamă. Un fel de prune sêmene în mărime cu nuca: sunt de diferite forme și culori, albe, galbene, roșie și roșie-ore: și foarte gustose. Cireșă roșă e aspră la gust, dar cârnoasă și frumos colorată.

Merserăm să vizităm biserica din palatul domnesc, închinată lui St. George și care e foarte frumoasă; precum și biserica Dânei, închinată acellui sânt. Appartamentele, în cari locuesc principele și Dâna, sunt toate zidite din cărămidă și olane. Accoperemintele sunt admirabile și au fost construite de însuși Vasilie. În apropiere este uă frumoasă baia caldă, de asemenea construită de Vasilie, totă din marmură. Apa se aduce de aiurea. În grădina domnăscă vedurăm frumoși muri, mai mulți zarzari și migdali, și rodie crescând în ôlle, precum și lămăi.

§ 21.

IASI.— RUINA FINALĂ.

În acestă timp sosi vestea, că inamicul lui Vasilie, noul beu, venise la un sat longă fruntăria ungară, într'ua regiune aspră, aproape de vârful munților și în miș-lócul vailor, însoțit de osti ungare și muntene. De acolo ellă făcu uă proclamațiune către popor, *carele illă iubesc totă.*

Acum rumorile și tumultele se rennoiră, și

eramă incungîurați din toate părțile de confușiune: ca adăuș de suferință, Vasilie era cu totul lipsit de oști, toți Moldovenii fiindu-i necredincioși. Ellu trimise să ceară ajutoriu dela Tătari, dar ei n'au vrut să-i ajute. Addusă la desperare, ellu incepu a înrolla nouă truppe din poporul politiei și allu premeteloră, numindă capitanii seū iuz-bași, și prodigându-le averi și pensiuini.

În currëndu veniră bunele noutăți, că Chmielnicki îi trimitte câte-va mîie de Căzaci. Ei sosi-ră în adevăr, și beulă le distribui bani și îmbrăcăminte, le rendui mîncări și benture, și-i aședă în cuartiere în giurulă politiei.

În același timp beulă Vasilie priimi trei haine de onore și uă diplomă de Confirmațiune, adduse de Agale. Cellu de pe urmă sosi Cadiri-Aga, unul din agalele vistieriei, cu uă haină addusă în mînele selle și cu acea diplomă de Confirmațiune. Beulă, în fruntea Căzaciloră, îi eși întru întempinare, și ei intrară împreună, incungîurați de glotă. Indată după aceia beulă se pregăti a merge contra dușmaniloră.

Încătă despre noi și cei-l'alți călugeri, nu conteniamă în acellu intervalu de a face *Иеранкис* și Matine, dela inserate pone la ziori, potrivit cu Tipiculă Matineloră pentru Joia Penitenței și Sâmbeta celloră Șesse Laude; *déro nemica mi ne folosia!*

În fine, beulă eși din Iași, marți în cincă alle lui Tamouz, érá cu ellu toți neguțitorii și Grecii, cei mai mulți din simpatia pentru ellu. Ei și Cozacii formaū împreună unū corpū cam de 4.000 de ómenî. Moldoveni erau adunați ca la 11.000. Cu acestia ellu merse contra dușmanului, despre carele spionii illu înscîntară, că nu are mai multă de 2 seū 3.000 de ómenî.

Noptile din urmă erau totu tunete și fulgere, torrente de plóia și de pétră, cu așa mulțime și forță, încătă noi diceamū: „De sigură a sosită ultima óră!“ Trăsnetulă cădu pe immensa cupolă de lemnă a bisericei din monastirea St. Parasceva, care e în posesiunea călugeriloră Sinaiți; și arruncă josū verfulū cu crucea, infigënd'o aduncū în pămîntū. Unū altū trăsnetū cădu pe vastele grajdîuri alle palatului. Uă mulțime de case fură arse. Fulgerele flăcărau ca săbiele, și se

vedeau pe cerū nori în forma de cetăți și de bătăllie. Tóte acestea prevestiau a duoa invingere a lui Vasilie.

Cândū ambele armate se puseră față'n față în ordine de bătăia, inemicii erau atât de puțin, în cătă ostile lui Vasilie i-arū fi pututū batte cu bețele, nu cu săbiele; dară dușmanul se ținea mândru, căci se înțellesese de mai'nainte cu trădătorii Moldoveni, cari pe dată aū plecatū stindardele lorū și aū trecutū la noulū beū, părăsindū și vielenindū pe Vasilie. Atunci unindu-se cu Ungurii, Muntenii și cei-l'alți Moldoveni al noului beū, ei cădură cu toții assupra Căzaciloră și Greciloră, remași cu Vasilie, cari fiindū prepuțini, pe dată fură înfrânți și săbiați în bucăți.

Flórea armatei lui Vasilie erau neguțitorii Greci cu slugele lorū (with their followers), aședăți la aripa dréptă sub commanda hatmanului, fratele lui Vasilie, și a fiiloră seī. Vedendu-se de uă dată din victorioși— învinși și snopiți de armele inemiciloră, ei aū ruptū șirurile și aū luat'o la fuga. Bătăllia s'a întemplatū mereuri, în șesse alle lui Tamouz, la amédi.

Tóte acestea fură spre nenorocirea noastră. Amū perdutū toate speranțele, basate pe Vasilie și pe ai seī. Darurile date lorū, în valóre de câte-va sute de lei, s'aū prefăcutū în deșertăciune fără nici unū scopū. Vasilie promisese Patriarcului de a-i plăti toate datoriele și cheltuellele, și consimțise la căllétoria sea spre nordū, cu aceia ca să mérgă cu ellu și unū ambassadorū către imperatulū moscovitū, mai dându-i toate cele trebuincioșe pentru căllétoria, trăsurre, cai, etc. Acestea i le spusese Vasilie atât în publicū, precum și a-parte. Mai speramū mulți bani și de la boieri . . . acum inse toate aū despărutū cu de-severșire!

Vasilie pe dată fugi cu cai de olacū, urmatū de puțin ai seī, lăssândū tabera și corturile (pavilion and tents), averile și bogățiile prédă inemiciloră, precum le părăsise și mai'nainte, după invingerea sea în Terra-Românescă. Ellu trecu la Cozacii și acolo se mai resuflă de dușmani și adversari. Ellu trimisesese tesauerele selle înainte în siguranță la cetatea Sucéva, unde se afflau deja Dómna și fiu-seū, poruncindu-le de a suferi cu

rebulare și de a susține resbelul, pune ce ellu va veni in adjutorul lor cu uă putere mai mare.

Nenorociții neguțitori și restul armatei grece și allu Cazacilor fugiră intr'ună direcțiune, unde nu era de găssitū nici uă scăpare. Ei au alergatū dreptū in facia inemicului și, orbi de desperațiune, se arruncară intr'ună câmpia semenată cu grău, cari in această țerră sunt in genere ca nesce mlaschine, mai adunce de statura omului. Picioarele cailor se accufundară in noroiu, cându de uă dată se ivi dușmanul, cu săbie și lănci, și-i bucăți pe toți. Neguțitorii își încăreaseră avuția lor, prefăcută in aurū și argintū, pe caii lor, sperândū că, deca vorū fi bățuți, apoi vorū putē scăpa cu avutul lor prin fuga. Desértă fu precauțiunea: toți deveniră prédă a trădătoriei mlaschine și a lăncilor, încăpendū cu tôte alle lor in mânele nemilosului inemicu. In adeverū, tristă și jalnică fu sôrtă lor. Accufundați și inmormentați in noroiu, ei strigau: „Cine va „veni și va avē milă de noi, ca să ne taiă ca „petele, eliberândū suffletele și curinândū suffe „rința și durerea noastră? *Brânele noastre sunt pli „ne de aurū!*“ Dară nemine mu-i scăpă, nici nu le adjută.

Hatmanulū, fratele beilului, omū betrănū, se accufundă cu callulū seū in câmpū ca și cei-l'alți. In acellū momentū adjunseră Ungurii. Callulū seū cădu, ellū insuși fu rānitū, prinsū și robitū. Ungurii illū trimiseră la țerra lor, unde, dintr'unū suveranū (Sovereign) ellū deveni acum unū selavū captivū. Totū aceiași sôrtă o avură și cei-l'alți nobili Greci ai lui Vasile.

Fiii hatmanului, Stefanită (Stephanitsa) și tovarășii seī, scăpară prin iuțela cailor din mânele inemicilor. Allergândū pe deluri, ei dederă peste unū riū, pe care trecēdu-lū in notū, își deschiseră uă calle liberă și se retraseră in țerra Cozacescă.

Incătū despre truppele cozace, acei mai activi și mai destepți, cari aveau cai buni, au fugitū in patriă; déră pedestrima, seū acei cu cai slabi ori obosiți, toți deveniră hrană sabiei, măcellându-i cu voea lui D-deu dușmanii Unguri; și ce altă s'arū fi pututū aștepta de la nesce inemici religioși, nisce urritori de Cruce și de

Evangeliiū, allū cărorū nume „Calvini“ și „Luterani“ așa de bine se potrivește cu ei! (*).

Moldovenii, de asemenea, se arretară mari vrājmași ai Căzacilor, și precum după prima învingere in Terra-Românescă au fostū uccisū pre-mulți din ei, deși erau pre-numeroși, totū așa au făcutū și astă dată, sub cuvintū că ei vinū a ad-juta pe *inemiculū naționalū Vasilie*, pe care illū părăsiră acum chiarū acei ce-i mai țineaū credință, remānendū ellū suppusū ispitei ca lobū, Eustatie și asemenii lor.

Acum ellū era lipsitū de tôte nēmurile, de toți amicii; chiarū de Dōmna, de copii, de tôte bogățiile sēlle. In currândū ellū mai fu lipsitū și de ginere-seū, bravulū cavalerū, fiulū lui Chmielnicki. Unde era acum, o Vasilie, ingenioasă ta politică? neobosita-ți activitate? abundenta avuția? Ai perdutū pe tôte! Adeverată fu vorba acelluia ce a disū: „Cândū noroculū ne lassă, orbū re- „māne ochiulū prevederii!“ Să nu fi avutū Vasilie cai escelenți, ellū-insuși n'arū fi scăpatū viū din mânele dușmanilor. Cu tôte astea, ellū scăpă la Cozaci și-și luă locuința in cellū mai de aproape allū lor orașū, numitū Rașcov (Rashko), de unde a trimisū informațiuni la Chmielnicki și la ginere-seū de celle intemperate.

§ 22.

IASI.— PREDĂCIUNE.

Pentru noi se rennoiră tôte superările și terroarele, căci Ungurii nu zăboviră a intra in Iași, predândū tôte câte le steteau in calle affară din monastiri. Eramū cupprinși de cea mai mare grōză de dēnsii: nōptea nu ne prindea somnulū, crădina ne adăpostiamū cu grijă in turnurile de-asupra cupolelorū.

De'ndată ce sosise la Iași noulū beiu, inemiculū lui Vasilie, ellū plecā de aci assupra fortetei Sucēva, incungjurând'o și suppunēnd'o asediulū. Totū atunci ellū trimise uă scrisore către Patriarculū, spre a-i liniști mintea, și-i accordā „merticulū“ de hrană și beutură, mai multū decâtū ni se dēdea in timpulū lui Vasilie. Ellū se purtā totū așa și cu Aga Vistieriei. *In capulū Iașilorū și prin alte orașe ellū trimise noui magi-*

(*) „Kalvin“ arabesce căne.

strași din ómenii ai se, cari veniaă acum căutându
să-și resbune de inemici lor. Grecii.

Acestui fură reduși la cea mai deplorabilă
stare; căci totu avutulu lor le fu luat și in jic-
care și se cedeau espusi la totu felulu de insulte.
Eraă pumnăriți pe strade și pe drumuri. Unora
le tăiaă urechiile, alți fură bicinuți in publicu prin
politiă. Uă gróză cumplită îi coppersese pe toți,
și mai mulți scăpară din mânele callului numai
prin mișu-locirea Patriarcului. Turcii și Oreei
ámblaă in publicu fără nici uă frică seă bănuclă;
dară Grecii nu cuteclău a se mșca din casele lor
din causa mari dușmănie a Moldovenilor.

Căci, precum mai diserăm. boerii Greci.
cari formaă curtea lui Vasilie, întrebuințaseră tóte
mișu-lócele pentru a indepărta din serviciu și pen-
tru a arrunca pe Moldoveni la cea mai de josă
tréptu a miseriei; așa cu amă vedutū dintre ei cei
mai mari și mai nobili bărbați imbrăcați cu stra-
ele celle mai ordinare de flanelă. In genere, erau
appesați sub robuă și si nópte, pentru a putea im-
blândi in tóte furia Grecilor, cari se păreaă a fi
juratū uă ligă cu Turcii contra Moldovenilor.

Inse bietă negușitori, care era vina lor? In
acéstă terră, foră ei. n'urū și fostū mișu-lóce de
subsistentă.

Incătū despre Aga Vistieriei, ellū assemenea
era in mare frică și trimise la Constantinopole
informațiuni de celle ce se petreceau.

In adjunulū serbătoriei St. Vasilie a trasū
clopotulū cellū mare și amū assistatū la liturgiă.
Biserica fu impodobită,—precum amū descrisū cu
altă ocaziune,—cu flori și arome, și s'au addusū
petave fructe prospete, pepeni, castraveți, persice,
mere, prune, și cereșe, distribuindu-se mulțimii
dupē obiceiulū localū in timpulū fructelorū.

Acum sosi carnavallulū de'nainte serbătoriei
Maicei Domnului, in a opta duminică după Pen-
tecoste, și după serviciulū de sēră, sacristanulū
trase clopotulū cellū mare, ca mai'nainte, pentru
Παράκλησις. Totū așa se urma in tóte nopțile
după appusulū sōrelui in cursulū intregulū Postū.

§ 23.

MOLDOVA — ASEDIUL SUCEVEI.

In demăneta primei luni din postū, Cozacii

sub Timoteu, fiulū lui Chmielnicki, trecuă riulū
Nistru, care e limitea între terra lor și Moldo-
va, făcendū unū mare măcellū de Unguri și Mol-
doveni, prepuși la paza hotarului. De aci ei mer-
seră la fortereța Sucéva in adjutoriulū garnizōnei,
și se aședară in giurulū castellului, introducendū
riulū, care curge pe acollo, in retranșementulū
lor. Ei aveau cu sine 20 de tunuri.

Cândū noulū beiu anđi de apropiarea lor,
ellū se retrase dela castelū, lăssându-i să intre,
și apoi intorcendū-se îi blocă cu ostile sēlle, in
numeri aprópe de 40,000 de ómeni; Căzacii e-
raă numai 14,000.

Dumineca după a-mēdi, in a 10 după pen-
tecoste, care era adjunulū serbătoriei Maicei Dom-
nului, trase clopotulū cellū mare și noi amū in-
tratū in biserică. La timpulū de a cānta Aóșa,
adecă Gloria, ambele coruri cāntară alternativū
fie-care otizos seū versetū, cu modulațiunea ce
se cuvinia. A duoa și fură adduse in biserică
tipsie cu fructe: struguri, persice, damaschine,
cireșe, etc. După ce făcuse ruga, preuți le dis-
tribuiră mulțimii lăssandū numai tipsiele, decorate
cu flori și cu aroinate, precum erau decorate și
icónele.

A duoa-spre-decea duminică din Pentecoste
Patriarculū inerse pentru a servi liturgia in bi-
serica din monastirea Dōmnei, fiindū invitatū prin
postelnici (Bostaniks) din partea noului beiu, ca-
rele l'a luatū apoi la sine, regalāndu-lū cu cellū
mai superbū banchetū; căci ne iubea fōrte multū.
In acelle zile pe mulți Greci a scăpatū Patriar-
culū dela mōrte, pe cori, după confessiune și im-
părtășire, Moldovenii îi duceau sub spēndurătorii
(under the gallows) și, injurāndu-i, le puneau strēn-
gulū la gātū pentru u i rădica in sus. Căci la
toți creștinii din aceste părți, cândū este a se pune
unū vinovatū la mōrte, armașulū adecă Subași seū
Judele penalū, și cu subordinați seī (the Armash,
that is, the Soubashi, or Criminal Judge, with his
attendants) illū conducū mai dātāu la uă biserică,
in care vine unū preutū, illū confessă și-lū im-
părtășesce, și apoi urmēză exsecuțiunea la loculū
destinatū pentru acēsta, precum am vedutū o no-
ișme.

Sēra spre Joi, ce cade in antăia a lunei I-
loul, inceputulū annului lumi 7162 (1654?), tra-

se clopotulă cellă mare pentru serbătoria St. Simon Stylitulă, Aleppianulă, și demință noi n'amă eșitū la liturgia pone tocmai la a-mé-đi, după cum se obicinuesce la serbătoriale cele mari, pentru cari tragū clopotele cele mari. Acésta se face in Moldova și Țerra-Románescă in tóte serbătoriale cândū este *Κατάλυσις*, érá prândulū se face in timpulū liturgiei.

Totū acéstă ceremoniă se ține și in a opta din iloul, serbătoria Nascerii Maicei Domnului, și in a duaăđi, serbătoria Părinților Ei. In acelle ȓille bisericile fură pline de poporū și fură addnse uă mulțime de tpsie cu fructe.

Séra spre serbătoria Crucii éráși a trasū clopotulū cellū mare pentru Matine. Aice preuții nu se gruppeză in corpore in ȓiurulū Crucii ca la noi, ci numai assistă la punerea-i pe unū vasū de porcellanū, ce-lū aședă pe uă mésză plecată și apoi se inchină unulū după altulū, in modulū și duple tipiculū preserisū pentru Dumineca Icoanelorū.

Considerândū cele ce ni s'au intemplatū, ne vedeamū in totū acellū intervallū inchiși ca prisonierī in Moldova, cu confusiune in minte și nīmire in spiritū. Acelleterrori, acelle spaime și orrori, ce ne suprinseră și erau de natura de a cărunți pērulū copiilorū, ne causeră grelle bóle și friguri (agues), cu parossisme ferbinți și reci; de cari eū, biētulū istoricū, fui căznitū dela inceputulū Inī Tamouz (*) pone la Pentecóste, și de cari sufferiī mari chinuri in timpulū unei ierne frigurose și geróse. Noi puteamū a urma călătoria nóstră nici inainte spre țerra Cozacilorū, nici chiarū inapoī, căci toți locuitorī acestorū țerre deveniră tálharī și uccidași, și omorūū pe totū drumetubū, oprindu-lū in calle. Intregele caravane de neguțitorī Greci, cari pășiau in grupă pentru siguranță, fură attacați, ucciși, și bunurile lorū predate.

Intristarea și sfiēla ne intimpinaū din tóte părțile, fără ca să scimū cātū de multū trebuia să mai sufferimū acelle larme de ȓi și de nópte. In timpulū lui Vasilie, din cauza crudimū pedepselorū selle, femeiele purtaū aurū pe dēnsele și dmbliū unde le plăcea fără frică; dar acum chiarū

in insuși miđū-loculū orașelorū și țergurilorū vedeai scene de terróre și spaimă.

§ 24.

MOLDOVA.— SUCEVA.

La cóstele castellului Cozacii nu conteniaū de a se batte unū timpū indelungatū cu armata noului beiu. Timoteū, fiulū lui Chmielnicki, făcea eșiri in tóte ȓillele și uccidea miie de Moldoveni. Nici unulū nu cuteđa a se pune contra-i, așa de bravū era ellū și așa de bunū căllărețū. In adeverū, ellū era vitézū precum n'amū mai vedtū altulū și nici se pomenesce in istoriă uă assemenea forță și bravură. In fie-care ȓi ellū eșia din taberă pe unū callū albū, urmatū de puținei tovaroși; uccidia, rānia pe inemici, și-i punea la fugă. Intr'ua ȓi ellū uccise cu mână sea 1,300 de Germani (!), după cum adeverescū ómenī demni de încredere: toți jăceau grāmădiți inaintea lui. Câte-ua-datā ellū trăgea arculū seū cu mână dréptă, apoi in datā cu stānga; totū-d'ua-datā ellū tăia și impungea cu sabia, apoi făcea focū cu muschettulū seū, și astū-feliū făcea intrebuiņtare de tóte armele sēlle, cu cari se esercita chiarū sub pātecele callului. pone ce uccidea pe toți dușmanii de 'nainte-i.

Cândū venise Aga Vistieriei la noulū beiu in timpulū asediului, adducēndū cu sine pe Capigi-bașa, trimisū din Constantinopole pentru a aședă trebele țerrei din partea sultanului; ei fură marturi și admiratori ai acellorū scene de căllăritū și de bravură a lui Timoteū. Ei obicinuiā a-lū numi „Welishbaba.“ Nimene nu era in stare de a-lū lovi din muschetū seū cu orī-ce altā armă; căci era atātū de mesterū in artea căllăriei, încātū se sucia ca fulgerulū pe spinarea callului seū. Ce destructiune făcu ellū intre Poloni, mari și mici! Numai cu propria sea mână ellū uccise vr'ua câte-va miie, după mărturisirea tovarșilorū seī, cari ne incredințau că in totalū aprópe șapte miie căduseră sub uccidătoria-i sabiā!

In fie-care ȓi se adduceau in Iași, la spitale și monastiri, mai multe carruțe pline cu miie de rāniți, érá in ȓiurulū castellului pământulū se în-nălțase de cadavrele cellorū ucciși. Tunurile forereței din susū și artilleria Căzacilorū din josū

(*) Traducătorulū englesū observă aci in parenteși *Julie*.

curăţiau totu-d'ună-dată mare număr din armata de asediū, respingându-i şi imprăştiându-i neconţinut.

§ 25.

SUCEVA.— TIMOTEŪ.

În fine, într'ua zi, cându Timoteu şedea în cortul său în interiorul retransamentelor, bîndu vinu, fu lovit în picior de ună ghiulea de tunu, venită dela inamicii sei Polonii, cari sosiră în ajutoriul lui Stefanu, noul beiu, din ură către Chmielnicki, către fiu-sau şi naşunea Cozacilor. Găssindă ocasiunea, ei ilu luară la ochiu, şi l'au nimerit. Rana îi dade mari suferinţe, de cari peste câte-va zile muri.

De aci incolo trebele Căzacylor, affară şi în intrul castellu, au început a se ruina în urmarea morţii principelui loru său, mai bine, a leului ce-i păzia; éra trebele lui Vasilie s'au sfărmat pentru totu-d'a-una. Dómna şi toţi ai sei fură acum covârşiti de superări peste superări, ne mai remănendu-le nici unu ajutoriu său sprijinu.

Ma'nainte de îngropare, corpul lui Timoteu fu balsamat şi depus într'unu sicriu, îmbrăcatu pe din intru şi pe din afară cu catifea. Trista noutate fu trimisă la tată-sau şi la soceru-sau Vasilie. Înainte de a-şi da sufletul Timoteu priimi voiosul messagiū, că nevêsta sea născu doi băeţi-gemeni. Puţină bucuria inse, căci ellu nu-şi împlinise încă nici unu annu de căsătorie.

Timoteu dărmase ună monastire armenescă din cetatea Sucevei, uccidendu pe preuţi şi călugeri ce atterau de ea, şi pe toţi Armeni, căi erau refugia acolo. Ei erau peste măsură avuţi, şi ellu apucă toate bunurile şi tesauzele lor, aur, perle, petre scumpe, de ună valoare immensă. Numai aurul implea doi bufi. Vai de ellu, de vitejia lui, şi de assecurările, ce le făcuse Patriarcului la prima-i intrare în Moldova, cumă vine nu pentru a usurpa tronul soceru-sau, ci pentru a elibera Marea Biserica din mânele inamicilor! Iată, lectorule, cum îşi împlinea ellu parola!

În castellu se facu ună mare fomete peste Căzaci, neguţitori şi alţi, căi se addunaseră acolo; așa că erau reduşi a se nutri cu carnea cailor. Nenorocirea îi strângea din toate părţile, fără ca

să vină vre-unu ajutoriu dela Vasilie sau dela Chmielnicki.

În fine, strimtoriţi prin fomete, ei se rugară lui Stefanu pentru pace, pe care ellu le acordă cu solemnitatea jurământului, că potu a se întorce în ţerra lor în totă securitatea şi liniştea, fără a fi superaţi întru nemica. Ei luară sicriul reposatului lor principe, căruţele, tunurile, şi au plecat. Unu mare doliu cupprinsă totă ţerra Cozăcescă pentru mórtea nenorocitului Timoteu.

Persone demne de credinţă ne asigură, cumă dela începutul acestei revoluţiuni şi pone acum aru fi peritu prin sabă, din Moldoveni, Munteni, Greci, Unguri, Serbi, Arabi şi Turci, aproape 100,000 de ómeni. Causa tuturor era noul beiu, căruia acum îi capitulă castellu cu totu ce era într'ensul, cu condiţiuni de pace. Ellu apucă totu avutul lui Vasilie cu toate grămădele şi tesauzele de aur şi argint de ună valoare necalculabilă, armure, garderobă, giuvaere, blăne de samur, perle, şi alte lucruri preţioase, mai multe decum aru pute ave unu imperat sau rege. La primul transport al lui Vasilie dela fortareţa Hotinului la Cameniţa, erau cu densul căi-va din compatrioţi nostri (our countrymen) în calitate de garde, cari ne-au spus că depe malu lucrurile fură încărcate în ună sută de carre, fie-care trasă de 12, 10 sau 8 cai, şi acelea toate erau numai aur, argint şi rarităţi (rarities). Ellu avea unu număr de comóre (hoards) pe sub pământ, vechi de 20 de anni şi pe cari acum le scóse; éra între altele 35 blăne de samur. Despre una din acestea, căi va din suita sea personală n-au spus că o făcuse pentru serbătoria Pascelor, totă cusută în aur, împodobită cu perle şi petre de mare preţ, custându în totul 35,000 de denari sau galbeni (dinars or ducats). Toate astea erau affară şi peste bogăţele, ce căpetase în diferite moduri dela boieri. Acestă bogăţie nu e de mirat, sciindu-se că o adunase în cursu de 24 de anni. Ellu mai posedă mari tesauze în Polonia, Germania, Veneţia, şi aiurea.

Stefanu scóse din castellu pe Dómna şi copiii ei, pe toţi boierii şi archonţii; şi deşi le promisese de a nu-i tracta reu, totuşi nu-şi ţinu cuvintul şi pe mai mulţi din ei dade morţi. Pe

Domna cu copii o închisese prizonieră într'unu tergușorū, punendū garde impregiurū, pentru a impedece orī-ce comunicațiune cu ea. *Tote lucrurile appucate in castellū ellū a transportatū in Ungaria, unde își cumperase unū castellū forte în-ăritū. Trupelorū le plăti solda și le congediā.*

§ 26.

VASILIE.— TĂTARI.

Să vorbimū acum de Vasilie și Chmielnicki. In datā ce afflārā de catastrofa lui Timoteu și destrinsōrea, in care sunt reduși Căzacii cu cei-lalți din castellū, Chmielnicki a pusū pe piciorū pentru adjutoriulū lui Vasilie 40,000 de Căzaci ai sei, către cari mai căpetā unū adaosū de 28,000 de Tătari; *sultanulū tătărescū, adecā „Vazir-Alkhan“, numitū Șerif-beū, fiindū alliātū cu Vasilie; căci ține pe sora Domnei lui Vasilie, care e Cîrcasună. Ellū veni in personā in adjutoriulū lui Vasilie, căci Tătarii in acellū annū erau in legăturā cu Chmielnicki.*

Dupā ce trecurā cu toții uā parte a Moldovei, adjungendū la fluviulū Prutū, departe de Iași cam de 14 ore, i-a întimpinatū armată căzăcescā, ce se inturna dela castellū. Afflāndū atunci la-
area Sucevei, ei pe datā s'au intorsū inapoī pe unde veniserā; ȋicendū așā: „Vasilie ne-a pro-
„misū platā; dar tesauzele selle fiindū luate, nu
„mai are acum de unde să ne plătescā.“ Și astū-
feliu pe datā s'au retrasū.

Noutatea de venirea Căzacilorū adjunse in cōce mai'nainte de a incede ei a se retrage: in-cātū totū poporulū orașului se apucā a fugi de frica lorū in pustietăți și in munți. In Iași nu remase nici unū locuitorū, ci toți s'au indrumatū spre Galați, producendū-se din ce in ce mai multū uā așā larmā și terrōre, incātū intrece orī-ce de-scripțiune. Inseși monastirile furā părăsite și noi furāmū siliți de a pleca de'mpreună cu cei-lalți, nesciendū ce se pōte întēmpla, nici cātū timpū vorū mai ține sufferințele nōstre.

Ma'nainte Patriarculū a fostū trimisū către beū, sollicitāndū să-i inlesnescā cālătoria sea spre nordū; dar beulū nu vru să-lū lasse a merge in acea direcțiune, de frică să nu fie reū tractatū de către truppele ungare, ce păziāu fruntăria, și

apoī mai departe espusū temerității Căzacilorū și Tătarilorū. A duoa orā s'a cerutū să mērgā in Țerra-Romānescā. Beulū îi respunse să rebde pon'la uā întâlnire personalā, și să servescā uā litur-giā pentru ellū: scriendū-i așā: „Voia a te con-
„gedia in modulū cuviinciosū pentru Sântia ta,
„și, cu voia lui D-șeū, îți voia face tōte cāte as-
„teptai din mānele lui Vasilie.“ Totū astū-feliu de respunsuri veniāu dela beū prin scrisori și prin trimiși.

In acestū intervallū s'au consummatū cu de-severșire tōte provisioanele adunate prin monastiri, afarā numai de ce se addusesse la monastirea nō-strā a St. Sava, fiindū aci locuința Patriarcului. Pentru acestū cuvētū, și in impregiurările ce e-raū, toți negușitorii lăssarā tōte cele-lalte mona-stiri și remaserā la noi pone ce întrēga popula-țiune a inceputū a părăsi orașulū. A pleca cu dēnșii deveni necesarū și pentru noi, și Patri-arculū trimise să cērā permissiunea beului. Cu mare greū o căpetarāmū in scrisū, trimittēndu-ni totū d'ua datā beulū uā scrisōse la Mateu-beū, pe care illū numia tatā allū seū. Ellū ne dede, de asemenea, spese pentru drumū, in se intr'unū modū potrivitū cu escessiva avariția a ca ceteru-lui seū.

Chiria ȋie-cării arabale seū căruță de postā se suise acum la unulū seū duoī lei pentru nā sta-ȋime, incātū drumulū pone la Galați, care este nu-mai jumetate calle intre Iași și Țerra-Romānescā. se urca la 25 de lei, pecāndū mai'nainte era nu-mai 3 seū 4 lei. Cu mare greutate gāssirāmū vr'uā 3 seū 4 trāssure de inchiriatū și plecārāmū din Iași, Joi, in 13 din Primulū Teshrin (of Tes-brin the first).

§ 27.

MOLDOVA.— ROMANŪ.

Trecurāmū prin Schinteia, Vasluu și Ber-ladū. Aci amū lāssatū Drumulū Galașilorū, suffe-rindū așā frică și larmā, cum numai D-șeū scie. Amū adjunsū la unū tērgū numitū Tecuei și de aci amū trecutū marele și navigabilulū riū Siretū, pe care amū vedutū platindū cāte-va corābiū (ships)

Joi, in 21 din Teshrin Alavval sosirāmū la Focșani. Tōte aceste tērguri și sate erau deșerte

populațiunea fiindă fugită la munți și pustietăți, și drumurile devenind de totu periculose. Focșanii e unu orașu întinsu, prin mijlocul căruia curge unu riulețu; ellu este ultimul punctu pe fruntăria Moldovei, ăra dincollo de riulețu e cellu anteu punctu de pe teritoriul Țerei-Romănesci.

În Focșani stăturăm 31 de zile, făcendă aici Postul Naserii. Causa amânării nostre fu următoria. Afundă că Iașul fu părăsită chiaru de călugării și capii monastirilor, beilul, mânăndu-se peste sémă, mai allesu contra acestorū din urmă, pe dată espedi ordine la hotare, la Galați și de assemenea la Focșani, ca să se ingoduescă trecerea numai Patriarcului de Antiochia cu ai sei, deca va veni acolo, și să-i facă tôte inlesnirile pentru călătoria sea, dară să respingă pe toți cei-lalți căți l'arū fi întovărășind.

În acestă stare de lucruri Patriarcul se vedu silitu de a merge la beiu la politia Romanu, care este și ea uă reședință Domnescă, și pe care Patriarcul nu o veduse încă; ellu o făcu acesta în favorea mulțimii de străini, ce ne însoțiau.

Deci, venindă la Romanu, adduserăm beilul unu allu patrula rëndu de daruri din parte-ne: uă părechia de straie de Jatma, unu vasu cu miru seū untu-de-lemn aromaticu, și soponu de duo feluri.

După liturgia serbătoriei St. Mihailu beilul avu uă convorbire cu Patriarcul. Aice amă mai assistat la serbătoria lui Crisostomu, la care se adună multu popor. *Episcopulu localu fu investimentat în Φελόνιον lui Ioanu Crisostomu, precum se fine obicei în toți anii la ziua acestui sântu. Acellu vestimentu fu trimis în daru de către unu Patriarcu de Constantinopole lui Stefanivoda cellu Betrănu, carele illu dede, ca ereditate. Țissei episcopie, pentru a fi păstrat în marea monastire a Parascevei.*

În Moldova este unu Mitropolitu, care are sub sine numai trei episcopi locali: de ntăiu episcopulu de Romanu, allu duoilea episcopulu districtului numitu Iuși (Hosh) și allu treilea episcopulu de „Ozhani“ (?) cu allu seū districtu. *Ellu mai are sub sine alți duo episcopi în țerra Ungurescă. Acestorū episcopi sunt suppuși 800 de preuți.*

Încătu priivesce numele acellui Sântu Ioanu,

mi se spuse, că în țerra nemțescă este unu mare orașu numitu „Ivanopolis“, adecă orașul lui Ioanu, unde s'arū fi conservandă propriile moștie alle lui Ioanu „El Rahoum“ (!).

Cercuferința Moldovei este de 800 milluri, ăra mărimea de uă potruă cu acea a insulei Chipru. Impoporarea e innumerabilă (Its population is innumerable), deși Tătari nu contenescu cu incursiunile lor, robindă pe locuitori. În timpul lui Vasilie, inse cu cinci anii mai înainte de încoronarea lui, ei venisseră pe neașteptate și au robită aprôpe 75,000 de sufflete.

Ne-amă intorsu pe unu drumu fôrte stricat delă Romanu la Focșeni, și amă purcesu de acolo, Lună în 22 a lui Tesbrin Essani, spre a intra pe teritoriul Țerei-Romănesci.

II.

ȚERRA-ROMĂNESCĂ.

§ 1.

RÂMNICU.— BUZEU.— TERGOVIȘTE.

Intrândă în Țerra-Romănescă, venirămă la uă poliție numită Rimnicu (Raminko) și mai încollo la unu mare tîrgu numitu Buzeu (Botza), unde are reședință unu episcopu, într'unu palatu episcopal, cupprindendă uă magnifică monastire de pîtră și uă biserică de pîtră, fôrte întinsă și rădicată, cu unu innaltu turnu și mărete cupole. Biserica e împodobită cu unu mare crucefissu și e închinată Adormirii Maicei Domnului. Noi assistarămă aci la Ἀγρυπνια și apoi la liturgia serbătoriei St. Caterina. *Formele de serviciu bisericescu și cântul la Munteni sunt admirabile, căci ei sunt creștini adeverați bun (truly good) și religioși. Pe ori-unde intramă noi, în satu seū în orașu, preoțimea, boierii și poporul de josu eșia întru întimpinarea Patriarcului ca să priimescă bine-cuvîntarea sea; apoi ne luaū la banchetu, unde ni se recomandaū, și, după ce steteară puțin, ne urmamă înainte călătoria. Țerra e fôrte poporoasă și fie-care localitate de stațiune e mare cu unu satu și înzestrată cu inlesniri pentru călători. Moldova e cu totul altu-fel. Acolo cândă*

Patriarcul intra în casa oricăruia din locuitori, nemine nu-î eșua înainte, mai îi offerea mâncare uă bucată de pâne; decât cari, chiar și Tătarii sunt mai religioși! Din această cauză atâtea mii de ei fură uciși și totă recolta și dobitocele lor fură răpite de Tătari și Unguri. Cât de multă tiranie n'a suferit ei sub domnia lui Vasilie! către carele așa de adesea-ori s'au arretat trădatori, trăgându spre noul beiu, ce-î lingșia cu zimbete și le promitea absoluta scutire de taxe și dări (taxes and seizures) pentru trei ani; dără din dată ce se simțise stăpân și-și suppusese toate cetățile, își impetru inima și se grăbi a trimite pe collectorii de taxe (tax-gatherers) și pe gubernatori de le luara a treia parte din venitul lor; așa că adjunseră a suspina după Vasilie și omenii sei!

Revenim. La apropierea noastră de orașul Tergovisce, care e reședința de ărnă a beului muntenesc, eși intru intimpinarea Patriarcului Kyr Ignatie, mitropolitul local, un bătrân venerabil, familiar cu limbele turcă, persiană, grăcă și română. Patriarcul se sui în frumoșa lui carretă, și amendoi intrară în oraș, care e incongiurat cu ziduri de lemn, rădicate de Mateiu, noul beiu. Politia e foarte întinsă și spelată din toate părțile de numeroase perae. Boierii ne intimpinără și ei, și ne duseră la uă monastire, zidită din pără de către Vasilie-beiu, ca uă probă și confirmațiune de amiciă, pe când se împăcase ellu cu supra-dissul Mateiu-beiu allu Muntenilor. Ea pōrtă numele Manifestațiunii Divine (of the Divine Manifestation); dără Munteni o numesc Monastirea Steli (of Stalia). E mare și ingrădită cu un zid de pără. La apropierea noastră traseră clopotele din turn și la ușa bisericeii vedurăm uă mare glōtă. Ne dederăm jos. Biserica e pr-frumōsă și înaltă, avēnd duo elegante cupole cu mai multe cruci, pentru a căroră poleitură numai s'a cheltuit, — se dice, — 700 de galbeni venețiani. Iconostasul, de artă russă (of Russian workmanship), e foarte splendid și are trei ușe.

Intrarea noastră în Tergovisce fu marfi, în 29 din Secundul Teshrin. Săra traseră clopotele pentru serbătoria St apostol Andrei. In Terra-Romănescă ceremonia liturgiei e mai lungă decât în Moldova.

E de observat, că în adjunul fie-cării serbători însemnate seu *Καθολοις* tragă toate clopotele și se adună uă mulțime de popor la biserică. În atari zile era obiceiul lui Mateiu-beiu de a face uă *τραπέζα* seu banchet pentru cler și călugeri, pentru serăcimea orașului și pentru călători, și după ospet se distribuia fie-căruia câte uă elemosină.

La serbătoria St. Nicolae poporul se grămădi la biserică, și beiful trimittend carreta sea, merșerăm la biserica Curții, unde Patriarcul a servit liturgia de împreună cu Kyr Gavrilu (Ghafil), capul episcopilor din Serbia, și cu mitropolitul muntenesc, fiindu trei corone și trei. . . (*) câte-și-trei își dederă de uă dată bine-cuvintările lor. La *Ἀξίον εὐρίν* beiful se pogori jos și stătu longă tronul seu. După ce ce i s'a offerit "Brote" (*), precum și la toți boerii, după obicei, și apoi "Salica" regală (?) seu colivă (boiled meat), ne-am dus la banchet pone sēra, cându, distribuindu-ni-se la toți vestminte de onore, ne-am întors în carretă la monastirea noastră.

Tot așa urmă în adjunul serbătoriei St. Ignatie înainte serbătoriei Naserii. In ziua acestei serbători Munteni obiceinesc de a tăia porci pe cari îi spēndură în cuie pentru praznice, eră țipetul lor adjunge pone la cer.

Acum Patriarcul avu uă întâlnire cu Mateiu-beiu, condus fiindu la palat în carreta domnescă și priimitu foarte bine. După ce îi offeriserăm darurile nostre, Patriarcul în speciă îi dede uă bucată din cōsta St. apostol Filipp și încă un vāsor cu noul mir; dără beiful nu ne ierta mergerea noastră pentru a visita mai înainte pe inemicul seu Vasilie-vodă.

Să observăm, că beiful ne rēndu, în totă septemăna, câte duo gardisti de rangul sergenților (*Sergeants*), căci eră îmbrăcați în roșu, cari au venit de Lună demineta spre a ne servi, tăindu ne lemne, făcēndu-ne foc și adducēndu-ne porțiunile nostre de mănecare și beutură, pone Sămbeta sēra; și apoi s'au dus, fiindu dăruiti de Patriarcul cu uă dulceta; și au venit alți după rēndu.

(*) Unu cuvint arabesc netradus. — Red.

Beifulu in currendu incepu a iubi pe Patriarcu forte multu. In ziua de *Παραμονή* a Nascerii ellu trimise sa se radice trupele selle, ce aveau cartiere in orasu, battendu toba in giurul politiei, ceia ce este unu semnalu pentru a se aduna; cari s'au si grupatu in giurul palatului cu stegurile lor. Sundu-se in carreta, beifulu veni la densu, era ei cantau din instrumentele celle mari inaintea lui, si inapo din tobe, acompaniate de sunetulu flautelor si fluierelor, asa fiindu obiceiulu beiloru moldovenesci si muntenesi, in imitatuinea Turculu; de aci cu toti s'au pornitu la venatu. In tote aceste terre, precum si la Cozaci si la Moscva, in casa fie-caru archiereu seu boieru se pote gasi, cu siguranta, mai multi urși si alte animale de petrecere. Venatulu se obicinuesce aci, din timp ce mai vechi, in *Παραμονή* seu adjunulu Nascerii si in Sambeta Luminei, fiindu in usu traditionalu, ca in atari zile sa fie servite la masa Domnulu, pentru prandiu, bucate provenite din propriulu seu venatu. Suta militara era peste 10,000 de omeni, toti alleși din tinerimea cea mai eroica si brava, Serbi, Bulgari, Arnauti, Greci, Unguri, Turci si Munteni. Sera ei s'au intorsu cu unu venatu imensu, fiindu urmati la distanta de carre pline de porci selbatici, epuri, vulpi, urși jucăusi si paseri selbatice, precum cucore, bicați, torturei, etc.

Boieru moldoveni si munteni obicinuescu de a offeri beifulu in adjunurile serbatorielor daruri festive, fie-care dupa rangulu seu, si apoi beifulu in demineta solemnitati ii imbracu in vestimente de onore.

Serviciulu Rugei in adjunulu Nascerii fu condusu dupa ordinea, urmata la Constantinopole. După ce trăsese clopotele, poporul intra in biserica indată după amedi si n'a esitu pone sera. Tota citirea si rugaciunile fură essecutate cu uă cantare deliciosa.

E de observatu, ca in acesta terra se obicinuesce, in sera spre nascerea lui Cristu, ca toti preutii din diferite terguri, insoțiti de sermani, de citeți si de coristi, sa se adune in bande, purtandu icone, si sa amble prin politia tota noptea, visitandu casele boierilor si dorindu le bucuria in ziua de serbatoria. Primulu lor *Πολυχρονιον* e pentru beiu; allu duoilea fu pentru Patriarculu, acompaniatu de uă rugă de congra-

tulatiune. Deintău ei se aduna la protopopulu si apoi mergu la beiu, firesce pentru hatarul presentelor, precum au venit si la Patriarculu nostru. Astu-feliu, ei ambla tota noptea, cantandu Nascerea lui Cristu. Fia-care omu saruta icona si le da cate ce va; si abia esiau unui, eta ca altii le urmau, si asa dela inserate pone'n crepatulu zilei. Totu assemenea faceau lautarii (the musical-instrument players), toboșerii, flautii si fluerașii, colindandu in bande tota noptea din spre Nascere si in noptea urmatoria, cu lanterne, pe la casele boierilor celor mari, la casa archiereulu si la Patriarcu, candu se intempla vreunulu in politia. Multi dintre muzicanti sunt din terra turcesca.

Sambeta dimineta, in serbatoria Nascerii, asistaramu la *Ορθρον* in biserica monastirii. Pentru liturgia beifulu ne trimise carreta sea si ne amu dusu la mitropolia.

Furamu surprinși de multimea ostiloru in Terra Romanesca, impartite totu in regimente (they make tribes and tribes). Totu-dua-data in acesta terra sunt mie de case pentru vindarea de vinu, de spiritu, de bere, etc., totu beuturi militare, si cu tote astea in aceste patru zile n'amu vedutu intre ostasi beia seu ramire ori uccidere, seu ori ce actu sceleratu: ci din contra se plimbau sobri si drepti, seu sedeau ca nesce omeni in tote simtirile. Asa dera, nu e adeveratu ceia ce se dice in terra nostra, cumca crestinii de aici aru fi petrecendu totu in beție si rasipindu in desfrenari liberalitatea unor principii, cari nu sciū a-si carmui terrele.

§ 2.

TERGOVISCE.— CURTE.

Curtea beifulu muntenescu e mare si incungurata de unu zidu de petra. La uă parte curge riulu. In intru e uă magnifica biserica de mari dimensiuni, la care te sui pe trepte. Ea cupprinde trei divisiuni. Partea estiora este uă arcada ce inchipuesce *Ναοθη*ulu de din affara; apoi intri pe uă a dua usa in allu duoilea apartamentu, unde sunt mormintele beiloru; in fine intri pe uă a treia usa in partea principala (the main level) a bisericei, care e intinsa si are aparinta

de mare antichitate: cupolele ei sunt înalte și ea este proveștă cu locuri sevă stalluri de giurū împregiurū. În mișdū-loculū Curții este unū colossalū turnū de pétră, fórte innaltū, și servindū de fanalū (beacon) pentru ciasorniculū orașului. Gardele de soldați sunt numeróse, cari, séra, battū uă tóbă, după modulū Halilieī (of the Khalilia) la noi, spre a opri sevă a impedecca ámbłări nocturne. Mai este acolo și unū fanarū mare, care, în câtū timpū lumineză, nimine nu îndrăsnesc de a se mișca pe strade. Diminēța éroși battū tobele și, stingēndu-se fanarulū, se dă din tunuri așa ca să se audă de toți orășenii, ca unū semnalū pentru circulațiunea poporului. Déca se găsește vre unulū ámbłandū pe strade în timpulū nopți, vai de ellū! căci gardele de sigurū că-lū omorū. Prin urmare, nu e adeverată cea ce se dice la noi, cumcă creștinii de aici nu sciū a se cărmui și nu aū poliția regulată.

Tronulū beilului în biserică e innaltū și poleitū cu aurū. Din dosulū lui sunt scări, ce conducū la unū locū secretū, unde stă Dómna, urmată de servitorie invēllate. De aici este uă trecătorie la camera de consiliū a beilului; precum și alte mai multe suiri și pogoriri își aū punctul lorū de plecare totū aice. Dela loculū, unde sunt mormintele beilorū, de asemenea este unū pasagiū conducēndū la acestū locū. De assupra totului e unū balconū, ce servă de observatoriū (an observatory), de unde, în serbătoriele dominicale și alte festivități obligatorie, beilulū obicinuia a se uita în josū assupra ostirii și poporului cellui seracū, căruia îi arrunca din cândū în cândū bani, ridēndū de băttăiele și trānte ce-și dedeaū, grāmāndu-se la monetă. Ellū mai avea urmatoriulū obiceiū: cândū venia josū la biserică, spre a se ruga, totū-d'a-una steteaū garde la ușe cu arme și, affară de boierii sei, nimene nu putea intra sevă a sta pe aprópe de dēnsulū.

E de observatū, că în Moldova și Terra-Romānescă obiceiulū vechiū nu permite nimēnū, nicī arū cuteda cine-va, de a sigilla uă scrisoriā cu cera roșie; aceasta fiindū prerogativa numai a beilorū: cei-laltī sigillează cu ceară verde.

Acum Patriarculū servi liturgia înainte unei mari adunări; dérá beilulū fiindū bētrānū, nu avu

putere să stea dela începutū pone la sfērșitulū Ellū obicinuia a se pogori la "Ašion éotiv, preainta. ū de postelniculū cellū cu toégū de argintū. Din dosulū tronului stetea spatululū, încinsū cu sabia sea și ținēndū într-uă mână buzdugamulū, eară în cea-laltă calpaculū beilului; căci beilū muntenesci obicinuia a sta de la începutū pone la sfērșitulū Rugei cu capetele lorū descoperite, precum și înainte unū metropolitū ori Patriarcū. Numai Vasilie-beilū abia își rădica calpaculū. La Kāvovixov beilulū se cobori să sārute icónele, și după liturgiā Patriarculū îi presentă 'Avtíðwqa, precum și la toți boierii. Apoi amū eșitū ca să ne rugāmū pentru Dómna, carea murise de currēndū și era inmormēntată în cimitirulū beilorū, menționatū mai susū. Inturnāndu-ne, ne-amū rugatū peste tipsia cu colivā regală (royal boiled meat) și toți cei de faciā aū luatū din ea, precum și dintr'unū frumosū cozonacū (cake). Apoi Patriarculū dede bine-cuvintarea sea beilului, carele în dată sui scara. Curāndū după acela Patriarculū eși în Μαρτύρα, însoțitū de metropolitulū localū și urmați de cei-laltī clerici și boieri, spre a aștepta aparițiunea beilului în balconulū cellū naltū; și cândū arruncă bani, după obiceiū, la soldați și la seraci, Patriarculū illū bine-cuventă, ca și mai'nainte. Apoi furāmū conduși susū, pe scările bisericei, la banchetū în apartamentele beilului. Cu acēstă ocasiune boierii cei mari de serviciū se imbrăcară în regalele lorū vestminte de onóre, fiindū acesta obiceiulū de curte la serbătorie mari; și'n aceea di steteră și serviră la mēsă dela începutū pone la fine. Acēsta urmēză regulatū în serbătoriele de Nascere, de Circumcisiune, de Immersiune, și la Pasce; dar dela a dua di acei boieri prān ȝescū cu beilulū și alții servescū după regula de peste annū. De câte ori se adducea unū serviciū cu bucate dela cuhnă în refectoriū, bătteaū tobele, sunaū trāmbițele și se audia ascuțitulū ȝipetū allū ȝluerelorū. De câte ori bea beilulū, sunaū éroși trāmbițele și se descārcaū trei tunuri, de se cutremura chiarū pāmēntulū. Așa a mersū pone séra. Beilulū ședea cu capulū golū și inchina adesea cu păhare mari câte de uă oca de vinū. Mai intūū fură inchinate trei cupe în onórea serbătoriei; apoi alte trei în onórea Patriarcului; pe urmă érá și érá și érá (and more and more and more) în numele beilului. Ni-

mene nu putea scăpa să nu bea sub nici un cuvent, și toți cei admiși la mēsa domnescă erau deprinși cu acest obicei de a totu bea pone la adusul luminărilor, ceia ce este ca un semnal de plecare; mai nainte inse se obicinesce că beul distribue vestminte de onore la capii clerului și la egumenii monastirilor domnesci, cari erau priimiți la banchete domnesci. De nteu Patriarcului, ce se intempla a fi faciă, i se dedea un vestmētū de catifea; totu așa se dedea mitropolitulu localu, care șede la mēsa beulū nesmintitū în tōte zilele, căci nemine altulū affară de ellū nu bine-cuvintēză buccatele domnesci; ceilalți capi ai monastirilor priimiau vestminte de satinu de diferite prețuri; la preuți de rendū și nouē, diaconilorū, ni se distribuia vestminte de metassă de Scio. Pentru restulū clerulū, călugerī, și seraci, se punea uă întinsă mēsă a-parte și, la finele ospelū, li se distribuia bani de argintū, invellși în basmale. Astū-feliu era ordinulū ceremoniei în fie-care serbătorīă dominicală.

Sub metropolitulū Terreī-Romānesci sunt duoī episcopi: acellū de Buzeu, menționnatū mai sus, și acellū de Rimnicu cellū Mare (? Kimniko the Larger). Terra-Romānescă cupprinde la 400 de monastiri, zidite cu magnificență din pētră, ai cărorū capi, de mpreună cu episcopii, sunt în usu de a veni înaintea serbătoriei Nasceri, adducēndū beulū mīce daruri, animale, vinū, roduri, etc., și dorindu-i bucuriă de serbătorie. Ei remānū pone după Bobotēză, trăiāndū la mese, ce le dă beulū, și din offertele lui; apoi plēcă a-casă. Totu așa se face la Pasce și în Joia Innălțărū, biserica metropolitană fiindū dedicatā sub acestū nume, precum vom arreta mai la valle.

Scurtāmū povestirea nōstră. Sēra ne întorserāmū în carretă la monastirea nōstră, cu unū șirū de seimeni (Sakams) și dărăbani înainte și în urmă, armați cu lānci, spade, etc. In gīurulū trāsurrei mergeau pionierii (pioneers) beulū, cāntăreții domnesci cu elevii lorū, copii de casă (the children of the household), cari cāntarā și sunarā dela palatū pone la monastire. După ce toți căpetarā câte unū presentū după obiceiū, ēră seimenii își descărcarā muschettle, se retraserā.

E de observatū, că în aceste duo țerre, Moldova și Terra-Romānescă, în adjunulū Cīr-

cumcisiunū toți hoierū în serviciū, gubernatorii și purcalabii sēu subași și toți officiarii divanulū de tōte gradele, se presintă la beu și depunū înaintea lui insemnele demnității lorū, fiū uă spadă, unū busduganū, unū toegū de argintū, unū hamgerū de argintū, sēu orī-ce altă armă; și se retragū. Nōptea beulū le trimite la fie-care sēu uă confirmațiune, orī uă demissiune; cellū înaintatū în hoiăriă primește insemnulū ei cu unū vestmētū de onore, precum de assemenea și acella ce-și reține postulū sēu de mai nainte; ēră persōna, pe carea beulū voesce a o depărta, nu primește nici unū messagū, ceia ce ecuivalēză cu uă demissiune. In cursulū annulū nu se face nici uă innaintare în officie, nici uă pogorire, affară numai la serbătorīă Circumcisiunū, în prima zi a annulū. Atuncea fōrte de diminēță toți assistă în biserică, după obiceiū ordinarū, la Ὁρθρον; de acollea mergū să feliciteze pe beu de serbătorīă și să-i sārute māna drēptă. După liturgiă, ei servescū la mēsa domnescă pone sēra, îmbrăcați în hainele lorū de onore; a dua di se punū cu beulū la banchetū, și servescū alții, cei prepuși la serviciū în tōte zilele de peste annū. Totū atunci boierii trimittū beulū daruri, fie-care după trēpta boieriei sēlle. Dōmna, de assemenea, accōrdă haine de onore nevestelorū și fetelorū boieresci, cari și elle, vice-versa, facū presente Dōmnei.

Cu ocasiunea serbătoriei Circumcisiunii Patriarculū servi pentru beu liturgia τοῦ Βασιλέως, după care amenduoī s'au suitū în camera de banchetū, unde se adunaserā mai mulți decâtū chiarū la ziua Nasceri. Pe longă deșertarea cupelorū cellorū pline, descărcarea tunurilor și ascuțitulū sunetū allū instrumentelorū musicale, se mai făcu, spre sēra, distribuțiunea vestmintelorū. După aceea ne întorserāmū în carretă la monastirea nōstră, urmați de seimeni, dărăbani, pionieri și cāntăreți, cari își luarā plată după obiceiū, și se duserā.

§ 3.

TERGOVISCE.—BOBOTÉZĂ.

Sēra spre Bobotēză se observā acellși ce-

remonie, ca și la *Παραμονή* de Nascere, și fură recitate în toate bisericile rugăciunile obicinuite assupra apei.

E de observat, că în toate țerțele creștine, preuții, la începutul fie-cării lune, facu câte unu *Ἀγιασμός* în fie-care biserică, și apoi colindescu spre a stropi prin case, în speranța gratificațiunii: dar în Țerra-Românescă sunt mai cu sémă numeroși atari clerici de industrie (the industrious Clericals).

La Bobotéză se adună aci, din toate părțile Țerre-Românesce și din țerțele limitrofe, mîie de egumeni, preuți, călugări, diaconi, cu metropolitul de Ternova, carele servește în această ocaziune, și cu alți metropoliți, cari nu lipsescu nici uă dată, atrași de speranța gratificațiunii, de a se abatte pe aci în toți anii. Ceremonia se face așa: Sêra, după rugăciunea assupra apei, clericii își implu ulciórele și căldărușele dintr'ensa și, îmbrăcându-se în *Φελόνια*, ieau crucile în mâne și mergu mai ânteîn la palatul beîului, pe carele-lu stropescu fie-care la rëndulü seü și separatü, și priimescu dela ellü câte unü frumosü presentü; apoi mergu la metropolitul localü și de acollo pe la casele tuturorü ministrilorü și alle cetățenilorü mai avuți, pentru a-i stropi. Ei veniră și la Patriarculü nostru, sunându și cântându psalme totă nóptea; érá ellü luá issopolü, stropi totă casa în forma crucii, pe ellü și pe toți cei de faciă, apoi sărută crucefissulü, și le arruncă unü darü în vasele lorü. Totü în acestü modü banda musicanțilorü, cu tóbe, cu fluere, cu torțe apprinse, cutrierară politia în cursulü noptii și în nóptea următóriă, făcëndü serenade boierilorü; și veniră și la noi, pentru a complimenta pe Patriarculü, care le dede unü bacșișü. Ei erau toți Turci, și considerară ca uă mare onóre de a fi admiși în presența nóstră. Mulțimea și bucuria glótelorü în Țerra-Românescă la Bobotéză întrece totü ce se petrece la curțile cellorü mai mari principî ai creștinătății, judécându de pe ceia ce amü vedutu și amü auditu.

În demănêța serbătóriei ascultarămü *Ὁρθρο-vulü* în biserică monastirii; érá la timpulü liturgiei beîului trimise carreta sea, și plecarămü cu mare pompă, truppele fiindü înșirate la drépta și la stânga dela monastire pone la palatü, și chiarü

în palatü, falfăindü stégurile lorü cele cu cruci (crossed banners). De câte ori descărcau muschetele lorü, fumulü se rădica de assupra capetelorü. *Numerulü totalü allü truppelorü, după cum ne-amü informatü mai la urmă, fu cam la 100,000; căci beîulü muntenescu ține în solda sea la 150,000; populațiunea acestei țerre fiindü immensă, și toți fugari din Turcia refugiuându se aici, unde lesne se câștigă mulți bani.* Aprópe totalitatea truppelorü se concentréză la Bobotéză și la Pasce.

Apoi intrarămü în biserică. Patriarculü se investmentă, de'mpreună cu metropolitulü, cu kyr Gavril, capulü episcopilorü din Serbia, cu principalii egumeni, etc. Fie care din ei ținea în mână câte uă cruce învellită, și venindü se aședară pe scaunele lorü. Acum se adduse uă mare sarcină de luminări și fu distribuită poporului; după aceea fu pusă în miđü-loculü bisericeî unü feliu de mész mare, pe care asternând'o, aședară pe ea cupe mari, unü bassinü de argintü implutü cu apă, și uă cutiă mare cu mósce de a sântilorü, între altele mâna dréptă a St. Mihailü episcopulü Sonadeî și a Santeî Marine, încadrată în aurü curatü. În acellü momentü se pogori beîulü și stătu longă tronulü seü, éro spatarulü luá uă mare luminare poleită cu aurü și pe altele duo de asemenea, și le puse în sfesnice de amenduo părțile. Pe dată se pogori și Patriarculü și făcu ruga assupra apei. În fine, noi eșirămü affară din biserică, pentru ca Patriarculü să affunde în flaviü crucea. *Procesiunea o formău de'ntăiu stegarü, duoî câte duoî, cu însemnele (ensigns) și stégurile lorü cu cruci în vërfü; apoi cei cu torțe (torch-bearers); apoi preuții duoî câte duoî; în fine Patriarculü cu metropolitulü.* Cândü Patriarculü, cu crucea în mână, adjunse la mallulü rîuluî, ellü găssi apa inghiată, căci demănêța fu frigü de crăpaü petrele. Mai'nainte se obicinuia de a face rugă assupra apei în miđü-loculü Curtii; déră beîulü fiindü betránü și frigulü pré-rigurosü, astă dată ruga se făcuse în interiorulü palatuluî. Acum ómenii sparseră ghiăța și Patriarculü affundă crucea în apă de trei ori, în care timpü fu cântatü unü imnü. După aceea totă mulțimea își implu ulciórele din riü, érá preuți, cufundară în ellü unü mare numerü de copii din cari vr'ua căți-va aü inghiatatu: pe noi ne durezza la auzulü țipetelorü copiilorü, sufferindü din

causa ghiăței și a frigului. Noi-înșine eram ca și orbiți de frig, stând cu capetele descoperite, și la urmă mai multe dille resimțiam dureri în urechi și surdime. Întorcându-ne și reintrând în biserică, Patriarcul stropi cei patru păreți ai edificiului și tabernacolului; apoi se apropia de beiu și-l stropi și pe ellu. Când beiu sărută crucea, se dede semn truppelor, și ele au descărcat toate muschettetele lor, de bubuia prin aer, și noi ne temeam să nu cadă peste noi biserică: urechile noastre asurziră de tot. De aci Patriarcul stropi pe boierii cei de față. Să-i fi vedut ca nesce flori de primăveră, în strălucitele lor haine, și învelți în blâne, ceea ce ei consideră ca un indispensabilu semn de bogăție. După aceea eșirăm afară din biserică, adducându-se acolo duo scaune de'naintea ușei, pe un loc forte rădicat: unul pentru beiu, și cellu-l altu pentru Patriarcu. De ambe părțile, la dreapta și la stânga, stătură preții. Apoi fură adduși armasari domnesci, cei mai nobili și mai scumpi, cu prețioase ornamente de brocartu de aur, preserate cu perle și petre scumpe, încât încântau prăvirile. Patriarcul îi stropi pe rând, în număr de 20, fie-care în preț de 1000 de galbeni. În urma tuturor veni un comişellu (a groom) căllare pe un micu catăr, și un altu pe un măgar, cu scopu de a produce veselă și risul spectatorilor. După ce Patriarcul îi stropise, anu intră la liturgie, de unde ne-am suit la banchet. În aceea se făcu uă adunare mai mare și mai splendidă, de câtu celle precedinți. Ospețulu fu celebrat prin desertarea cupelor, vuetulu instrumentelor musicale, batterea tobelor, țipetulu fluerelor, descărcarea muschettelor și a sacalușelor; și veselie fu mare. Săra ni s'au distribuit vestimente, după obicei, și noi ne-am întors în carretă, incongiurați de pionieri, seimeni, darabani, cari descărcau muschettetele lor în calle, pe când cântăreții cântau, pone ce am ajuns la monastire. Apoi dându-le un bacșiș, i-am congediat, rămânându surdi de vuetulu lor.

Sâmbeta demineța, a doua zi după serbătorie, toți musicanții, toboșeri, fluerași, Turci și Munteni, amblau pe la casele tuturor celor bogăți, cântându din instrumentele lor. Veniră și la Patriarcul, spre a i dori voioasă serbătorie, și

fericitul trău. Dându-le bacșișuri, i-am congediat. În același mod seimenii și alți officari ai armatei veniră și ei să facă complimentele lor, dându focu din muschette, și depărtându-se apoi cu bacșișul. Acesta ținu una pone sera.

Cată să observăm, că toți boierii munteni cei mari sunt peste măsură religioși. În toate demanețele de peste an ei se duc la biserică Curții, de assistă la "Ορθρον; după aceea se urcă la beiu, și formeză un divan pentru sentențe și judecăți; apoi se pogoră la liturgie și nu lassă biserică pone aproape de amăzi, și atunci pleacă la prânz. Acesta e trăiul lor în totu cursul anului.

§ 4.

TERGOVISCE.— BISERICI.— PALATURI EPISCOPALE.

În acest oraș allu Tergoviscei sunt peste 80 de biserice și monastiri, cele mai multe de petru. Politia e mare, ca Aleppo și Damasculu. Mateu-beiu rădică un mur de lemn de gîră împregiur, săpându și un șanțu cu multă ostenele. Ni se spuse, că Terra-Romanescă cuprinde alte 26 de orașe, ca Tergovisce. Din monastiri, aceea a lui Vasile-beiu e cea mai frumoasă. Palatul metropolitanu e la un capet allu orașulu, tocmai longă mur, și e foarte marețu. Illu încungioră trei îngrăditure de lemn avendu trei curți. Curtea esternă e pentru crescerea găscelor, rațelor și găinelor; cea a doua pentru grajduri și bucătărie; cea a treia cuprinde un scumpu edificiu întregu de petru, în care intri prin porți mari, în fața cărora este magnifica biserică, ce nu și-are părechia în aceste regiuni, affară dora de biserică metropolitană a Căzacilor, amenduo fiindu zidite pe modelul Santei Sofie, înalte, vaste, sprijinite pe mai multe colone, și foarte imposante. Ea se împarte în trei secțiuni: de ntăiu este Νάροης'ulu esterioru, foarte spațios și cu mai multe cupole; de aci prin uă aduoa ușă intri în tr'unu altu Νάροης de asemenea spațios și de ore-care elegantă (of some elegance); în fine, prin uă a treia ușă, intri în miđu-loculu bisericei de dimensiuni vaste și cu uă mare cupolă de assupra, din centrul cărui spendură un voluminosu Χορός. Sunt aci trei tabernacole seu capelle, for-

te înalte și magnifice. Acellă din centru e pre-spățiosă și are strane rădicate în giur. Iconostasul, Symbolul și crucile sunt foarte mari. Sfeșnicele, de lemn poleit, se disting prin eleganța formei. Ferestrele din giur sunt numeroase, și mai sunt altele în cupole, toate înfrumsețate cu ceruvelle lustruite. Strana beului e la mână dreaptă, cum intri, în colț. Alături e strana arhierelui, în care stetea totă d'una Patriarcul nostru. În opozit, la cellă-altă colț, este strana metropolitului local. Totă giurul bisericeii e cuprinsă de strane, erau păreții sunt acoperiți cu vechie picture. Locul, unde ședea Dâna, era în altă duoilea *Ναὸς*, cu strane pentru ea și suita sea. *Biserica e înconjurată de grădine cu trandafiri și cu frumoase partere de alte flori, în straturi înguste și sub ferestruice.* În vecinătatea tabernacolului nordic este o petă pentru apă (watering-stone) de o frumoasă miraculoasă: înaltă, voluminoasă și grea. Numărul cupolelor, cu mari cu mici, e 12 cu totă atâtea cruci poleite. De'naintea ușii e o frumoasă fontană, și afară din porța curții o altă asemenea.

Appartamentele mitropolitului sunt spre rășărit și foarte înalte. Te sui în edificiu prin o lungă scară, rădăcată pe arcuri și cu perspectiva la biserică, la curte și la întinsa grădină. Toți păreții sunt depinși cu minunele Creațiunii, atât a uscăturii cum și a mării; cu descrițiunea Ierusalimei și a monastirilor din ea; cu cea a piscului Sinau, muntele lui D-deu, cu toate dependențele; cu cea a St. Munte cu cele 24 monastiri alle selle în fața mării; toate lămurite și în proporțiuni mari. Apoi intri în prima cameră de primire a metropolitului, lungă și lată, cu o măsă imensă în mijloc, cu o sobă peste totă acoperită cu olane colorate, și cu numeroase ferestre gotice (arched windows) dându la grădină. După aceia intri într-o frumoasă sacristă, foarte elegantă și de asemenea cu o sobă de olane; aici sunt cuiere pentru blane, giubele, etc. Interiorul acestor apartamente e de currendu depinsă cu diferite icoane și tablouri sante. De aci intri în tesaurarul, unde metropolitul își ține vestimentele, rassele, mitre, cruci, vase de argint, etc. Acollea sunt spendurate lampe și candelă turnate în aur și argint, și ornamentate cu sirmă;

frêne, săbie, buzdugane și alte arme; căci atunci când metropolitul este într-o întâmpinare vre-unui Patriarh sau călător, îl înconjură garde și comișii, totă jună de nemuri boieresci, îmbrăcați în frumoase haine, cu samuri, etc. Totă așa și metropolitul țerei cozacesci.

Noi am observat, că, dela Constantinople și pune în Moldova, femeile poartă haine lungă de lână, despicate jos la mijloc (divided down the middle), trăindu-se pe pământ, și blănite în proporțiune cu bogăția lor.

Revenim. Din tesaurariu intri într-o cameră de primire cu o gallerie esteriă, arcată de assupra, dându la grădină și avându în fața o fontană cu apă curgătoare. Aice se pune masa de prând în timp de veră; și te poți pogori în grădina cea mare, pe care nu o cuprinzi cu ochii dela un capet pune la altul; ea întregă e umbrată cu mari nuci, o jumătate e plantată cu vii și tufe de trandafiri, erau restul cu meri, zarzări, gutui, cireși, damaschini, etc., sau verdeture, precum mazere, bobii, și altele.

Consistoriul (tower of the Arches) este afară din ușa bisericeii. Totă lumea recunoșce, că spațiul, cuprins între ziduri, e înconjurat palatului cu grădinele, ară fi suficient pentru o mare poliție. Acollea se regulă toate trebele priivitorie pe episcopi și pe egumeni (*). Obiceul dânic este ca metropolitul local să meargă în carretă pentru a se presenta beului, stându înaintea în divan cu crucea și cu evangeliul; erau după finea ședinței se pogoră jos la biserică pentru a asculta liturgia; apoi erau se sui la beu și pronunță rugă și benedictiuni de prând. Toate lucrurile atarnă dela el, mai cu seamă de ca va fi generos și liberal.

Observă că atunci, când vre-un Român, bărbat sau femeie, vine cu judecata assupra cuiva înaintea beului sau vre-unui arhier, el ca de în genuch și în această postură își espune plângerea. Cellă mai respectuos dar, ce se face beului, este un cozonac.

Metropolitul nu stringe nici o taxă assupra țărânilor, ci numai o dare bănească anuală dela clerul jurisdicțiunii selle, pe longă și peste

(*) S'a tradus literalmente frazeologia cea descusută a autorului. — Red.

offerțele dela Pasce și alte serbătorie. Mitropolitul mai despune de ferme, viie, pomete, etc. alle bisericeii. Acéstă stare de lucruri amă observat'o in tótă callea noastră pone la Moscva.

Dela intrarea noastră in Țerra-Românescă și pone la plecare, toți boierii obicinuiău a veni la Patriarculă pentru benedicțiune, adducându-i nelipsitū câte unū presentū, pe uă tipsiă accoperită cu unū șervetū, din tóte productele anotimpului: lămâie, portocalle, mere, prune, struguri, smochine, nuci, și neapperatū și câte uă plăcintă: câte uă dată de pesce și totū-d'a-una uă cantitate de vinū. *De asemenea illū visitaū și boieresele, ba chiarū mirese și domnșóre, venindū cu facia neaccoperită, urmate de servitorie, in carrete, și acompaniate de uă mulțime de comișei și căllăreși.* Elle adduceaū daruri totū de felilū cellořū descrise, cerendū binedicțiune și absoluțiune. *Ornamentele lorū de perle, blănele de samurū, celle mai fine șaluri, se distingeau prin varietate.*

Amă observatū, că toți țerranii de aice sunt fôrte religioși, respectuoși, și se păzescū de fapte relle. Aceste calități sunt și mai particulare boierilorū celorū bogați, de vreme ce ei obicinuiău a veni la Patriarculū, pentru ca ellū să suscriă și să sigilleze documentele, ce le accorda lorū beilulū pentru demnități și moșie. De asemenea ellū elibera scrisori de escomunicațiune in judecări, érá cândū escomunica pe vre-unū făptuitorū de relle, addusū inainte-i, atunci poporulū fugia de frică, socotindū escomunicațiunea ca unū focū arđetorū și temendu-se de a fi față la uă pedepsă atâtū de terribilă. Mai mulți prăvăliași căpetară dela ellū billete de penitență seū altele de absoluțiune.

§ 5.

TERGOVISCE.— CLIMĂ.— USURI.

In acestū annū, dela începutul lunei Canonulū II pone la finea lunei Adar, cădu pré-mulță ninsóre, invăllindū pământulū in totū timpulū pone la Pasce. Așa viscole, și gerū, și umedélă, și frigū, n'amă veđutū nici uă dată pone acum: chiarū vinulū inghiața in vase, și untulū de lemnū. Lămăiele și ouele se făceaū ca petrele celle mai tari și se stricaū cu totulū. Să fi

veđutū atternându in josū de accoperișele caselorū, giurū impregiurū, nesce bețe lange de ghiață cristallisată; ceia ce se intempla atunci, cândū prin căldura din intrulū caselorū ninsóre se topia și apoi prin acțiunea inghiățului fie-care picătură, ce se cobora, se prefăcea in bețe lange de ghiață: obiectū de mirare pentru ómenī din țerra noastră.

Merită de a fi observatū, că cei mai mulți comișei, ce pórta grija cailorū domnesci și boieresci, sunt originari din țerra noastră și din Egiptū, mahometani și creștini. Boierii mai au uă mulțime de sclavi negriteni cumperatī, pe cari poporulū îi strigă: „Arab! Arab!“ Așa déră, ellū crede, că toți ómenii din țerra noastră sunt sclavi negriteni, bunī pentru a servi la grajduri, și de aceia ne desprețuesce fôrte multū; astū-felū că, la sosirea noastră, cândū veđurā pe Patriarculū, manierele și ceremoniele nóstre, și observară eleganța cu care citeamū grecesce, fură uimiți.

In ȃlilele Carnavalului, veđurāmū nuntele lorū; căci atunci se facū celle mai multe mariație. Nóptea inainte nuntei, mirele se primblă cu amicii seī căllare tótă nóptea, cu tambure și fluere și torțe, pe stradele politiei: mirésa, cu fetele companiōnele ei, se punū in același timpū in trăsură, cu musicanți in urmă, și se primblă prin foburgele politiei, fără vre-uă accoperitură pe capetele lorū, după cum e costumulū femeilorū nemăritate. In acea ȃi fetele mergū impregiurū, in formă de cercū, prin curtea cassei, ținendu-se una pe alta de mână, și ornate cu diferite feluri de ornamente, (jucându hora?). Pe pěrū pórta corōne de tinichea lucitōriă și de bronzū galbenū; pe lângă rose artificiale, mănufăptuite de Venețiani și Germani, tulipanū, jasmīnū, etc.; și jócă și cântă, in timpū câtū se mișcă in giurū. In dată ce mirésa a fostū cununată cu mirele in biserică, se pune pe capulū ei uă cărpă albă, spre semnū că a devenitū femeia măritată. Séra, mirele ese cu companionii seī și musicanți, érá mirésa și alte femeie măritate in trăsore dupo ellū, și așa se plimbă nóptea și ȃioa, in veselie, câte doue seū trei ȃille in șirū. Acésta e ceremonia lorū de maritagiū; și nici unū ochiū de invidiă seū perfidiă nu cade assupra lorū.

Amă observatū in acéstă țerră, că in tim-

pulă Marelui Carnavalu ei lasă bucatele de carne; și se dedaă la pesce, care atunci e inghiătată, și pare nesce bucăți de lemn, dar e și mai tare. Ei illă pōrtă în subțiori, ca ori-ce altă lucru uscat, încâtă ne făcură să tresărimu cu uimire. Acesta amă vedut'o și în celle-lalte țerre mai departe.

Femeiele năritate și fetele sunt aice foră pētă, curate, și fōrte regulate în conduita lor. *Ori-și-care a cunoscută a fi făcută vre uă faptă nelegiuntă, e trimisă de bărbatul ei și isgonită la ocne de sare, de unde nu-i nici uă scăpare; și acolo remănu infundate pe vieță.*

§ 6.

TERGOVISCE.— RITE FUNERALE.

În cătă pentru ceremonia funeralelor și îngroparea morților, e asemenea cu celle ce amă relatat despre Moldova; cu diferență că aice se face uă cheltuială înfricoșată. Ei adduceau pe Patriarculă la cassa mortulu; și clopotulă dela biserica, unde voiau a-lă inmormenta, fu trasă de dimineță la mănicate pone la timpul inmormentării. Uă mulțime de Preuți, de Diaconi, Călugheri și seraci s'adunară cu ocaziunea; căci *în această țerră sunt așezați uă urdiă nenumărată de Preuți și Diaconi streini, cari s'engrămădescu la scene ca aceste.* Fie-care vine cu *Περίτραχίλιον* și cu Cartea sa, și Diaconulă cu allă seū *Στιχάριον*. Toți Diaconii de față sunt îmbrăcați cu al-le lor *Στιχάρια*. Apoi se distribue făclie la toți din serviciu, fie Preuți, fie seraci; și Archidiaconulă ȳea în mână cadelnița, și se duce la Patriarcă, dicendū *Εὐλόγησον Δέσποτα*. Patriarculă ȳea cadelnița dela ellă, și tămăie în pregiurulă cadavrulu, în timpū ce dice *Εὐλόγητος*; ȳră cântăreți acum începū a cânta „*Miluesce-ne pre noi, Dōmne, dupe mare mila ta*,” și tōtă Fericirea, pentru a acompănia tămăierea în unū tonū plăcutū. Dupo tămăierea peste Clerū și cea-laltă mulțime, și de a doua oră în giurulă cadavrulu, Patriarculă tămăeză pe Diaconū, și-i dă cadelnița; apoi pășesce, făcendūși cruce pe frunte, cătră resăritū de trei ori lângă cadavru, și vine și stă în locul seū. În timpul primei *Δόξα* a Fericirei, Archidiaconulă dice, cu cadelnița plină în mână, „*Miluesce-*

ne pre noi, Dōmne“ &., și ȳră „*Ne rugămū pentru acestū reposatū, pentru ca Domnulă Dumne-deū să-i odihnescă cu drepti sufletulă lui*,” &. Apoi Patriarculă dice prima Declarațiune. După aceea, începū a cânta a doua *Δόξα* a Fericirei: „*Mănele tale m'au formatū pe mine și m'au creatū.*” În dată după aceea, Capulă Clerulu, deca-i presentū, seū preotulă cellū mai betrānū, tămăie în pregiurulă cadavrulu, apoi cotră Patriarculă și restulă assistantiloră. Mai la urmă, tămăie pe Diaconū, și-i dă cadelnița; și pășesce mai incolo, făcendūși cruce, dupo care lucru se retrage la locul seū, unde recită Secunda Declarațiune, înainte rugăciuni „*Intōrceți privirile spre mine și me miluesce*”; și după ce a ȳissū allū doilea Diaconū. „*Miluesce-ne pre noi, Dōmne, dupo mare mila ta*,” &., Diaconū fie-care dice „*Miluesce-ne pre noi, Dōmne*.” &., toți pe rândū de giurū împregiurū; și dau cadelnița la Preuți de giurū împregiurū, la fie-care în locul seū; și așa se recită Declarațiune dupe Declarațiune.

La timpul Adorațiunii, Patriarculă merge să sărute icōnele, și-și face cruce câte de duo ori, bine-cuvēntandū mulțimea; apoi se întōrce la locul seū, dupo ce citi Evangeliulă peste capetele omeniloră. Apoi Preuți intră în rangurile lor, doi câte duo, unulă la drepta și altulă la stānga, plecāndu-se amēduoi uă dată și de doue ori, pone ce făcură toți. Dupo dēnsū vinū Diaconū, apoi Frați, și mai la urmă cei săraci; ȳră de amēdoue părțile stāu unele din rudele reposatulu; și de câte ori sārută imaginea unū Preutū, ei îi dederă unū darū în uă năframă cu țurturi, la fie-care după demnitatea lui; și totū în asemenea modū făcură și Diaconiloră și Frațiloră și Săraciloră. După acēsta veniră boierii și alte persoane ce urmau; și noi amă mersū înainte cadavrulu la biserica: mai întēu tōtă preuțimea, doi câte doi; apoi Patriarculă, cu nasēlnia după ellă, însoțitū de moscenitori, pe cāndū cântăreți cântau. De câte ori mergeau uă mică distanță, puneau josū cadavrulă, se înșirau în giurulă lui, și Diaconulă dicea, ținendū în mână cadelnița: „*Miluesce-ne pre noi, Dōmne*,” &.; ȳră Patriarculă recita Rugăciunea pentru Mortū. Apoi ridicau corpulă, și se mișcau mai înainte; și n'au încetatū dela acestū modū de procedere pone a adduce

cadavrulă la cîmîtiră, la locul de înmormîntare; unde-l dederă josă de pe nasălnia, și-lă așețară în ună sieriă îmbrăcată cu stoffă roșă, și-lă înmormentară: după aceea s'au împrăștiat.

Atăta e demnă de observat, că în această țerră este obiceiă pentru rudele repșatului, ca bărbații să ămble cu capulă golă, în spațiū de cînci-deci de dîle; ără femeiele și fetele cu perulă despletită. Nu este nici mă bocitură, nici ună țipetă; totulă e linisee și modestiă. În momentul cîndă archiereulă s'eu preutulă citește Evangeliulă peste corpulă mortă pe nasălniă, femeiele vină, din preună cu fetele, și se inghenunchiă sub carte, pone ce se termină citirea; ără după ce toți cei-lălți insoțitoriă au sărutatū cadavrulă și și-au făcutū cruce, vină și elle și facū totū acestă ceremoniă, plîngendū, dar fără essagerațiune.

În a treia, a noua, și a patru-deciă dî, pone la finea anulă, se face pentru repșatulă ună *Μνημόσυρον*; și se impartă făclie pe la Preuți și la cei-lălți assistatori; și începă a cînta „Miluescene pre noi Dómne,” și „Fericeira” în respunsuri, și Canonulă. Prima persónă ce tămăiă fu Patriareculă: după ellă eadelnita trecu la restulă clerulă de față; și, după ce fu cetitū Evangeliulă și daruri fură distribuite în publică, toți se duseră.

Ună serviciū funebre ca acesta costă uă sută s'eu duo sute de galbeni, măi multă s'eu măi puțină. Ună, dupe funerală, s'eu dupe *μνημόσυρον*, iaă pe cei din cortegiū la casa repșatului, la m'ésă.

În Lunea d'înaintea Serbătorii de Brînză, de dimin'etă la m'ânecate, măi multe din soțiile boieriloră veniră la Patriareculă, să c'ără de la ellă ca să le cit'escă loră Rugăciunea de ertarea peccatorulă; și s'au aruncatū la păm'entū înaintea lui, în elegantele loră hăine, pone ce ellă fini recitațiunea. În asseminea modū făcură și bărbații loră, pone tărliū s'era.

După rugăciunea la apusulă s'orelui, în adjunulă serbătorii, nu măi fu nici uă rugăciune înaintea somnului; căci nu e obiceiă în această țerră, nici ch'iară în nopțile de Lună; d'ér toți veniău la biserică, de la cei măi mari boieri pone la negustoriiă cei măi avuți &c., cu soțiile și copii loră; și Patriareculă se dedea josă depe tronulă s'eu, și stetea între s'feșnice în *Ἱερωραχίλιον* și *Ωμοφοριον*; ără toți se aruncau la păm'entū, și ellă

le citia Rugăciunea de ertarea peccatorulă, după care le da bine-cuventare: măi ănteu la arche-rei de f'etă, apoi la egumeni, și la Clerulă ordinară, la boieri și restulă adunării. Înălțimea sea Beilulă de assemenea trimise, prin Mitropolitulă locală, a-lă cere ertarea peccatorulă, căci Munteniă a-retaū cu toți uă mare venerațiune pentru Patriareculă nostru. În timpulă acestui mare Postă, veni să visite pe Patriareculă ună egumenă ortodossă, carele se d'icea a fi din insulele Britanice (?) menționate de Ionă Crisostomulă, din uă polițiă numită Hervat. (*) Se spunea că în acea parte de locă sunt la 25,000 de case, toți ortodoși, av'endū ună Gubernatoră propriū, și vorbindū serbesce. Capulă Episcopiloră din Serbia me informă, că ei fugiseră din țerră luă și locuescū la sudulă Germaniei și longă fruntăria nordică a teritoriulă Venețiană. Acellū egumenă ceru a fi făcutū archiereū pentru țerră sea, și presentă în acestă pri-vință testimonie scrisă, d'éră fu descoperitū de min-cinosă, și Mateu Beilă illū trimise numai de cătă la oene. Compatrioții luă d'iceau, că și puseră t'otă credința în Crucea Patriarchiloră de Antiochia, la a căroră autoritate ținū f'orte multă.

§ 7.

TERGOVISCE.— POSTU.— SEPTEMANA SANTA.

În timpulă acestei septem'âne se observă în t'ote Ritualulă observatū în Moldova, dar cu măi mare punctualitate, și cu așa zelă, încătū, bună-ôră, nemine nu eșă de la liturgiă, în Sămbetele Postului, pone apr'ope de am'edli. În Prima Duminică a Postului, Patriareculă d'ise liturgia în Biserica Monastirii; precum și în a patra Duminică. S'era spre Joia Patimeloră, ce cade uă dată cu Serbătoreă c'eloră patru-deci de Martiri, traseră clopotele, și se făcu uă priveghiere n'optea, după maniera și obiceiurile Priveghiereloră în Moldova. Totū așa în S'era spre Sămbeta c'eloră Șesse Laude, și în Sămbeta luă Lazar, c'andă poporulă se adună în mari mulțimi. În d'iuă Serbătorii Florieloră, la m'ânecate de dimin'etă, Patriareculă distribui la Asistanți verge de ramuri ad-

(*) Iată originalulă, în care obscenitățile, în genere, sunt f'orte dese: „who was said to be from the Islands of Britannia . . . from a city called Herwât.” Vorba e, pare-se, despre Croația.— *Red.*

duse din câmpu înverzite și cu flori selbatice albe. Urmă liturgia și'n acea zi. In Miercurea Mare se făcu uă torță pentru Beiu; adică, Mitropolitul local, și egumenii Monastirilor Domnesci, după obicei. (*) In Marea seü Sfânta Joi Beiul trimise careta sea la reversatulü dillei; și ne-amü dusü la Biserica Curtii, pentru ceremoniele abluțiunii și liturgia. Atunci amü investmântatü pe Patriarculü, ca de regulă; și cândü a trasü clopotulü cellü mare, ellü apăru și stete pe tronulü seü, avëndü in fătă pe Mitropolitulü localü. Atunci de'ntăiu fu purificatü vasulü de abluțiune; după aceea puseră uă laviță fórté lungă inaintea stranei nordice pentru Preuți; apoi unü altü scaunü micü dinaintea sfeșniculü celui mare din partea nordică, pentru Iuda; și adduseră acolo unü reverentü Frate de etate inaintată și a cărui sărăciă illü făcuse să ıea asupra-și acestü mărșavü rolü, pentru care fu remuneratü de către beiu. Figura, fătă, barba sa, și murdarulü seü comanacü lăssatü pe ochi, allungă melancolia cellorü ce-lü priviaü și-ı arruncă in veselie. Ellü singurü fu investmântatü cu *Φελόνιον* trențerosü, și-lü aședară pe susü-șisulü scaunü. Apoi puseră in mijlocü uă speciă de biuroü, uă mare mäsă accoperită cu stó-fă, avëndü pe ea unü basinü de argintü, și unü ibricü de argintü cu acoperișü, asemenea cu uă cupă, și altele ca aceste, cu apă pentru abluțiune. Apoi veni Mitropolitulü localü cu cei doi Fimarü (?Fimaros) ai bisericei, și priimiră voiă de la Patriarculü nostru de a merge și a allege pe Preuți inșărcinați cu rollulü de Apostoli, carü toți imbrăcară vesmintele lorü; și Mitropolitulü stete pe scaunulü seü, lângă strana nordică. Atunci cei doi fimarü eșiră din Tabernacolü, cu doi Preuți intre ei, in rasele lorü, toți in unü felü, mergëndü toți intr'unü rândü cătră Patriarculü, căruia îi făcură uă reverință plină de respectü, și apoi Mitropolitulü. Pe aceste doi îi aședară pe lavița cea lungă lângă Iuda; și apoi intrară in Tabernacolü. Dupe aceea veniră cu alți doi, și făcură totü in același modü, punëndü pe laviță lângă cei precedenți,

pone ce aü făcutü cinci părechie, adică ıece persoane. Egumenii domnesci fură aședați mai la urmă. Atunci aduseră inainte pe Episcopulü de Buzeü, și-lü făcură Petru; și-lü aședară la urma tuturorü a-parte. Apoi cântăreți inceptoră a cânta serviciulü abluțiunii, după Ritualü, de la începutü pone la fine.

Acesti cântăreți fiindü ai Beilulü, servescü totü-de-una seü in biserica domnescă, seü a-casă in palatulü seü; la strana dreptă ei cântară in grecesce; la stânga, in romănesce. Apoi eü inceptorü a ceti Evangeliculü, affără din ușa Tabernacolulü, la loculü unde fu pusü unü biuroü pentru acestü scopü, inaintea sfeșniculü. Cândü terminaı, Patriarculü se sculă, și se desbracă de vestmintele seıe, lepădändü allü seü Sakos și *Ἰμμοφόριον*. Apoi luă unü stergarü, se incinse cu uă pestelcă de bumbacü, și venindü josü de pe tronulü seü, inceu a spella picıóarele lui Iuda mai änteu; și continuă pon'ce a terminatü cu Petru, căruia îi ıise ceea ce este scrisü. Cândü această parte a ceremoniei fu finită, aduseră basinelü, illü puseră la loculü lui pe mäsă, Patriarculü a luatü érá allü seü Sakos, se cobori de pe tronulü seü, și, apropiändu-se de basinü, făcu celle trei obiceinute *Μετάνοιας*; apoi muia degetele seıle in apă, și făcu intre ochii seı semnulü Crucii. Dupo aceea, veni Mitropolitulü localü și făcu același lucru, și toți preuți de fătă, și toți boierii, duoı câte duoı, pone ce finira toți. Atunci eü amü luatü basinelü și, cu preutulü de serviciu, amü suitü treptele la beiu, pentru ca să pótă și ellü a-și face cruce dintr'ensulü: la facerea căriä, dede unü presentü preutulü de serviciu. Dupo ce totă suita beilulü, asemenea, și-a făcutü cruce, ne coborirămü, și s'a inceptü liturgia.

Cu această ocasiune, toți boierii presentü in biserică rugară pe Patriarculü a le ceti rugăciunea de ertarea peccatorü; și se aruncară la pämentü inaintea lui, in timpulü recitațiunii. E de insemnatü, că nici-unulü dintre ei nu veni nici uă dată la biserică fără ca mai înteu să fi plătitü visita lorü Patriarculü, ingenunchiändü inaintea lui, și sărutändu-ı mânele; apoi fie-care se duse să stea la loculü lorü.

La *Ἀξίον εἶσιν* Beilü se dede josü, stete pe tronulü seü; și, la offerirea cupei, se coboră să

(*) Nu putemü descurea sensulü acestei fraze: „On great Wednesday, day they made a torch for the Beg; that is, the Metropolitan, tau of the city, and the Presidents of the Prince's convents, „accordind to custom.“

sărute icónele, intră în Tabernacolū, în timpū ce suita lui illū ținea de subțiori pone veni longă Patriarcū spre a priimi benedictiunea. Apoi trecu în strana sa; și toți boierii veniră să sărute icónele și să abordeze pe Patriarculū pentru benedictiune, totū în același modū. Dupo acēsta, Patriarculū le distribui *Ἀντίδοχα*, noi ne-amū împărțitū din colivă, și serviciulū fu încheiatū. Beilū și boierii remaseră încă în stranele lorū, pone ce Patriarculū intră în Tabernacolū, și se desbracă de vestmintele sēlle celle sacerdotale, substituindu-le *Μαρδύα*, după cum este obiceiulū ordinarū; și apoi eși inaintea Beilui la palatulū seū, împărțindū bine-cuventarea sea lui și suitei. Apoi ne-amū intorsū la monastirea noastră după amēdii.

În adjunulū Vinerii Mari se făcură mari privigheri dela începutulū serei pone în ora a șessea din nōpte, accompaniāndu-se de uă cântare lină; totū așa și'n Sāmbeta Luminelorū, carea'n acestū annū cădu cu serbătorea Anunțatiunii, toți se sculară din paturile lorū pe cândū mai era încă multū din nōpte; și la reversatulū dillei eșiră în processiune, și făcură paradă în tōtă politia, prin tōte stratele. După ce amū eșitū de la liturgiă în acea ȓi, copiii nu încetară a face vuetū cu castanete (rattles) și clopote de metalū, ceea ce continuă tōtă nōptea, după obiceiū: căci ómenii nu dormū de locū în adjunulū Pascelorū. Băeții din fie-care strată și despărțire s'adunaū, în monastirile lorū, și aprindeau focuri în cimitire; ridicāndū unū voiosū tumultū, și jucāndū castanetele, pone în ora a șessea din nōpte, cândū fură trase clopotele în tōte bisericile și monastirile, și se începură rugăciunile; affară numai de biserica Curții. După ce au terminatū *Ἀνάστασις* după obiceiū, lăsară biserica încă de timpuriū diminēța, dēră se întórseră în curēndū să asiste la liturgiă. După ce amū ascultatū acēstă timpuriă *Ἀνάστασις*, Beilū trimise careta sa, și ne-amū dussū la Curte. Atunci amū înbrăcatū pe Patriarculū în vestmintele sēlle sacerdotale; și Beilū veni josū la biserică și stete în tronulū seū, după ce priimise bine-cuventarea. Apoi eșindū inaintea noastră pe splanada palatului, în fēța bisericei, puseră unū scaunū pentru Beilū în centru, cu altulū la mână stāngă pentru Patriarculū, și încă unulū allătura pentru Mitropolitulū. De acēstă parte stete totū

Clerulū, și boierii, în rangurile lorū, formară unū mare cercū impregiurū; și puteai vedē, în acellū momentū, uă varietate de avute îmbrăcăminte de colorile celle mai lucitōrie și cu blāne de mare prețū. Apoi puseră unū intinsū biurōū de cititū în mijlocū, accoperitū cu stoffă, aședāndū d'asupra Evangeliulū. După aceea distribuiră mari făclie la toți cei preșenți: mai āntēu, Beilui uă făclă poleită, pe carea o ținu purtătorulū armurēi (the armour-bearer); apoi Patriarculū și Mitropolitulū. Acum Curtea era plină cu trupe, tōte armate cu lānci și muschete. Atunci luai cādelnița, și tāmăiai pe Patriarculū, ȓicēndū *Εὐλόγησον Δέσποτα*; și ellū o luă și tāmăiā inprejurulū biuroului și Evangeliului, ȓicēndū *Χριστός ἀνέστη* de treī ori. Apoi tāmăiā pe Beiu, pe Mitropolitū, pe Preuți, și restulū persónelorū preșente, și veni și se puse pe scaunulū seū; éră cāntăreții începură Psalmii correspondinți; apoi Canonulū; unū corū în grecesce, cellū-l'altū în romānesce. Patriarculū recitase prima Declarațiune; apoi Mitropolitulū tāmăiā, stāndū la loculū seū, și recitā a doua Declarațiune. În asseminea modū Episcopii și egumenii pone la finitulū canonului, tāmăiāndū fie-care și recitāndū cāte uă Declarațiune. Nu fu nicī uă deschidere de ușă, precum la noi; căci uă biserică neputēndū conține atāta mulțime de ómeni, serviciulū fu făcutū affară din ușă. La finea Canonului, Patriarculū inaintā, sārutā cartea Evangeliului, și o duse spre Beilū, carele veni în mijlocū, cădu în genunchi, și sārutā Evangeliulū și mână drēptā a Patriarcului; éră Patriarculū îi ȓisse *Χριστός ἀνέστη*, și-lū sārutā pe frunte de treī ori. În acellū momentū tōte trupele făcură focū din muschetele lorū; așa că pământulū se cutremurā și urechilele nōstre asurȓirā. Atunci Patriarculū fini serviciulū; scaunulū seū fu scosū și pusū longă Beiu de a drēpta; și ellū se aședā ținēndū Evangeliulū în mână. Atunci Mitropolitulū veni să ȓea bine-cuventarea evangelicā și sārutā mână Patriarcului, ȓicēndū *Χριστός ἀνέστη*; apoi trecu la Beiu, și sārutā Crucea, din mână-i drēptā, de aurū curatū bātutū cu perle și petre prețioșe, și-i ȓise și cātrā ellū totū aceeași; éră Beilū illū sārutā pe frunte, și ellū se duse de se puse pe scaunulū seū de a stānga Beilui. Apoi veniră mai āntēu Episco-

pîi, pe urmă egumenii și restul Clerului și alii Monachilor, și sărutară Evangeliul din mânele Patriarcului mai înteu, apoi mâna sa, dicendû *Χριστὸς ἀνέστη*; și trecură la Beiu, să-î sărute crucea și sinulul seû (breast), dicendû aceleși cuvinte. După aceea se duseră la Mitropolitul, și s'au aședatû lângă densusul. Toți boierii intrară apoi după rangul lor, și toate celelalte persoane prezente, și făcură în același mod. Era târziu dimineța înainte de a se fini, și atunci Beiful se sui în palatul seû.

În cătû despre partea noastră, noi amû intratû în biserică la liturgiă, în timpul cărui amû cetitû trei Evanghelii: una fu cetită de Patriarcul în întrul Tabernacolului în Grecesce; alta de Mitropolitul, în Românesc; și eu amû cetitû alii treilea, în Arabesc. Cum amû terminatû, îndată me apucă unû tremur, care me ținu pona sêra, causatû de frigul celû tare ce era. Me dusei în Tabernacol și, lăpedândû *Στιχάριον* ul amû dormitû acolo. Apoi ne duserăm la banchet, eu fiindû în cea mai nefericită condițiune; în timp ce toți cei-lalți erau în petrecere, eu singurû sufferiamû de friguri.

În acea zi urmă sêra unû mare ball și totû orașul fu iluminat. Primăvêra își desfășura verdeta sa. Tunurile făcură foc de mai multe ori, și muschetele fură descărcate. Aci beaû cupe mari; aci cântau din tóbe, fluere și alte instrumente musicale; aci cântau din gură și *maskaradai* (was singing and masquerading) & și la urma tuturor fu uă distribuțiune de vestimente; după care lucru apoi ni-amû intorsû, întrăsură, la monastirea noastră, urmați de seimeni și darabani, cari dediau vertosû la pusce; și de pioneri și cântăreți, cari se întorseră după ce-și priimira grațifiatiunea lor.

În timpul acestei săptămâne se făcea liturgia de timpuriu dimineța, la reversatul albelor, și traseră clopotele cele mari în fie-care dimineța și sêra; și nu se vindea nici nu se cumpêra, seû să fi fost vre uă prăvălia deschisă, cu excepțiunea vindătorilor de unt, măcellarilor, și cei-lalți victualari.

E remarcabil, că unul dintre obiceiurile acestei țere este, ca în fie-care zi după Paști să se facă uă Litaniă și Processiune afară din po-

litiă, în jurul zidurilor, cu stêgurile și icónele, și Preuți în vestimentele lor, acompaniați de Beiu și de trupele sêlle; formându-se uă imensă glótă. Acesta e în onórea trecutei Sfintei Joi, ca unû adio; și totû-uă-dată ca uă înaintare la recepțiunea Joii Ascensiunii.

§ 8.

TERGOVISCE.— MOARTEA LUI MATEIU BEIU.

În cei doi de pe urmă ani, Mateiu Beiu deveni indolent, fiindû acum omû betrân, și ne mai adjuțându-î puterea de eși de loc din zidurile cetății; dîr în Joia Săptămânei Pascelor elû trimise să invite pe Patriarcul, în careta sa; și noi amû intratû în biserică, și ne-amû îmbrăcatû. După ce investimentarăm pe Patriarcul, fu aședatû vasul pentru sfânta apă, și Sfinția sa făcu unû *Ἀγιασμός*, cu care ne-amû suitû sus la Beiu, și l'amû stropitû. Apoi ne-amû desbrăcatû, și ne duserăm la banchet, după care Beiful se dispărți de noi, dându-ne congelia, pentru că noi proiectarăm unû voiaj în interiorul țerei. Deci ne-amû intorsû la monastire, și ne-amû grăbitû a ne prepara cele necesare pentru drum. Beiful trimise Patriarcului nostru numai prezentele ordinare; căci se făcuse, în zilele cele de pe urmă, peste mesură avar, și iubea pe Turci și pe Tătari cu uă nespuse afecțiune, pona a-și versa totă averea sa peste ei. Ori-ce omû ce venia la elû din parte-le, elû illû îmbrăca în unû straiu cu blană; urându totû-uă-dată pe Preuți și Monachi, și egumeni, cari veniaû la elû să sollicite vre-uă elemosină, după regula ce o a fost fixatû elû însuși; și le da drumul cu mâna golă.

În această săptămână venindû noutăți, că Imperatul Moscoviei îi trimise unû ambasadur cu mari prezente, Mateiu-beiu imediatû illû respinse, dicendû „Să nu-îvedû feta;” căci urria totă rassa Cosacilor și pe Moscoviți peste mesură, și în timpul invingerii lui Vasile și a lui Timoteu fiulul lui Chmielnicki făcu din Casaci unû mare măcell, și unû numerû încă și mai mare de prizonieri. Când venise Aga vistieriei (of the Khazana), eșindu-î intru întîmpinare, beiful tăia capetele mai multor Cazaci înainte lui, dicendû că o

face d'in ură in contra lorū și amorul cātră persecutorii lorū; ellū trimise de asseminea printr'ensulū unū numerū de prizonieri. in fere. la Vizir, spre a fi întrebuințați la galere. Cîndū Vizirulū îi întrebă ce sunt, și îi răspuseră. „Suntemū Cosaci din armata lui Chmielnicki, și amū fostū invinși in Valachia.“ ellū numai de cātū le dede straie de lână roșă, și ceva bani, și îi trimise înapoi in țerra lorū, fiindū-că între Turci și Chmielnicki există mare amiciă și negociațiuni neinterupte. Inimicia cea mare între Chmielnicki cu Casacii sei și între Mateiu Beiu, după respingerea trimisului Moscoviței, crescîndū din ce in ce mai multū; Muntenii se aflaū totū-de-una in frică și temere, și n'ie-care di se'mprăstia câte uă nouitate: „Vinū Casacii... dau focū țerreī.“ Noptea nu dormiaū. Supuși moscoviți, ce fură assupriți pone la ossū de Mateiu-beiu, și fugiseră de pe teritoriulū seū, complotară cu trupele lui Mateiu și cu toți boierii, să-lū omore, dicîndū: „Cum se pōte acēsta? Din timpū cei mai vechi, pone acum, nici uă-datā nu veni nici unū Ambassadorū din țerra noastră, și cuvine-se ore să se respingā acēstā primā ambasadā?“. Dērā-A-totū-putintele întreveni cu providența sa, și luā pe beiu la ellū; căci acēstā septămānā pătimi reū de bōlā mortalā. devenindū fōrte slabū, și se duse.

La Dumincea Nouă seū de Josū, Patriarculū dīse liturgia in Biserica Monastirii Neguțitorilorū; și n' diminēta Duminicei Femeilorū, Mateiu-beiu își dede ultima respirațiune, după uă domniā de doue-deci și trei de ani. In timpulū primului periodū allū remnului seū ellū fu fōrte devotatū la caritate și fapte bune; și bunătățile și fundațiunile sēlle, numai in acēstā provincia. se suirā la uă sută și cinci-deci de monastiri și biserici, zidite magnificū din pētrā; una dintre carī este biserica Episcopalā seū catedralā din Buzeu. Mai inainte de a-și da sufletulū, veni kir Ignatie, Mitropolitulū localū, și toți boierii se adunarū in prima piașă (*the first place*), și ținurā consiliū: apoi alessērā de d-mnū fără întārziere pe unū numitū Constantinū „Efendicopulo“, adică din rassa Efendilorū Beī. Ellū era fiulū lui Șerbanū, carele fu mai inainte Voivodū allū Țerreī-Romānesceī. Apoi eșirā din biserica, maintea palatului; și Mitropolitulū se su pe unū locū inaltū, și dīse cā-

tre poporū: „Allū vostru Efendi este mortū; pe cine dērā voiți să ridicāmū in loculū seū, spre a fi Domnū preste voi?“. Strigātulū boierilorū, armatei, și a totū poporului, in uă vōce, fu: „Pe nimine altulū nu voimū affiārā de Constantinū, fiulū lui Șerbanū, pentru Voevodū.“ Și se sculară cu spirite întărătate să susținā vorbele lorū; căci allegerea lui Constantinū la putere fu de la D-deu: mai mulți dintre Boiari l'au visatū stāndū in scaunulū Beifulū in biserica. Ellū fu mai inainte allū doilea Comandantū allū armatei, in timpulū lui Mateiu Beiu.

Mateiu avea unū nepotū de soră, pe care'lū făcu *Μέγας Σπατάρης*, seū Comandantū-in-capū allū tuturorū trupelorū; și cātū trei Mateiu, mārirea, demnitatea și pompa nepotu-seū furā mari. Totū-de-una, de câte ori venia la Curte de a-casa, l'amū vedntū escortatū, inainte și in urmă, de mai multū de cinci seū șesse sute de omeni; și totū in așa modū la plecarea sa. Ellū era acellū ce venise cu bandele de Munteni și Unguri, din preună cu Stefanū, beifulū Moldaviei, pentru anteia datā, la serbătōrea Pascelorū. cîndū dōriaū să captive de pe Vasile-vodā; pentru că unchiulū seū Mateiu Beiu illū trimisese in secretū, in așa felū in cātū niminea din totū corpulū Boiariilor sei nu sciea nimica de acēsta; carī i-arū fi ucisū pe amenduoī cum arū fi afflatū de acēsta, și nu i-arū fi lāsātū a atrage unū reū assupra Statului. De multe ori, Mateiu dōria să-lū facā Beiu in loculū seū și întrebuință totū felulū de artificie spre a reuși, dēr. niminea nu consimți la acēsta, *atātū din boiari cātū și din țerrani*, din cauza vanității minții lui. Constantinū, fiulū lui Șerbanū-vodā, fu sub ellū ca allū doilea Comandantū. *Acollea este obiceiū între boiari, că atunci cîndū s'entāl-nescū doi dintre cei carī sunt de rangū egalū, nu își iaū căciula; erā dacā unulū este mai superiorū in demnitate de cātū cellū l'altū, cellū inferiorū își ia căciula.* Acēstū Constantinū obiceiūia a sta inainte Agalei sale. Comandantele-in-capū, totū-de-una cu capulū acoperitū. Intr'uā di Aga l'a ocārītū, dicîndū, „Pentru ce stai D-ta inainte mea fără să-ți iaī căciula?“ Ellū replicā, „Eū sunt din sänge de Beiu; dēr D-ta ești unū omū de rāndū, fiul unū cutārui: nu-mī iaū eū căciula inainte D-tale.“ Aga se infuriā la aceste cuvinte

și se duse și aruncă jos spada sa înaintea Beifului unchiul său; carele, îndată ce fu informat de totă treaba, destitui pe Constantin din rangul său. Ellu se retrase numai de cât la palaturile și domeniurile sêlle, ce părinții sei le dădise și plantase în diferite părți ale țerei; și locui acolo pâne acum. Când Matei Beiu căzu bolnav, Constantin veni fără nici uă cunoștință de cercușări în poliția Tergovisce cu trebă; și se întimplă ceea ce amă descris la elecțiunea sa la putere.

În cât despre mai susu disul Capu-Comandant, îi venise veste în Santa Septămână că fiul său era în agonia morții, în un sat departe de poliția; și în timp ce ellu era dus să-l vedă, unchiul său muri. Acesta fu cursul evenimentelor.

§ 9.

TERGOVISTE.— ALLEGHEREA LUI CONSTANTIN (*).

*Craimculu (the crier) strigându orașul, toți locuitorii se adunară la curte, prăvind în unanimitate alleghera lui Constantin, carele ellu-în suși se speria de această noutate și se ascunse; dera fu găssit, cu totă frica sa, și scos înaintea poporului. Îll duseră la biserică, unde illu aștepta mitropolitul, investmentat în totă podoba sacerdotală. Îll introduseră în Altar, și-i strigară de trei ori: *Κελευσον, κελεύσατε, κελευσον Δέσποτα*. Ellu se puse în genuchi și mitropolitul îi recită rugăciunea: „Mila lui D-deu, carea în toți timpii vindică pe cei bolnavi și înbunătățește pe cei nedeplini, ridică pe fratele nostru Kyr Constantin din boieria de capu ostășesc la înalta tréptă de cărmuitor civilu allu Statului; să ne rugăm dera acum pentru ellu, ca să se pogore asupra-i mila Spiritului celui pre-sântu.“ Noi strigarăm de trei ori *Ἄξιος!* și cântăreții repetară în affară și în intrul Altarului. Apoi desbrăcându pe Constantin de hainele lui, illu investmentară domnesc, adecă uă dulamă (under-vestment) de scump brocart, uă cabaniță de aceiași stoffă blănită cu samur, un calpac de samur de mare preț și cu uă cocardă de aur*

preserată cu petre scumpe de multă valoare și de uă splendore regală. De aci illu urcară și-lu aședară în strana domnescă, și veniră pe rând să-i sărute mâna: deintău mitropolitul, apoi clerul și egumenii cei de fătă, apoi boierii unul câte unul, și toți officiarii superiori ai armatei. Era lucru de minune că, din atâtea mii de omeni, toți într-un glas erau mulțumiți de ellu și nici unul nu dăse: nu! Intronarea sa se întimplă în Duminica Muierilor, în 9 a lunii Nisan. Ellu pe dată trimise pesce & Patriarcului nostru, cerându rugăciuni, căci ne era amic de mai înainte. La mortea beifului Mateu, când toți cei avuți și neguțitorii tremurau, ca oștea să nu jefuască orașul, Patriarcul pe loc îi asigurase de mântuirea liniscii, și ei dăceau apoi cu toții: „Acastă bine-cuvântare de pace o căpetarăm numai prin petrecerea Patriarcului de Antiochia între noi și prin întârzierea plecării sêlle de aici.“ În adeveru, noi amânărăm îndrumarea noastră pâne Lună după Quasimodo (Low Sunday): reținerea noastră fu dela D-deu, pentru ca să putem mărturisi cele întemplate.

Lună demineta, după a doua Duminică a Muierilor, noul beiu, kyr Constantin, trimise carreta sa, invitându pe Patriarcul nostru la palat cu multă onoare și cu uă numerosă escortă de ostași, mergendu sub arme înainte și în urmă. Pe drum la Curte, vedurăm toate stratele și ulicioarele, ba și totu spațiul închis între zidurile Curții, pline de ostași și de popor. Intrărăm în biserică, ne îmbrăcarăm, investmentărăm pe Patriarcul de împreună cu mitropolitul, și ei steteră la locurile lor. Atunci beiful se pogoră și, mai înainte de a se aședa pe tronul său, se plecă și sărută mâna Patriarcului, carele îi dăde bine-cuvântarea. *Mateu-beiu nu cunoscea nici uă limbă affară de a sa propriu românească; dera Constantin scie nu numai limba sa națională românească, ci încă grecesce, turcesce și unguresce; încât în relațiunile sêlle cu Patriarcul nu era trebuință de tâlmăciu; cu atât mai vertos, că în timpul petrecerii noastre în aceste țere, ne perfecționarăm foarte mult prin conversațiune în limba grăcă; majoritatea (?) poporului în Moldova și Terra-Românească și toți neguțitorii fiind Greci. De aci toți boierii se adunară în biseri-*

(*) De aci înainte urmează traducțiunea proprie a redactorului.

că, erau officiarii militari, capitani, majorii, coloneli, și cei-lalți, în Curte. Duo biurouri fură puse în biserică, accoperite cu tapete, unul de'naintea sfesnicului din dreapta, cellu-laltu de'naintea acellui din stânga. Pe fie-care biurou era unu Evangeliu poleitu și ornatu cu uă cruce de aur. Longă cellu din dreapta statu Patriarculu, longă cellu din stânga mitropolitulu.

Longă fie-care biurou stetea unu Γραμματικὸς seŭ scribă, assistându pe prelatulu respectiv și ținându în mână câte uă hărtiă. *Jurământulu se începu dela boieru cei mai mari. Ei puseră mânele pe Evangeliu și pe Crucea, erau scriba ceti hărtia astu-feliu: „Jurați pe acestu sântu Evangeliu și acestu cinstitu Cruce, că veți fi cu Kyr Constantină-vodă, fiulu lui Șerbanu-vodă, unu sufleru și unu sfetu, ascultându lu și adjutându-i fără vicieniă, atâtu în ivelă precum și în taină; neascundându dela ellu nici unu lucru ce-i trebuie să-i fiă cunoscutu, în totu cursulu vieței selle și în totu cursulu vieței vostre; și nu veți fi trădători către ellu, nici veți lucra contra lui.“ La fie-care cuvântu ei răspundeau: „da.“ Mai departe: „Eară deca vă veți arreta trădători, seŭ conspiratori, seŭ nesincerî, seŭ neamici, apoi veți fi escomunicați și depărtați, prin sânta Treime și celle șapte sante sobore, și prin gura Patriarculu Kyr Macarie de Antiochia; și cea ce cădu asupra Assirianiloru, și asupra Sodomei și Gomorreî, și asupra lui Iuda, și asupra lui Aru, va căde asupra-vă; și veți fi părtași cu Hanna și cu Căiafa, și cu risticnitoru lui Cristu.“ Ei dăseră: „Amin, amin, amin.“ la fie-care punctu din blăstemu. De aci ei sărutară mâna Patriarculu, apoi abordară pe beulu, carele stetea longă tronulu seŭ, îi sărutară mâna și pola hainei, și se depărtară.*

Totu uă așa ceremoniă essecuta de altă parte mitropolitulu. După boieri, urmară cei-lalți servitori domnesci și de Curte (servants of the Beg and of the Corta) și toți copiii de divanu (all the children of the Treasury), jurându în șirurile lor, toți într'unu glas și din totă ânima. Apoi veniră officiarii armatei: de'năitu marele spataru, după ellu agaia sâimeniloru, după ellu capitanulu, în fine toți cei-lalți capitanî și iuz-bași, și ôstea în șirurile ei: fie-care căpitanu venia cu compania sea și fie-care iuz-bașa cu pelotonulu seŭ. Spre in-

cheiare, toți sărutară mâna Patriarculu, apoi mâna și pola beulu, și se depărtară. Astu-feliu urmă pone aprôpe de a-médi, și încă nici uă singură aripă a armatei nu-și sferșise jurământulu; erau noi eramu sdrobiți și ametiți de oboselă. În fine, Cerulu ne accordă unu repaosu, jurământulu cellor-lalți ostași fiindu amănatu pentru a-duoa și dillele următorie. Din momentulu intronării selle, beulu pe dată trimise căllărași pentru a face cunoscutu acesta în totă țerra, și în cursu de 40 de dille vedeai necontentitu mîie de ômenî sosindû în pripă la Curte, egumeni, preuți, călugeri, chiaru episcopi, pentru a felicita și a imbuna pe noulu beu.

Ostea urmă cu depunerea jurământulu într'unu intervallu de mai multe dille, pone ce a obositu de ceremoniă. De aci beulu trimise pe noulu Spataru cu ostași impregiuru pe la tôte burgurile, pentru a supune jurământulu poporulu; căci, *fie-binecuvântarea lui D-deu asupra stăpânilor beulu muntenescu! ele numeru peste 400,000 de case.*

§ 10.

TERGOVISCE.— INMORMENTAREA LUI MATEIU-BEIU.

Eșirămû din biserică pentru inmormentarea reposatulu Mateiu-beu. Unu mare pavillionu fu înălțatu pe esplanada Curtii: acolo fu pusu unu scaunu pentru beulu, cu alte duo la stânga, pentru Patriarculu și mitropolitulu. Din acciași parte steteră cei-lalți episcopi de fătă, de'mpreună cu egumeni, preuți, diaconi, călugeri, în numeru aprôpe de 1000 de persône. Boierii formară unu mare cercu impregiuru, erau cellu-laltu spatiu era cupprinsu de ôste și de poporu. De aci Patriarculu și noi toți întovărășirămû pe noulu beu, mergendu a face rugă asupra cadavrulu reposatulu:

Găssirămû pe Mateiu în camera, în care ellu obiceiuia, la ocasiunea veseliloru cellor mari, a da banchetele selle. Ellu jăcea pe uă mész, cu fêta neaccoperită, duple obiceiu. Era îmbrăcatu cu haine regale de scumpu brocartu, blănitû cu samuri de mare prețu, și cu nasturi de aur și de argintu poleitu. Avea pe capu unu prețiosu

calpacii de samurii. Illu accoperia in totulu, dela capu pone la picioru, unu felu de giulgiu de satinu alb, pe care era desemnată uă cruce de aur. In giuru erau luminări, și tote boieresele plângeau și se bociau. Patriarculu illu tãmaiă și recită ruga mortuară și celle-lalte; apoi, precesu de noi, cadavrulu fu depus în sieri în curte și transportat în miđu-locu sub pavillionu. Beulu stete longă tronulu se. Mari luminări de cëră fură distribuite, de'ntăiu beulu, apoi Patriarculu, de aci mitropolitulu, pe urmă la egumeni, preuți călugări, și seraci; și, in fine, la boieri și cei-lalți, pone ce fumulu se rădică din tote părțile. Atunci eu, archidiaconulu de Antiochia, luă cadelnița și tãmai pe Patriarculu, dicendū *Εὐλόγησον Δέσποτα*; apoi ellu tãmaiă sieriulu, dicendū *Εὐλόγητος*; și cântăreții incepură „Miluesce-ne Dómne,“ „Fericirea“ și Canonulu de Pasce, unu coru cântând în grecesce și cellu-laltu in românesce. Patriarculu tãmaiă pe beulu, pe mitropolitulu și pe preuți, după aceia pe boieri și pe cei-lalți, și pentru a duoa óră sieriulu. De aci făcendū cruce, după obicei, ellu se întorse la tronulu se; érá eu, la finitul primei *Δόξα* a Fericirii, recitaí: „Miluesce-ne, Dómne, dupre mare mila ta; ne închinămú ție, ascultă-ne, și aibí milă; éroși ne rugămú pentru odihna sufletulu servulu lui D-deu Domnulu, iubitorulu de Cristu, Mateiu-vodă, și pentru iertarea peccatoru sêlle, celoru voluntarie și involuntarie, &.“ Patriarculu disc Prima Declarațiune, și cadelnița trecu pe rëndu, după usu, la mitropolitulu, la episcopi, la egumeni, fie-care recitând câte uă Declarațiune, érá diaconulu totu repetând „Miluesce-ne Dómne,“ pone la timpul cându Patriarculu se apropiă de cadavru și incepu a ceti Evangeliulu, tote boieresele stând ingenuchiate impregiur. Patriarculu citi apoi pentru reposatulu ruga Absoluțiunii, *τὴν Εὐχὴν Συγχωρετικὴν*, și urmă sărutarea cadavrulu: de'ntăiu sărută Patriarculu, de aci mitropolitulu, după ellu beulu, carele își mască bucuria prin lacrimi; in fine, episcopi și preuți, duoi către duoi; și toți primiră in abundență elemosină invelită in basmalle. Apoi intrară plângendū boierii, mari și mici, duoi câte duoi. După aceia cadavrulu fu rădicat și purtat în giurul biserice, urmat de preuținea, înșirată in părechie. De aci illu du-

seră in secuudulu *Νάουτης* allu biserice, și-lu inmormenară allătura cu grópa reposatei Dómne și a fiulu lor. Aice Patriarculu citi pentru a duoa óră rugele de Absoluțiune. Cadavrulu fu așezat într'unu sieriu impodobit ca allu unui rege. Aprópe pe la chindie ne retraserămú, morți de oboselă. Merserămú la banchetú, unde Patriarculu și Beulu petrecură pone sêra. Beulu se arreta cu ânima deschisă, veselú, și ne distribui haîne. Ne întórserămú a-casă la monastire cu multă onóre, mai bine decât in trecut, in carreta domnescă, insoțiți de óste, pionnieri, și cântăreți.

§ 11.

TERGOVISCE.— PROCESSIONE INAUGURALĂ.

Cându eramú de totu gata a purcede in căletoria noastră, noulu beu rugă pe Patriarculu, ca uă grațiă, de a mai remâne vr'ua lună de timp; căci illu iubiă pré-multu, devenindú beu in timpul visitei și sub ochii Patriarculu, in câtu ne dedea mîncări in tote zilele fără intrerumpere, mai in abundență decum ni se dedea sub reposatulu beu.

În demăneta primei Joi după intronarea sea, noulu beu, voidu a essecuta litania seú Procesiunea affară din orașu, după obiceiulu domniloru muntenesci, ne trimise carreta sea, escortată de unu mare detașamentu de óste. Intrândú in biserică, ne imbrăcarămú noi și pe Patriarculu cu vestimente sacerdotale. De aci ellu intră in Tabernacolu și tãmaiă mēsa impregiur, dicendū *Χριστός ἀνέστη*, și apoi se incepu serviciulu pascalu, cântăreții respundendú din tote părțile in urma tãmăiării beulu și a adunării. Successe *Ἀναστάσεως Ἡμέρα* pone la marele *Συνέπτε*, ce l'amú recitatú eu, menționandú numele beulu. Apoi se incepu Canonulu cântatú într'unu modu plăcutu pe *Ψαλμικά*, și esirămú din biserică, érá óstea dede focu din tunuri. Beulu și Patriarculu mergeau impreună, preceși de clerulu localu, investimentatú și cu cruci, duoi câte duoi. Clopotulu cellu mare nu incetă decuséră și pone acum, dândú semnalú de a se aduna preuți și poporul pentru acéstă ceremoniă. Stégurile bisericesci cu cruci pășiau in fruntea processiunii; erau șt nenumerate

stégurî ostăşescî totu cu cruci. Mîie de ostaşi sub capitanii lor, şi boerimea mergeau înainte beifului şi a Patriarcului, érá eú, cu a mea cruce în mână, înaintamú allătura cu ei. Eşirămú din Curte, şi îndreptându-ne spre apa ce traversă oraşul, trecurămú unú podú de lemnú fôrte lungú. De aci merserămú uă distanţá ca dela Aleppo pone la Ain-Attil séú ca dela Damascú pone la Căbon, páşindú încetişorú, pe cândú cântăreţi cei grecesci şi cei românesci cântau canonul pe psaltichia. Adjungéndú la unú şesú întinsú accoperitú cu verdéţá, căci dispariţiunea zăpadei făcu să éssá érba în astă septămână, fură puse unú scaunú pentru beifulú, şi altulú pentru Patriarculú. În miđú-locú fu aşedatú unú mare biuroú accoperitú cu postavú, şi avéndú pe ellú cupe, unú bassinú şi unú ibricú plinú de apă. Dîcéndú *Εὐλόγησον Δέσποτα*, dedei cadelniţa Patriarcului, carele tămăia în gîurulú apei, dîcéndú *Εὐλόγητος*; apoi tămăia pe beifulú şi cei-l'alţi, boierii formándú unú cercú în gîurú, în dosulú căruia fálfăiau stégurile şi stindardele, şi apoi unú allú duoilea cercú era compusú de preuţi. Cântăreţi intonară marele Canonú de *'Αγιασμός*, şi Patriarculú recită Evangeliiul. Eú dîsei *Συνέπετε*. Unú tapetú fu întinsú pentru Patriarculú de'naintea apei, şi unú altulú de'naintea scaunulú beifului. Patriarculú se ingenunchia, de'ntăiu beifulú şi după aceia totú poporulú plecându-se pone la păméntú. De aci recită Ruga pentru plóia, după obiceiú, apoi ruga de *'Αγιασμός*, şi la cuvintele „Păzesce, o Dóme, pe principii nostri, cari credú în tine,” dîse: „Şi păzesce, o Dóme, pe servulú teú iubitórlú de Cristú Domnulú Ionú Constantinú-voevodú.” Toţi se sculară, şi, cântándú cântăreţi, Patriarculú affundá crucea în apă, şi apoi stropi în patru părţi. Cândú stropia pe beifulú, carele sărutá crucea, óstea dede focú din muschette. După a ceia stropi clerulú şi pe boieri, şi ne întórserămú pe aceiaşi calle, cu cântulú cântăreţilor şi impuscăturile ostaşilorú. În biserica Curţii ne desvestiméntarămú. Beifulú luá pe Patriarculú la banchetú. În acea đi căđu uă mare plóia. Beifulú, atâtú la plecare cum şi la întórcere, distribui grămăđi de bani de argintú (*silver coin of the Bannat*) la ostaşi şi la seraci, precum şi la acei ce-l adduceau daruri; căci, dela momentulú eşirii nó-

stre din Curte şi pone la înturnare, femeie nu conţinea de a aterne de'naintea beifului haîne de bunbacú şi apoi illú preseraú cu grăunţe de ordú, ovesú, &c., după obiceiulú lorú; fiindú, totú-d'ua-datá, începutulú unuí nóú annú şi allú unei noue domnie; érá cămăraşii, adecá officiarii vistieriei, steteau longá beiu de arruncaú pe acelle haîne bani de argintú, şi apoi cullegéndu-le, femeiele se depărtaú. Alţi oferiau beifului spice uscate de ovesú, alţi mere, alţi prune, alţi floricele albe şi ramure verđi, alţi lámăie şi năramze, alţi oue, alţi pesci, alţi pásseri, reţe, găsce; alţi mielusei, alţi căprióre, érá uní asverliaú de'nainte-í capete de berbeci. Tuturorú acestora camaraşulú le distribuía bani de argintú, inveliţi în pânză. În séra beifulú distribui preuţilor haîne, nóú vestminte de satinú, boierilorú brocarte de catifea, şi ne întórserămú, cu multá onóre, în carretá, la monastirea nóstrá.

§ 12.

TERRA-ROMANESCĂ. — VENITULU GUVERNULUI.

Cată să se scie, că în Moldova şi Terra-Românescă sunt ocne, din cari se scóte mari petre de sare, din munte şi din suterrane. Sarea e négrá ca pétra cea durá dela Aleppo, dar în urma pisării devine albá ca zăpada, şi astú-feliu o vîndú precupeţele pe strade. Lucrarea ocnorú e fôrte grea, şi precum e pré-cunoscutú, serveşte în aceste ţerre dreptú pedépsá pentru cei osândiţi decátre beifulú.

În Terra-Românescă se afflă uă frumósá baia de aramă, din care metalulú se estrage din puţuri fôrte adunce în forma unei petre negre, şi apoi se manufacturéză cu multá artă. Mai sunt multe băie de aurú şi argintú; déră sciendú abundenta lorú, Munteni le ascundú de frica Turcilorú. Dóma, nevésta beifului, primesce în toţi anní câte uă miă de monete de aurú, ca censú din partea acellor-a, ce au privilegiulú de a aduna aurú din apa, ce curge prin Tergovisce. Acésta nu este unú misterú.

Revenimú la şirulú narraţiunii. Mitropolitulú localú era absentú, fiindú trimisú ca ambassadorú către Siauşú, paşa de Silistria, carele fusese vi-

ziră și omorise pe Valida, pe Bețaș-Aga, și pe alții. Sultanul îl destituise pentru atare fapte și-i dădă pašalicul Silistriei, carele cuprinde o provincie foarte întinsă. El are supraveghere peste cei doi beci românești, și nici un recurs de aici nu poate aduce la înalta Pora decât numai prin mijlocirea și cu consimțimentul lui. Beicul trimise la Constantinopol un număr de boieri după investitură și stegă, precum se obișnuiesc. Ei duceau o petiție, subscrisă de întâi cu mâna mitropolitului, apoi a episcopilor și egumenilor cu sigiliile lor, și în fine, de boieri și cei-alți; dicându: „Dorind pe Constantin, fiul reședutului Șerban-vodă, ni l-am pus domn peste noi.“ Din dată după sosirea lor la Constantinopol, înălțimea sa sultanul, — D-deu pădăscă-l! — dădă consentimentul său, precum și vizirul Derviş-Mohammed-Pașa și cei-alți viziri, acordându toate pentru suma de 1500 pungi, adică 750,000 de lei: un capigiu fu trimis cu stegă, pentru a aduna bani și pentru a felicita pe becu. Îl întâmpină aci prin detunete și veselie. Cu toate astea, becul mai avea a plăti Pașei de Silistria cu al său și hanului tătarăscu cu al său aproape 250,000; în totul un milion. Totu-dău-dată el plăti ostașilor înainte solda pe trei termene, și țerta tuturor supușilor tassele și contribuțiile pe 6 lune. În adevăr, bogățiile remase după reședutul becu erau foarte mari, fiindu grămadite în nesec case zidite de piatră și de mortier, de la temelie pona la acoperiș. Dar și cheltueile Țerei-Românești sunt pre-multe, întrecându în toți anii, — dupe espreșiunea reședutului becu, — întregul venit al Egiptului, și anume 600,000 de galbeni, ce se dă parte la Turci, parte la Tătari, parte pentru întreținerea armatei, daruri, mile, etc.

În Duminica Samaritanei, care cade cu serbătoria St. George, cându becul se îndrumă, după obicei, spre biserica St. George, carea se află afară din tăr, etă vine vestea de sosirea mitropolitului întovărășit de un mare agă din partea Pașei de Silistria. Așa dă, becul grăbi ceremonia, pentru a merge cu o mare suită într-o întâmpinare lor.

În Duminica Orbului, Patriarul merge în carretă la becu, pentru a lua adio; dar becul nu-i

permise de a pleca. Atunci îl întovărășiră la biserica, pentru a asista la liturgia. După finirea serviciului, becul porunci Patriarcului a ceti rugăciuni de Absoluție pentru boieri, pentru cei de fătă, și pentru totu poporul Țerei-Românești. Apoi merșă la banchet, ca și în trecut, și seara ne întorșă la monastire.

Martie noptea în 25 a lui Nisan muri piusul Canon Soleimanu Ibno Zzahr, colegul nostru dela Damascu, din bala addusă din Moldova: friguri intermitente, cari ne căznău în toate zilele câte de doi sau trei ori, fără ca să avem vre-unu lec, mai cu sēmă în nopțile cele ghiatoșe ale ernei. Doftori, chirurgi, beuturi, medicie, toate ne lipsău; toate, afară de D-deu; și cea ce fu și mai reu, este calitatea cea nesuferită a apei în aceste țere. Nu mâncău nimic și numai deminețile, după parossismu, inghițam câte o picătură de apă pentru a stingea focul interioru. Am fi dat sufletele nostre pentru o rodie, și în fine amu căpetat câte-va, adduse din Rumelia, cu preț de $\frac{1}{4}$ dollaru părechia. Oca de migdale costă $1\frac{1}{4}$ piastru; oca de zahar 2 dollari. Dar eram foarte opriți de la acestea. După mărtea colegul meu se rennoiră terrorele melle. Îl ingropăm în monastire, cu o ceremonie mai frumoasă decât cea a Muntenilor, și cu profușiune de bani.

Joie în adjutul Ascensiunii mitropolitul trimise des-demănetă, invitându pe Patriarul nostru de a servi liturgia în biserica metropolitană, închinată, precum dășăm. Ascensiunii. Ce-va mai târziu el trimise o carretă și plecarăm. Ne investă și, cându veni becul, Patriarul îi eși într-o întâmpinare afară din ușa bisericei, și-l stropi cu *Αγιασμός*. Dăna veni de asemenea. După liturgia merșă la banchet, unde Patriarul seșu longă becul, toți boierii fiind de serviciu, anume în camera de banchet de veră (Summer Banqueting-room), carea dă la grădină. Într-o altă cameră de banchet interioră seșu Dăna cu nevestele boierilor. Ostași și poporul de josu mănca în grădină, pe terrasse, sub migdală, servindu-l-se vinu în buci. Musicanți, fluturări, toboșari, cântăreți turci și buffoni (buffoons) măncau sub baldachinul camerei de banchet, în grădină, la veșul becului. Era o mare,

uă ȕi seculară! Către séră ei se sculară de la mé-să și se pogorîră in biserică pentru Vespere. Patriarcul dade beîului la plecare bine-cuvéntarea sea, precum și la boîerî, și la Dómnă, și la boîeresele ce o insoȕiau in trei carrete, fiă-care plină. Luărămŭ adio dela mitropolitulŭ, și ne întórse-rămŭ la monastirea nóstră. Nicî in acea ȕi beîulŭ nu permise Patriarculŭ de a pleca in călletoriă.

In secunda Joiă a Ascensiunii fu datŭ unŭ banchetŭ pentru episcopî și restulŭ egumenilorŭ muntenî.

Fostulŭ Spatarŭ seŭ Capŭ allŭ ostîi, de care vorbirămŭ, la întórcerea sea dela țerră fu priimitŭ de beîulŭ cu multă blăndeță, și întăritŭ in dem-nitatea sea cu uă nouă ceremoniă de investitură. Mai in urmă beîulŭ afflă despre unele necuviin-ciose vorbe, ce le respândia acellŭ Spatarŭ, cu obicînuita sea mândriă, vanitate și ambiȕiune. Decî illŭ chiămă și-lŭ destitui, numindŭ unŭ noŭ Spa-tarŭ. Era să-lŭ osindéscă la mórte, dar fu opritŭ prin rugăminȕile altor-a, și se mulȕumi a-lŭ insem-na la nasŭ. In acestŭ modŭ ellŭ oborî turnulŭ se-metiei sêlle, și justifică ȕicerea Sântulŭ Evange-liŭ: „Cu care mesură &c.“; căci unchiulŭ fostulŭ Spatarŭ, Mateiu-beîu, însemnase la nasŭ pe in-susŭ acestŭ Constantinŭ-beîu, cândŭ era băetŭ micŭ, ca pe unŭ fiulŭ de beîu. *In acéstă țerră este obi-ceîu, că uă persónă sluȕită la nasŭ cade într'unŭ felŭ de infamiă și nu mai póte deveni beîu; dar cu timpulŭ nările lui Constantinŭ se lipiră la locŭ și nasulŭ se îndreptă cu totulŭ. Totŭ așa Ste-fanŭ, noulŭ beîu allŭ Moldovei, după ce prinsese pe Dómnă și pe fiulŭ lui Vasilie-beîu, pe datŭ sluȕi nasulŭ junelŭ principe, pentru ca să nŭ póta deveni beîu nicî uă datŭ . . . dar cine póte sei viitorulŭ!*

In Tergovisce sunt baie calde turcesci cu fru-móse cupóle pe malulŭ riului, unde este uă mică móră, prin care apa e condusă la duo despăr-ȕăminte, unulŭ pentru bărbaȕi cu unŭ benuarŭ, și altulŭ pentru femeie. Intr'ua cameră de mijlocŭ se desbracă atâtŭ bărbaȕi, cum și femeiele, și apoi intră in despărȕămintele prescrise pentru sexŭ. Di-rectorulŭ baîelorŭ e dela Constantinopole și prii-mesce uă provisiune de lemne de Lazbal (?). Pro-prietatea acestorŭ baie este a monastirii St. Nicola.

Revenimŭ. In Duminica cea Mare a Pente-

costei beîulŭ era pré-occupatŭ cu trebe. Servirămŭ déră liturgia in monastirea nóstră. La finea ser-viciulŭ toȕi cădură cu faȕa josŭ și Patriarculŭ re-cită rugăȕiunile obicînuite, in arabesce și in gre-cesce.

§ 13.

TERGOVISCE.— PLECAR.— MONASTIREA DE FILIPPESCI.

Vinerî după Pentecoste Patriarculŭ luă adio dela beîu, carele cu Dómnă illŭ priimiră într'unŭ appar-tamentŭ intimŭ, unde, investmentatŭ in *Περίτραχί-λιον* și *Ώμοφόριον*, ellŭ îi bine-cuvintă, ingenun-chiaȕi cu féȕa la pământŭ inaintea lui. Intr'ace-stea beîulŭ ne trimisese remuneraȕiunea ce ne-a fostŭ promisŭ, și începurămŭ a ne pregati pentru drumŭ, de care nu conteniamŭ de a ne in-griji dela Postulŭ cellŭ Mare incóce, pentru a pu-té călători *după maniera episcopilorŭ in acéstă țerră. Cheltuirămŭ aprópe 600 lei pentru inchi-riarea a 21 de cai și cincî trăsurre, câte patru cai de trăsură, cu hamurî, șelle, și celle-l'alte. Car-reta pentru persóna Patriarculŭ custă 70 lei, fi-ındŭ îmbrăcată cu postavŭ, accoperită cu pelle și ferrŭ, etc. Aveamŭ cu noi 15 servitorî, in cea mai mare parte Cozacî și Muscalî, prinȕi din fugă du-pă băttaia lorŭ cu Mateiu-beîu, și acum rescum-peraȕi și desrobiȕi de Patriarculŭ.*

In Duminica tuturorŭ Sântilorŭ servirămŭ pentru ultima óră in biserică monastirii; lunî, in prima ȕi a postului Apostolilorŭ, merserămŭ de-minéȕa la beîu, carele eȕia atunci cu uă nume-rósă suită, cu boîeri și boîerese, îndrumându-se spre reședinȕa domnéscă de véră, Bucuresci, unde avea a priimi stégulŭ trimisŭ dela Pórta Ottoma-nă. Apoi in aceiaȕi ȕi, 22 din luna Iyar, pe la améȕi, ne miȕcarămŭ din Tergovisce, după ce mai ánteiu, luándŭ adio de la biserică, Patriarculŭ ci-tise pentru călugêrii monastirii și toȕi neguȕitorîi ruga de absoluȕiune. Ei ne conduseră pone af-fară din tergŭ, și apoi purceserămŭ, insoȕiȕi de 7 egumenî din differite părȕi alle Țerreî-Romănesci. călletorindŭ totŭ spre Moscva. In currendŭ ad-junserămŭ la unŭ munte și uă calle prin uă pă-dure posomorită, mai îngreuȕată încă prin ploî, carî cădură cu câte-va ȕille mai nainte, înălȕândŭ

tóte rîurile și umflându fôrte multu peraele din munți.

Marți deminéta sosirămū la monastirea St. Nicolă, cunoscută sub numele de monastirea Postelnicului, Kyr Coustantinū, amicū allū nostru. Acéstă persónă se dice a fi din sângele imperaților grecesci Cantacuzeni; iubesce bine-facerile și caritățile, are uă slăbicîune pentru compatrioții nostri și pentru limba arabă: îi place pré-multu a ne auzi pe noi. Noulū beîu îi este némū. In dată după intronarea acestui-a, Postelniculū se retrase din serviciū, căpetându pentru fiulū seî postulū de camarașū, adecă mare-tesaurarū. Acéstă este uă consecuență a marii sêlle inteligente și agerimī, căci in sine însuși unū postelnicū nu este de cătū unū funcționarū secundarū, pe cândū acesta reușise a deveni primū ministru, directorū allū tuturorū trebелorū țerreī, povețitorū allū tuturorū boierilorū, in fruntea căroră ellū se presinta in tóte demânețele de'naintea beîului, și nemieū nu se făcea fără consiliulū seî și direcțiunea sea. Ellū iubia pré-multu fapte bune, și pe noi in speciă.

Acéstă monastire ellū o zidise din temeliă, și astū-feliū încătū să attragă admirațiunea privitorulū. Biserica are uă înaltă cupolă centrală și trei tabernacole, fie-care éroși căte cu uă frumósă cupolă. De'naintea porței este uă vastă cupolă rotundă cu mai multe arcuri. Totū acolo este unū helesteū, in care apa e addusă de departe prin unū înaltū tubū. Postelniculū e singurulū omū in acéstă țerră, carele se gânde a fecunda heleștee și fontane prin ape-ducte. Interiorulū dîseī cupole e accoperitū numai de tablouri, precum: „Glorifică pe Dumneđeulū din cerū“ cu felurimi de făpture și animale de apă și de uscatū; „Glorifică pe D-đeū in sânti seī“ cu virgine săltându, cu judecătorī, cu betrâni și tineri, bătendū tobele și cântându fluere; și *alte assemeni picture, tóte admirabile și purtându cașetulū unui bunū meșterū, totū acellū ce lucrare și in Moldova la monastirile lui Vasile-beîu*. Fiindū esecutate cu aurū pe părete golū, elle uîmesce pe spectatorū prin lustrulū lorū nespūsū mai multū decum deca arū fi lucrate pe tablette. Pe lambrisulū cupolei e depinsū Mântuitorulū cu cele 9 Dogmate (sic) in giurū.

Uă scară lungă conduce la ușa bisericeī, pe uă parte a cării e Cristū, érá pe cea-l'altă Vergina, zugrăviți cu frunze de aurū purū. Ușă întregă e poleită. Totū interiorulū bisericeī e depinsū din nou pone la părțile celle mai de susū alle cupolelorū și alle lambrisulū. Picturele sunt anume Celle șapte sânte Sobóre, Cristū căllărindū pe asină, omulū căđutū între tálhari, cum Samaritana Íllū adduce la unū ospitiū, unde vorbesce cu gazda, lângă care stă unū omū rănitū, și cum îi pune untū-de-lemnū și vinū in rane.

Încătū priivesce iconostasulū, Simbolulū și Icónele, elle nu sēmenă, de cătū numai dóră cu acelele din monastirile beîului Vasilie.

Clopotnița e peste mesură frumósă, fiindū din affară tótă acoperită cu felurite tablouri zugrăvite pe mortierū, carī ai crede că suntū marmură albă și colorată, și mosaicū de tóte formele și culorile. In partea inferióră ea este rotundă, érá d'assupra octagonală, avendū in culme optū arcuri, de carī sunt animate clopotele.

Mai sunt acollo și alte duo biserice din carī una nouă și frumósă, érá cea-l'altă între chiliele monastirii.

Refectoriulū e longă biserică, pe unū locū innaltū, cu vedută la monastire și la uă luncă. E lungū, vastū, și cu multe ferestre boltite. Picture potrivite íllū impodobescū in giurū. Pe păretele din fundū e zugrăvită Ultima Judecată. Celle-l'alte trei păreți presinta pe D-đeū, ocupatū cu creațiunea Cerulū și a Pămēntulū: acollo prii-viți cum Eva resare din cósta dormindulū Adam; prii-viți tóte dobitócele, fiare, păsseri, arburī și roduri, tóte productele pămēntulū; prii-viți cum Eva íea din fructe și dă lui Adam; cum se accoperū ei cu frunđe de smochină; cum, după allungarea lorū, cherubinulū cu sabia inflăcărâtă pădesce ușa raîului; cum ângerī invēță pe Adam de a lucra pămēntulū, &c. Pe unū părete e zugrăvită istoria Fiiulū Prodigū in următoriele scene: 1. Cum priimesce avere dela tată-seū și purcede intr'ua depărtată călletoriă; 2. Cum se dă in amorū cu femeie perdute; 3. Cum mănăncă carne de porcū și bea dintr'unū helesteū apă de plóă; 4. Cum se întorce despoiatū de haîne la tată-seū, și cum acesta, sărutându-lū cu bucuriă, íllū îmbracă in haîne domnesceī și-i dă unū ânellū; slugele taîu unū

vițellu grasu, &c. Mai este acolo in tabloiu Mé-sa unui bogatu și Lazaru. Bogatulă mănăncă și bea cu veselie, érá Lazaru e allungatu affară și câni îi sfășiu ranele. Mai este zugrăvită boga-tulă in foculă iadului, cu degetulă in gură, adre-sându-se către Abraham, carele ține pe Lazaru pe sinulă seă in Paradisă. Mai sunt și alte ta-blouri de serbări și banchette.

Monastirea e zidită intre munți și păduri și incongiurată de bălți cu pesce. După uă ședere de uă oră, purceserămă la satulă disului Postel-nicu, anume Filippesci (Filyeshti), mare, impopo-ratū, cu apă in abundență și cu grădine. Mer-serămă la biserica, inchinată Adormirii și zidită de totū din noū de același postelnicu. Ea are unū *Ναός*, cu portice esteriore, ai cărorū pă-reți sunt peste totū zugrăviți cu însăși mâna ar-tistului, menționatū mai susū. Aci sunt depinse tôte torturele st. martirū George, cei șapte Frați dormindū in Pesceră, unū taurū de bronzū im-plutū cu martiri și soldați impușcândū de desub; St. Ignatie arruncatū leilorū; alți martiri, arși cu ferrū roșu, etc.,—lucruri, a cărorū descrițiune arū fi pré-lungă.

Din biserica meraserămă in *palatulă Postelnu-cului*, compusū din zidiri princiare, cari uimescū simfrea, și sunt mai frumoșe decâtū acelea din capitală. Ellū are uă deliciōsă baia caldă din fru-mosă marmură, la care apa se adduce per rōte din riulū, ce servesce, de asemenea, prin nenumerate canauri, pentru irrigațiunea livadelorū și a grădi-nelorū. Camerele sunt in tocmai duple modellulă acellorū din Constantinopole. In adevérū, toți a-ristocrați munteni posedū ville admirabile din pun-tulū de vedere allū architecturei. Fis-care din ei mai are câte uă monastire a sea, bine-înzestrată. Toți rivalisēză, intrecēdu-se prin frumsețea zidi-riilor și stabilimentelorū. Aci se incheiă tōtă am-bițiunea și mândria lorū. Cândū se intemplă ca vre-unulū din ei să fie destitutatū, ellū se retrage la villă, petrecēdu-și restulū vieței intre edificiele sēlle și in vecinătatea monastirii sēlle.

Plecarămă mercuri și pe la amēdi adjunse-rămă la orașulū numitū Ploiesci. Joi sēra intra-rămă in episcopatulū Buzeului, érá vineri sēra ve-nirămă la Rimnicū.

§ 14.

MOLDOVA.— FLUVIULU PRUTU.

Sēra spre secunda Duminică după Penteco-ste sosirămă la Focșani și trecurămă pe territo-riulū Moldovei; apoi totū in acea di după a-mēdi trecurămă in luntri fluviulū Siretū. Maserămă in vecinătate, intruă mare fermă seū villa, și lunī, la amēdi, venirămă la Tecuci. Mergēdu mai in-nainte, maserămă intr'unū *satū de Greci, adduși din Rumelia de Vasile-beiu, și pe cari, in timpulū revoluțiunii, i-au jefuitū și i-au imprăștiatū Mol-doveni*. Marți la a-mēdi furămă in Berladū, vi-neri—in Vasluju. Obicnuimă a mâné pe câmpū pentru hrana dobitocelorū; căci véra, in tôte a-cesté țerre,—fie bine-cuvētatū Creatorulū!—tôte ressarū din pāmēntū in urma marilorū ploie. Joi demănēta venirămă la Schintea și in sēra, după ce trecurămă dellulū cellū greū și codrulū, amū masū aprōpe de Helesteulū lui Barnoski-vodă, unū mare lacū in invecinarea Iașului. Vineri demā-nēta intrarămă in Iași și traserămă, ca și prima oră, la monastirea St. Sava. In a treia Dumi-nică după Pentecoste, după liturgiă, ne pusserămă in carretă și Patriarculū visită pe beulū Stefanū, carele illū reținu la banchetū. Ii offerirămă da-ruri acum pentru a treia oră, precum și Dōmnei. Atunci ellū ne congediă, accordādu-ne 11 căl-lărași, pentru a ne insoți pe terribilulū drumū ce duce dela Iași pone la hotare.

Marți demănēta, in 6 a lunei Hazirān, ple-carămă din Iași, preceși de ostași, și peste vr'uă 2 ore trecurămă pe unū lungū podū de lemnū riulū Jijia, fōrte largū. Eroși peste vr'uă 2 ore trecurămă in barce fluviulū Prutū, fōrte aduncū și cu țermuri innalte. Pe ambele maluri sunt sate, ai cărorū locuitori pōrtă grija de a trece pe passageri; ei se numescū „Titzavi-roa“ (?). Aci congediarămă pe căllărași nostri, priimindū alți in loculū lorū. Meraserămă mai ina-inte prin uă intinsă pustietate fără locuitori și fă-ră apă, și sēra maserămă longă uă cișmea. Scu-lāndu-ne a duo-di demănēta, ne urcarămă pe verfulū unū innaltū munte, accoperitū de codru, de unde se vede Iașulū. Traserămă la unū satū numitū „Ia-jashti.“ Aci căpetāndū noui căllărași, adjunserămă in sēra la unū *satū, aprōpe de Codrulū, anume*

„Braichă“, carele servește dreptul principalu spitalu militaru (military-hospital depôt); amu masu în acestu locu, allu câruu aeru e deliciosu. Sculându-ne demineta, mersemu vrua 4 ore d'alungulu unui mare helesteu, și pe la amedu adjunseramu la unu orașu pescărescu, aședatu într'ua frumosa pozițiune pe malulu acellu helesteu, anume Orheiu. Aci reșede unu Episcopu. La capetulu oppusu allu orașulu trecuramu laculu pe uă digă de lemn. *Stratele aci sunt așternute cu poduri de ramuri de arbori, era de desub curgu peraie, cari punu în mișcare morele orașenești. Situațiunea caselor, precum și trafulu locuitorilor, sunt originale. Digă de aici e una din celle multe, construite de Vasilie-beiu pe celle dece lacuri alle Moldovei. Locuitoru pescuescu în toți annii din helesteu pentru summa de 3,000 galbeni. Mai este aci uă monastire, zidită totu de Vasilie-beiu. Plecându vineri demaneta, veniramu pe la amedu la turgulu numitu Trifesci. Trecuramu aceste regiuni cu mare frică, tremuru și grabă; căci se vorbea necontenitu: „Cozac! Cozacii vinu să ne prede!“ De aci veniramu la unu altu orașu, Sorocă, unde amu masu la nopte. Toți locuitorii din aceste părți fură suppuși și incendiați de Tătari, în timpululu lui Vasilie-beiu, precum diseram mai sus; căci hotarele tătăresci, — D-deu să le deserte, — nu sunt departe.*

APENDICE.

Fragmente attingătoare de Români, din călătoria lui Paulu de Aleppo prin Țerra Cozacilor și prin Moscovia.

Fr. 1. Cându Zenobie Chmielnicki se scula pentru lupta religioasă, neavându destulle forțe, nici sprijinu, nici ajutoru, ellu fu silitu de a trimite după asistență deintău la Vasilie, beulu Moldovei, apoi la Mateiu, beulu Țerei-Românesci, rugându-i să țină cu ellu pentru a scăpa pe ortodosii Cozacii din robia Ovreilor, Armenilor și a blăstematiloru Poloni; dar în locu de a-i ajuta și a-lu sprijini în apperarea credinței cellei adeverate, ambii principii îi răspuseră cu reu: Vasilie trimise la amicii sei Poloni însăși scrisoarea lui Chmielnicki, pentru ca să-și arrete astu-feliu statornicia sea în favoarea lor și inamicia lui Chmielnicki; era Mateiu inștiințat pe aliații sei Turci

Deci, înșelat și lipsitu de ori ce speranță, Chmielnicki se adresa către Alessie, principele Moscoviei . . . . .

Fr. 2. E remarcabilu, că în tota Țerra-Românescă, Moldova, la Cozacii și pone la Moscova, toate drumurile trecu prin orașe și târgușore, încatu călătorulu esse din uă poartă pentru a intra pe uă altă. Drumuri private seu laterale nu esistu de locu. Acestă mesură e foarte înțeleptă.

Fr. 3. Kyr Constantin, beulu Țerei-Românesci, și boierii munteni, avendu mare temere de uă invasiune cozacă în resbunarea cellor in-template sub Mateiu-beiu; rugaseră foarte multu pe Patriarculu de a fi miđu-locitoru pentru a imblândi pe Chmielnicki și de a face să le scrie uă scrisore, prin care să le liniștescă mințile. Chmielnicki făcu întocmai după stăruința Patriarculu. De asemenea și Stefanu, noulu beiu allu Moldovei, se temea pre-multu de Chmielnicki pentru mórtea lui Timoteu și alte purtări contra Cozacilor; dar fu iertatu și ellu. Chmielnicki, în scrisoarea sea către Constantin, le răspunse amenduror-a, intrându în mari detalii asupra cereustanțelor . . . . .

Fr. 4. Chmielnicki nu făcea ca beii moldoveni și munteni, cari în adunările lor se punu în capulu mesei punendu mai josu pe capulu Clerulu . . . . .

Fr. 5. Ovreulu Enaki (Ianaki the Jew), care refugise în Moldova, ne-a vorbitu pre-multu despre crudimile lui Chmielnicki contra Ovreilor . . . . .

Fr. 6. La Cazacii se obiceiuesce la ospete de a pune pe mesă câte-va feluri de bucate, apoi le retragu și adducă altele, și așa pone la finitu, după obiceiulu turcescu; nu ca în Moldova și Țerra-Românescă, unde mâncările se punu una peste alta, și așa remanu pone la finitul rându-lu . . . . .

Fr. 7. În Moldova și în Țerra-Românescă ni se dedea în toate dillele unu merticu de mâncare și beutură, dar în tota Moscovia, din contra, nemine nu ne-a offeritu, nici prin orașe, nici prin sate, nici uă bucătică de pâne, căci nu se obiceiuesce . . . . .

Fr. 8. În Moldova și Țerra-Românescă, în casuri de incendiu, unu omu se pune de lovesce

românesc, din câte ni s'a intemplat a vedé. Ellu e uă copiiă făcută în 7162 (1654), adecă nmai ce-va peste unū secolū după mórtea lui Négoiă-vodă, și prin urmare, fórte probabilū, uă copiiă făcută de pe chiarū originalū, deși, firesce, cu unele innoiri în stilū. Manuscrutulū fu proprietatea lui Stefanū-vodă Cantacuzino (1714—16), allū căruī sigilliū e intipăritū în roșu pe fie-care filū, peste totū 279 file, lipsindū vr'oă câte-va dela finitū, dar putēndū a se completa cu ajutorulū copiei ceī din 1816. Noi vom publica în acēstă *Archiuă*, una câte una, și din timpū în timpū, tóte părțile acestui falnicū monumentū de litteratură, politică, filosofă și elocuentă la străbunūi nostri: fie-care parte fiindū unū tractatū separatū, unū ce întregū și completū.

A lui Négoiă voevodulū învățatura cătră fiulū seū Teodosie și cătră alți domni cătră toți cum se cade domnilorū să ședă la mēsă, și cum vorū mânca și vorū bé.

Fetulū meū!

Eū amū gânditū că așa *se cade domnului se ședă la mēsă cu boierii sei cei mari și cu cei mici.*

Cândū șede domnului la mēsă, ânteū poftesce trupulū lui să mănânce și să bea; apoi poftesce și veselă multă.

Iar tu, fetulū meū, să nu cum-va să-ți slobodesci mintea spre veselă: că omulū în lumea acēstă șede între viēță și între mórte.

Pent'aceia, se cade să te socotesci fórte bine: să nu-ți slobodesci mintea de totū spre veselă, nici iar spre intristăciune.

Că de te vei intrista fórte, d'acii toți din casa ta, și tóte slugele telle se vorū intrista și se vorū ingrija; iar de vei vré să faci voea lorū și să te veselesci cu totulū, acea veselă făr'de măsură va mânia pre D-đeu, și va osebi suffletulū omului dela dēnsulū.

Ci în vremea aceia mai bine tă fie plăcută veselă ta lui D-đeu, decâtū ómenilorū; că *nu te-aū allesū nici te-aū unsū ómenū spre domniă, ci D-đeu te-a allesū și te-a unsū*, și acellui-a plăcere să faci.

Deci, cândū vei ședé la mēsă, te socotesce să fie tóte veseliele telle plăcute lui D-đeu.

Și *longă tine mai susū să ședă totū boierii și sfetnicii bunū și alleși*, iar ómeni nebunū și resvrătiți nici cum să nu ții longă tine.

Că đice proroculū: cu cuviosii cuviosū vei fi, și cu alleși allesū vei fi, și cu cei strămbi te vei resvrăti.

Dreptū aceia, fetulū meū, și eū după cuvēntulū proroculū îți adducū aminte și te învățū.

Că de vei fi în tóte đillele cu cei alleși, în tóte đillele și în tóte cēsurile te vei folosi de sfaturile și de învățaturele lorū cele bune; iar de vei fi cu cei nebunū și izvrătiți, d'acii și ție îți cade a fi nebunū și izvrătitū.

Și iaroshi *se cade domnului să aibă la mēsă sa multe feliuri de tobe și de vióre și de surle de veselă*

Așa faceți și voi înainte oștilorū vóstre, și *ce veselă veți sci mai mare, faceți; ca să se veselēscă cei ce vē iubescū.*

Iar voi dacă audiți resunādu-vē glasuri ca acestea, nu se cade să vă ducă mintea spre dēnsele, seū către *jocurile celle de multe feliuri, care se facū și vinū pentru numele vostru dintr'alte țerre.*

Că omulū cella ce-lū duce totū gândulū spre cāntece, și spre *jocuri ca acestea* acella n'are minte de adjunsū.

Dar cum vei puté fi tu domnū, și să te chiāmī ómenilorū sare și izvorū din care să se adape toți ómenii, și să-ți dai mintea cu totulū spre scopote și spre jocuri ca acellea?

Că deca vorū vedé alții cum faci tu, și aceia vorū vré iar așa să facă; și fiindū tu domnū vorū vré să privēscă la cele ce și tu vei privi; decī, cum îi vei indrepta și-i vei inveța, așa vei să le dai și sēma.

Pent'aceia te invēțū și eū, fetulū meū: de-ți e voea se fii unsulū lui D-đeu, și se cade tóte scopotele și jocurile să le lași josū.

Că așa se cade domnului, să-și veselēscă ostile, iar mintea să nu ți-o plecī către dēnsele, deca ți-e voea să fii deseversitū și întregū.

Ci *acelle scopote să resune inainta ta, și voea ostilorū telle încă să o impli*; ci in se te nevoesce să impli și voea D-đeului teū, carele te-a unsū.

Că omulū deca se imbētă, de are și minte multă—ellū o perde, de are mâne viteze—nici de unū folosū nu-i sunt, de i-arū fi picíorele repede—nemicū nu-i sporescū, și de are și limbă dulce și vorbitóră frumosū—nici cu aceia nu póte grăi . . . . . decī, cum nu este rea beția?

Cândū tóte mādullările omului nici de unū folosū nu sunt trupului seū; dar lui D-đeu și ómenilorū cum va puté să facă vre-unū lucru de trébă?

Încă şialtă reutate izvoresce şi esse dela be-
 ția: că omul bețiv ănteu trupul şi-lu bolnă-
 vesce, şi-şi sărăcesce casa, şi-şi perde mintea, d'a-
 cî—dăca-şi perde mintea—ellu îşi perde şi suf-
 fletul.

Séu îan să vedem? cu beția ce lucru de fo-
 losu amu făcutu séu amu dobândit? fărăde cătu
 ne-amu bolnăvită trupurile, ne-amu sărăcită case-
 le, ne-amu perduto mintea . . . d'acî, dăca ne-
 amu perduto mintea, noi amu deslipit şi pre D-
 deul dela noi!

Şi cellu ce iubesc beutura multă, acella nu
 se va chiăma următoru lui Christosu, ci va fi chiă-
 matu ca unu dobitocu.

Pentrăceia, fétulă meu, mai bine este să iu-
 besc beutura cea multă şi să techiămi dobitocu?
 au bine este să te chiămi următoru lui Cristosu?

Iar slugeloră telle le dă să bea din destullu
 şi cătu voru vré; şi tu încă să beî, ci cu mesu-
 ră: ca să potă birui muntea pre vinu, iar să nu
 biruască vinul pre minte; şi *să cunoscă muntea
 ta pre minţile slugeloră telle, iar să nu cunoscă
 muntea slugeloră pre mintea ta.*

La beția pre nemine să nu dăruesci, măcaru
 de ți-ară fi sluga cătu de dragă.

Séu de vei avé vre-ua mânia pre cine-va de-
 la trezvia, tu să nu o arréti pre sluga ta la be-
 ția şi să-lu urgisesci.

Séu de voru vré să pèrescă cine-va pre al-
 ții la tine la beția, iar tu să-i îngădueshi până
 trezvia.

Séu de-ți va greşi vre-ua slugă, fiindu bétă,
 tu-i îngădue, pentru că tu l-ai imbetat, așa-i şi
 îngădue.

Dreptu aceia îți dicu, să nu dăruesci pre ne-
 mine la beția, pentru că: una, îți vei perde avu-
 ția; alta, îți vei pune nume reu.

Că voru dice așa: „blēmă acum la cellu
 „domnă neharicū, că este bétu; deci, poneste
 „trézū, ellu nu va să ne dăruască; iar dăca se im-
 „bétă, ellu îşi perde mintea şi nu scie cui ce dă.”

Iată că sunt 2 reutăți: că ănteu îți perdi
 din avuția ta, iar a dua tu-ți dobândesci şi nu-
 me de hulă.

Şi încă îți mai dicu: la beția să nu te mă-
 ni, nici să osândesci pre nimene; că şi acesta e-
 ste altu lucru reu şi de poveste.

Că voru dice toți: „să nu mergem să stăm
 „la cellu domnă, că dăca se îmbétă, ellu îşi per-
 „de mintea şi are artagu, ci ne va infrunta şi in-
 „că de nu ne va şi perde.”

Pentrăceia, fétulă meu, te învățu: la beție
 nici să dăruesci pre nimene, nici să urgisesci.

Ci, de-ți e voea să dăruesci pre cine-va, tu
 illu dăruesci demineța la trezvia, cu cuvinte dulci,
 dăca-ți e voea să-ți mulțumască cellu ce l-ai dat
 darul, şi *să-ți sărute şi mâna.*

Iar dăca-ți e voea să te mănî, séu să urgi-
 sesci pre cine-va, séu să-lu judeci, iar *demineta la
 trezvia illu judecă cu toți boierii tei, şi-i ăea sēma;*
 d'acî, cum illu va adjunge judecata, așa-i fă.

Căci că, *dăca şedî la mēsă nu este legea să
 judeci, nici să dăruesci.*

Ci are mēsa obiceiulă seū de veselă: *să se
 veselască tôte oștile telle şi slugele de tine.*

Aşijderea, cându şedî la mēsă şi *vei să-ți a-
 şedî la mēsă boierii cei mari şi cei alii doilea şi
 cei mai mici şi pre alții pre toți,* iar tu de atun-
 cea să le pădesci locurile, ca la a dua şedere să
 nu le schimbi rēndurile.

Căci că, dăca puî sluga ta la mēsă într'unu
 locu, iar allu duoilea rēndu tu-lu puî mai josu,
 d'acî într'acellu cēsū i se intristeză ănima şi se
 scărbesc.

Căci că ellu se pădăjduia dintr'acellu locu
 ce a şedut ănteu să câştige altu locu mai susu,
 iar tu pentru unul carele-ți este ție mai dragu,
 tu-lu dai mai josu: pentru aceia i se intristeză
 ănima şi se vatămă ca cu uă rană.

Că ănima omului este ca sticla: d'acî sticla
 dăca se sparge, cu ce o vei mai cărpi?

Dreptu aceia, fétulă meu, cându vei tocmi
 boierii şi slugele-ți la mēsă, şi-ți voru veni cine-
 va din cei ce-ți voru fi mai dragi, şi voru sta in
 vorbă, să nu cum-va să muți pre vre-unu din cei
 mai de josu şi pre cei-l'alți să-i puî să şedă mai susu.

Cei ce sunt la mēsă, aceia să şedă, că pre
 aceia i-ai tocmitu şi i-ai aşedat; iar cellora-l'alți,
 care sunt ție dragi şi staū in vorbă, ăea pāne şi
 bucate denaintea ta şi vinu, şi le dă cu mēna ta
 să mănānce şi să bea.

D'acî, dăca le vei da bucate, tu le dă şi cu-
 vinte bune din gura ta.

Că şi sfânta Scriptură mărturisesce şi dice:

unui mai bine se bucură și se veselesc și mai bine mulțumesc de cuvintele cele bune, decât cum mulțumesc altii de ospete și de băutură.

Căci că omul înțelept, câtă îi vei adauge și-i vei lungi cuvintele cele bune, atăta mai mult se va folosi și va mulțumi; iar de-lă vei veseli cu băutura și cu mâncarea, mai rea reutate vei ațîța într'ensul.

Așa și tu, fătul meu, de-ți vei infolosi (sic) slugele pururea cu cuvinte dulci, tu încă vei dobândi folos.

Iar de-ți vei slobozi trupul spre beția fărăde lucru, foarte rău te vei sminti.

Că băutura cea multă mari reuțăți face; pentru aceia trebuie multă trezvie.

Că dăce D-zeu: păziți-vă să nu cum-va să se îngreueze anima cu mâncări multe și cu băutură.

Și iar grăesce cu prorocul se dăce: treziți-vă cea ce beți vinu de vă îmbățați și plângeți că s'au luat din mișu-locul vostru veselia și bucuria.

Și bun lucru este a se feri omul de băutura cea multă, că iar dăce Scriptura: în lemnele cele multe se face foc mare, și în bucatele cele multe se ațîța curvia; și cum ațîța și face untul vepaiă, așa și vinul rădică pofta de curvia; și cum nu se va îmbogăți lucrătorul bețiv, așa și sufletele care iubesc beția nu vor înmulți bunătățile, ci și cele ce vor avea le vor pierde.

Fătul meu! dăce beți vinu, nu te lauda nici te face bărbat: că pre mulți a perdut vinul și multe reuțăți a făcut.

Vinul a golit trupul cel de rușine al lui Noe.

Vinul făcu pre Lotu de se împreună cu amenduo fetele selle trupesce.

Vinul provăli pre bărbatul și vitezul Sampson pon' în sferșit, care se născuse din muieră stérpă, și n'a mai fost alt om nici nă dată vertosă ca densul, nici va mai fi.

Că dăce scriptura: Era un om de semenția lui Danu, pre carele chiama Manoe, și muieră lui era stérpă și feciori nu făcea; iar angelul lui D-zeu se arretă muierii și dăce către densa: iată tu ești stérpă și fecioru n'ai făcut, iar de acum să scii că vei începe rod, și vei ingreca, și vei nasce fiu, și să te pădescă să nu beți

vinu nici rachiu, și nemică spurcat să nu mănâncă, că acelu copil va fi sfințit lui D-zeu din pantecele mănăsa. D'acii muieră merse și spuse bărbatului se tôte câte-i dăsesse angelul, iar Manoe se rugă lui D-zeu și dăce: o Dómnă cella ce ai trimis pre omul lui D-zeu la noi! trimite-l și acum să vie să ne învețe ce vom face coconul dăce se va nasce! Și ascultă D-zeu rugăciunea lui Manoe, și iar veni a duoa oră angelul lui D-zeu la muieră; iar Manoe bărbatul ei nu era cu densa, că muieră era la câmp; d'acii muieră allergă și spuse bărbatului ei dăcend: iată iar mi se arretă bărbatul cella ce venise în cutare și la mine; și se sculă Manoe și merse după muieră lui, și dăce adjunse, dăce către acelu bărbat: au dorești tu bărbatul cella ce ai grăit cu muieră mea? iar angelul dăce: eu sunt; Manoe dăce: fie acum după cuvântul te, dar coconul ce lucru va avea? și ce i se va căde a fi? angelul dăce: de tôte câte am dăsu muierii talle să se pădescă, și ce se va face în via să nu mănânce, și vinu să nu bea, nici ce va fi spurcat să nu mănânce, iar acesta carele se va nasce din făgăduință, acesta va uccide pre leu ca pre un ied, și după căta-va vreme din capul leului va da părinților lui mîere de va mânca, și va judeca Israilul în 20 de ani, și cu un falcă de măgar va uccide 1000 de ómeni, și va lua pórta cetății dintr'amenduo țîșinele și cu tôte incuetorile, și o va duce în verful muntelui înainte Hebronului, și stelpii casei încă-i va lua în mănă și-i va clăti și va surpa casele și tôte tările ce vor fi făcute pre densu, și pre 3,000 de ómeni ce vor fi într'ensele îi va prăpădi.

Iar apoi și acesta, ocaianicul, de necredincioșă și viciu curvă Dalida fu uccis, și peri dăcend: să móră și sufletul meu cu păgânii acestia!

Dar tu, o suflete (*), fiindu mai neputincios și mai slab, ce vei dăce?

O, viciu muieră Dalido! cum ucciseși pre minunatul și tarele bărbat pre Sampson!

Cu adevărat, într'acéstă lume nu este mai rea și mai amară decât muieră!

(*) De câte ori esclama către sufletu, Négoiă-vodă face alusiune la sine-insuși.

Încă mai ascultă, fătul meu, să-ți mai spun
șaltă poveste iar din sfânta Scriptură.

Olofer, vizirul lui Navohodonosor imperat. pentru beția peri și cu toate oștile lui; că dîse cătră Vagav hadâmulu se: passă la cea Ovreică și-i dî să vie să se ospeteze cu noi, că ne voru ride Assirianii dăca o vomu lăssa să se ducă și să nu ne impreunăm cu densa trupesce; că era acea muieră foarte frumôsă și chipeșă, și numele ei Iudita. Dăci Vagav eși dela Olofer și merse de grăi cătră Iudita și dîse: o, jupănăsă! nu-ți fie rușine, ci passă la stăpănu-meu Olofer de mănăncă cu dînsul și bea vinu cu veselă. Iar ea dîse: dar eu ce sunt să stau în potriva stăpănului meu? eu, totu ce va pofti ellu, voiu face; și ce va fi lui dragu a face, mie încă va fi de veselă și de bucură în totă viața mea. Și se sculă Iudita, și se impodobi frumôs, și se îmbracă în haine bune, și cu alte podobe muieresci cu toate se impodobi, și-si luă slujnica cu dînsa, și merse de stetu înaintea lui Olofer. Iar ellu dăca o vedu, i se rîni inima de dînsa, și o pofti foarte, și totu aștepta vreme să se impreune cu dînsa, și-i dîse Oloferu: acum bea, mănăncă și te veselesce, că ai găsit milă înaintea mea. Iar Iudita dîse: mănca-voiu și voiu bé, domnulu și stăpănulu meu; că astăzi se innălță sufletulu meu mai mult decăt în toate zilele vieții melle. Și luă de mănca și beu cu dînsul din bucatele care-i gătise slujnica ei. Iar ânima lui Olofer totu era rînită de pofta ei, și se veseli Olofer și béu vinu multu pentru dragostea ei, atăta căt nu beuse nică uă dată din nascerea lui. Iar dăca inseră, se duseră toate slugele lui, cine-si pre la conac, și Vagav inchise ușele cortului și se duse și ellu, că era toți ingreuiați și biruiți de vinu, iar Iudita remase singură în căsuța (sic) cea mai din nontru. Iar Olofer jăcea în patu biétu și adormit foarte tare. Dăci dîse Iudita către slujnica ei: passă affară de stăi înaintea cortului și pădesce. Și făcu așa. Iar Iudita se rugă lui D-deu cu lacrimi, dicendă: Dăme D-deulu lui Israilu! caută într'acestu césu spre lucrulu mânelor melle, și să înalți Ierusalimulu cetatea ta, cum te-ai făgăduit; și să săversescă ce amă cugetat nădăjduindu-mă spre tine, că voiu face lucrulu acesta. Și dăca dîse așa, se apropiă de patulu lui

Olofer și-i luă sabia lui dela căpătău, și dăca o scose din tēcă, illu apucă cu uă mână de pěr, și-si rădică ochi la ceru și zise: Dăme D-deulu lui Israilu! întăresce-mă într'acesta césu!— și-lu lovi de două ori preste grumazi. și-i tăiă capulu și-lu băgă în traista ei, care purtase bucate, și-lu dede slujnicei, și eșiră amēnduo din taberă, cum le era obiceiulu și la vreme de rugăciune.

Vedă, fătul meu, cum plătesce de reu beția.

Dreptu aceia să nu zăbovesci la beția, ci căt poți fugi de beția, ca de foculu unui cuptor.

Așjdere și Irod pentru beția tăiă pre dumneșeesculu Ioan Botezătorulu, de allu căru trau și bunătăți și ellu se mira; iar fiindu biruit de viclesug, uccise-lu ca unu nebunu și ca unu turbatu.

Așa și tu, ticălose sufflete, fiindu impresurat și surpatu de mănări multe și de beuture, te vei întorci în necurăție și vei face lucruri de periciune.

Pentru aceia, încă de acum fugi de acestea cu nevointă, ca să nu urmezi amărăciunilor dela D-deu.

Că dîce proroculu: amară cellora, dăca se scolă demineta ei caută rachiulu, iar sēra ei béu vinulu, cu alăute și cu tobe și cu surle, iar lucrurile lui D-deu ei nu seiu, nică caută de lucrurile mânelor selle.

Amară și ție, ticălose sufflete și făr'de rușine; că tu totu-d'a-una faci lucruri de ocară și de batjocură ca acestea, și nu-ți este rușine nică frică; ci ai dobândit chipu și obrazu de curvă, și la toți cauți făr'de rușine, și în toate zilele mâni pe D-deu cu lucruri relle și cu cugete viclene; și nu-ți este frică nică te temi, o nebune, pentru îndelungata rebdarea lui!

Dar cum vei să poți scăpa de mânia lui cea neoprită, și de osânda ce va sa-ți cadă assupră?

Dreptu aceia, să nu cum-va să nu grijesci seă să nu bagă sēmă de mântuirea ta; ci pon' ai vreme de pocăință, fă bine și totu ce place lui D-deu.

Că măcaru de este iubitoru de omenă, și mila lui întăresce totă firea omenescă, iar este și judecătoru dreptu.

Ci să nu te amăgesci seă să te înșelle ânima seă firea cum-va; că nu este neminea din cei ce facu reu, cară să potă dobândi imperăția ce-

rului și să intre în locașul dreptilor. ci numai cellu ce face voea lui D-deu și va păzi învețaturrele lui și poruncele lui.

Că ȋdice și prorocul: D  mne! cine va locui in locașul te  ? s  u cine se va s  l  șui in muntele te   cellu sf  nt  ? cellu ce   mbl   f  r de prihană, și cellu ce face dreptate, și cellu ce grăesce adev  rin  a in   nima lui, care n   a inșellat   cu limba lui, și n   a f  cut   re   vecinului său, nici a avut   imput  ciune despre aprópele lui, cellu ce s  a jurat   vecinului său și nu s  a lepedat  , și in  ai nu ș  a dat   bani   in camet  , și pre cei nevinova  i nu   a vindut  ; cellu ce va face acestea nu se va rușina in v  ci.

Acestea t  te au  indu-le, o sufflete! in t  te   lilele din sf  ntele Scripture, iar tu, nebune, nu vruseș   să in  leg  . ci te-  i allunecat   spre poște de ocară și de rușine!

Dar atunce la judecat   ce gândescă a face, o nein  țelepte, fiind   gol   de t  te bunătățile?

Dec  , de acum in  ai te p  dlesce și te părăsesce și te lass   de lucrurile telle celle spurcate, și te apropi   către poc  in  , și f   lucr  i bune inaintea D-deului te  , ca să   e  i și tu dela d  nsul binele cel   ceresc  , și să f  i f  g  duit   veselei celor   ngeresc  .

Dăci cu d  nș  i te vei invrednici slavei D-deului cellui ce este in Troi  , că acellu  a este t  t   imperăția și puterea și slava in vec   netrecu  i și nesf  rș  i.

Amin.

No. 312.

— 1568 —

Abbatele Ruggieri descrie originea Rom  nilor   și for  ele militare alle Moldovei.

Acest   important   document   ni l  a comunicată D. Vasile Alecs  ndrescu cu mai multe alte, adduse din excursiunea D-lui in Italia și Spania, și pe cari le vom   publica succesi  v  . Traducerea e a Redacțiunii.

Relatione copiosissima del Regno di Polonia rescritta dall' Abbate *Rugiero* a Pio quinto, rittornando Nunzio dal Re Sigismondo Augusto nel' anno 1568.

Li Vallachi habitano tra il fiume Niester.

quale secondo molti fu dagli Antichi detto *Tiras*, et il Danubio verso il Mar Maggiore, et    questa Provincia parte della *Dacia* antica, laquale contiene appresso il paese che habitano i *Transalpini* da *Pollachi* detti *Moldavi*, et la *Transilvania*.

Sono questi *Vallachi* per antica origine *Italiani*. per esser colonia de' *Romani* condotta da *Flavo*, dal quale con vocabulo corrotto vogliono molti che siano detti *Valachi*; ma io credo pi   presto che si chiamano cosi per esser il medesimo commune in *Polonia*    tutti gl' *Italiani* dalli quali essi hanno l'origine, perci   retengono ancora in gran parte la lingua latina corrotta, pero et non altutto dissimile alla nostra *Italiana*, bench   in quella. per la vicinit  , et pratica delle barbare nationi si siano rescolata la religione loro di *Christiana* in *Greca*.

Il paese    per il pi   montuoso et abbondante de bestiami et assai comodo pe li commercii essendo posto tra due gran fiumi, et havendo il *Mar Maggiore* a fronte, et dipi   trovandosi in mezo il *Regno* di *Polonia*, et l'*Imperio* de *Turchi*, tra quali continuamente si traffica, et il viaggio si fa per *Vallachia*. il signor della quale ha titolo di *Vaivoda*, et potrebbe metter insieme intorno 10 mil *Cavalli*, alquanto simili alli *Turchi*, et sono quei huomini molto bellicososi ma disarmati, et nell' offendere usano per il pi   gli archi.

Solevano quelli *Vaivodi* pagar il tributo al *R  * di *Polonia*, ma    gran tempo che si sono levati di tal obbligo, et perche quest'ultimo *Vaivoda* fu messo in stato dal *Turco*, s'intende che gli  li   divenuto tributario (*).

Detallata rela  iune assupra regatului polon  , scriss   de abbatele *Rugiero*, rev  nind   din nun  iata sea pe long   regele *Sigismund  -August  *, in annul   1568.

Rom  ni   locuiesc   intre fluviul   *Nistru*, numit   in anticitate, dupre opiniunea cea mai ac-

(*) Acest   frumoșă informa  iune despre originile române, se păstrează in Archivul   Codicilor   diplomatice, din Biblioteca Na  ional  a dela *Madrid*, in volumele X. 136, la pagina 286.

Acest   Abate *Rugiero* s  u *Rugiero* (cum este trecut   in catalogul   Archivului  ) a mai scris   la 1568 un   precioș   informa  iune despre starea lucrărilor din *Polonia*, *Moldavia* si *Transilvania*. Ea se păstrează in arm. 236, volumele I. Am   ins  rcin  t   pre unul   din ampolia  i Bibliotec  i, dar in  ci nu am   primită copia. — V. *Alexandrescu*.

credută, Tiras. și între Dunăre. în regiunea Mării-negre. și este uă parte a vechiei Dacie. carea mai cupprinde provincia Muntenilor, numiți de către Poloni Moldavi (?). și Transilvania.

Acești Români descindă din antici Italiani, fiindă uă coloniă romană addusă de Flaviu, din allă căruî nume. dicu unii. saru fi făcutu prin corupțiune *Vlachii*; eu inse preferu a crede. că ei se numescă așa. pentru că acestu nume se aplică în Polonia către toți Italianii. din cari se tragă și Români. reținendū ei pone acum în mare parte și limba latină. deși coruptă. dar nu îndepărtată de limba noastră italiană. Cu tôte astea. prin vecinătate și relațiuni cu popore barbare. ei din creștini deveniră de religione grăcă.

Țerra mai totă e muntosă. abundă în vite. și e destulă de comodă pentru commerciu. fiindă aședată între duo mari fluvie cu fața spre Marea-negră. și aflându-se în mișu-locu între regatul polon și imperiul turc. ai căroru comercianți călătorescu unii la alții prin Moldova. Domnul moldovenesc se numesce voevodă și *cră puté scôte în câmpu pone la 10,000 de cavaleriă. organizată în felulă acellei turce; sunt ômeni forte ri-teji, dar reu armați. și se aperu mai allesu cu arce.*

Acești voevodă obișnuiau a plăti tributul regelui Poloniei; dar e multu timp decindă eșiră din această datoriă. și ultimul voevodă fiindă pus pe tron de către Turci. firește că loră le plătesce tributul.

No. 313.

— 1599 —

Fragmentu din instrucțiunile date nuntului papal în Polonia, în privința episcopului catolic din România.

Din colecțiunea D-lui V. Alecsandrescu.

Instruzione al Vescovo di Reggio mandato Nuntio in Polonia l'anno 1599.

Ha Il. Sto. fatto un Vescovo nella Moldavia et Valachia. cuale ultimamente comparti in quelle Provincie. et il Vescovo di Camenitz et l'Arcivescovo di Leopoli pretenderano di havere *jus visitandi* la Moldavia, et porche non sono fondati

le loro pretensioni. Monsignore Nuntio li fara capaci, et proteggere detto Vescovo. et terrà corrispondenza seco acciò l'informe delle cose che passarono in quella Provincia et in Tartaria. (*)

Instrucțiunea pentru episcopul de Regio, trimisă nuntiu în Polonia în 1599.

Fiindă numit un episcop pentru Moldova și Țerra-Românească. carele de currendu a și plecatu acolo. era episcopul de Camenița și arhiepiscopul de Lemberg pretindendū de a avea „*jus visitandi*“ asupra Moldovei, *cari preten-siuni nu sunt intemeiate*; apoi monseniorul Nuntiu îi va înlătura. va protege pe acel episcop, și va ține corespundință cu ellu. informându-se de cele ce se petrecu în România și în Țătaria.

No. 314.

Lublin, 1569, pergamenă.

Regele Sigismund-Augustă regulăză colonizarea unui sat românesc în Galiciă, arretându cum se înțelegeau la Români prerogativele și obligațiunile capului comunălu, alle popei și alle țerranilor.

Acestu documentu, forte prețiosu pentru istoria sătenilor români, se află în originalu în biblioteca Ossoliniană de la Lemberg.

Sigismundus Augustus Dei gratia Rex Poloniae etc. etc. Significamus tenore praesentium: Quia nos bona capitaneatus nostri samboriensis ampliare proventusque et comoda mensae nostrae augere volentes simulque comandatam habentes fidem sagacitatem et solerciam providi viri Iwan Krzewicki, eidem facultatem et potestatem dedimus damusque et conferimus praesentibus villam de nova et cruda radice in silvis nostris ad ca-

(*) Regii de Polonia multu timpu pretinseră a avea carma bisericei catolice din Principate, sub pretestulă că la 1414, Papa Iovan XXII aru fi fostu supus scaunul episcopal. de Bacău la acellu arhiepiscopal din Leopoli. Documentul de mai sus dovedesce că Domniul nostru, și mai cu semă Vasile Lupu și următorii, avură dreptate de a disputa Poloniei (cum scrie manuscrisul bisericei catolice din Iași), supremația și carma bisericei catolice: „*Il re di Polonia ed il Principe di Moldavia si questionavano il diritto di nominare il vescovo di Bocoș.*“ Vezi Ateneul Român. Iuliu-Augustă 1861.— V. Alexandrescu.

pitaneatum samborien. pertinentibus ad torrentem Wiczow nuncupatum ejusdem cognominis iure et consuetudine Walachorum locare quae quidem villa locanda limites suos perpetuos habebit a limitibus Holowieckie ad monasterski potok et a Groziowa wiesz usque ad Walkij. tandem a Ploskie ad Sokoly potok demum vero a Mszaniec fluvio ad vadum po brod wieszey Sokolia. Ut autem homines ad incolendum eandem Villam eo citius confluant et habitabilem reddant, damus eisdem libertatem ab omnibus censibus et daciis nobis praestari solitis iure et consuetudine Walachica extenuandam qua expirata nobis ad ea onera dacias census et tributa pendenda quae aliae Villae nostrae eidem vicinae in eodem iure Walachico locatae nobis pendere consueverunt, tenebuntur: Cupientes vero ipsum Iwan Krzywicki ad locandam eandem villam nostram promptiorem pro laboreque suo consolatum reddere, eidem iure et nomine scultetiae ibidem in Wiczow duos mansos et duas portiones vulgo obszary dictas agri alterum inferius, alterum vero superius villae praefatae sitas damus et assignamus perpetuis temporibus per eum et successores illius legitimos possidendi ita late et longe prout sese intra limites Villae ejusdem extendi possunt. Damus etiam eidem sculteto molendinum liberum super fluvio magno Mszaniecz in loco qui sibi commodior videbitur per eum extruendum tam frumentarium quam trusatile vulgo folusz dictum et tabernam in eadem Villa liberam atque hortulanos tot quot in agris suis propriis eos locare poterit sine quadam exemptione cum omnibus ex eisdem censibus proventibus et proprietate universa. Praeterea de omni dacione nostra pecuniaria iudicata et gregaria ex villa ipsa nobis provenienda tertium denarium tertium agnum et tertium porcum ipse scultetus et ejus legitimi successores perpetuo de villa praefata habebunt et percipient. Licebit insuper etiam Sculteto atque ejus successoribus a Cmethonibus villae ejusdem nostrae columbationes et honores alias poczty bis quolibet anno videlicet pro nativitatis Domini et sacrae Paschae festis more aliarum Villarum iure Walachico locatarum accipere eosdemque Cmethones cogere sibi ad laborandum tribus diebus annatim, videlicet ad agros colendum faleastrandum et meten-

dum. Quoniam vero intelleximus illas regiones homines ritus greci jam inhabitare, ideo ne et in hac parte illorum religioni deesse videamur damus et assignamus quoque ibidem in Wiczow unum laneum agri perpetuum pro Poponatu et area quae aptior inventa fuerit pro construenda Ecclesia ritus Greci idque sine damno et preiudicio aliarum villarum nostrarum antiquarum et Poponum in eisdem existentium eundemque Poponem pro dationibus gregariis liberum et absolutum esse volumus temporibus perpetuis. Dantes et concedentes praefato Iwan sculteto ejusque posteris plenam facultatem redditus et proventus suos in eadem scultetia molendinoque et taberna suprascriptis ad eam pertinentibus pro beneplacito suo (sine tamen nostrae et subditorum nostrorum praejudicio) ampliandi et augendi eamque ipsam scultetiam cum omnibus proventibus ad eam quomodolibet pertinentibus tenendi habendi possidendi nec non dandi donandi vendendi commutandi obligandi alienandi ac in usus suos suorumque successorum beneplacitos prout ipsis melius et utilius videbitur expedire convertendi Nostro tamen et Successorum nostrorum speciali consensu et voluntate ad id accedente. Ratione cujusquidem scultetiae ipse Krzewicki eiusque legitimi Successores sculteti in Wiczow ad quamlibet expeditionem generalem Regni bellicam nobis et nostris Successoribus post expirationem libertatis more aliorum Scultetorum servire tenebuntur. Juribus nostris Regalibus et stationibus ex scultetia et poponatu praedictis salvis nihilominus manentibus harum testimonia literarum quibus in fidem ac evidentius testimonium sigillum nostrum est apensum. Datum in Comiciis Regni nostri generalibus Lublinsibus feria sexta ante dominicam Invocavit proxima Anno Millesimo Quingentesimo nono Regni vero nostri Anno Quadregesimo. Valentinus Dembinski R. P. Canc.

Sigismundă-Augustă, cu mila lui D-zeu regele Poloniei etc. Voidă a imbunătăți districtulă nostru de Samboră și a înmulți venitulă și comoditățile mesei noastre, de asemenea încreștându-ne în fidelitatea, prudența și activitatea circumspectului bărbat Ion Krzewicki, i-am dat și-i

dămă și acordămă, prin această facultate și puterea de a înființa în pădurile noastre din distictul de Samboră, pe pereulă numită Wiczow, un sat nou de același nume. *administruindu-se după dreptul și obiceiul Românilor*; care sat nou să aibă în veci hotare de la hotarele Holowice pona la Pereulă-monastiresc, și de la satul Grozia pona la Walki, apoi de la Ploskie pona la pereulă Sokoly, de la apa Mszaniec pona la vadulă mai sus de Sokolia. Iară *pentru ca omeni să se adune mai voioși și să se așeze în acela sat nou, illu scutim de toate birurile și dările câte ni se plătesc nouă după dreptul și obiceiul românesc; cu aceia însă ca după espi-rațiunea termenului de scutelă să porțe și ellu sarcina de a ne plăti dări, biruri și angare întocmai cu celelalte sate ale noastre învecinate și cari se bucură de același drept românesc*. Iar pentru ca însuși Ionu Krzywicki să fie cu atât mai grabnic, mai silitor și mai mângăct în munca sea de a așeza acela sat allu nostru, *ii dăm și ass mnamă în posesiune, lui și urmașilor sei legitimi, pentru totu-d-a una, cu dreptul și cu numele de șoltuz, acollo în Wiczow, duo locunțe și duo porțiuni de teritoriū, numite „obszary“, unul mai jos, altul mai sus de vëtra satului, intru cât se va putë întinde în lățime și în lungime intru hotarele prevedute*. Îi mai dăm lui voe de a-și face uă mără atât frumentariă, cum și de mână, ori unde îi va plăce a-și allege locul pe apa cea mare Mszaniec; de asemenea uă cărciumă liberă în acela sat, precum și omeni să aibă pre căți îi va putë ține pe propria sea parte de teritoriū, cu aceleși scutelle toate ca și pentru cei-l-alti. Afară de astea, *Șoltuzul și urmașii sei legitimi, în toți timpū, din acela sat, din ori ce dare comună se de globire, câtă ni se va cuveni nouă, voru ave și voru percepe allu treilea denarū, allu treilea mielū, allu treilea porcū. Se va mai cuveni, ca șoltuzul și urmașii sei, după obiceiul celorlalte sate românesce, să prumescă de la țerranū satului, de duo ori pe annū, anume la Crăciunū și la Pasce, daruri de turtură și de cinste; și să silescă pe acei țerranū să-i lucreze lui câte trei dille pe annū, anume să semene, să cosescă și să secere*. Mai aflând noi că în acea țerră locuesc deja mulți omeni de ritū grecū,

apoi voindu ca și în casul de față să fie satisfăcute cele de religione, *dăm și assemnămă acollo în Wiczow uă bucată de câmpū în perpetuū pentru popă și uă piață ce se va găsi mai potrivită pentru clădirea unei biserice grecesce, fără însă a fi acesta în daună și în prejudiciū altor sate ale noastre vechie și altor popi din acele părți; pe care popă din Wiczow illu scutim în veci de dări communate*. De asemenea dăm și îngăduimă dissului șoltuz Ionu și urmașilor sei deplina facultate de a îmbunătăți și a immulți după placū folosurile și veniturile lor din acea șoltuziă cu mōra și din cărciuma atternate de ea, totuși fără vătemare pentru noi și supușii nostri; precum și de a stăpâni, de a ține, de a dăru, de a vinde, de a schimba, de a ipoteca, de a instrăina, după placul și folosul lor, acea șoltuziă de împreună cu dependințele ei, după cum lor li se va părē mai cu cale; totuși cu prealabila consunțire și permissiune din parte-ne se de la partea urmașilor nostri. Iar pe temeiul *acellei șoltuzie, după espi-rațiunea termenului de scutelă, însuși Krzewicki și successorii sei legitimi voru fi dator de a ne servi noue și urmașilor nostri după modul celorlalte șoltuzi, în ori-care espedițiune militară generală a Regatului*. Assicurandu-se drepturile și stațiunile noastre regale din șoltuzia și popia supra-disse, s'a dat în testimoniū această diplomă, către care spre mai mare credință și dovédă s'a aninat sigilliul nostru, în adunarea generală a regatului nostru, în Lublinū, etc.

No. 315.

Fără locū, 1513, martiu 5, pergamenă.

Bogdanū cellū Orbū întărește purcalabulū Grincovici duo sate, mostenite după purcalabulū Ștefū.

Acest document, interesant în privința genealogică, se află în Archiva Statului.

+ Милостию кожию мы Богдан воевода etc.
 УЖЕ ТОТ ИСТИННИИ НАШЪ ВѢРНЫИ КОЛѢРНИ. ПАНЪ ГРИН-
 КОВИЧ ПАРКАЛАБ ХОТИНСКИ. СЛАЗИЛ НАМ ПРАВО И ВѢР-
 НО ТѢМ МЫ ВИДѢВШИЕ etc. ДАЛИ ЕСМЯ ЕМУ С НАШЕИ
 ЗЕМЛИ С МЛАДАВЕКОИ. ДВА СЕЛА ЦЮ ЕМУ ИХ ДАА ЗИКО

его Шефа паркалабъ. на своемъ смерти. на имѣ село Дръгшани. и дрѣгше село Ъкшани. що сѣ емо пришанъ 8 его частъ Шефавъ паркалабъ. коли соби подѣланнѣ сѣ своею тюткою Марена дочка пана Іакшша вистѣрника и сѣ дщери еи Яншикою и Басѣткою. и сѣ своимъ неюти сыны Бѣчацкаго Юрѣи ис привиліе що имѣа Шефа паркалабъ въ родителѣ нашего въ Стефана воеводу. еще емо даа прѣдъ нами и нашими коюре. индъ мы видѣвше ето. а на то естъ въра нашего господства ето. и въра прѣвзглавленнихъ сыновъ господствами. Івана Стефана. и Петра. и Иліаша. и въра пана Драгоше двѣрника.— Дана Боли паркалаба хотинскаго.— Ъремѣи и пана Квѣзмъ паркалабъ немецкихъ.— Шандра — Негрила.— Могили.— Петрики паркалаба новоградскаго.— Аска Ідрѣре швѣтарѣ сѣчавскаго.— Храпа спѣтарѣ. Тотрѣшана вистѣрника.— Шарне постелника.— Сакшана чашника.— Росте Врѣже столника.— Томи Квѣцелѣна комиса. и въра въсахъ etc. (incheierea. cu numele vel-logofetului: Исакъ.) Исакъ Фадѣръ въсто 13ка мартъ е.

Cu mila lui D-zeu noi Bogdanŭ-vodă etc. Iată că acestŭ adevăratŭ allŭ nostru credinciosŭ boierŭ, panulŭ Grincoviciŭ, purcalabŭ de Hotinŭ, servindu-ne cu dreptate și cu credință, deci noi i-amŭ accordatŭ în țerra noastră moldovenescă două sate, ce i le dedese la mörte unchiu-seŭ Ștefŭ purcalabulŭ, și anume satele Dragușeniŭ și Iacușeniŭ, carŭ sate aŭ fostŭ cădută în partea lui Ștefŭ purcalabulŭ, cândŭ se împărțise ellŭ cu mătușă-sca Marina, fiia panului Iacușŭ visternicŭ, și cu fiiele ei Anușea și Vasutea, și cu nepoții sei, *jii lui George Buczacki* *), pe temăulŭ actului accordatŭ lui Ștefŭ părcălabulŭ de părintele nostru Ștefanŭ-vodă; care daniă făcându-se în prezența noastră și a boierilorŭ nostri, o întărimŭ pe credința noastră, și a pre-iubiților nostri *jii*: Ionŭ-Ștefanŭ, Petru și Ihașŭ, și a panilorŭ: Dragoșŭ vornicŭ, Danŭ Bolea purcalabŭ de Hotinŭ, Ieremia și Cosma purcalabŭ de Némțŭ, Șandru, Negrilă. Movilă, Petrică purcalabŭ de Romanŭ, Luca Arbure portarŭ de Sucéva, Hrénŭ spatarŭ, Totrușenŭ visternicŭ.

(*) Una din familiile polone cele mai celebre, așezată în Podolia, despre care vezi *Niesiecki, Herbarz Polski*, ed. 2, t. 2, p. 345—47.

Șerpe postelnicŭ, Secuénŭ paharnicŭ, Costea Cărje stolnicŭ, Toma Cățellénŭ comisŭ, și alții (Incheierea, cu numele vel-logofetului: Isacŭ). A scrisŭ Tóderŭ în anulŭ 7021 martiŭ 5.

No. 316.

— 1512—1521 —

Tractatulŭ lui Négoiă-Bassaraba, Domnulŭ Țerre-Româneșe, despre onórea slujbașilorŭ înaintea principelui.

Din manuscrisulŭ, citatŭ sub Nr. 311.

Invățătura lui Négoiă-voevodŭ către iubitulŭ seŭ coconŭ și către alți domni, cum și în ce chipŭ vorŭ cinsti pre boieri și pre slugile lorŭ, carŭ vorŭ sluji cu dreptate.

Veniți la mine, feți mei; veniți și vă apropiați către sfetŭlŭ meu cellŭ bunŭ, și să ascultați sfetŭlŭ care vă ȳoia da.

Anteu să aibi credință, dragoste și nădejde către D-zeu; că *Dragostea este mai mare de tóte*.

Dacă după dragoste, să aveți lauda lui D-zeu, care-i place lui, iar smerenia încă să o aveți.

Căci că Domnulŭ nostru Iisusŭ Hristosŭ așa invetă pre apostolii sei și le ȳice: invetăți-vă de la mine, că sum blândŭ și smeritŭ cu anima.

Vedeți, feți mei, cătŭ este de bună smerenia. că însuși Domnulŭ nostru a invetătŭ pre ai sei ucenici și le-a ȳisŭ: să fiți blândi și smeriți.

Așijderea și eu vă invetŭ, după cuvântulŭ Domnului.

Că de veți fi smeriți, D-zeu vă va înălța, iar de veți fi blândi D-zeu va trimite mila sea de va fi cu voi.

Că eu, feți mei, amŭ uă grădină; și acéstă grădină, cu darulŭ și cu ajutorulŭ lui D-zeu, între multele melle ostentŭ și nevoitŭ, o amŭ făcutŭ și o amŭ crescutŭ frumosŭ și bine: grădina aceia și crescerile celle frumoșe dintr'ensa sunt boierii mei cei mari și cinstiți.

Și i-amŭ îngrăditŭ cu gardŭ, ca cu unŭ zidŭ de pétă, și grădina mea o amŭ operatŭ, ca nu cum-va să îndrăznescă cine-va să între intr'ensa și să strice cine-va din ostennellele melle.

D'acii acea ostenelă a mea și grădină, și a-celle creșteri ce le aperi, creșcurea frumoasă și înflorită, și eu totu sub umbra lor și a florilor lor m'amu recoritu, și ochii mei se reveniau (*sic*) de roua și de veselie florilor lor.

Și nu numai ce mă veseliam cu veselie și mă bucuram, ci încă și capetele să și le puie și sângele să și-lu verse toți vroiau și erau bucuroși pentru mine.

Iar cându veni porunca lui D-deu, să mă mută din lumea acesta, și să meargă trupul meu în pământ, cum este poruncit de cellu ce l'a zidit, iar *suffletul să meargă sub ceruri să se ispitescă de toate lucrurile, să se ispitescă și de cele bune și de cele rele* (*); atuncea pricepură și cunoscură slugele melle și grădina mea, că fără de mine voru să se desgrădescă, și eu voiu să mă despartu dela densesi, și va să rămăie acea grădină neîngrădită și ca uă pustie.

Veniră toți și plâneauă cătră mine și eu către densesi, și eramu toți în nisee griji și în nisee scărbe multe fără de sémă.

Și suspinam unii către alții, și cu multe lacrimi și obide mă întreba, dicendū:

„Dómne și stăpâne! dar cum pre noi, grădina ta, pre a cui sémă ne lași desgrădiți? dar de va intra cine-va intru noi și ne va pustii?”

Iar eu le diși:

„Feți mei! slava lumii acestia așa este, fără de rădăcină și fără de credință și fără de tocmă, lă! că iată veni porunca D-deului meu la mine, ca să mă despartu acum de voi și voi de mine, și întraltu chipu nu póte fi; ci numai amu a „respunde și voiu să dicu: fie, Dómne, după voea ta și după cuvântul tu!”

Deci tu, fétul meu, voea lui D-deu să fie și porunca lui D-deu să se imple; iar zidirea lui D-deu, care a fostu grădina mea, și slugele melle, carii totu-d'a-una mă umbrău cu florile lor, și ochii mei se reveniau de roua lor, acum s'a desgrăditu de mine și a remasu pustie; iar acum, fétul meu, eu te lasu să fii gardu grădinei melle și să o pădesci, cum o amu păzitu și eu.

Că deca o vei pădi și-i vei fi gardu, ca zidul de petra, cum amu fostu și eu, d'acii ei, cum

cugetau să și verse sângele și să și puie capetele pentru mine, așa și voru versa sângele și și voru pune capetele pentru tine, seú pentru fiesce-care cine va face și va pădi aceste învățături alle melle.

Și nici uă dată nu voru da spatele vrăjmașilor vostri.

Și cum mă umbrău și mă recoriam florile lor, așa și pre voi vă voru umbri și vă voru recori, și voru lua ochii vostri rouă și veselie dela densesi.

Iar de vă va înveța cine-va să intrați în zidirea lui D-deu și în grădina mea cu securea, fără de porunca lui D-deu și fără cătu vă învățu eu, d'acii voi să dați sémă inaintea Domnului nostru Iisus Hristos; că eu nu vă învățu să faceți așa.

Ci vă învățu, că *se cade Domnului care își caută de grădina sea, să o curătescă de toate nuellele cele usate care nu facu rod, inse cu lege și cu judecată*.

Că și în sfânta Evangheliă dice: pomul, care nu face rod bun, din pământ se va tăia și se va arunca în foc.

Intraltu locu dice: cellu ce va ierta greșele ómenilor, acella încă va fi iertat dela D-deu; iar cine nu va ierta greșellele ómenilor, acella nu va fi iertat dela D-deu la casele lui David, unde se va sferși frica cea mare.

Iar *Domnului se cade să fie milostiv, și măcaru de aru fi grădina și fără de rodă, și te vei mânia pe v-e-u-u pomu nu-lu tăia, ci-lu curătesce de toate cranghinele elle uscate, și să sapi gunoialu dela rădăcina lui pon'la unu annu*.

Dar de va face rodă, și va fi iar grădină cum a fostu mai înainte; iar de nu se va întorcede să facă rodă,— d'acii în mână-ți este, ci-i face cum îți este voea.

Așa, fétul meu! slugele telle, care-ți voru greși, nu le tăia pentru cuvintele ómenilor, *nici illu băga în focu* (*); ci-i iertă greșella. măcaru de ți-aru fi și greșitu, și-lu învăț: cândai dor s'aru întorcede să fie ca alte sluge, care-ți voru slujii cu dreptate.

Iar de nu se va întorcede, esti volnicu să-lu tai, ca și pre acellu pomu sterpu.

(*) Iată credința latină occidentală în purgatoriu!

(*) Uă prețioasă alusiune la ordalie, seú judecata prin focu, atăt de ordinariu în evul mediu în Occident.

Inso iată că te învățu: *să nu fie adese ori păharul tău plin de sânge de om*; că acellu sânge, care vei tu să-lu verși făr' de milă, vei să dai semă de densusul inaintea lui D-deu.

Cum *dice sveti Efrem Sirénu*: o, câtă jéle de mare va fi, cându voru merge slugele și argații nostri inaintea noastră intru imperăția cerului, iar noi, fiindu domni, vomu remâne inapoî osândiți și batjocoriți!

Deci, mai bine este să remânem affară cu semeția și cu voinicia noastră și să nu vedem fața lui Hristosul D-deului nostru? au mai bine este să âmbălăm după cuvintele lui Hristosul și să dobândim viața de veci, carea nu trece nici uă dată in veci?

Amin.

No. 317.

— 1512—1521 —

Tractatul lui Négoiă Băssaraba, domnul Țerei-Românesce: in ce chipu trebuie să se essercite generositatea domnescă.

Acastă scriere este una din cele mai importante prin frumsețea stilului, puterea logice și detaluri sociale.

Învățătura lui Négoiă voevodă către fiuseu Teodosie-vodă și către alți Domni către toți, ca să fie milostivi și odihnitori.

Fătul meu!

Și de acăsta te învățu să scii: cum își va milui Domnul slugele selle și cum și le va odihni.

Cade-se Domnului să miluescă pre săraci, iar nici pre slugele telle să nu le lași nici să le uști.

Ci mai vertosă să-ți miluescă slugele, decâtu pre săraci.

Căci că săracului, de nu-lu vei affla să-i dai milă intr'unu locu, iar intr'altul tu-lu vei affla și-i vei da; séu de nu-lu vei milui tu, alții illu voru milui, și totu va fi miluitu.

Iar sluga ta nu mai așteptă altă milă dela nimeni, fără numai dela tine.

Că ei, de-ară vră să și ceie, le este rușine, că se chiamă sluga domnescă.

Pentr'aceia, deca nu-ți vei milui slugele telle

cu mânele telle, altă nădejde ei nu mai au la nimeni să-i miluescă.

Că săracul *âmbălă din casă in casă séu se de in uhță* și cere dela toți căți trecu pre acolo și-lu miluescă.

Iar sluga ta, cându n'are milă dela tine, atuncea ellu nu mai are nădejde dela nimene să-lu mai miluescă.

Ci numai ei pune rebdare in inima lui, și *geme ânima intr'ensuă, ca și unu lemnă cându illu bagă in focu și are caru intr'ensuă*, și cându illu uccide iuțimea focului, ellu de reutate fôrte-i este nevoia și greu.

Așa se face și ânima slugăi telle, cându nu-lu miluescă.

Că ellu numai dela tine se nădejduese să aibă milă, și așteptă să aibă cuvintu bunu, să se indulcescă de densusul și de vederea feței telle.

Iar pentru mila care-i vei milui, și pentru cuvintele celle bune ce-i vei indulci, ei nici uă dată mila și cuvintele telle nu le voru uita.

Că săracului, deca-i dai mila, ellu îți mulțumesc numai uă dată; iar sluga ta îți va mulțumi totu-d-a-una, căci că altă milă dela nimene n'are, făr' numai dela tine.

D'acii, pentru mila aceia ce-i vei face, nu numai ce-ți va mulțumi in lumea acăsta ellu și feciorii lui, ci încă și capul își va pune pentru tine și ellu și feciorii lui.

Și pon' se va sferși nemul și sementa lui, toți voru dice: D-deu să ție pre cutare domnu, că ne-a miluitu!

Fătul meu! nu dicu sa nu miluescă săracii, nici să ție milă dela monăstiri; nu fi scumpu, să nu fie acăsta.

Ci dicu: tôte acestea să le impli, că și implerea acăsta fôrte este bună.

Și săracii să-i miluescă; iar să nu *intăresc monăstirile cu țiefa slugelor telle: nici cu venitul lor să ție săracii și monăstirile miluate, iar slugele telle să le faci in dillele telle să ție cerșitor.*

Ci se cade să ție sēma cu mintea ta, și să socotescă fôrte bine.

Câte voru fi moșie alle slugătorilor, să fie de osebi, să n'ăibă cu acellea amestec.

Că ei pentru dragostea ta, și pentru mila care vei să-i miluescă, pentr'aceia-ți slujesc și voru

să-și puie și capetele și să-și verse și sângele pentru tine.

Iar de-ți va mai prisosi venitū din venitūl domniei, acellū venitū să nu gândesci că este căstigatū de tine; ci iar l-ai luatū dela săraci și dela cea ce sunt sub biruința ta, care i-a datū D-deū sub mână ta.

Pentr'aceia să socotesci și să tocnesci țerra ta, ca să aibă și aceia și aceia dreptate și pace cu odihnă in dillele telle.

Că într'acéstă vreme ce am adjunsū noi, nu pré crede, nu fórte ascultă ómenii faptele celle bune și dulci, ci totū-d'a-una poftescū a fi plini de avuția.

Dreptū aceia, cum o luați dela săraci, așa se cade să o și dați pentru dēnșū, și să le faceți odihnă și pace.

D'acii, deca-ți va mai rămâne avuția, d'acii fētulū meū, să nu gândesci să nu dai milosteniā că eū nu-ți dicū așa.

Ci-ți dicū, că atuncea încă se cade să dai mai multū.

Și iată că te înveți și te sfătuescū și de acēsta, iar tu să te apropii către sfētulū meū și să-lū ascuți.

Tuturorū să imparți milosteniā, ca să fii și tu miluitū de fēta Domnului nostru Iisusū Hristosū.

Că mai bine este a face milosteniā, decâtū a stringe avuția.

Și in sfânta Evangeliā iar dice: nu ascundeți avuția vōstră in pământū, unde vermi și putrediciunea o putrecesce, și unde o sapă furii și o leaū; ci ascundeți avuția vōstră unde putrediciunea nu o putrecesce și unde nu o vorū sāpa furii nici o vorū fura; că unde va fi avuția vōstră, acolo va fi și ānima vōstră.

Ou adeveratū este acesta cuvētū dreptū allū Domnului nostru, care a dīsū: unde va fi avuția vōstră acolo va fi și ānima vōstră.

Că cellū ce va fi cu avuția multă și se nădăjduesce într'ēnsa, acella nu se chiamă crestinū, ci se chiamă allū duoilea idolatru.

Căci că nici uā datā lui nu este gāndulū la D-deū, ci tōtā nădejdea și puterea numai spre avuția; și nici uā datā nu gāndesce să slujescā lui

D-deū cu acea avuția, nici să facā odihnă sufletulū seū.

Ci numai de avuția lui se bucurā Satana și zidesce intunericulū cellū incuiatū, ca să nu mai ēsse de acollo, nici să i se deschidā nici uā datā.

Iată, fraților, socotiți și vedeți: mai bine este să jăcemū intru intunericulū cellū incuiatū pentru dragostea avuției? aū mai bine, depe cum dīce Domnulū Hristosū, să ne împărțimū noi inși-ne avuția săracilorū, și să fimū miluiți in dīta aceia cândū va face D-deū judecatā ellū inuși, și să fimū izbăviți de intunerecele celle incuiate și din pușcările iadului?

Pentru acesta lucru vē mărturisescū și eū, fraților; inse nu eū din capulū meū, ci cuvētulū Domnului nostru Iisusū Hristosū, care totū-d'a-una strigā către noi și dīce: fericie de cei milostivi, că aceia vorū fi miluiți!

D'acii, a cui mărturiā mai mare, carele va dīce pentru milosteniā, decâtū care a arrētatū și a învețatū inuși D-deū și a grăitū cu gura sa?

Aū dōr vē daū eū altā invēțaturā dela mine? ba.

Ci numai ce vē dicū și vē spuū de pe cum a dīsū D-deū; vē dicū să fiți milostivi și să nu împărțiți nici să faceți milosteniā in fētārniciā:

Că voi sunteți alleși inaintea lui D-deū ca vița cea roditōriā; și așteptā toți din voi să se adape și să se indulcēscā.

D'aceia, să nu împărțiți strugurū vostri in fētārniciā, și să fiți unora dulci, altora amari; ci tuturorū eu dreptulū să fiți, cum și D-deū iubesce dreptatea.

Așjderea, cândū veți eși să faceți căutare óstilorū vōstre la ann-ulū, cum le este obiceiulū; toți boerū și căpitaniū și tōte slugela vōstre catā nă dejde să aibā dela voi, cinste, și darū, și dreptate și slujbe.

Și acēsta încă este milosteniā, că voescū toți să aibā milā dela tine.

Iar tu să nu faci nici să dai milostenia in fētārniciā.

Că unii din rudele vōstre vorū fi goli, și vorū vrē să iea aceia boieriele celle mai mari, iar slugele telle să le daī inderetū fār' de lege și fār' de dreptate; că acesta lucru este unū pōccatū mare.

Nici să nu cum-va să ieaū cinstea și boie-

ria dela vre-unu omu care va fi harnicu și înțeleptu, și să dai altuia, căci îți va face glume și veselie și risuri.

Ci pentru căci îți va face veselia și glume, tu să-lu miluesci d'a-mână cu ce vei vré, iar să nu dai boieriele măscăricilor și celora ce facu risuri, ci să dai cellorū ce voru fi harnici de cinstea și de slujba ta.

Și pon' nu voru veni tôte slugele telle inaintea ta, celle ce voru fi mai de folosu și mai de trebă, pon' atunce nimenui să nu dai boeria seú cinstea.

Ci cându voru fi toți inaintea ta, tu să-i veđi și să-i scii ce ómenī sunt.

Căci că de vei pune pre cine-va boerū, pentru că-ți va dice cine-va, tu-ți faci 2 lucruri de pagubă, căci darulū este allū teú, iar cinstea este a altuia.

Și de vei da cui-va cinstea pentru voia cui-va, cugetă că nu v'a adunatu D-deú să fiți toți Domni, nici să fiți toți păstorī turmei lui, ci numai pre tine te-a allesu și te-a pusú să fii păstorū turmei selle.

Deci, de nu vei fi tu harnicu să cunnosci turma ta și să le imparți tuturorū pre dreptate, ce Domnū și ce păstorū te vei chiăma? cându vei lăssa să se amestece toți in lucrurile domniei telle și să fie Domni ca și tine, seú să se bage in venitulū țerei telle.

Au n'ai auditu, că dice in sfânta Scriptură: cinstea și venitulū tei nebunului să nu dai.

Iar tu să lași cuvântulū dulce celui ce scie cinstea ta, și să impli cuvintele prietenilor și alle boierilor tei, și să le fii Domnū vrednicu, și să dai fiesce-cui plata, precum se cade pe faptă.

Iar cinstea ta, din bună voia ta, să nu o dai altora și să fii allū duoilea Isavū; că și acella cinstea și scaunulū seú (vindu) frăține-seú lui Iacovū pentru uă tipsiă de linte fértă.

Că cerșu Isavū dela frate-seú Iacovū și-i di-se: dă-mi să mănăncu din *merliculū* teú și să mă saturu. Iar Iacovū, căci îi dăruise D-jeu mintea cea intrégă, di-se cătră Isacu: d'asu sei că ai da mie cinstea ta și scaunulū teú, eu ți-ași da merliculū meú. Iar Isavū era golū de minte și pen-trăceia nu socoti că-și va perde cinstea pentru unū blidū de linte, ci îndată di-se: dă-mi tu bli-

dulū cu linte mie să mănăncu, iar tu ȳea-ți ȳie cinstea mea și scaunulū meú. Și așa își dede cinstea și scaunulū seú frăține seú lui Iacovū.

Așa și voi, fraților, de veți da cinstea vóstră slugelor vóstre de voia vóstră, făr' nici uă nevoie, să fie slugele vóstre cu cinste iar voi făr' de cinste, pentru nescare mită seú pentru nescari vorbe viclene seú pentru vre-uă lăcomiă a vóstră, d'acii voi veți fi soți lui Isavū.

Iar de veți asculta cuvântulū Domnului nostru și să nu dați cinstea vóstră altora, voi veți fi Domni înțelepți și cu mintea intrégă și soți lui Iacovū.

De acésta și eu, fraților, cum m'amū priceputū, așa v'amū și învețatū.

Să nu vă dați cinstea vóstră nici uă dată slugelor.

Oă deca-ți vei da cinstea ta lorū, ce vei mai fi bunū? și de ce trebă vei fi lorū? seú cine te va mai băga in sémă . . . . . (*)

Să-ți slujescă ei ȳie cu temere și cu frică, și să cunnoscă că tu le esti Domnū și stăpānū mai mare preste dēnșii, cum se cade se fie slugele smerite inaintea stăpānilorū lorū.

Iar cinstea ta, pon' ți o va da D-deú, tu să o ȳi in mânele telle.

Dreptū aceia, fétulū meú, te deșteptă și te socotesce cu mintea ta, și să nu dai cinstea ta boierilor tei.

Oă tu puī pre dēnșii boeri, iar nu te punū ei pre tine Domnū, ci pre tine te pune D-deú să fii unsulū lui.

Cum dice și proroculū: pune, Dómne, peste noi dātătorū de lege . . . . .

Așa te-a allesu D-deú și pre tine, ca să te cunnoscă toți, că tu esti Domnū allesu de D-deú.

Să fii lorū stăpānū și păstorū bunū, și să pasci turma lui Hristosū făr' de fățārniciă.

Iar tu deca esci harnicu, îți rēnduesce turma și o intocmesce bine, să nu unū să se crăvēscă și să se ingrașă, iar alță să móră de fóme.

Ci să imparți tuturorū intocma, fiesce-cui după lucrulū seú; și căruia cum îi va fi slujba, așa să-i fie și cinstea și mila.

Iar venitulū teú, ce-ți va veni din tótă țerra ta, acella să fie totū in mânele telle.

(*) De aci vr' uă câte-va rēnduri textulū e stricatū și nu se affă nici in copia cea modernă; dar înțellesulū nu se perde.

Să nu cum-va să-lă dai și să-lă împarți pre boerii tei, seú pre rudele telle, seú pre nescari sluge de alle telle, ce-ți vorú fi făcutú nescari slujbe.

Ci să fie totú cu sémă in mânele telle.

D'acii, cui vei vré să dai cu mâna ta, să se scie, și să-ți mulțumescă, și să te cunnóscă că tu esti Domnù.

Că cellú ce va să fie Domnù, acelluía trebuie să aibă minte fórte multă, ca să cunnóscă și să *pricépă* mintea lui pre mințile slugelorú. *Îr* să nu cunnóscă nici să *pricépă* mințile slugelorú min-tea Domnului.

Că déca cunnoscú slugele minte multă și socotélă la Domnului lorú, ei îi slujescú pre dreptate și-lú cinstescú.

Iar déca illú cunnoscú că n'are minte, ei numai ce-lú ținú Domnù cu numele.

Pentru că slugele cum cunnoscú pre stăpánú, așa-i și slujescú, măcarú de arú fi sluga câtú de dreptă.

Că déca este Domnului lipsitú de minte, d'acii slugele pentru ce-i vorú să-i slujescă pre dreptate și să-lú cinstescă, cândú ellú n'are minte să cunnóscă cinstea și slujba lorú câtú se nevoescú ei și ostenescú pentru dënsulú?

Pentr'aceia, cândú nu cunnósce Domnului slujba și ostenéla slugelorú lui cumú illú cinstescú, acella ce Domnù este? seú slugele lui cum illú vorú mai cinsti seú îi vorú mai sluji?

Iar Domnului cella ce este înțeleptú și cu minte, acelluía slujescú slugele lui; și care din slugele lui îi este prietenú, acella-i slujescce cu nevointă și cu dreptate; iar de va și fi din slugele lui vre-unú să-i fie dușmanú și nu va vré să-i slujescă, apoi totú se va întorce și-i va fi prietenú, căci că-lú vede că este harnicú și întregú la minte.

Pentr'aceia, cândú illú vedú slugele lui că este harnicú și înțeleptú, elle tóte se plăcă și-i slujescú cu frică și cu tēmetú.

Că Domnului înțeleptú, tóte cugetele și socotellele lui sunt bune.

Căci că mintea stă in trupulú omului dreptú ca și cum stă stégulú in mijloculú resboiului, și caută tótă óstea la stégú, și pon' stă stégulú in resboiú, nu se chīamă acellú resboiú biruitú, mă-

carú de are și năvală grea spre sine: ei totú caută stégulú și se adună împrejurulú lui; iar déca cade stégulú, d'acii tóte ostile se răsipescú și nu se scie unulú cu altulú, cum facú și încătro mergú.

Așjiderea este și Domnului pon' stă mintea lui intr'ënsulú întrégă: tóte ostile se stringú împrejurulú lui și lui caută, ca și împrejurulú stégulú, și toți feaú învețatură și înțelepciune dela dënsulú.

Și încă nu numai slugele și ómenii din țerra lui, ci și alții dintr'alte țerre poftescú să fea învețatură și sfetú dela dënsulú.

Iar déca sloboșesce Domnului trupulú seú spre curvie și spre beție și spre alte lucruri relle, care nu le iubesce D-deú, și-și perde nădejdea și frica lui D-deú, și nebunesce in sila lui; d'acia D-deú se mânia pre dënsulú și nu-i face alta nevoie mai rea, ci numai ce-i fea mintea și-lú lipsesce de dënsa.

Deci, déca se lipsesce de minte, iar de trupulú acellui Domnui nici unú lucru bunú nu vei vedé.

Nici ellú nu va mai avé nici uă cinste de slugele lui, nici de alți Domni carii vorú fi împrejurulú lui; ei va fi numai de risú și de ocară.

Și slugele lui li se vorú rāni ānimele despre dënsulú, și li se va lua dragostea și dorulú de către dënsulú.

Că pon' stetu stégulú lui, și ei totú stetură împrejurulú lui, și toți căutaú lui.

Iar déca cădu stégulú, d'acii ei fugiră toți și nu se sciură unii cu alții unde s'au dusú și ce s'au făcutú.

Așa și slugele vóstre pon' vė vorú vedé și vorú pricepe că este mintea vóstră intru voi, ei toți se vorú stringe și se vorú aduna împrejurulú vostru.

Iar déca vorú vedé că v'a cădutú mintea, allú cui este acellú stégú, ei se vorú risipi toți dela voi.

Dar cum nu s'arú risipi și să vė năpusteze, căci vė luă D-deú mintea și vė lipsi de dënsa, și in loculú ei porni mânia lui asupra vóstră?

Vedeți, frațilorú, câtú este de reú cellui ce se mânia D-deú pre dënsulú și-lú lipsesce de minte.

Că omulú nebunú nu póte să-și facă nici uă cinste și nici unú bine lui; dar altuía cum va pute face vre-unú bine seú vre-uă cinste?

Iar Domnul, carele este întreg la minte, la acella sunt toate bunătățile.

Că înainte lucrurile lui D-deu le lucrează, apoi imple și voia lui D-deu pre pământ.

Că este lăsată toate dreptățile D-deesei să le îndrepteze, și pre omeni încă să-i tocmească cu înțelepciune, și să ia dela densul toți împăcare și cuvinte dulci.

Așijderea, fătul meu și voi fraților, eu așa vă învăț.

Lui D-deu totu-d'a-una vă rugați ca să se milostivească spre voi să vă dea cinstea.

Că din nebunia se facă toate câte iubesc diavolul, și dintr'însa se implu toate voile lui; iar din mintea cea bună se implu toate câte plac lui D-deu.

Dreptu aceia, vă învăț, fraților, să cereți dela D-deu minte curată, ca cu densa să puteți imple toate voirile lui câte le va pofti.

Că numai cu ajutoriul lui D-deu și cu mintea cea curată veți imple voia lui.

Pentru aceia, rugați pre D-deu să fie cu voi și nu vă leneviți a lucra lui D-deu.

Și lucrați cu milostenia și miluiți slugile voastre.

Și să fie slugile îmbrăcate și împodobite cum veți sci mai frumos, că aceia este lauda și cinstea Domnului, și comora cea înfrumusețată și via.

Iar de veți fi scump și va lăcomi ânima ta spre avuția multă, și voru rămâne slugile telle gol și despuiați; d'acii tu făr' d' slugă ce cinste vei ave? și ce Domn te vei chema?

Seu dintr'acea avuția multă ce veți fi strins, ce folos veți să dobândesci?

Că și tu ești om ca fiesce-care: dar când vei muri, atunci avuția ta va să rămâne pustie și va intra într'însa altul, carele nu o a câștigat, de va mânca d'a-gata și va be și va împărți avuția ta.

Și de va fi harnic să miluască slugile, ellu își va face cu avuția ta nume bun, iar tu veți rămâne urgisit și cu 2 pagube foarte mari.

Una căci ai trăit în lumea acesta cu nume rău și de ocară; iar alta căci îți va fi în cea lume sufletul pierdut în pericune.

Dreptu aceia, fătul meu și voi fraților, eu așa vă învăț.

Să nu stringeți avuția multă și să ascundeți,

ei să puneți avuția voastră pre slugile voastre, deca ve este voia să fie avuția și strinsă voastră totu via, și să aveți veselie înainte ochilor vostri.

Că iată că voiu să vă adducă aminte și de imperații cei de demult.

Că grăi Aristotelu filosoful către Alexandru imperat și dise: Imperate Alexandre! cu ce luași și biruiși totă lumea?

Iar Alexandru dise: deca vreme (de vreme?) ce mă întrebași tu, ascultă să-ți spu, o Aristotele! eu numai cu 3 lucruri am biruit totă lumea: înainte, cu cuvintu adevărat și stător; a doua, cu judecată dreptă; iar a treia, cu mână întinsă și îndurătorie, căci că n'am strins eu avuția, ci m'am miluit slugile și ostile. d'acii ei pentru mila care i-am miluit, ei nu și-au cruțat viața, ci și-au pus capetele înainte mea; cu acestea am biruit eu totă lumea.

Și birui cu acestu cuvintu Alexandru imperat pre Aristotelu filosoful.

Și dise și Aristotelu, că numai cu aceste trei lucruri va pute omul să biruască totă lumea.

Iată, fraților, vedeți acesta: Alexandru, fiindu ellin (păgân?), și cu aceste 3 lucruri luă totă lumea și ce nume mare își dobândi; dar voi, fiindu fire de creștin, cu câtu mai multu ve se cade încă să impleți aceste 3 lucruri?

Și încă nu numai acestea, ci să și mai adăogeți lucrurile cele bune, carele iubesc D-deu.

Și D-deu va înălța și va slăvi numele vostru în lumea acesta.

Și nu numai în lumea acesta; ci încă și după ce ve veți petrece din lumea acesta, sufletele voastre le va odihni intru imperația sea cea cerească de'npreună cu alle tuturor dreptilor.

De acesta și eu vă învăț, să aveți mână întinsă către toți, inse nu în fătărie, ci fiesce-cui după lucrul său; și căruia cum îi va fi slujba, așa să fie și cinstea și mila.

Și să miluiești pre toți: și pre săracii și pre cei ce vin către tine, și pre străini; și cu socotă.

Iar și sufletul tei să nu ți-l uiți; ci care milă ve sci mai mare, aceia să faci pentru densul, ca să fie și ellu miluit.

Că toți acestia, carii fură diși mai sus, deca nu-i ve milui, ei voru ave nădejde să-i miluiești alții.

Iar sufletul omului nu mai are altă nădejde la cine-va, fără numai la mila lui D-zeu și la trupul care locuiește ellu

Căci că ellu este in mâna acellui trup, și are trupul putere asupra sufletului să-lu spăsească și să-lu perdă.

Și pôte face trupul să fie sufletul și miluit și dobândit, și iar pôte face pentru samovolnia sea să perdă și pre suflet și pre sine: că este și acesta in mâna lui.

Iar de se va osteni trupul in viața acesta, d'acii nu va fi numai sufletul miluit, ci și trupul într'unu locu cu densusul se va odihni.

Iar pentru neostenela trupului, nu numai ce va peris sufletul, ci și trupul dinpreună cu sufletul.

Ci de nu-ți vei osteni trupul, ca să-ți miluesci sufletul, ci vei dice: să agonisesc și să stringu feciorilor mei, iar după mortea mea ei voru avé grijă de sufletul meu,— (*)

Că omul are 2 părechie de feciori: ci unii sunt feciori din peccate, iar alții sunt feciori fără de peccate.

Ci omul, in vecul acesta, ellu mai iubesce feciorii cari sunt din peccate, iar pre feciorii cari sunt fără de peccate, ellu nu forte-i iubesce.

D'acii, cându se va intempla omului de va greși lui D-zeu, și-si va spurca trupul, și-si va intina sufletul, și nu va allerga la pocăință pon' este viu să-si spelle trupul și să-si curătescă sufletul, ci se va nădejdu spre feciorii sei cei dragi și iubiți, să-i spelle ei sufletul și să-i curătescă trupul, unuia ca acelluia este-i nădejdea secă și sufletul lui va remâne neindreptat.

Dar deca vreme ce nu ți-ai curățit trupul tu insuți, o omule! și să-ți fi spellat sufletul pon' ai fost viu și ai trăit într'acastă lume; și nu ți-a fost ție milă de sufletul tei, ci te-ai nădejduit pre alții să te miluescă și să ți-lu izbăvescă din mânia lui D-zeu; dar aceia pre cari te-ai nădejduit tu, de nu le va fi grijă de alle lor suflete să și le indrepteze,— măcaru de ți-ar fi feciori, măcaru frați, măcaru să fie ce rudă-ți va fi,— dar inse sufletul tei cum illu va scote din munca cea de veci?

Și cum tu, făcându peccatul, iar alți să se ostenescă pentru densusul să-lu curătescă?

Ci se cade cellui ce a făcut peccatul, acella să se nevoescă pentru densusul și să-si curătescă trupul și să-si spelle sufletul, încă pon' este viu.

Dreptu aceia, fraților, cându greșiți lui D-zeu, numai decătu să ne întorcem și să allergăm către pocăință, și să ne punem nădejdea pre mila lui D-zeu, și pre feciorii nostri cari nu-i forte iubim.

Dar cari sunt feciorii nostri, cari sunt dela animele nostre și-i iubim? sunt feciorii nostri cari i-amu nascut din peccate; iar feciorii nostri cari nu-i iubim și aceia sunt din animele nostre . . . dar cari sunt aceia? sunt versarea lacrimelor.

Că cum sunt feciorii nostri cei dragi dela animele nostre, așa și lacrimile sunt și ele dela animele nostre.

Și acellea sunt feciorii nostri cei de dreptate.

Și deca ne spurcăm trupurile și sufletele, d'acii, după mila lui D-zeu, acellea să fie apă viuă să ne curătescă trupurile și sufletele.

Ca lacrimile sunt aripele pocăinței.

Și nu numai aripe, ci și mumă, ș'apoî iar și fete.

Pentr'aceia, fraților, cându se înfășură de trupurile nostre zmola cea neagră și rece, să nu lăssăm să se usuce imprejurul trupului nostru; că deca vomu lăssa zmola să stea lipită multu de trupurile nostre, mă temu că nu se va deslipi, pon' ce le va face rane și ne va intuneca sufletele de le va face negre ca și densa.

Ci pon' este mila lui D-zeu cu noi, și deca afflăm că sunt lacrimile aripe pocăinței, și mumă, și izvoru viu și curat, noi să ne curățim cu densele zmola cea neagră și rece după trupurile nostre.

Și să ne schimbăm sufletele in lumina luminelor, cum și-au curățit alți prieteni și vecini de ai nostri, cari au fost înțelepți, sufletele într'acastă lume, și acuma cu adeverat sunt luminați inaintea Domnului Hristos.

Așijderea și noi, fraților, pon' ce este praznicul, noi să serbăm; și pon' este mila lui D-zeu cu noi, iar noi, fraților, să allergăm și să adjungem vremea pocăinței.

(*) Aci insuși autorul face uă reticență, pentru a da explicațiunea termenului „feciori”: feciori trupesci și feciori morali adică lacrimile căinței.

Și suffletele noastre, cându voru sta inaintea Domnului nostru, să nu fie rușinate și osândite.

Nici să fie suffletele prietenilor nostri lumină, iar suffletele noastre să fie întunecate inaintea lui D-zeu.

Suffletele prietenilor nostri să fie priimate în veselie și bucurie, iar suffletele noastre să fie în plângere și dosadă.

Suffletele prietenilor nostri să fie încoronate cu corune neputreditoare, iar suffletele noastre să fie neîncoronate și batjocorite.

Suffletele prietenilor nostri pentru nevoia lor să fie totu-d'a-una cu D-zeu, iar suffletele noastre pentru nenevoia noastră și pentru mulțimea lenevirii noastre să fie despărțite de fața cea bună și dulce a D-zeului nostru.

Dreptu aceia, fraților, să ne nevoim pînă avem vreme, să nu se despartă fețele noastre de feța Domnului nostru Is. Hs. și de prietenii nostri, pentru lenevia noastră cea multă, și pentru negrija noastră, și pentru pizma, care o ținem totu în inimile noastre, și pentru mânia; care D-zeu nu le iubesc.

Ci pînă suntem vii, noi nu socotim să facem pace suffletelor noastre; dar deca nu vom face noi pace pînă suntem vii, dar pre urma noastră cine ne va face pace?

Dor', fraților, gândiți că va face cine-va pace pre urmă suffletelor noastre? ba; cându nu ne-a fost milă de suffletele noastre să le facem pace pînă am fost în lume și vii.

Că după mörte nu este împăcare, după mörte nu este curățire, după mörte nu este milostenie.

Ci pon' este omul viu, și pon' încă nu i s'a despărțit suffletul din trup, atuncea este vremea cea de pace și trupului și suffletului.

Că cellu ce va face pace cu fratele său pon' ce este încă viu, iar D-zeu va împăca suffletul lui și-i va odihni suffletul lui în brațele lui Avram.

Iar cellu ce va petrece și va viețui în lumea această în curăție și în mintea cea întregă, și nu-și va spurca trupul și suffletul, suffletul aceluia va lumina D-zeu și-lu va străluci mai vertos de cât zorile soarelui.

Și cellu ce va fi milostiv și va împărți săracilor milostenie dreptă și în dreptate, acela va fi miluit la judecata cea nefățarnică d'a-drepta lui Hristos.

Vedeți, fraților, câtu este de mare mila lui D-zeu, și neîncetat totu-d'a-una ne chiamă către dînsul.

Noi să nu facem oceanie (desperațiune), că aceea oceanie este meșteșugul și lucrul cellu mare alu diavolului, și cellu ce face oceanie acela însuși se zugrumă.

Ci să lăsăm, fraților, oceania, să ne izbăvim de fața Satanei.

Să luăm smerenie și cu dînsa să ne indulcim de fața lui D-zeu.

Și este unu lucru foarte bun, fraților, și acesta să ne apropiăm și să socotim d-deesele Scripture.

Că într'ensele fu arretat, să fie cameta unu lucru cumplit și uă patimă fclénă.

Ci încă de acum deșteptă-te și nu mai face cămătărnicie.

Și cătă o ai strinsu cu reutate, cu bunetate o împărți.

Și te assémenă cămărașului cellu nedrept, carele fu përitu la stăpănu-seu că răsipesc avuția lui fără de ispravă și reu, aceluia te assémenă și tu.

Că acela, neputendu săpa și fiindu-i rușine să ceie, se socoti bine și înțelepțescă că gîndi: deca-lu va scote stăpănu-seu din cinste și din boerie, ellu va lua dela datornici și va fi acela de odihnă.

Așa să faci și tu: deca nu te-ai afflat în cei de'ntăiu, încă nu te scăpa de cei de allu du-oilea; și de n'ai datu milostenie din câstigul tei sellu dreptu, încă fă din agonisita ta cea nedreptă și din camete.

Că D-zeu este iubitoru de omeni, și primește și agonisita ta cea rea, deca o împarte omul cellor ce li se cade să o împartă.

Iar de nu vei mai face d'acii cămătărnicie, nici vei mai agonisi d'acii fără de dreptate, va lăuda D-zeu și pre tine, cum lăudă și pre cămărașul cellu nedreptu, deca vei face și tu, și să-ți tocmești bine și cu socotință ca și dînsul cele ce-ți voru fi de folos și de trebă.

Pentr'aceia nevoesce-te, o fătul meu, și cumperă ție untu de lemnu pone ce stă tergul acestei lumi.

Grăbesce-te cătră săracii cea ce-lu vindu, pon' nu se sparge tergul acesta.